2

HRVATSKA
KNJIŽEVNA
REVIJA

MARULIĆ

2004

ISSN 0350-4220

MARULIĆ

hrvatska književna revija
Izdavač i osnivač: Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima
Zagreb, Trg kralja Tomislava 21
Izdavača zastupa: Radovan Grgec
Uređuje uredički odbor
Glavni i odgovorni urednik:
Radovan Grgec
Tajnik uredništva: Mladen Jurčić
Godina izdavanja i tiskanja 2004.
Copyright:
HKD sv. Jeronima, Zagreb
Omot: Ante Starčević
Revija izlazi šest puta godišnje (veljača, travanj, lipanj, kolovoz, listopad, prosinac)
Rukopisi se ne vraćaju.
Uredništvo i uprava:
Zagreb, Trg kralja Tomislava 21
Telefon: (01) 49 22 300
E-mail: hkd.marulic@zg.htnet.hr
Stranke se primaju svakog dana osim subote, od 11 do 13 sati.
Godišnja pretplata 180 KUNA.
Žiro-račun kod Zagrebačke banke

2360000 - 1101396418

Cijena ovoga broja: 30 KUNA
Godišnja pretplata za inozemstvo: 36 USA dolara.
Uplaćuje se na devizni račun kod Zagrebačke banke Zagreb:

2500-3207374-SWIFT ZABA HR 2X

Tisak: DENONA d.o.o. Zagreb

MARULIĆ ČASOPIS ZA KNJIŽEVNOST I KULTURU

BROJ 2 **ZAGREB, ožujak-travanj 2004.** **GOD. XXXVII**

Radovan GRGEC

Uz rub (153)

Na prethodnu "kumulativnu" bibliografiju "Marulića" nadovezuje se u ovom broju bibliografija priloga iz pet daljnjih godina. Iz nje se može vidjeti da je naša revija zadržala osnovne karakteristike još od god. 1968., kada je istoimeni zbornik prerastao u časopis, koji je postao glavno glasilo Jeronimskoga (odn. Ćirilometodskog) društva, uz Maticu i Akademiju naše najstarije kulturne ustanove što ju je 1868. utemeljio kardinal *Juraj Haulik*, prvi zagrebački nadbiskup.

Doduše, malo je suradnika iz 1. broja na životu (nedavno je umro i *Valentin Putanec*), ali i dalje je razvidna osnovna svrha HKD-a sv. Jeronima, a to je širenje vrijedne i popularne književnosti u svim slojevima hrvatskoga društva. Ne zaboravljamo pritom da se velik dio Hrvata nalazi izvan granica domovine kao ni da našemu nacionalnom korpusu pripadaju i Hrvati nekršćani. Naravno, nisu zaboravljeni ni prilozi katoličkih laika što su se i davno prije II. vatikanskoga koncila isticali kao samostalne ličnosti, od klerika različite ne dostojanstvom, nego funkcijom, u skladu s proklamiranom autonomijom vremenitih vrednota.

Nakon Koncila HKD prestaje biti glavno žarište religioznih manifestacija, jer se ono premješta u svećeničke i redovničke sredine, gdje se u vremenu totalitarizma javljaju hrabri nonkonformistički glasovi. U tom duhu djeluje i HKD, međutim ono, odn. "Marulić", objavljuje i kritička mišljenja o nedodirljivim "svetim kravama" iz crkvenih redova, koje vjerski tisak, ovisan o "establishmentu", uglavnom samo hvali.

Širenje popularne i vrijedne knjige u svim slojevima hrvatskoga puka prema zamisli kard. *Haulika* i ostalih jeronimskih utemeljitelja u prvom se redu odnosi na literaturu u granicama osnovne komunikativnosti, pa se to očituje i u prilozima jeronimskih publikacija, dakle i u "Maruliću", iz čega ne slijedi da nismo otvoreni i prilozima "modernije" fakture i stila, ili da zaboravljamo na književnost kršćanskog nadahnuća,

u koju, kako smo istaknuli već u brojevima iz 1969., spada i tzv. literatura Velikog petka i Kristove patnje, simbolizirane Kristovim križem, poput djelâ *Georgesa Bernanosa*, preko čijih smo "Razgovora karmelićanki" (prev. *Radovan Grgec*) i "Dnevnika seoskog župnika" (prev. *Svevlad Slamnig*) i upoznali hrvatsku javnost s takvom literaturom, dalekom od svakog pobudnog "trijumfalizma".

Međutim, valja upravo sada, kada se približujemo blagdanu Uskrsa (ove godine 11. IV.), istaknuti da je križ ne samo znak patnje nego i uskrsnuća, koje slijedi nakon smrti na Golgoti, a, vjerujemo, i nakon smrti svakog, bilo eksplicitnog bilo implicitnog, vjernika. Križ kao simbol pobjede nad patnjom i smrću, kao simbol Uskrsnuća, javlja se i u povijesti svetaca, pogotovo mučenika, pa i onih starozavjetnih, kakvi su bili npr. braća *Makabejci*. Iz krvi s hrvatskih križnih puteva nikla je i hrvatska država, kako je hrvatsku sudbinu plastično prikazao *Tomislav Ostoja* svojim kninskim kipom "Pad pod križem", sastavljenim od 25 kamenih ploča hrvatskoga grba i posvećenim krvi žrtava koje su bile sjeme uskrsnuća slobodne hrvatske države.

U svojoj velikoj drami "Satenska cipela" *Paul Claudel*, taj Dante XX. stoljeća, govori o spasenjskoj ulozi križa, prikazujući patra isusovca kako, ploveći na brodu oceanom, privezan uz jarbolni križ moli za svojega brata *Don Rodriga* kako bi njegovo svjetsko lutanje raznim križnim putevima, donijelo spas i oslobođenje toj nemirnoj duši. Tek će na kraju drame Don Rodrigo, bivši potkralj, kao hromi prosjak dočekati svoj trijumf i uskrsnuće.

Takvo nam ozračje dočarava razloge zbog kojih je za kršćane križ s Raspetim (raspelo) ili bez njega "kraljevski znak", znak pobjede (In hoc signo vinces), koji stoji uspravno poput jarbola na pozornici svijeta (Stat crux dum volvitur mundus) i u kojemu je jedina nada našega uskrsnuća (Ave crux, spes unica!).

Naravno da nama kršćanima nije baš drago zakonsko uklanjanje križa iz javnih ustanova u tzv. kršćanskim državama, u ime "laičnosti" ili "laicizma". Dok je laičnost (laïcité, laicità) princip odvojenosti Crkve od države u laičkoj državi, "laicizam" bi značio otvorenu nesklonost svakoj religiji. Na tu je razliku upozorio i *Ivan Pavao II.* u svom siječanjskom nagovoru diplomatskome zboru. Međutim, pariški nadbiskup *Jean-Marie Lustiger* u svom je intervjuu za radio France Inter upozorio vladu da u ime laičnosti, zbog koje bi bilo zabranjeno nošenje islamskoga vela,

križa i ostalih religijskih simbola u Francuskoj, može doći do novoga rata protiv religije i do povređivanja prava na slobodno očitovanje vjere.

Nadamo se da se slična protureligijska raspoloženja nikada ne će prenijeti na nazive humanitarnih i solidarnih ustanova koji sadrže "križ" ili "polumjesec". To "ikonoklastično" raspoloženje očitovalo se naročito u našem domovinskom ratu i nakon njega, kada se oskvrnjivalo i rušilo križeve na grobljima ili raskršćima, kao onaj na Relji u Zadru, ili u Maloj Bosni. Svaki križ na grobnom humku upozorava nas da smrću nije sve završeno (Ja sam uskrsnuće i život, govori nam Raspeti). I oni koji nose križ oko vrata kao znak raspoznavanja i pripadnosti, pa čak i kao amajliju, makar i psovali (kao neki športaši), nisu "neinteresantni" za Božje milosrđe. Znam neke mladiće koji su otpali od vjere, ali i dalje nose križ oko vrata kao dragu uspomenu na neka prošla vremena. Molim za njihovo spasenje, obraćenje i uskrsnuće, nadajući se da će se i njima "desiti" život poslije života, jer, kako pjeva Mak Dizdar: ... *smrt nije kraj / jer smrti zapravo i nema / i nema kraja / smrću je samo obasjana / staza uspona od gnijezda do zvijezda.*

Ta staza uspona "od gnijezda do zvijezda" za kršćanina je zapravo križni put do uskrsnuća. Tu nestaju i tjelesne i duševne patnje jer započinje punina života bez jauka i suza, u preobraženom tijelu. Stari su Grci vjerovali u besmrtnost duše, ali su ujedno mislili da je ljudsko tijelo duši svojevrsna tamnica. Oni koji vjeruju u uskrsnuće mrtvih, odnosno uskrsnuće tijela, vjeruju u spas ljudske osobe kao psihosomatske cjeline, zajamčen Kristovom pobjedom nad smrću. U tom duhu čestitamo svima "sretan Uskrs".

Stepinčevo u HKD-u sv. Jeronima

Nakon blagdana bl. *Alojzija Stepinca* (10. veljače) o liku je zagrebačkoga nadbiskupa govorio na društvenoj večeri HKD-a sv. Jeronima njegov ravnatelj prof. *Radovan Grgec*. Pošto je najprije upoznao slušateljstvo s događanjima u HKD-u za svojega bolovanja, a zatim nazočne pozvao da minutom šutnje odaju počast uspomeni zaslužnoga jeronimskog odbornika *Stjepana Pačarića*, započeo je svoje predavanje o Stepincu priznanjem da ne može govoriti bez emocija o njemu koji je bio pokrovitelj HKD-a te drug njegova oca još od talijanskoga zarobljeništva u Noceri Umbri. Upoznao ga je prije svojeg polaska u osnovnu školu, 1936., na jednoj priredbi, viđao u Mokricama na odmoru i u jeronimskoj dvorani kad je ovaj posjećivao siročad s Kozare, a kad su oca Radovana Grgeca krajem svibnja 1945. odveli u nepoznatom pravcu, on je otišao nadbiskupu, koji se tek bio vratio iz svojeg prvog pritvora. Stepinac je odmah ustao od stola, angažirao jednog odvjetnika da sazna gdje se odvedeni nalazi i, pošto je njegovu sinu dao veliki komad špeka i pulover, napisao je pismo *Bakariću*. Značajka karitasa Alojzija Stepinca bila je upravo u tom što je djelovao odmah i konkretno. Već kao nadbiskup koadjutor osnivao je nove župe, pučke kuhinje, pribježišta za siromahe itd., a kada je nakon smrti nadbiskupa Bauera preuzeo kormilo dijeceze, nastavio je djelovati u tom duhu. Osnovavši "neutralnu" Katoličku akciju, nastojao je pomiriti antagonizirane domagojce i križare. Jeronimsko društvo i katolički tisak bili su mu osobito na srcu. Brinuo se naročito za mlade suradnike Hrvatske straže, koja je kao dnevnik 12 godina izlazila pod krovom jeronimske zgrade. Komunističke progone HKD-a, te "najuglednije kulturne ustanove", spomenuo je u završnoj riječi na svojem suđenju.

Prof. Grgec sjeća se kako je upravo tim završnim govorom 1946. Stepinac podigao desetkovanu i poniženu naciju, kojoj još nisu bile zacijeljele rane nakon Bleiburga, križnih puteva i raznih jazovki. Bili smo opet ponosni što smo Hrvati i katolici, rekao je Grgec, kada smo na tom montiranom procesu čuli hrabar i dostojanstven glas čovjeka koji je isto tako hrabro, kao nitko tada u Europi, digao glas i protiv svih ostalih rasizama i totalitarizama. U Lepoglavi je, nastavio je Grgec, njima suzatvorenicima podizao moral i samom svojom prisutnošću, pogotovo 5. srpnja 1948., kada su ubili osmoricu Grgecovih drugova iz "crnoga bataljona".

Nakon 5 godina robije u Lepoglavi, kardinal Stepinac počinje svoj mukotrpni boravak u rodnom Krašiću, boravak koji je potrajao sve do svetačke smrti 1960. U tom je razdoblju napisao Radovanovu ocu Petru 6 pisama, iz kojih se vrlo dobro vidi da je bio dijete i vojnik Crkve svojega vremena. Iako se to vrijeme donekle razlikuje od koncilskoga i pokoncilskoga, bl. Alojzije ostat će svojemu narodu i Crkvi uzor i zaštitnik u svim razdobljima njihove povijesti.

Nakon predavanja povela se zanimljiva diskusija o tome je li Stepincu, zbog njegova nastojanja da zaštiti one koji su u NDH bili izloženi progonu, doista i samome prijetila smrtna opasnost od ustaških vlasti, i je li, s obzirom na to, primjereno zauzimati se da bude proglašen "pravednikom među narodima". Nakon diskusije prisutnima su podijeljeni bedževi sa slikom bl. Alojzija Stepinca.

U znaku Franje Saleškoga

26. II. održana je u prostorijama HKD-a sv. Jeronima književna večer posvećena netom objavljenom pretisku knjige *sv. Franje Saleškoga* Teotim u prijevodu Jurja Paše na hrvatski, a u suizdanju svetojeronimskog društva i Sestara od Pohoda Marijina, tzv. vizitadinki, sa zagrebačke Trešnjevke, koje su bile objavile prvo izdanje.

Nakon voditeljske uvodne riječi *Tvrtka Klarića*, koji je najavio teme književnih večeri u mjesecu ožujku, o knjizi je i o njezinu autoru govorio čest predavač na tribinama HKD-a sv. Jeronima, njegov tajnik dr. *Stanislav Vitković*. Pošto je napomenuo da je knjiga izišla u povodu 20. godišnjice smrti mons. *Josipa Lacha*, upoznao je okupljene slušatelje sa životnim putem Franje Saleškog, Savojca rođenog 1567., koji je najprije, na zaprepaštenje svojega oca, umjesto pravničke karijere odabrao svećeništvo, a potom, ponovo na očevo razočaranje, umjesto prepoštom kanoničkoga zbora postao misionarom među kalvinima u dijelu Švicarske južno od Ženeve.

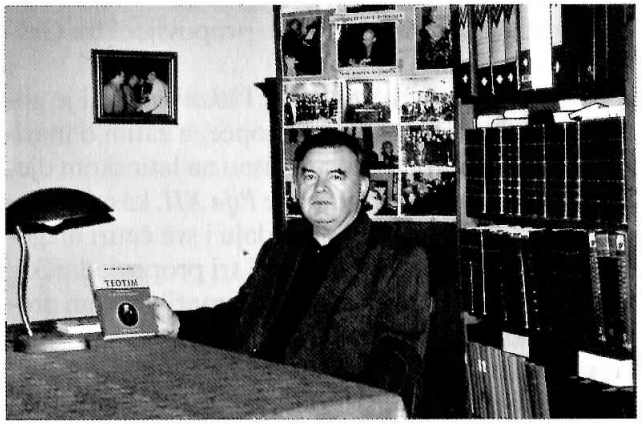

U svojim preobratiteljskim nastojanjima uskoro se, pored propovijedî, počeo služiti i nekim posve novim "promidžbenim" metodama. (Zbog njih će kasnije biti proglašen svecem zaštitnikom novinarâ.) Tiskao je naime letke, koji bi osvanuli ne samo na javnim mjestima, nego su ih ljudi mogli naći i u svojim poštanskim sandučićima. U svemu tome, te pogotovo u svojoj duhovnosavjetničkoj korespondenciji, odlikovao se velikom dobrotom, jednostavnošću i krepkim realizmom kojemu je bio stran svaki bigotizam. Zbog tih ga je vrlina ženevski biskup naposljetku

izabrao za svoga koadjutora, pa ga je Franjo nakon njegove smrti i naslijedio na biskupskoj stolici.

Spomenute vrline su, dakako, došle do izražaja i u njegova dva najbolja djela: Philothea, najpoznatijem, ali zapravo tek uvodu u remek-djelo Teotim ili Raspravu o Božjoj ljubavi, ljubavi koja je Bog sam, odnosno o Bogu koji je sama ljubav, kako nam pokazuje ne samo ta knjiga nego i čitav život i djelovanje njezina autora, čija je jednostavna, blaga i svijetu otvorena duhovnost aktualna za sva vremena, o čemu svjedoče njezini odjeci u ljudi poput sv. Ivana Bosca, koji nije slučajno svoju družbu nazvao njegovim imenom, ili *Albina Lucianija*, koji je Fanji Saleškom uputio jedno od svojih glasovitih otvorenih pisama.

Marijanske propovijedi sv. Antuna Padovanskog

U Zagrebu je dan uoči blagdana sv. Josipa u prostorijama HKD-a sv. Jeronima predstavljena već treća knjiga propovijedî sv. Antuna Padovanskog što ju u prijevodu na hrvatski objavljuje to društvo: "Propovijedi marijanske i svetačke".

Kao što je u domaćinskoj uvodnoj riječi istaknuo *Tvrtko Klarić*, intenzivnije "druženje" svetojeronimskog društva sa sv. Antunom počelo je kad je ono odlučilo objaviti knjižicu Svečevih molitava. Nakon toga izdanja (molitve je s talijanskoga preveo Tvrtko Klarić) uslijedilo je "13 utoraka sv. Antunu", pa spomenuta tri sveska propovijedî (adventske i božićne, korizmene i vazmene i – naposljetku – marijanske i svetačke propovijedi), a vrlo skoro izlazi i šesta knjiga u tom svetojeronimskom antunovskom nizu: knjiga propovijedî fra *Gracijana Biršića* "O sv. Antunu Padovanskom – drukčije".

Nakon uvoda domaćin je riječ predao dr. *Stanislavu Vitkoviću,* koji je govorio najprije o samom svecu i njegovim propovijedima uopće, a zatim o marijanskima napose. Naime sveti je Antun potkraj života napisao na latinskom djelo "Sermones" (Propovijedi), na temelju kojega je od pape *Pija XII.* kasnije proglašen crkvenim naučiteljem. Tim "Propovijedima" pripadaju i sve četiri njegove knjige u izdanju HKD-a sv. Jeronima: jedna molitvena i tri propovjedničke, dakle i ova s propovijedima za ondašnje marijanske blagdane, marijanskom propovijeđu prigodom Božića, marijanskim odlomkom iz jedne korizmene propovijedi te s propovijedima za ondašnje svetačke i neke druge blagdane.

U njoj se sv. Antun doista pokazuje velikim crkvenim naučiteljem – između ostalog i lucidnim anticipatorom dviju mariooloških dogmi: o bezgrešnom začeću (nazivajući Mariju "Virgo Immaculata") i one o Gospinu uznesenju na nebo.

(pr)

Ana VUČINIĆ

Ususret Uskrsu

Kajem Ti se, moj Bože,
ali mislim da je prekasno...
evo, već Križ me čeka;
doduše... ne nazire se
još jasno,
suze će moje teći kao rijeka.

Razmišljam i pitam se:
Isuse, Tko bi svu tu
krivnju uzeo na sebe...
... da nije bilo Tebe?

Pred Tvoje svete noge
predajem sve ovo
ljudsko neznanje,
sav bijes i razočaranje,
predajem sav umor
od rata i tragike
tih bezbroj ispaćenih lica...
... moj put je težak
kao bodljikava žica.

Kajem Ti se, moj Bože,
ali mislim da je prekasno;
evo: već Križ me čeka,
doduše... ne nazire se
još jasno...
sudbini mojoj nema lijeka.

U Svjetlu zvjezdanog bespuća
ja lik Tvoj nazirem, Bože,
i pitam se, treba li nam
novi Isus?!
koji svu patnju
podnijet mora i može.

U Zagrebu, 5. 2. 2004.

Zlatko JEVAK

Slovačkim kardinalima uz 80. rođendan

Kardinal Korec

Slovački kardinal Ján Chryzostom Korec u siječnju o. g. proslavio je u Nitri svoj 80. rođendan. Njegov životni put veoma se razlikuje od puta većine njegovih vršnjaka. Rodio se 22. siječnja 1924. god. u mjestu Bošanima nedaleko od grada Topolčana u siromašnoj radničkoj obitelji. Već kao petnaestogodišnjak stupa u novicijat Družbe Isusove; studij filozofije započinje u Trnavi, a diplomira 1947. god. u Brnu. Vraća se u Trnavu, gdje radi kao urednik isusovačkih publikacija i ubrzano studira bogoslovlje. Njegov životni put pokušavaju promijeniti tadanje komunističke vlasti, koje su nakon potpunog preuzimanja vlasti u Čehoslovačkoj smislile plan kako pobijediti i pokoriti svog jedinog neprijatelja – katoličku Crkvu.

Već u ljetu 1948. Centralni komitet KP Čehoslovačke donosi plan "Katolička akcija", optužujući katoličku Crkvu da uz pomoć Rima želi "srušiti" novi poredak! Istovremeno su skovali plan o ukidanju grkokatoličke Crkve, koju su – u dogovoru s Moskvom – namjeravali uklopiti u pravoslavnu. Kako im se naumi nisu ostvarivali prema njihovoj zamisli, donose plan "Akcija samostani" te noću 13. na 14. travnja 1950. g. zatvaraju sve svećenike i redovnike i odvoze ih u zatvore u istočnoj Čehoslovačkoj.

Tako je i Ján Ch. Korec iz trnavske bogoslovije sa svim ostalim bogoslovima odveden u Jasov, stari premonstratenski samostan iz XI. st. No, ubrzo se razboli, i u bolnici 1. listopada 1950. g. bude potajno zaređen za svećenika. Uskoro, 24. kolovoza 1951. g., potajno je posvećen za biskupa.

J. Ch. Korec mnogo je pisao unatoč represijama koje su vlasti poduzimale prema "svom glavnom neprijatelju" – katoličkoj Crkvi. Njega optužuju da "kvari komunističku mladež", te ga 1960. god. osuđuju na 12 godina teške robije. Zbog narušena zdravlja nakon osam godina robijanja u raznim čehoslovačkim zatvorima, dozvoljavaju mu da radi lakše poslove po tvornicama. Javno pastoralno djelovanje Korecu su dozvolili tek s padom "berlinskog zida", dakle 1989. godine, a 1990. god. postaje biskupom u Nitri. U kardinalski zbor imenovan je 28. lipnja 1991. god. Kardinal Korec napisao je gotovo 90 književnih monografija, od čega je objavljeno šezdesetak knjiga na slovačkom jeziku, a desetak je izdano u Kanadi, Poljskoj, Austriji te Rimu.

U knjizi "Od one barbarske noći" objavljenoj 1992. god. J. Korec opisuje svoje dojmove iz komunističkih zatvora, susrete s ostalim svećenicima koji su, unatoč strahovitom mučenju, ostali vjerni svojim idealima, pa tako spominje nama poznatoga patra Ferdu Takača, podrijetlom Hrvata iz Hrvatskoga Groba, biskupe P. P. Gojdiča i V. Hopka (grkokatolike), Jána Vojtašáka i dr. Tu zaista vrijednu knjigu, koju je 1999. god. HKD sv. Jeronima iz Zagreba objavilo u hrvatskom prijevodu Dubravke Sesar, preporučamo na čitanje, jer autor jednostavnim ali veoma upečatljivim rječima opisuje golgotu koju su prošli svi svećenici i redovnici od tzv. barbarske noći 13/14. travnja 1950.

J. Ch. Korec u jednom je razgovoru za *Literani tjednik* rekao: "Kad šutim, ne sviđa se jednima, a kad progovorim, prigovaraju drugi. Tijekom četrdeset ponižavajućih godina života po zatvorima i tvornicama naučio sam da si ne dozvolim da mi drugi naređuju već da radim sve po svom uvjerenju i odgovorno, ne samo prema ljudima, već ponajviše pred Bogom."

Matica slovačka mu je 1994. godine dodijelila *Priznanje Štefana Moysesa* za doprinos narodnom boljitku, a 1997. god. objavila knjigu filozofskih razmišljanja "Čovjek na putovima zemlje", za koju je 1998. god. dobio književnu nagradu.

S našim slavljenikom imao sam čast upoznati se proteklog ljeta u Martinu, na obilježavanju 140. obljetnice osnutka Matice slovačke, kada je održao veoma zapažen pozdravni govor, koji je burno pozdravilo svih šestostotinjak delegata i uzvanika okupljenih na toj svečanosti.

Rođendansku čestitku kardinalu Korecu potpisali su: Zlatko Jevak, predsjednik Matice slovačke Zagreb, Stjepan Sučić, potpredsjednik Matice hrvatske, dr. Radovan Grgec, ravnatelj HKD-a sv. Jeronima, i prof. dr. Ante Vukasović, predsjednik Društva hrvatsko-slovačkoga prijateljstva.

Treba spomenuti da Slovaci imaju još jednoga kardinala, Jozefa Tomka, koji je rođen 11. ožujka 1924. god. u Udavskom nedaleko od grada Humené u istočnoj Slovačkoj. Njegov se životni put uvelike razlikuje od puta J. Ch. Koreca, jer je imao sreću da odmah po završetku II. svjetskog rata bude poslan na studije u Rim. Tamo je 12. ožujka 1949. god. posvećen za svećenika, a za biskupa 15. rujna 1979. U Zbor kardinala primljen je 25. svibnja 1985. g., a iste je godine postao prefektom Kongregacije za evangelizaciju naroda u Rimu, gdje i danas radi.

Kardinal J. Tomko dobro nam je poznat otkako je 2002. god. kao papinski izaslanik predvodio posljednji ispraćaj Franje kardinala Kuharića i održao zapažen govor pred zagrebačkom katedralom.

I on je napisao više knjiga, koje je izdao Zavod sv. Ćirila i sv. Metoda u Rimu, a sve su prevedene i na slovački jezik.

I kardinalu J. Tomku želimo za njegov 80. rođendan dobro zdravlje i uspješan pastoralni rad na dobrobit svih naroda.

Marela MIMICA

Oživi me

Oživi me dolaskom
Dotakni me
Istokom
Dotakni me
Okom
Ne sudi mi
Sjeverom
Ne sudi mi
Čelom
Probudi me
Jugom
Probudi me
Tijelom
Zapadom
Zlatom
Ogrni me
Cijelu
Ogrni me
Nadom
Ljubavlju
I
Vjerom.

Svečani haiku

Uskrsni mir
Kristovo drugo ime
obnovljeno srce

* * *

Uskrs
Kristov pobjednički pozdrav
"Mir vama"

* * *

Uskrsni kruh
obasjava stoljetni
zlatni sjaj

* * *

Uskrsna nedjelja –
nebo je modra ruža
pomirenja

* * *

gori svijeća
uskršnje svjetlosti
kvasac života

* * *

Na pisanici
ljepokrili admiral
otvara krila

Gracijan BIRŠIĆ

O svetom Antunu Padovanskom – drukčije*

Trodnevnica svetom Antunu Padovanskom
Prvi dan: Terminologija, odnosno značenje riječi

Prvi uvjet svakog razložnog, ljudskog razgovora jest zajednički jezik. Povesti razgovor, razgovarati i dogovoriti se, pravo mogu samo oni koji govore istim jezikom. Govornici različitih jezika ne mogu se sporazumjeti, njihovo govorenje nikada ne može postati razgovor ni dovesti do dogovora.

Za ilustraciju te tvrdnje poslužit će nam jedna indijska priča. U njoj četvorica slijepaca raspravljaju o tome kako izgleda slon. Onaj među njima koji je slonu opipao surlu, tvrdi da je slon kao zmija. Drugi mu je opipao nogu; on kaže da je slon kao stup. Treći, koji je pokušao rukama obuhvatiti slonu trbuh, tvrdi da je slon veliko bure. Četvrti je u ruci držao slonovlji rep: on je uvjeren da je slon nekakvo dugačko uže. Kad su ta četvorica zapodjela razgovor o slonu, nisu se mogli sporazumjeti, jer su umjesto o slonu govorili jedan o zmiji, drugi o stupu, treći o buretu, a četvrti o užetu…

Bojim se da smo u sličnoj opasnosti mi koji večeras započinjemo razmišljanje o svetosti odnosno o našem nebeskom zaštitniku svetom Antunu Padovanskom. Već se naime znalo dogoditi da i kršćanski vjernici govore iste riječi a ipak se ne uspijevaju sporazumjeti, jer nisu najprije razbistrili pojmove i utvrdili značenje riječi kojima se služe.

U današnjem naraštaju kršćana ima pripadnika nekoliko dobnih skupina, koje kao da govore prilično različite jezike. Riječi kao što su *svet, svetac, svetinja, svetost, posvetiti* za njih nemaju isto značenje. Uzmimo, primjerice, riječi *svet* i *svetac!* Oni među nama koji su prve korake u život učinili u vrijeme Drugog svjetskog rata ili malo nakon njega, svetost i svece vezuju uglavnom uz

* Pod tim naslovom poslao nam je autor, inače dugogodišnji suradnik svetojeronimskih izdanja i član franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda, tekst ciklusa svojih propovijedi, održanih u osječkoj crkvi Sv. Križa tijekom 2002. godine u okviru pobožnosti poznate i diljem svijeta raširene kao *Trinaest utoraka svetog Antuna Padovanskog*. Tijekom ovogodišnje korizme taj se *tipkopis* pretvorio u još jednu *antunovsku* publikaciju u izdanju HKD-a sv. Jeronima, koja će biti osvježavajuće duhovno štivo i za uže, "elitnije" krugove, a jednako tako i za šire, "pučke".

Da je riječ o tekstu profinjena stila i beskompromisno kristocentrične duhovnosti, posvjedočit će – uvjereni smo – i prve stranice uvodnoga trodnevlja (održanoga inače u lipnju 2001. godine!), što ih donosimo kao najavu knjige *O svetom Antunu Padovanskom – drukčije*, koju već možete naručiti na adresi nakladnika ili kod samog autora (Trg V. Lisinskog 3, 31 000 Osijek) po vrlo pristupačnoj cijeni! (Op. ur.)

Crkvu: još izričitije rečeno, za neke od njih sveci su uglavnom biskupi, svećenici, redovnici i časne sestre. Drugima je gotovo nemoguće zamisliti da među svecima ima oženjenih odnosno udanih osoba. Također, dugo je bilo manje-više općenito mišljenje da se svetost postiže isključivo mučeništvom... Sasvim osobitu predodžbu o svecima imaju pak oni koji su čitali njihove stare životopise: ondje su sveci neobični ljudi, gotovo čudaci. Nekoć je, primjerice, veliku popularnost uživao jedan svetac koji je sav život proveo na stupu, podnoseći žegu dana, kišu i studen – to je bio Simeon Stilit; drugi je za pokoru jeo samo pokvarenu hranu i gotovo nikada nije lijegao u krevet, nego je noć provodio drijemajući za stolom – Dionizije Kartuzijanac; trećemu se pokora sastojala u tome što bi u hladnim jesenskim danima molio raskriljenih ruku, klečeći u hladnoj vodi i izložen propuhu – bio je to Petar Alkantarski. No, u tim su se životopisima nalazile i čiste nevjerojatnosti. Tako se za više svetaca-pokornika govorilo da su znakove buduće pokore pokazivali još dok su se hranili majčinim mlijekom; oni su naime već tada petkom odbijali hranu... Takvo štivo o svecima, ponuđeno modernom čitatelju, lako postane kontraproduktivno: umjesto simpatijom, rađa nevjericom pa i otvorenom averzijom prema svemu vjerskom i crkvenom...

Naša se predodžba o svecima stala pomalo mijenjati kad smo saznali za svece zaštitnike pojedinih zvanja. Brzo smo se uvjerili da gotovo nema ljudskog zvanja koje nije dalo sveca. Međutim, potpunu nam je istinu o svecima pomućivala jedna ikonografska zamka: oni su naime na slikama imali uvijek oko glave *aureolu*, to će reći svijetao, zlatan krug, koji nas je utvrđivao u uvjerenju da ih je takav sjaj – u prenesenom smislu, ili čak doslovno – okruživao svega zemaljskog života.

Kako god sve to zapravo bile krive slike, gotovo karikature, njih je stvorila pobožna kršćanska mašta koja je u jednom sigurno imala pravo: da su naime sveci drukčiji od nas, da se jako razlikuju od nas, da natkriljuju naš život i naše navike. Samo, oni se ne razlikuju od nas po tome što bi vodili neobičan, gotovo čudački život. Ne, oni su živjeli životom sličnim našemu, ali drukčije, kvalitetnije nego mi, razmaženi i lijeni kršćani dvadesetog i dvadeset prvog stoljeća.

Sveci su zaista bili ljudi poput nas: ponajprije, nisu živjeli u neko posebno, svetačko vrijeme kad se ne bi moglo ne biti svet: sva su naime povijesna razdoblja slična, u svakome od njih ima i dobra i zla, a, pravo uzevši, ni jedno vrijeme nije bilo posebno sklono svetosti; zatim, rodili su se s baštinom istočnoga grijeha te ni jedan nije bio svet već od krila materina i zacijelo ne postoje u ljudskom organizmu geni svetosti; napokon, nema također nikakva svetačkog staleža: sveci su pripadnici gotovo svih ljudskih zvanja – od ministranta do pape, od bespravnog roba do okrunjenog kralja, od školskog podvornika do sveučilišnog profesora, od pometača ulica do gradonačelnika. Svetošću su se

istakli mladi i stari, kmetovi i plemići, seljaci i građani, učenjaci i umjetnici, filozofi i pjesnici. Svoje nebeske zaštitnike imaju djeca i roditelji, djevojke i majke, primalje i liječnici, mlade i njihovi odgojitelji; sakristani, zvonari, kapelani, župnici, suci, odvjetnici, mornari, planinari, zvjezdoznanci i prirodoslovci. Koliko znamo, jedino među krvnicima nije bilo svetaca i oni nemaju svoga nebeskog zaštitnika!...

Prema tomu: da bi se mogao zapodjenuti razložan i plodan razgovor o svetosti i svecima, treba najprije odbaciti krive predodžbe i iskrivljena shvaćanja. Ne valja misliti na nevjerojatne, legendarne događaje iz njihova života, ni na aureole, one zlatne krugove oko njihovih glava, ni na čudesa koja su se dogodila ili se još događaju na njihov zagovor, kao ni na ostale sasvim trećerazredne stvari iz njihova života. Inače, dogodit će nam se nesporazum sličan onome sa slijepcima i slonom koji sam spomenuo na početku. Jer, kad je riječ o svecima, bitna je njihova svetost. Svetost je tajna njihova čudotvorstva, njihovih zlatnih aureola i njihova života.

Ali, što je svetost? Čini se da, prije svega, treba mijenjati ustaljenu sliku o njoj, sliku uslijed koje možda ni svetost Antuna Padovanskog ne gledamo u pravom svjetlu. Tome ćemo razmišljanju posvetiti iduće dane naše trodnevnice. Amen.

Drugi dan: Svetost koja to jest i svetost koja to nije

U pripravi za blagdan našeg zaštitnika svetog Antuna Padovanskog, večerašnje ćemo razmišljanje posvetiti kršćanskoj svetosti, točnije: razlici između prave i prividne svetosti, između svetosti koja to jest i one koja to nije.

Započnimo jednim primjerom! U kasnom srednjem vijeku osobito je popularno bilo štovanje svetačke skupine poznate pod imenom *Četrnaest svetaca.* Ti su sveci slovili kao sigurni pomoćnici u različitim životnim nevoljama i, prema tadašnjem pučkom vjerovanju, kad se čovjek našao u neprilici, dovoljno je bilo postaviti točnu dijagnozu tj. točno ustanoviti o kojoj se muci, nevolji ili bolesti radi te zazvati ime "pravoga" sveca zaštitnika ili barem pogledati njegovu sliku – i on bi neizostavno pomagao. Postojao je i poseban obrazac svete mise u čast tih *Četrnaest svetaca.* Zborna molitva – to će reći: uvodna molitva u svetu misu njima na čast – počinjala je ovako:

Bože, koji si svoje izabrane svece
Ahacija, Egidija, Jurja, Blaža i Kristofora,
Cirijaka, Dionizija, Erazma i Eustahija,
Pantaleona, Vita, Barbaru, Katarinu i Margaretu
više od svih ostalih odlikovao posebnom povlasticom
da svi koji se u svojim nevoljama utječu njihovoj pomoći
po obećanju tvoje milosti postignu ono što mole itd.

Molitva je dakle, sasvim ispravno, upravljena Bogu, ali u njoj nema ni traga predanju u volju nebeskog Oca kako nas je učio Isus, nego se molitelj poziva na neko nikada dano Božje obećanje prema kojem molba posredstvom *Četrnaest svetaca* mora biti uslišana. To više nije ni starozavjetna teologija, nego sasvim izopačeno, gotovo pogansko shvaćanje u kojemu pobožnost ima obilježje magije koja čovjeku u ruke daje ključ za lako rješavanje svih životnih problema.

No, pođimo korak dalje! Pučka je pobožnost tih *Četrnaest svetaca* toliko povezala sa specijalnim područjima njihove pomoći te je izgledalo kao da su sveci oni koji svojom moći sprečavaju epidemije, iscjeljuju od bolesti, oslobađaju od nevolja, sigurno štite u vrijeme poplave ili potresa, brane od đavolskih napasti... To zapravo pokazuje da je popularno shvaćanje u svecima gledalo bogove. – No ne samo to: kako su sveci imali toliku moć nad bolestima, čak su i one nosile ime sveca zaštitnika, pa se govorilo o groznici svetog Antuna, o kostobolji svetog Maura, o kugi svetog Roka i slično. Posljedak takva shvaćanja bila je sasvim karikirana idealizacija sveca, koji je, na kraju, postao ne samo onaj koji oslobađa od određenih bolesti i zala, nego također onaj koji nad tim bolestima i zlima ima vlast te njima kažnjava nepokorne kršćane. Čak su postojale zakletvene formule u potkrepu obećanja ili kao dokaz ispravnosti odnosno istinitosti, primjerice: "Neka me (groznicom) spali sveti Antun ako lažem!", "Neka te sveti Mauro kazni kostoboljom ako ne izvršiš što si obećao!", "Neka se obori na te kuga svetog Roka!"

Što se zapravo dogodilo s pučkom pobožnošću? Iz nje je polako gotovo sasvim iščezao religiozni, vjernički elemenat te je postala načinom osiguranja ovozemaljskog života, trgovinom, a pojam religije opasno se približio magiji. Namjesto vjerničkog shvaćanja da je ovaj život putovanje u vječni, a sveci naš primjer, uzor i zagovornici kod Boga; umjesto nošenja životnog križa zajedno s Isusom – ljudi su neopazice postali robovima poganskog shvaćanja po kojem je moguće ovaj život organizirati bez križa, bez bolesti, bez muke i svakovrsne patnje.

Zbog svih tih razloga Crkva je poslije Tridentskog sabora (1545. – 1563.) zabranila misu u čast *Četrnaest svetaca* kako nepoučeni i slabi u vjeri ne bi u njoj gledali talisman ili hamajliju koja sigurno donosi sreću odnosno kako ne bi izgubili vjeru kad ostanu neuslišani.

Upravo je nevjerojatno kako mnogo takvog praznovjernog shvaćanja živi također u svijesti mnogih suvremenih, modernih (!) kršćana. Primjerice, znam jednu doktoricu koja je rekla da ne može vjerovati u Boga kad je dopustio da umre njezina majka. Ili: na što se svodi pobožnost onih koji zalutaju u crkvu za Božić ili Uskrs i, obavezno, za blagdan sv. Antuna? Onih koji se ne ispovijedaju, ali traže čudotvorne medaljice ili privjeske sv. Kristofora za svoj

auto, u uvjerenju da one osiguravaju od prometnih nezgoda, kao da su vjera i Crkva neka vrsta osiguravajućeg društva. Bit će dakle korisno odrediti što je kršćanska svetost i tko su zapravo sveci. A prije svega treba u svetačkoj ličnosti odijeliti svetost od neobičnih, čudesnih darova koje sveci mogu imati ali koji sami po sebi još nisu dokaz svetosti.

Svetost je moralna kvaliteta: ona se potvrđuje čovjekovim ponašanjem, herojskim stupnjem ljubavi prema Bogu i bližnjemu. Sveci su izgarali od te ljubavi. Sveti Franjo je molio: "Gospodine, daj da umrem od ljubavi prema tebi!" Sveti Antun Padovanski iz ljubavi je prema vječnom spasenju ljudi ostavio svoj plemićki rod, ušao u samostan, pošao u misije u Afriku, prošao sjevernom Italijom i južnom Francuskom neumorno propovijedajući. Sveti Ivan Kapistranski raskinuo je bogate zaruke, ostavio briljantnu društvenu karijeru koja mu je već bila nadohvat ruke, i ušao u franjevački red da kao dragovoljni siromah propovijeda Kristovo evanđelje. Najnovija blaženica Majka Terezija i njezine sestre ostavljaju sve i polaze za Isusom, prepoznajući ga u bijednicima zanemarenima od društva i trošeći svoje živote u ljubavi prema njima. To je svetost.

No sveci mogu imati i posebne darove, svoje osobite talente: neki su već za života bili čudotvorci, drugi su na svome tijelu nosili rane Isusove, treći su bili svjedoci ukazanja, četvrti primali objave, peti imali neke druge karizme. Međutim, ni jedan od tih njihovih individualnih talenata nije iskaznica svetosti. Ti su naime talenti mogući i bez svetosti, kao što je i ona moguća bez njih. – Pogledajmo to na primjerima!

Sveti Antun Padovanski zacijelo je najveći čudotvorac među svecima. Danas, dok nam se približava blagdan Tijelova, spominjem samo jedno čudo u vezi s otajstvom Tijela Gospodnjega. Jednom je svetac nevjernim kršćanima propovijedao o Euharistiji i na njegovu je riječ, u potvrdu istinitosti Euharistije, nijema životinja pokleknula pred svetim Otajstvom. No, kad je on, nedugo poslije smrti, bio proglašen svetim, prvi i najvažniji razlog kanonizacije nije bilo njegovo čudotvorstvo, nego čudo njegove ljubavi prema Božjem kraljevstvu, za koje je izgarao.

Sveta Gemma Galgani (1878. – 1903.) zadnjih je godina života nosila na svome tijelu znakove muke Isusove. Kad je 1940. proglašena svetom, rane Isusove na njezinu tijelu nisu bile uzete kao dokaz svetosti.

Uz život našeg sveca Leopolda Mandića (1866. – 1942.) vezuju se brojna čudesa. Svjedok jednog od njih bio je padovanski biskup i on ga je ispripovjedio. Vraćajući se s hodočašća u Lourdes, njih su se dvojica s padovanskog kolodvora vozili u kočiji kući, i u jednoj prometnoj ulici kočija je – kako se to kaže – uletjela "u škare": neizbježan je bio sudar s tramvajem. Biskup je protrnuo i čekao svršetak, tj. smrt. No o. Leopold zavapio je Bogu za pomoć i biskup je najednom vidio kako se ulica pred njima širi te se kočija mimoišla s tramvajem

ne okrznuvši ga. Kad je o. Leopold bio proglašen blaženim i svetim, nije to bilo zbog takvih čudesa, nego zbog najvećeg čuda njegova života: zbog njegove ljubavi prema grješnicima koji se vraćaju Bogu i traže oproštenje.

Sv. Margareta Marija Alacoque (1647. – 1690.) i sv. Bernardica Soubirous (1844. – 1879.) svjedočile su ukazanjima i primale su nebeske objave. Crkva ih je proglasila svetima, ali njihova viđenja i objave i dalje imaju karakter privatne karizme i nismo obavezni u njih vjerovati.

Danas su, navodno, karizme vrlo česte. U modi je "faith healing" – liječenje i iscjeljivanje molitvom i polaganjem ruku, govori se o ukazanjima na svim stranama svijeta, mnogo je takozvanih karizmatskih grupa, kao da je postalo moda govorenje nepoznatim jezicima, a nije tomu dugo što je u Zagrebu bila tiskana knjiga objavâ pod naslovom *Mirtine suze,* koju je dao objaviti i koju je preporučivao jedan katolički svećenik. Sve navedene pojave, dakako, draškaju maštu i na njih se kao muhe na lijepak hvataju malovjerni kršćani i frustrirani vjernici, najčešće oni koji još nisu svladali abecedu kršćanskog života.

Jedno je dakle svetost: svet život, vjernost posvemašnjoj ljubavi prema Bogu i bližnjemu, a drugo su karizme. Međutim, ono što se čini kao karizma može biti obična opsjena. Čudesa mogu biti opsjena – kad je Mojsije pred faraonom pretvorio štap u zmiju, faraonovi su svećenici svojim opsjenama učinili isto! Pogotovu samoreklamirane objave mogu biti lažne: svećenik koji je reklamirao knjigu *Mirtine suze* priznao je u *Glasu Koncila* da je bio u zabludi. Drugi je svećenik prije desetak godina naivno reklamirao tobožnja Gospina ukazanja na brdu Marjanu kod Splita nekom dječaku, ili mladiću, imenom Goranu, o tim je ukazanjima bila objavljena knjižica, a onda se pokazalo da su zapravo bila svjesno varanje lakovjernih! *Faith healing* – liječenje i iscjeljivanje molitvom – širilo se prije dvadesetak godina kao pošast Filipinima, no ispostavilo se da je i ondje bilo više pljeve nego zrnja.

Dakako, ni u čemu netom navedenom nema ni riječi protiv karizmatskih grupa, ni protiv autentičnih objava i ukazanja kojih ima i u naše vrijeme, ni protiv liječenja i iscjeljivanja molitvom, ni protiv čudesa koja se, uostalom, događaju svakoga dana. Pogotovu to nije riječ protiv najvećih čudotvoraca, sv. Antuna Padovanskog, sv. Ivana Kapistranskog i sv. Leopolda Mandića, nego *plaidoyer* za pravu pobožnost prema njima.

Sveti Pavao je bio svjedokom različitih karizmi diljem crkvenih zajednica što ih je sam osnovao, ali je kao *najizvrsniji put* preporučivao ljubav koju je sam opjevao u 13. poglavlju poslanice Korinćanima. Ljubav prema Bogu i prema bližnjemu! Govori tako sv. Pavao: *Kad bih sve jezike ljudske govorio i anđeoske, a ljubavi ne bih imao, bio bih mjed što ječi ili cimbal što zveči. Kad bih imao dar* čudotvorstva *te bih i gore premještao, a ljubavi ne bih imao – ništa sam. Kad bih imao dar proročkovanja i sve znanje, a ljubavi ne bih imao – ništa mi koristilo ne bi* (usp. 1 Kor 13, 1–3).

Ta ljubav, ostvarena i odjelotvorena, to je kršćanska svetost! U službu te ljubavi predao se i sv. Antun. O njoj ćemo nastaviti razmišljati sutra! Amen.

Treći dan: Zašto su nam dani sveci?

Način kako su kršćani srednjeg vijeka štovali jučer spomenutih *Četrnaest svetaca* pokazuje da su ti sveci bili shvaćeni kao *servis* za rješavanje sasvim ovozemaljskih problema. Ti su problemi bili različiti: kako odvratiti tuču od svojih polja i osigurati dobru ljetinu, kako se zaštititi od kuge, glada i rata, kako se očuvati od avanturista odnosno vitezova-lutalicâ, kako ukloniti bolest i ponovo zadobiti zdravlje, kako se osloboditi bilo koje neugodnosti i nevolje – u jednu riječ: kako se riješiti svoga životnog križa ili kako ga jednostavno izbjeći. Rekli smo također da je to štovanje svetaca bilo više pogansko nego kršćansko. – Po nekim vrlo sigurnim znakovima, srednji vijek sa svojim praznovjerjem i u tom je pogledu pustio duboko korijenje i u današnjem kršćanstvu. – Evo samo nekoliko primjera:

Recimo: čovjek teško i ozbiljno oboli i, pošto su lijekovi i liječnici zatajili, netko od ukućana dolazi na ideju da bi bilo dobro poći svećeniku i pitati koje bi molitve trebalo izmoliti ili koja djela pobožnosti izvršiti da bolesnik sigurno i brzo ozdravi. Daljnja potvrda praznovjerja današnjih kršćana: ne samo da se marljivo čitaju horoskopi, nose poganske hamajlije i konzultiraju numerolozi, nego se ide i vračarama po pomoć. Još jedan znak praznovjerja: kad obitelj ili posao zapadne u ozbiljnu krizu, ljudi pitaju kojem se svecu treba moliti da se stvari srede. Jednom me nazvala jedna mlada gospođa zanimajući se gdje bi mogla nabaviti karmelski škapular jer je čula da je to sigurna zaštita od prometnih nesreća... Znam da ima onih koji devetnicu prvih petaka shvaćaju kao osiguranje ulaznice u nebo. A, usuđujem se također reći, u najmanju mi je ruku čudna titula *Gospa od Brze Pomoći,* premda su pobožnosti pod tim naslovom reklamirali neki ljudi od Crkve. Čudan je taj naslov zato što nije u skladu s katoličkom naukom o molitvi... Drukčiji, još strašniji ostatak srednjeg vijeka, zapravo poganstva, jest slučaj koji ću vam sada ispripovjediti. Dogodilo se to prije nekoliko godina. Telefonski me nazvao jedan čovjek – nominalno vjernik, ali po svome mentalnom sklopu pravi pravcati poganin! – koga su njegovi najbliži navodno prevarili odnosno nanijeli mu nepravdu prigodom ostavinske rasprave. Čuo je, kaže, da postoje nekakve mise prokletstva i moli me da ih po njegovoj nakani odslužim. Posebno je naglasio da će platiti koliko god trebalo, važno je samo da oni koji su mu nanijeli nepravdu budu prokleti i sigurno kažnjeni...

Ima krive pobožnosti i u štovanju svetog Antuna: nađe se takozvanih vjernika koji su nemarni u pohađanju nedjeljne mise što ga nalaže Božji zakon,

ali svih trinaest utoraka dolaze neizostavno u crkvu. Na njih se odnosi Isusov ozbiljan prijekor: *zanemarili ste zapovijed Božju a držite se predaja ljudskih* (usp. Mt 15, 6. Mk 7, 8). – Ima i onih koji se ne ispovijedaju ni za Božić, ni za Uskrs, na što vjernika potiče crkveni zakon, ali to obavezno učine za Antunovo, kao da se grijehom vrijeđa sv. Antun i kao da se u ispovijedi od njega traži oproštenje. Zar su ti ljudi zaista zaboravili da sva snaga sv. Antuna dolazi od Boga, da je Isus Krist i njegov Spasitelj? – Ima onih koji naručuju svetu misu *u čast Bogu i svetom Antunu,* a navodno i takvih koji se mole: *Isuse, zagovaraj nas kod sv. Antuna!* – Simpatično je zaista to silno povjerenje u sv. Antuna i utjecanje njegovu zagovoru, ta odanost i zahvalnost za Božje milosti koje se dobivaju na njegovo posredovanje, i to je još jedan dokaz koliko je taj svetac bliz Bogu i kako je jak njegov zagovor. Ali, zar sve smije ostati na takvu, krivo usmjerenu činu zahvalnosti, odnosno: je li to uopće prava zahvalnost?

Navedeni nam primjeri daju pravo da postavimo pitanje: zašto su nam zapravo sveci dani, odnosno zašto nam ih Crkva predlaže na štovanje? Velik se broj kršćana svecima utječe upravo u vremenitim odnosno tjelesnim potrebama. Dakako, to je sasvim razumljivo, jer Bog je čovjeka stvorio kao duhovno-tjelesno biće i povjerio mu brigu za uređenje ovog materijalnog svijeta, a ni u tome čovjek ne može učiniti ništa bez Božje pomoći. Ali, sveci nam nipošto nisu dani samo zato da uklanjaju zapreke i smetnje na našem životnom putu ili da nam uljepšavaju ovozemaljski život. Kad bi naime bilo tako, ne bismo se mnogo razlikovali od pogana i ne bismo imali pravo ispovjediti sa svetim Pavlom *da je naša domovina na nebesima* (usp. Fil 3, 20).

Ako dakle sveci nisu samo zato, ako nisu prvotno zato tu da nam pomažu u našim vremenitim potrebama, zašto su nam dani? Zašto su uopće uzvišeni na čast oltara? Zašto su nam predloženi na štovanje i kako ih treba štovati? Sve su to važna pitanja i zbog nas je samih važno da pošteno odgovorimo na njih upravo u predvečerje blagdana sveca svega svijeta, Antuna Padovanskog.

Sveci su nam ponajprije dani zato da nam posvijeste *univerzalnost poziva na svetost.* Na svetost nisu pozvani samo pripadnici takozvanih duhovnih staleža – svećenici, redovnici i časne sestre. Isusova riječ *Budite savršeni kao što je savršen Otac vaš nebeski!* (usp Mt 5, 48) – stoji pred svima kao poziv i izazov, a sveci, koji su – kako smo vidjeli u razmišljanju na prvi dan naše trodnevnice – pripadali svim staležima i svim ljudskim zvanjima, pokazuju da je svetost moguća u svakom zanimanju, na svakom položaju i u svakom povijesnom času.

Prema staroj latinskoj poslovici *Non admirandi sed immitandi!,* sveci nisu zato tu da im se divimo, nego da ih nasljedujemo: oni su nam primjer, uzor, poticaj i stalan izazov našoj ljudskoj i kršćanskoj komotnosti. To je drugi razlog zbog kojega nam se sveci predlažu na štovanje.

Ignacije Loyolski bio je ratnik i vitez ovoga svijeta. Bio je on kršćanin, točnije rečeno: bio je kršten, ali svakodnevni kršćanski život činio mu se pustim i dosadnim. Zato je upravo gutao takozvane *viteške romane* u kojima su se opisivala ne samo istinita nego i izmišljena junačka djela, stvarni i lažni pothvati junakâ takozvane viteške epopeje. Sam je sanjario o tom kako će se proslaviti viteškim djelima te će se i o njemu pisati viteški romani. A onda je u jednom vojnom okršaju bio teško ranjen i bolest ga je na nekoliko mjeseci prikovala uz postelju. Danima je živio u groznici i bunilu, a kad se malo pribrao i došao k sebi, zatražio je da mu dadu kakvu knjigu za čitanje. Priželjkivao je, dakako, koji viteški roman, ali u kući njegova bolovanja toga nije bilo ni za lijek, pa mu dadoše glasovito srednjovjekovno djelo *Legenda aurea – Zlatna legenda* u kojem se opisuju životi i djela svetaca. Ignacije je knjigu najprije odgurnuo od sebe, jer je bila dosadnija od bolesničkog života. A onda ju je ipak uzeo u ruke i počeo čitati. Prvi susret sa svecima bio je za njega razočaravajući. U prvi čas je počeo žaliti mladiće i djevojke koji su, umjesto bezbrižnog života na plemićkim dvorovima i sudjelovanja u viteškim turnirima, prodali svoju baštinu i pošli u pustinju, ili se odlučili za život u zatvorenom samostanu, ili se posvetili djelima pobožnosti i dobrotvornosti, ili dvorbi bolesnika, ili se čak prodali u roblje da bi robovima donijeli utjehu vjere i djelotvorne kršćanske ljubavi. No, njegovo se raspoloženje stalo neopazice mijenjati: životi svetaca kao da su postali ogledalo u kojem je on počeo promatrati svoj život. I služenje zemaljskom kralju, koje ga je prije bolesti ispunjavalo tolikim ponosom, sada mu se učinilo bijednim i ništavnim. Ignacije je odlučio poći za primjerom svetaca. Iz bolesničkog kreveta on je ustao kao tjelesni bogalj, ali duhom nov čovjek, vitez Isusa Krista.

Njegov primjer, kao i životi svih svetaca, pokazuje nam da oni ne padaju s neba, nego milošću Božjom rastu iz ove naše zemlje, iz naroda u kojem su niknuli, iz društva u kojem su se rodili. Franjo Asiški iz kuće je imućnoga asiškog trgovca, Antun Padovanski iz bogate plemićke obitelji, otac sluge Božjega biskupa Langa bio je mlinar, Ivan Kapistranski odvjetak obitelji baruna iz Savoje u Njemačkoj, roditelji Alojzija Stepinca bili su imućni seljaci, sluga Božji Ivan Merz potječe iz dobro stojeće građanske obitelji, Marica Stanković bila je profesorica, a Mara Čović pravnica. Svi su oni bili poput tisuća svojih suvremenika, ali su – za razliku od njih! – živjeli tako da su svojim životom posvećivali ovaj svijet.

Velik broj netom spomenutih nisu *proglašeni* sveci. To znači da sveci nisu samo oni koji su uzdignuti na čast oltara. Štoviše, svetost nije ograničena na pripadnike Katoličke crkve. Proglasujući svetima ugandske mučenike, papa Pavao VI. je s posebnim pijetetom spomenuo pripadnike drugih kršćanskih zajednica koji su zajedno s njima podnijeli mučeničku smrt. U nacističkim su logorima za Drugog svjetskog rata kršćansku svetost posvjedočili ne samo

svećenik franjevac sveti Maksimilijan Kolbe i redovnica karmelićanka sveta Edith Stein s mnogobrojnim drugim katolicima, nego također Dietrich Bonhoeffer i mnogobrojni protestanti, a ne smije se zaboraviti ni dirljivo vjerničko svjedočanstvo mnogih Židova. Neobičan, ali uvjerljiv primjer duboko kršćanske svetosti dao je prvi generalni sekretar Ujedinjenih nacija Dag Hammarskjöld. Također, ideolog nenasilja Martin Luther King. Komunizam u Sovjetskom Savezu nije srušio Mihail Gorbačov nego podzemna Crkva kojoj su pripadali dojučerašnji militantni bezbošci poput Tatjane Goričeve i Sergeja Kurdakova, koji su otkrili odnosno doživjeli objavu Isusa Krista i zadivljujuće odlučno pošli za njim.

Čitajući knjige Tatjane Goričeve, Sergeja Kurdakova i drugih svjedoka vjere u totalitarističkim društvima, čovjek dolazi na pomisao da treba promijeniti mišljenje gledom na moć protureligiozne i protucrkvene propagande u zemljama militantnog ateizma. Možda smo bili skloni precijeniti snagu službene represije, koja se pokazala kukavičkom poput laveža kojim plašljivi psi odgone od sebe strah. Tatjana Goričeva govori kako je pripadnicima skupine studenata koji su se sastajali na molitvu i čitanje Svetog pisma, zasmetalo što se skrivaju pred žbirima, uhodama i policijom pa su odlučili da se ne pritajuju i ne skrivaju, uz rizik da ih netko prijavi NKVD-u. I što se dogodilo? Uhode i špijuni počeli su poštivati njihovo uvjerenje te ih nisu prijavljivali vlastima ili su se pravili da ih ne vide... Sergej Kurdakov bio je vođa eskadrona komsomolaca specijaliziranih za upade na religiozne sastanke "nepodobne" mladeži. On je svoju knjigu naslovio *Oprosti mi, Nataša,* jer se tako zvala jedna lijepa i šutljiva djevojka koju je grubo maltretirao, ali se ona nije dala zastrašiti nego je i dalje dolazila na sastanke...

Tko su dakle sveci? To su ljudi poput nas ali koji su, za razliku od nas, Boga i Božju ljubav, Krista i njegovo evanđelje uzeli sasvim ozbiljno. Takvih ljudi ima i danas. Takvi su i misionari otac Antonije iz Krasnojarska i sestra Margareta iz Novosibirska, o kojima je svojevremeno pisao Glas Koncila, a koji zapuštenima, siromašnima i bijednima u Sibiru svojim životom i zalaganjem pokazuju da je Bog Ljubav. Takva je i gospođa Sara Oh iz Pertha (Australija), kojoj su za vrijeme trudnoće liječnici rekli da joj je dijete začeto s teškim malformacijama, ali nije ih poslušala kad su joj savjetovali pobačaj jer dijete, tobože, nema šansi za život. Ono je umrlo pri porodu, ali njegova je majka vjerovala i znala da je to Božje dijete te se ne smije pobaciti.

Zašto su nam dakle dani sveci, zašto nam je dan sveti Antun Padovanski? Dani su nam zato da ih nasljedujemo! Sveti Antun, crkveni naučitelj i propovjednik evanđelja, opomena je nama radnicima u Božjem vinogradu da smo često prekomotni svjedoci Isusovi i da nam valja odlučnije i zauzetije riječju i, nadasve, životom svjedočiti Kristovo evanđelje. Sveti Antun, čudotvorac,

pomoćnik, bodritelj i branitelj kršćana u svim životnim potrebama i nevoljama, opomena je i poticaj svima koji su osjetili njegovu pomoć, da i oni budu pomoćnici, tješitelji i branitelji svoje braće i sestara koji iznemažu pod križevima života. Sveti Antun, koji je u cvijetu mladosti ostavio sve i pošao za Kristom, zove i našu mladež da se odupre otrovnoj zavodljivosti poganske civilizacije u kojoj živimo te radosno i odlučno prihvati evanđeoski moral kojemu nas uči Kristova Crkva.

Završavam: Sveci su ljudi koji su Boga i Božji zakon, Krista i njegovo evanđelje uzeli sasvim ozbiljno. Taj isti poziv na svetost upravljen je svim ljudima.

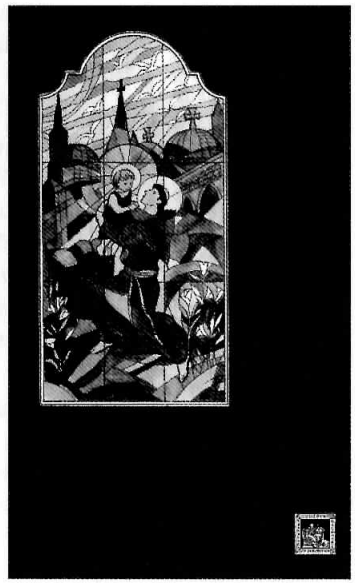

Obavijest o narudžbi:

GRACIJAN BIRŠIĆ
O SVETOM ANTUNU
PADOVANSKOM - DRUKČIJE

Nakladnik:
HKD SVETI JERONIM
Trg kralja Tomislava 21
10000 Zagreb
Tel.: 01/49 22 300
E-mail: hkd.danica@zg.htnet.hr

Autor:
GRACIJAN BIRŠIĆ
Trg V. Lisinskog 3
31000 Osijek

Pred vitrajima u crkvi sv. Josipa *

Prva ploča vitraja
(gledajući od ulaza prva zdesna – na koru)

Svjetlo svjetlom zasvijetli.
Iskra iskru zaiskri.
Riječ i čin su stopljeni;
stvaranje, razdvajanje
sasvim bliskim postaju
– u razlici i odmaku
stvorenja od Boga svog
od kog' svaki dođe red.

U početku svjetlo bî
koje grije lučeći
san i nadu rađajuć;
obojenost njihovu,
okus, dah i miris im;
život gdje otajstva dah
topi tamu bezbojnu
jednoličnosti prijeteće,
umiranja žalopoj.

Objava smisla
u zavodljivosti kruga
koji je sebi nalik;
bezobličnо jednak,
prelomljen glasom i svjetlom,
da bi bili pratitelji
zagledanih u vječnost,
osjećajući ljubav što svakoga dana
vidi "da je dobro",
jer ljubav ga rađa
u pukotini smisla.

Tad rođena je dúga
i biserna ogrlica od vatre i vode,
od zemlje i zraka,
u imenu Gospodnjem.
Tad rođena je dúga,
ono nešto što ponavljano pjeva
o spuštenosti zemlje – darovane.
Boja krade ostavljene oči
svima koji teže k proroštvu.

*Ovaj poetski tekst "isprovocirale" su skice za vitraje – akademskoga slikara Branimira Dorotića – u župnoj crkvi sv. Josipa na zagrebačkoj Trešnjevci (op. ur.).

Druga ploča vitraja
(gledajući od ulaza prva slijeva – na koru)

Tu spomen čeznutljivo slovka
i dah postaje zrnje
nedosežne želje i zbilje – Boga,
da otjelovi ljubav u slici
i rukom ruke spoji,
pred čim je šutjeti bolje
neg' riječi u stid plesti.

Od istoga lika i boje
to jedno postaje dvoje,
meso od njegova mesa
i kosti od kostiju istih
šestoga dana Početka.
Osličeni i slični
da samost ne nadvlada radost.

Njih dvoje i jedno
Jedini stvori
i jedina riječ im blagoslov bila
kao da teče s iste nebeske lire,
što čas je ogledalo Duha,
a čas prozirna opna
puna stvorenja u čekanju
imena svoga.

U stablu u vrtu
glas se još jedan začu,
različit bojom i željom.
Okus zagrižene sumnje
u hladnu se slutnju skloni
i jezgra ljubavi puna
u pustoš se zemlje vrgnu.
Čovjek nastani stablo,
uronjen u hladnoću
golotinje prevarenih.

Otvorene oči klize
u ritmu otpalog lišća
i u škrtosti kajanja.
To zemlja opet vapi
za glasom prepunim razlike
Boga i nas.

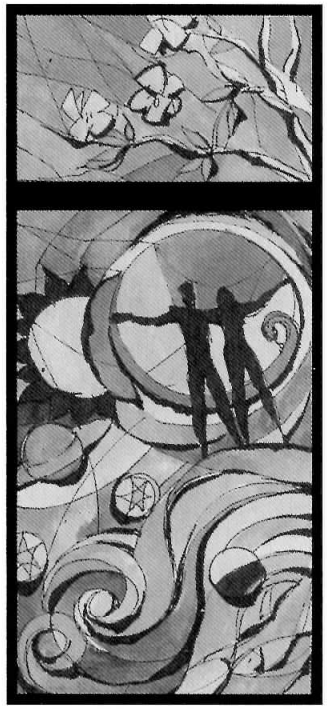

Treća ploča vitraja

(gledajući od ulaza druga zdesna – na koru)

Gdje si? Tko ti kaza?
Što si učinila?
Tri Božje riječi stvorovima:
o mjestu, govoru i djelu.
U njima tek je rađen, mlad
i buntovnik i prijatelj:
i izgubljen i neshvaćen
bez govora, u nemoći.
Na istoku od Edena
raznolikost se svinula
i postade jednolična…

Protegnute igre čar
preobrazi se, postade
ravnom plohom zamora;
slavlje muka zamijeni,
a nebo neuhvatljivo
sad zemlja primi, spljošti ga.
U traženju se rasplinu
sva radost nekoć traženog.
Bliz im cilj već bijaše,
u koraku hodočašća
i stisku mnogih putnika
rukom ruku tražeći.
Pjesma davna blagdana
na usni se osušila –
još jedna muka zaživi.

Od svjetla istinskog
iskovan je serafski mač
sjajeći se na lišću
iza zida Otkupljenja.
Plamni mač i anđeoski zov
– prijetnja i izgon –
u suzama se molbenim
kroz krošnju vrta probija
do milosrdnoga pogleda
Tražitelja čovjeka.

I – mač već ima korice
u ljubavi neshvatljivoj
spram izabranom narodu.

Četvrta ploča vitraja

(gledajući od ulaza druga slijeva – na koru)

Od drva barka nastade
na srdžbu Neba otporna.
Ispod nje, strt u bezdanu,
u tamnom, gnjilom vrtlogu,
svijet stari tiho uminu.

Nepropusna za Božji val
ne ploveć barka miruje
na površini površja,
među nebom, zemljom podvodnom
i dahom svega živoga.

Iz raja jednoć otjeran
u glib je, oku odbojnu,
zabijen ohol, zemni stvor,
bez uporišta nogama.

Tek tad se čovjek otvara
i traži nade glasnika
i uljnu kaplju masline.
Kroz njen će list i grančicu
prepoznat' blagost drveta,
čut' Stvoriteljev mio glas.

Kad, gle, mač sveta zatora
iz gliba svodom zabljesnu
nad vodom dúgu stvarajuć.
Ta bezgranična granica
rod novi zemlji daruje,
očekujući zalog nov
– preobraženost vjernošću,
modrim nebom istine.

S dna se diže zelen sjaj
da suncem mrak sav rastopi
i drvu zelen dariva
da Golgotom nam procvjeta.

Peta ploča vitraja

(gledajući od ulaza ukupno treća lijevo,
a u dvorani crkve prva lijevo)

Nad sve početke pružena,
iz ljubavi bî sputana,
u boli oca svladana
ta smrti ruka prepuna.

Pod njom je lice najdraže
i glas je s Glasom pomiješan;
u srcu punu ljubavi
vjernost pjeva žrtvopoj.

Sad čuje Glas bez glasa svog.
U radosti je beskrajnoj.
U predanosti djetinjoj
zahvaljuje za Božji dar.
(Ta ista ruka Očeva
ljudsku ruku ne spriječi
kad jednoć se je podigla
da meso čavlom pribije
na žrtveniku vazmenom
tijela čista Jaganjca.)

Njegov Sin ispunjajuć
san Jakovljev u Betelu
ljestve spusti sa neba.
I ruka je u ljestvama
i nož do neba podignut
da prošlost bude sadašnjost
u spomenu i oprostu.

Anđeoski krasan hod
veže uspon s dolinom,
pa opet k nebu zlati se
u snovima se uljulja,
a povijest počne pisati
perom krila anđelskih
dok tutnji oganj zatorni
po proplancima sodomskim.

Ču se smiraj žrtveni
i glas nade svjetlosni
na brdu gdje Bog proviđa.
Sva prisutnost nebeska
i strahota milosna
na kamenu se zrcali
u kaplji ulja svetosti
gdje dom svoj Bog si izgradi.

Šesta ploča vitraja

(gledajući od ulaza ukupno treća zdesna,
a u dvorani crkve prva zdesna)

U punoj mjeri vremena
dok vječnost k zemlji naginje
iz loze kralja Davida
niče klica spasenja
u trulom panju ljudskosti.

To šum je neba, tihi krik
Il' neka ruka milosna?
Zar Bog nam šalje sebe lik?
Zar glas iz dúge čuje se?
Zar ime mu je Gabriel?

On strah ne nosi Mariji
nit prijetnjom kog' dodiruje,
već riječju nudi razgovor
i ljudski rod sav miluje
začećem Sina Božjega.

"Zdravo, puna milosti!
Ti proroštva si skromni dom.
Duh Sveti na te sići će
i sjena što prosvjetljuje
u smrtnoj tami narodâ."

"Zar ja sam toga dostojna?"
"U vjeri svojoj ne boj se!
Od Boga sina dobivaš
i svijetu radost darivaš.
Za njega nije Nazaret,
već kraljevstvo vrh kraljevstva.
Ta Sin je Boga, Svevišnjeg,
kom' sve je vazda moguće..."

Kad Gabriel se udalji
i opet šutnja zavlada
u šutnji san progovori
za nemir vjerna Josipa.
I njega glas umiruje
u svakoj sumnji, naumu;
jer Djevica će začeti
roditi Sina s imenom
što Josip će ga zazvati.
Emanuel il' S nama Bog,
Isus, Bog što spašava,
da čovjek san svoj dosanja.

Šutnja rodi Riječ i riječ,
molitvu i zagrljaj
na dlanu ruke nebeske.

Sedma ploča vitraja

(gledajući od ulaza ukupno četvrta slijeva,
a u dvorani crkve druga slijeva)

Isti um se propinje,
snaga duha diže se
i smišlja nove putove.
Do neba grad se vinuo,
rub obzorju je prekrio
da zemlju nebom učini.

No, sad su ljestve slomljene
i samo pogled ostaje
bez jezika i istine.
Nijemi ljudi lutaju
sebi slične tražeći
– tek jednu riječ izvikuju;
a ona čas je spasenje,
čas: "Znak nam daj, Gospodine!",
da među nama boraviš
i kad smo grijeh počinili.

Gospodin mir svoj pribavi
i šator novi sagradi,
da svemoć bude ponizna
u lutanjima čovječjim.
To znak je samog Gospoda
koji govori po proroku
da Djevica će začeti.

"Bog s nama" ime dano mu,
od Izraela žezlo sja
na žarkoj zvijezdi Jakova.
Sam Svevišnji ga prozvao
sinom svojim dovijeka
iz loze kralja Davida.

Osma ploča vitraja

(gledajući od ulaza ukupno četvrta zdesna,
a u dvorani crkve druga zdesna)

U kratkoj carskoj naredbi
sav popis svijeta zaživi.
Tad osta trag od Duha tkan,
a ne od tinte silnika.

I Josip krene na put svoj
k Betlehemu judejskom
s imetkom dara vjerničkog,
vođen zvijezdom nutarnjom
i neznanom i nejasnom.

Ta zvijezda sjajno zablista
rođenjem Boga hranjena
u jaslicama, poljima;
u dvorovima, srcima,
gdje živi korijen ljubavi.

Obitelj, šutnjom prožeta
– dok nebo pjesmom govori –
u čudu Dijete promatra.

Pred njima dari mudrosti,
a ljudi duha, prostrti,
u neizmjernoj radosti
tad nove zvijezde upale.
U zlatu neki novi sjaj,
u tamjanu miline žar,
a smirna blaži rana bol.

Od ljudi posta svjetlodar
za zemlju neka nova sol,
što drugi put pokazuje
do kuće njina povratka.

Deveta ploča vitraja

(gledajući od ulaza ukupno peta slijeva,
a u dvorani crkve treća slijeva)

Gle, glad se vuče Egiptom
za izabrani Božji rod.
Muk u srcu oprosta
svih što brata prodaše.
Ja Josip sam, odjekuje
i para srce, poglede
kad prodani se daruje
i šutnju lomi ljubavlju.

Gospodar nad svim dobrima
dok vrata skida žitnice
na suze misli očeve,
na glad, daljinu turobnu.

U toj je boli užgana
i vatra grma gorućeg
pred Mojsijevim nogama
u čudnu liku Gospodnjem.
Plamti sav ne ništeći.
"To tlo je sveto, Mojsije"
– Bog otaca reče mu.
"Ja jesam" njemu govori
dok licem Lica ne vidi.

On siđe baš u plamenu
da jade skine naroda
u kamenu urezane,
u pijesku moći prijetvornih
pod krinkom lažnih bogova.

Ognjen stup ih vodio
u noći punoj vapaja,
u noći Pashe Gospodnje
na hodu prema Sinaju.
Isti plamen ostavi
svoj trag na tvrdu kamenu,
na dvije ploče Saveza,
što sjaj ih zlatna teleta
skrio ljudskim očima.

Lome se i nestaju
slova divna Zakona
što svijetu život dariva;
taj nauk medni, vjekovni,
taj glas blizine milosni.
Uz gorki plač i kajanje
od dana prvog Izlaska
put ljudski sav je traganje
za ognjem Boga ljubavi.

On opet savez obnavlja
i piše ploče vjernosti
u ljudskom srcu pisane.

Deseta ploča vitraja

(gledajući od ulaza ukupno peta zdesna,
a u dvorani crkve treća zdesna)

Još jedan san je Josipu
objavio da dolazi
mač zatora za nevine
i – nudeć noć – pozvao ga
da uroni u pustinju
tek zvijezdâ sjeme slijedeći.

Po divnim, mirnim dinama
i nebeskim visinama
izmjenjuju se koraci
u plaštu glasa prorokâ
za sjene koje nestaju
iz domovine bježeći
da svijet se spasi čitavi.

Sva zla u zemlji tuđinskoj
i jaram ljudske pakosti
u spomenu se pročisti.
Čuj, sada novi Mojsije
na novi zove Izlazak
gdje štap bje i križ dižući.

Kad poput iskre vatrene
i stupa nekad ognjenog
svod prepun toplih bisera
zaiskrio u dušama
započeo je povratak
u stari grad galilejski,
da križ mu može resiti
i ime Nazarećanin.

Jedanaesta ploča vitraja

(gledajući od ulaza ukupno šesta slijeva,
a u dvorani crkve četvrta slijeva)

Nijedna stijena, ljudski dom
ne uspijeva zadržati
ni grijeha krivnju skinutu
ni obnovljena čovjeka.
On novi hram je Gospodnji
u svjetlu novog saveza
i svijećnjak dúgom ogrnut
što svjetlom svijetli istinskim.

Ruke k nebu uzdiže,
a Bog mu srce prožima;
ispituje mu nakane
u vremenu bez vremena.

Taj okvir mu je premalo.
Iz njega želi izići,
razderati sve zavjese
sašivene da odijele
Svetinju nad Svetinjam'
i ljudski pogled obnovljen.
"Stid je lice prekrio
i teško srce skovao
zbog zlodjela i nevjere
u okove smo bačeni."

Bog mu ipak ostavlja
tek dúgu, prevjes ljubavi
i zakon srca vječiti
da nikad ne zaboravi
svoju smrtnost, stvorenost
iz dara neizreciva
svih obećanja pradavnih
što Pravedan ih ispuni.

Na svetom mjestu posađen,
kroz ruševine zalijevan
Ostatak puka posvećen,
cvijet je novog saveza
i utočište svjetlosno.

Dvanaesta ploča vitraja

(gledajući od ulaza ukupno šesta zdesna,
a u dvorani crkve četvrta zdesna)

On nosi ime dano mu
po riječi glasa nebeskog
u srce Djeve urasla
i glasa Josipova sna
kad anđeo izgovori
to milo ime Isusa.

Po Zakonu, u naručju
u Hram ga nose pobožno.
Dva ptića lete slobodno
da kâd ponesu u nebo
s hramskog divnog stupovlja,
sa žrtvenika prinosnog,
da ljudi nadu ne trnu.

Iščekivan kroz vjekove
pred licem sviju naroda
zasvijetli svjetlost spasenja.
"Sad slugu svoga otpuštaš
po riječi svojoj, Gospode,
jer oči moje vidješe,
jer oči moje gledaju."

Na propast on je postavljen
i uzdignuće mnogima
za jasan znak osporavan.
Zar mač će dušu probosti
toj ženi nad svim ženama
u bol joj radost stopiti?

Njen sin u trijemu hramskomu
poučava učenije
uz zanos još ne doživljen.
A otac s majkom tražeći
među rodbinom i znancima
jedinca puni žalosti
do kraja ne razumješe
kad Isus mirno reče im:
"U onome je meni bit'
što Ocu momu pripada.
A zašto ste me tražili?"

Trinaesta ploča vitraja

(gledajući od ulaza ukupno sedma slijeva,
a u dvorani crkve peta slijeva)

U noći oblak zasvijetli
u viđenjima objavi
svjetlo Sina Čovječjeg
i krunu kralja divnoga.

Tad Pradavni se pojavi
u ruci svijeta držeć' vlast
plemenâ cvijet i jezike,
da propasti ne ugleda.
Baš nju u srce stvora svog
u jamu tamnu, prijeteću,
k'o sjeme nade posije
da dograbit je ne mogu
sjene smrtnog zadaha.

Sad isti glasnik nebeski
što otvara i zatvara
glas ljudske duše, molitve
san Danielu tumači
i tamu jame razdire
u kojoj rika čuje se.

Šest dana crnih, zlokobnih
duh stvaranja ne uništi
te sedmog dana Daniel
lik novog stvora postade;
uspravan k'o pobjednik
uz kraljev glas pun pohvale
na novi život ustade,
jer drugi Bog ne postoji.

Četrnaesta ploča vitraja

(gledajući od ulaza ukupno sedma zdesna,
a u dvorani crkve peta zdesna)

Kod Boga, ljudi, Isus je
u milosti sav rastao,
u mudrosti i brižnosti
na pragu šutnje Josipa
te Marijina sjećanja
što srce je zarobilo
otajstvom Božjeg sinovstva.

Iz divnog kruga ljubavi
na prstima i sasvim tih,
baš kako uđe, otiđe
u život neba, ponizan
Drvodjelja, kog vjerni puk
u času smrti zaziva,
da smrt mu bude blažena.

Pobožnost i sad vjeruje
da Josip snu se predao –
što Bog ga daje smrtnima
da s njim bi život živjeli –
dok sin je Isus držao
u ruci ruku njegovu.

Prepustio se Bogu sav
te niti riječ ne ostade
da Josip bi je rekao
u Pismima i zapisu.
Al' osta mjesto za Boga,
za Riječ svu Duhom prožetu,
što anđeli je tumače
na obalama izvora
svježine, svjetla, vječnosti.
Sad lice – što bje skriveno –
objavilo se, zasjalo.

Petnaesta ploča vitraja

(gledajući od ulaza ukupno osma slijeva,
a u dvorani crkve šesta slijeva)

Na onoj strani jordanskoj
kud' Bog je narod vodio
u kušnji suše pustinjske,
da vidi obećanja sjaj
i kuša medne nade sok;
tu Ivan puk je krstio,
uranjao u voden val,
pripremao obraćenjem
ravan put Gospodinu.

Taj glas još više, proriče
pod krilom Duha Gospodnjeg:
u čistom Božjem Jaganjcu
nov svijet se rađa, počinje.
"Ja krstim vodom. Nisam Krist;
ni prorok nisam Ilija,
a Mesiji što dolazi
svu vlast i čast ja priznajem
do obuće se spuštajuć
nedostojan za remenje."

"Evo Božjeg Jaganjca.
Evo vrela novoga
u kojem smrti nestaje
dúgu novu rađajuć
nad vodama i obzorjem."

U vodi mržnja umire
i čovjek s njom je ukopan
da novim stvorom postane
u zajedništvu svetosti.
Uz otvorenog neba glas
i žubor vode milosti
za stolom vječne ljubavi
za svijet smo čisti, novi kruh.
Ta Tijelo mi smo Gospodnje
za stolom koji drži Duh.

Šesnaesta ploča vitraja

(gledajući od ulaza ukupno osma zdesna,
a u dvorani crkve šesta zdesna)

Riječ i čin stopljeni u križ
u stablo s kraja neba
do zemnih dubina.
Ne znaš je li vulkan ili grom;
urasta li ili raste;
javlja li se il' nestaje.

Izravnala se dúga;
spojilo se nebo u žrtvi na zemlji,
gdje sumnji mjesta nema
i gdje je savez dovršen,
a Riječ kraj ne poznaje:
"Krist će trpjeti
i trećeg dana ustati."

S drva drevne spoznaje
spoznaja je skinuta,
a grijeh nema tragove
u znoju, muci rađanja.
Utroba je rodila
put odavde do beskraja
kamen s groba dižući;
i sad praznina govori
u punini punijoj
samo svjetlom zjapeći,
boju svijetu vrativši.

Tvojim svjetlom svjetlo gledamo;
imenom se tvojim zovemo
u dan koji stvoren je
i darovan za nas.

Smrt si svojom smrću ranio;
žrtvom križa ljubav rodio;
nebom svijet zakrilio
i beskrajem;
Dao dah nam životni;
da budi srca umorna
svjedočanstva noseći.

Svaki od nas umire,
ali on oživljuje
kad nas stignu pragovi.
Još su i sad vidljivi
u zrncu ljudske ljubavi
duhodajni tragovi
zajedništva, prinosa,
njeg'va Tijela, Crkve, nas.
Pobjednički stjegovi
nad grobove se nadvili,
jer žive mrtvi njegovi.

Josip KUHTIĆ

Crtice iz povijesti župe sv. Josipa (Trešnjevka)

Zagreb kao političko i kulturno središte Hrvatske neprestano se širio, pogotovo u prvim desetljećima XX. stoljeća. Prema popisu iz 1870. godine grad Zagreb imao je 19.857 stanovnika, od kojih 18.223 katolika.[1] Na prijelazu stoljeća imao je već 57.690 stanovnika, a u prvome desetljeću broj stanovnika popeo se na 74.703.[2]

Prigradska naselja, koja, narastajući, postaju sastavni dio grada, često su se širila stihijski, bez nekakvih planova i dozvola, premda su nedostajali uvjeti za normalan život.[3] Na samoj Trešnjevki u tom je periodu stanovalo 5.056 stanovnika.[4] Gradska uprava nije vodila neke posebne brige o periferiji, a pogotovo ne o Trešnjevci, smatranoj tek "spavaonicom radnikâ", koji su sve do iza I. svjetskog rata činili većinu stanovništva.[5]

Nastajala su nova naselja pa se samim time sve više nametala potreba osnivanja novih župa, što je zahtijevalo promišljanja kako ih i gdje najprije osnivati da se dostatno udovolji duhovnim potrebama doseljenih vjernika. Nakon I. svjetskog rada brojne obitelji koje su u početku stanovale po bivšim vojničkim barakama, žurno su izgrađivale svoje obiteljske kuće, tako da se događalo da su ulice nicale za mjesec dana.[6] Taj problem nije bio neka novina za grad Zagreb. Tražilo se brzo i učinkovito rješenje u skladu s nastalim stanjem.

Grad Zagreb je sve do 15. travnja 1915., kada je nadbiskup Antun Bauer osnovao župu sv. Blaža, imao četiri stare župe: Kaptol (Sv. Marija na Dolcu), Nova Ves (župa Ivana Krstitelja), Gornji grad (župa sv. Marka) te Vlaška ulica (župa sv. Petra). One nikako nisu mogle pružiti ni osnovnu pastoralnu skrb novopridošlom stanovništvu; stoga se nametala potreba pripreme i osnivanja pastoralnih stanica koje bi s vremenom postale nove župe.

Rješavanje problema započeo je – koliko je poznato – uzoriti gospodin kardinal Josip Mihalović, koji je 15. lipnja 1880. uputio Poglavarstvu grada Zagreba prijedlog o dijeljenju župe sv. Marka i osnivanju dviju novih župa.[7] Prva bi bila sv. Duha, te još jedna u Donjem gradu.

[1] *Statistički ljetopis* za godinu 1874., Zagreb 1876, str. 2, 8.
[2] *Statistički ljetopis* za godinu 1906. – 1910., Zagreb, 1910., str. 7.
[3] *Crvena Trešnjevka*, Zagreb, 1982., str. 39.
[4] *Isto.*
[5] *Isto*, str. 40.
[6] *Župe grada Zagreba*, Zagreb 1939., str. 7.
[7] *Župe grada Zagreba*, Zagreb 1886., str. 3. – 5.

Počeci župe sv. Josipa

Nadbiskup Stepinac 3. prosinca 1934. telefonski je razgovarao s vlč. Ivanom Gašpertom, dotadašnjim kapelanom u župi sv. Blaža, te u razgovoru spomenuo da sjednica zagrebačkih dušobrižnika od 22. studenog 1934. nije donijela željene rezultate.[8] Iako je tijekom ratne godine 15. lipnja 1915. osnovana župa sv. Blaža, nakon brojnih višegodišnjih priprava nije se uspjelo dostatno odgovoriti na pastoralne potrebe novopridošlih građana.

Čini se da je prema nadbiskupu koadjutoru, što je on u razgovoru s vlč. Ivanom Gašpertom i naglasio, stvar oko osnivanja novih župa bila vrlo hitna, toliko da je već u planu imao i određene svećenike koji će poraditi na svemu potrebnom za njihovo osnivanje.[9]

Uvjet vlč. Ivana Gašperta bio je da se nova župna crkva i župa posveti sv. Josipu, ali čini se da je i nadbiskup koadjutor mislio isto tako.[10] Vlč. Ivan Gašpert odmah se dao na posao.

Kratki pregled značajnih događaja iz povijesti župe sv. Josipa

Nakon I. svjetskog rata grad Zagreb brzo se širio na sve strane, tako da postojeće župe više nisu mogle učinkovito pastoralno djelovati na tako velikom području i među tolikim mnoštvom ljudi, te se pristupilo osnivanju novih župa u zagrebačkom predgrađu, u sklopu kojih je osnovana i župa sv. Josipa.

1934.

– Misije održane tijekom korizme, za čitavu Trešnjevku i okolna naselja, u dvorani Pučkog doma na Selskoj cesti. Odaziv vjernika bio je više nego dobar, te su vjernici tražili izgradnju crkve i osnivanje župe za taj dio grada. Iste godine, odmah nakon misija, uvedena je sv. misa nedjeljom i blagdanima u dvorani Pučkoga doma, a svećenici su dolazili naizmjenično iz župa sv. Blaža i sv. Antuna.

– U prosincu iste godine nadbiskup koadjutor Alojzije Stepinac povjerava Ivanu Gašpertu, kapelanu Sv. Blaža, zadatak da pripremi sve potrebno za osnivanje nove, trešnjevačke župe.

1935.

– Vlč. Ivan Gašpert pismeno je zamolio nabdiskupa Alojzija Stepinca da bi nova crkva i župa bili posvećeni sv. Josipu, na što je dobio pozitivan odgovor.

[8] *Spomenica župe sv. Josipa* 1934. – 1957., str. 1.
[9] *Isto.*
[10] *Isto.*

– Osnovan Odbor za gradnju crkve i župe sv. Josipa.
– Prva sv. misa održana je 17. veljače u Gradskom dječjem skloništu u Trakošćanskoj ulici.

1936.

– 10. svibnja nadbiskup koadjutor Alojzije Stepinac blagoslovio je temeljni kamen.
– Dvoranu koja će privremeno služiti za bogoslužje projektirao je arhitekt Marijan Haberle, a radove je izvodio ing. Josip Čorko i graditelj Ivo Velikonja. Preko 10.000 ljudi prisustvovalo je tom svečanom događaju.

1937.

– Početkom godine dovršena je dvorana koja je trebala služiti za privremenu crkvu.
– Dana 17. travnja nadbiskup Antun Bauer izdao je dekret kojim se osniva župa sv. Josipa, a kao dan otvorenja ustanovljuje se 20. lipnja.
– Dana 20. lipnja nadbiskup koadjutor Alojzije Stepinac blagoslovio je zvono na kojem piše: "Uzore radnika Kristom odabrani / Hrvatski nam narod i naš Zagreb brani", dar obitelji Lovre Čorko za novu crkvu.
– U srpnju osnovan je "Pjevački zbor župe sv. Josipa".
– 16. lipnja vlč. Ivan Gašpert postaje i službeno prvi župnik Sv. Josipa
– 12. studenoga određen je dan klanjanja u našoj župi: 26. listopada.

1938.

– Dana 6. ožujka svečano je blagoslovljen prvi Križni put, dar gospođe Anke Zebić.

1939.

– Dana 3. prosinca pomoćni biskup zagrebački Franjo Salis-Seewis blagoslovio je oltar i orgulje izrađene kod tvrtke Hefferer u Zagrebu.

1940.

– Prva mlada misa u župi; služio ju je vlč. Ivan Mort, isusovac.

1945.

– Dana 29. srpnja druga mlada misa u župi; služio ju je vlč . Marko Cigrovski.

1947.

– U povodu 10. godišnjice župe izvršena je prva obnova crkve.

1949.

– Komunističke vlasti oduzele sve matične knjige, dijelove župnog arhiva i indekse. Manji dio je kasnije vraćen!
– 22. travnja uhićen je prvi župnik Ivan Gašpert. Za njegovog tamnovanja u Staroj Gradiški, župom su privremeno upravljali oci salezijanci i vlč. dr. Antun Gršćić (1950. – 1952.)

1957.

– Druga obnova crkve sv. Josipa.

1958.

– Otet veći dio zemljišta oko crkve, bez ikakve naknade, a godinu dana kasnije na otetom su zemljištu započele gradnje raznih objekata, uključujući i robnu kuću koja još uvijek stoji ispred crkve sv. Josipa.

1959.

– Postavljeni i posvećeni oltari Srca Isusova i Srca Marijina.

1960.

– Prve misije u župi.
– Manja obnova unutrašnjosti, predvorja i pročelja crkve.

1962.

– Pomoćni biskup Josip Lach posvetio je glavni, mramorni oltar sv. Josipa. U oltar su stavljene moći sv. Magnusa i Maksimusa.

1965.

– Umire prvi župnik prečasni Ivan Gašpert. Privremenim upraviteljem župe bio je tadašnji kapelan Danijel Labaš.
– U rujnu dolazi novi župnik Augustin Holi.
– Iste godine na župu dolaze časne sestre Kćeri milosrđa.

1966.

– Biskup dr. Josip Lach na blagdan Bezgrešnog Začeća Blažene Djevice Marije blagoslovio je kip "Djevice siromahâ", koji se i danas nalazi u crkvi sv. Josipa, a darovalo ga je belgijsko svetište Banneux.

1967.

– Mlada misa vlč. Stephena Cervonija iz New Yorka.
– U župi osnovana laička organizacija "Marijina legija".

1968.

– Postavljen novi Križni put, koji je blagoslovio pomoćni biskup Josip Lach.

1969.

– Postavljen je gipsani kip Srca Isusova, koji je 1975. zamijenjen. Kip je rad prof. Josipa Poljana. Na blagdan Srca Isusova blagoslovio ga je pomoćni biskup zagrebački Josip Lach.

– U crkvi je ugrađen razglas s 11 zvučnika i 3 mikrofona. Radove je izvodio Branko Tušak.

1971.

– Mlada misa vlč. Zlatka Golubića, župljanina župe sv. Josipa.

1974.

– Uvedeno centralno grijanje u crkvu; radovi su završeni 7. rujna.
– Tri mlade mise:
2. veljače – Stjepan Bolkovac, salezijanac
30. lipnja – Ignacije Halambek, isusovac
29. rujna – Stjepan Kušar.

1975.

– Umjesto gipsanoga kipa Srca Isusova postavljen je lijevani kip istoga kipara, prof. Josipa Poljana. Istovremeno postavljena je i slika sv. Male Terezije, djelo akademskoga slikara Josipa Biffela.

1976.

– Manja obnova crkve, uglavnom ličilački radovi unutrašnjosti.

1977.

– Opločeno je kameno podzide s mramornim pločama iz Reštova kod Pazina, čime je oplemenjena i poljepšana unutrašnjost crkve.

1978.

– Župu su posjetili misionari Ante Gabrić i Majka Terezija; na spomen toga posjeta odredio je nadbiskup da se svaki 18. dan u mjesecu održi u ckrvi sv. Josipa klanjanje Presvetom Oltarskom Sakramentu.

1981.

– Postavljena su elektronička zvona, nabavljena u Padovi.

– Obnovljeno je krovište crkve i stavljene nove ploče.

1984.

– U župu su se, iz Tuškanca u Vidovečku ulicu broj 8, doselile časne sestre Družbe klanjateljicâ Predragocjene Krvi Kristove.
– U rujnu izvršen je veći popravak orgulja i umetnut je novi mijeh.
– Postavljena je i blagoslovljena slika sv. Leopolda Mandića, djelo slikara Josipa Biffela. Sliku je blagoslovio vlč. Leopold Tepeš, župnik iz Savskoga Gaja.

1986.

– Na ispovjedaonicu, desno od ulaza, postavljeno je veliko raspelo, nabavljeno u Grazu.

1988.

– Započela gradnja Doma sv. Josipa. Kamen temeljac blagoslovio je kanonik Josip Klarić.

1990.

– Blagoslov završenoga Doma sv. Josipa. Dom je blagoslovio nadbiskup Franjo Kuharić.

1991.

– Izgrađena je zgrada Caritasa i intenzivirana pomoć izbjeglima i prognanima tijekom agresije na Republiku Hrvatsku.

1992.

– Nadbiskup Franjo Kuharić blagoslovio je uoči blagdana sv. Josipa zgradu Caritasa.

1993.

– 21. veljače mlada misa vlč. Darka Horvata.
– 4. srpnja mlada misa vlč. Davora Škare.

1995.

– Manja obnova u crkvi i Domu sv. Josipa – ličilački radovi i postavljanje novoga podnožja za klupe.

1996.

– Obnova orgulja; izvršena je elektrifikacija i izmijenjeno sve dotrajalo; među ostalim postavljen je novi sviraonik.

1997.

– Osnovana je Kolpinška obitelj u župi.
– 8. listopada završena je izgradnja zvonika.
– 30. listopada na zvonik je postavljen križ veličine 4 m.
– Postavljena su i zvona, po narudžbi izljevena u Innsbrucku.

1998.

– Kardinal Franjo Kuharić u nazočnosti donatora i uzvanika blagoslovio je zvona.

– 29. studenoga u Domu umirovljenika (Drenovačka 30) otvorena je kapela Kraljice Sv. Krunice, koju je blagoslovio vlč. Ivica Miklenić.

1999.

– 23. srpnja vlč. Augustin Holi razriješen je dužnosti župnika i imenovan župnim pomoćnikom.
– Vlč. Josip Kuhtić imenovan je novim župnikom.

2001.

– Uz mjesečno i godišnje, uvedeno i tjedno klanjanje (četvrtkom) Presvetom Oltarskom Sakramentu.

– Počela temeljita obnova unutrašnjeg i vanjskog dijela crkvenoga prostora (zamijenjen je krov, elektroinstalacije, vrata i prozori; grijanje i klima-uređaji; oličeni su nutarnji zidovi; napravljena nova fasada crkve; uređen nogostup i pristupi crkvi; posađeno zelenilo oko crkve i u dvorištu; dogovorena izrada nacrta vitraja).

2003.

– Upotpunjuje se novi raspored klanjanja Presvetom Oltarskom Sakramentu (tjedno: ponedjeljak i četvrtak poslije večernje sv. mise; mjesečno: svakog 18.; godišnje: 26. listopada).

2004.

– Predstavljeni nacrti vitraja.

– U tjednu uoči blagdana sv. Josipa završeno postavljane prvih deset vitraja (četiri na koru i preostalih šest na zapadnoj stijenki crkve) prema skicama akademskoga slikara Branimira Dorotića.

Između pjesama
(h a i k u)

sunčan zimski dan
cvrkut pjevica s balkona –
iz krletaka

* * *

naglo graktanje
sjenica tek nakratko
prekida cvrkut

* * *

vrapčja graja –
oživjela živica
ispod snijega

* * *

logorska vatra –
sjene mojih prijatelja
plešu na snijegu

* * *

između zvijezda
jato divljih pataka
zna kuda ide

* * *

promatrač ptica
odjednom nehotice
*postaje virko**

* * *

* virko - voajer

oduzevši prednost
mahne rukom u znak
zahvalnosti

* * *

oštri zavoji –
zvuk tumbanja krumpira
u prtljažniku

* * *

život je vječan –
raspjevane pjevice
iznad grobišta

* * *

kroz kosi prozor
pada jutarnja svjetlost
plešu zastori

* * *

u kupaoni
cvjetni ženski kišobran
prepun kapljica

* * *

skriven od kiše
u grmu hortenzije
šareni mačić

* * *

među stokom
što pase čapljica traži
nešto za sebe

* * *

slijedeći sunce
mala ptico, odakle
si ti zapravo?

* * *

samo dva tona –
ali svaka sjenica
pjeva drukčije

* * *

dižem rukom
nit paučine – no pauk
se spušta brže

* * *

brzi koraci...
uzduž bujne živice
živkaju vrapci

* * *

žabe u suton –
vozim kćer dvokolicom
da ih slušamo

* * *

u smiraj dana
venu boje krajolika –
proljetni mjesec

* * *

pupoljci voćki
zamračeni rumenilom
proljetnog neba

* * *

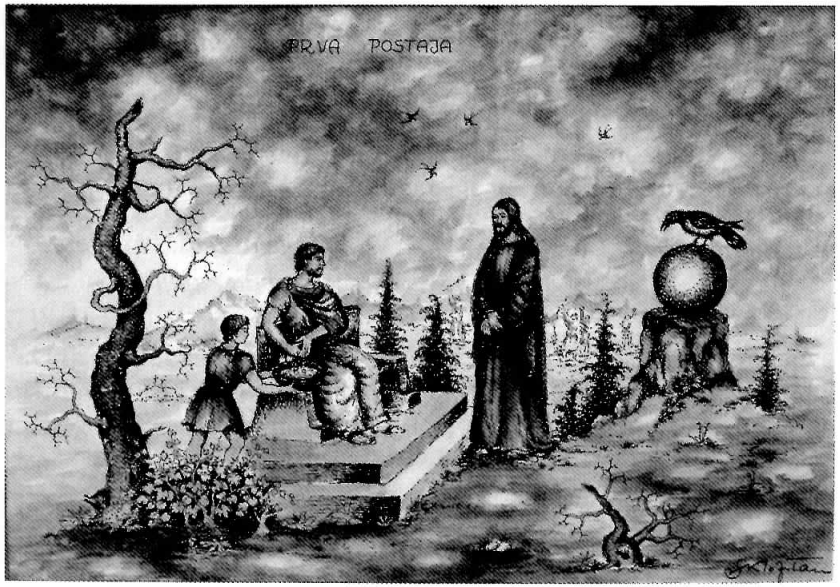

Stadler kod Strossmayera

"Fratri se ponašaju tako slobodno i drsko prema mojim nastojanjima upravo zato što imaju za leđima jakoga mecenu i zaštitnika, biskupa Strossmayera", razmišljao je mladi nadbiskup poslije dvije godine svoje pastirske službe u Bosni i Hercegovini sumirajući rezultate svoga rada. "Puno sam vremena i energije izgubio pokušavajući fratre vratiti duhu 'male braće' i krajnje je vrijeme da se počešem ondje gdje svrbi", zaključi on poslije dugotrajne molitve i razmišljanja.

- Za tri dana krećemo u Đakovo. Pripremite sve za put - zapovjedi on tajniku, takvim tonom da ovome nije palo na pamet odgovarati ga od putovanja tek što je polovica zime mašila.

Putovanje vlakom do Broda bilo je puno ugodnije jer je monarhijska željeznica nabavila jedan vagon prve klase.

- Ilustrissime, ovo Vam je prvi izlazak iz Bosne otkada ste, prije dvije godine, ušli?!

- Dobro ste primijetili, tajniče. Ne bih ni sada izlazio da se ne moram nekome pojadati, nekome tko razumije stanje u Bosni.

- Mislite li da će Vas biskup Strossmayer dočekati raširenih ruku kada zna da niste bili na posveti đakovačke katedrale?!

- Biskup zna da sam ja tada imao pune ruke posla i da se tada nisam mogao zamjeriti carskom dvoru i prekršiti zabranu sudjelovanja. On je velika opozicija službenoj politici Beča i Pešte i svatko tko je tamo bio smatra se da podržava njegovu politiku odnosno da joj svojom nazočnošću daje potporu. To na dvoru ne opraštaju lako.

Prenoćivši u Brodu, rano je krenuo slavonskom ravnicom put Đakova. Već u devet sati ugledali su visoki toranj Strossmayerove crvene ljepotice, ali dobra tri sata trebalo je da stignu do nje i čuju zvona koja su najavljivala ručak.

- Koja je dobrota navela vrhbosanskog nadbiskupa u moj dvor? - iznenadi se biskup Strossmayer iako je dan prije dobio obavijest o dolasku.

- Preuzvišeni, nije baš neka dobrota. Došao sam Vam se izjadati i tražiti savjeta kao od starijeg brata po Isusu Kristu - skrušeno ga pozdravi Stadler.

- Teška je zemlja Bosna. U svakom pogledu. Nije Vam lako, prijatelju - već se osjeti popustljivost u tonu staroga biskupa, koji se radovao što je mlađi brat došao k njemu po savjet.

- Da nije teška, ne bi za nju izabrali mladog pastira koji može trčati – sad povrati svoje samopuzdanje i samozadovoljstvo nadbiskup vrhbosanski, a onda doda:

- No, mladost ima i svojih falinki. Nedostaje joj mudrosti - zaključi on, dajući jasno do znanja po što je došao i u što se uzda kod starijega brata.

- Dajte sjedite da objedujemo pa ćete mi sve potanko izložiti.

Cijelo popodne, do večernje mise, ispovijedao se mlađi brat starijemu. Strossmayer je o svemu bio prilično obaviješten, ali kompleksnost stvari uspio je sagledati tek kada je saslušao mlađega brata.

Poslije večere nastavili su razgovor. Sami.

- Čujem da s konverzijama ima puno problema. Fratri iz Fojnice su ogorčeni zbog uplitanja vlasti i onemogućavanja konverzije na katolicizam tj. zbog nepoštivanja slobodne volje pojedinaca. Oni su s dolaskom katoličke monarhije očekivali opću konverziju barem onih muhamedanaca koji nisu davno napustili djedovsku vjeru. Čujem da su poslali pismo samom caru.

- I ja sam izvijestio cara Franju Josipa da se državni službenici, protivno okružnici iz 1879., miješaju u slučajeve konverzije. Prosvjedovao sam zbog zloporabe vlasti u odnosu prema Katoličkoj crkvi u Bosni i Hercegovini. Upozorio sam cara na brojna, još uvijek neriješena pitanja kao što su problemi mješovitih brakova, komunalnih škola, župa i čitav niz drugih problema. Sugerirao sam da austrougarske vlasti u dogovoru sa Svetom Stolicom imenuju povjerljive osobe radi uređenja ove problematike.

- Mislim da je u svemu, od početka, nedostajalo taktičnosti. Išlo se stihijski, brzopleto. Zlorabila se prevlast sile, a to samo po sebi izaziva sumnju i otpor, u Bosni se to zove inat. Moraš shvatiti što je to inaćenje. Uzmi samo koliko je bio brzoplet i nerazborit postupak onog grkokatolika grofa Mieroszowskoga. On je Savi Kosanoviću dva mjeseca poslije njegova biskupskog posvećenja ponudio da zajedno sa svojim vjernicima prihvati uniju s Rimom. On se svuda trudi dokazati da je Mieroszowski djelovao u dosluhu s tobom i biskupom Buconjićem. Takve stvari se ne događaju na prečac. One se dugo planiraju i pripremaju i čekaju prave okolnosti. Čekaju situaciju za inaćenje. Ovako smo dobili suprotan efekat. Srbi i Crnogorci uz Austrougarsku, kao svoga neprijatelja, vežu i Svetu Stolicu.

- Znam, čitao sam *Srpsku nezavisnost*. Njihovi radikalni krugovi uporno tvrde da su osmanske vlasti bile tolerantnije prema pravoslavlju nego austrijske.

- E, tu treba biti mudar. A mudrost koja funkcionira u ovim južnoslavenskim podnebljima, gdje još uvijek vlada plemenska svijest, ne može se naučiti na Germanikumu. Ona se uči od ponositih ljudi s krša. Najbolji primjer da to shvatite je proglas kneza Danila crnogorskim glavarima. Objavio ga je Bečki *Die Presse* 1854. godine, a ja ga još uvijek imam u svojoj arhivi kao primjerak čiste mudrosti vođe iz balkanskih gudura. Poslušaj samo! "Želim da se vi, Crnogorci, dokažete i sad, kao dosad, heroji poput Grka i drugih naroda i da

slijedite primjer naših pobjedonosnih predaka, koji su nam zavještali slobodu kojom se toliko ponosimo pred svijetom. Zbog toga želim da se obratim vojnicima koji su već stupili u vojsku, da bih vidio mogu li se osloniti na njih. Naređujem glavarima da sakupe svaki svoje pleme. Svaki vojnik treba dragovoljno izjaviti je li spreman sa mnom ići u pohod protiv Turčina, zajedničkog neprijatelja naše vjere i naše zemlje... Pozivam sve one koji nisu spremni da prkose smrti neka ostanu kod kuće. Tko god želi poći sa mnom mora zaboraviti ženu, djecu i sve one koje voli na ovom svijetu. Kažem vam, hrabri moj narode, i vama, braćo moja, tko god ne želi umrijeti sa mnom ne treba se micati od kuće, jer znam, tko pođe sa mnom u rat, vrijedi više od pedeset kukavica. Zato pozivam sve hrabre čija se srca nisu skamenila i koji ne oklijevaju proliti svoju krv za svoju zemlju, za pravoslavnu Crkvu i sveti krst, da podijele sa mnom slavu i čast..." Znate li što se dogodilo?

- Slabo se sjećam...?

- Glavari su sazvali mlade ratnike i pročitali im ovaj proglas. Četiri tisuće ljudi se zaklelo na oltaru da će pobijediti ili umrijeti pod zastavom. Podijelili su se u dva korpusa. Knez Danilo zapovijedao je osobno jednim, a drugim vojvoda Đorđe Petrović. List "Agramer Zeitung" izvijestio je da su brđani dobro opskrbljeni streljivom a oba će korpusa imati na raspolaganju po dvanaest topova troipofuntaša, koje su dobili od Rusa. Signal za početak borbe dao je pukovnik Kovalevski, koji je dobivao upute izravno iz Petrograda.

- Koje škole je završio taj knez Danilo?

- Čovjek je to jedva pismen, ali pametan i mudar. Škola čovjeka ne mora učiniti mudrim. Od ovakvih se ljudi može više naučiti nego u svim zavodima Rima. A tu Vam vrstu mudrosti imaju naši fratri. Izrazit primjer je fra Grgo Martić.

- Prošle godine je u Zagrebu objavio spjev *Posjednuće Bosne i Hercegovine po cesarsko-kraljevskoj vojsci 1878.*

- Tako je, ali obratite pozornost na njegove motive da negdje 1875. dovrši i uobliči spjev o događaju iz 1832. – o hajducima Kiki i Zeliću – osvetnicima, odnosno da ga 1876. objavi u Osijeku. To su okolnosti kada je svaki politički osviješten, obrazovan i informiran čovjek znao da je turska vladavina u Bosni i Hercegovini pri kraju i da je potrebno samo još malo energije iznutra da se skine jaram s vrata. No, ta energija je bila slaba i trebalo je probuditi dostojanstvo poniženoga puka. Tu je fra Grgo uočio mogućnost da svojim perom dade doprinos održavanju i angažiranju te minimalne energije – mi bismo danas rekli kritične mase. Da je on napisao neki tajni pamflet ili manifest, ovaj puk tako što ne bi razumio, jer ovdje je usmena književna tradicija, govorna kultura, bila jedino djelotvorno sredstvo dopiranja do širih narodnih masa i fra Grgo je svjestan te činjenice, na tome i utemeljio svoj pristup pisanju, jer jedino tako je mogao svojim djelom ostvariti i pragmatične političke ciljeve.

Da bi održao, pobudio i probudio tu slabu iskru u domaćemu kršćanskome puku, te godine 1876. fra Grgo je napisao, bolje reći završio svoj ep o tome da je iluzija pokušavati s turskom vlašću tražiti kompromis.

Morate izvući pouku da se u Bosni i Hercegovini nešto može postići strpljenjem i promišljenošću, dugoročnim planiranjem i pripremanjem terena za akciju. Mladi ljudi su po naravi nestrpljiviji i ja Vas sasvim razumijem, ali...

- Već sam shvatio, i zato sam k Vama došao razgovarati o svojim dugoročnim planovima. Naumio sam graditi katedralu u Sarajevu - pun samopouzdanja nadoveza se mladi nadbiskup.

- To je dobar plan. Imate li dobroga arhitekta? On je za takvu građevinu od presudne važnosti, a tu bih Vam ja mogao preporučiti nekoga...

- Prošle godine je u Sarajevo doselio i otvorio arhitektonski ured mlad arhitekt Josip plemeniti Vancaš. Na mene je ostavio dobar dojam...

- To ćemo ostavit za sutra. Trebate poštivati tjelesnu izdržljivost starijih ljudi. Nisu svi tako zdravi i čvrsti kao Vi.

SVETOJERONIMSKE KNJIŽEVNE VEČERI TIJEKOM OŽUJKA, TRAVNJA I SVIBNJA 2004.

18. III. – Stanislav Vitković: Sv. Antun Padovanski kao marijanski propovjednik
25. III. – Radovan Grgec: Sveta i svjetovna Hrvatska

22. IV. – Stanislav Vitković: "Zlatko" Jagode Truhelke
29. IV. – Mladen Jurčić: 20 godina suradnje u Maruliću

13. V. – Mijo-Miće Ušić: Delaj i muči!
27. V. – Gracijan Biršić: O svetom Antunu Padovanskom – drukčije!

Dragan MARIJANOVIĆ

Triptih o Bosni

ne diraj sine vruć kruh
dok se hladi na basamku

ne lomi ga
more iz njeg poteć krv

nisam poslušao mater

od tada sam gladan

Molitve nam ne idu od ruke

Dragi Štambuku,
pjesniku i poklisaru

na dobro vam doba braćo moja nizdol
u dobra vam doba pored žita i žena

iz bosne sam iz bosne sam

eno gori uzgor uzgor

i još gori

mrdam se polako
ima gotov tisuć ljeta
kako vam se primičem

(biće da sam dobro star)

nizdol nizdol
vavik nizdol

da vam zazovem dobra doba

i more li kilo kamena
da vas priupitam

kilo kamena za kilo bukve
brdo kuruzovo možda
za brdo molitveno
da se zavitujemo bosi
čemu god se rekne

i uzgor i nizdol

jerbo nam odavno
uzgor
molitve ne idu od ruke

pa teglimo pokore
velikaša
matijaša
padišaha
kosača i
tomaša
mudrijaša budalaša

ko da je sve to do vas bilo
ko da je sve to do nas bilo

što je vavik bilo tisno

pa vas dođoh priupitat
braćo moja ozdol

ćemo li sami use
opet zajahati pute

do još deset vijeka
do dobrije dana

samo me nahranite mrvom
razumijevanja
za fra Anđelov postupak

zerom jednom eto

samo me napojite kapljom
suze jedne eto

zametnut ću se s njom kao oblakom
i prosut po Silvijevom grobu

a ja svega drugog imam
samo one mrve nemam

Put daleki

Abdulahu Sidranu,
na Drini, mjeseca studenoga 2003.

Mogao bih reći kako me nisu dugo uvjeravali
Odvući na put kojim sam odavno kanio poći
Put vrletan
Mogao bih reći
Lagan neprimjetan
Put mokrih pastela
Mrke smrče i obora u magli

Mrkih ljudi što hode niotkuda a nikuda

Planinom Nedođijom Neprođijom
Mrzlom kriškom zemlje
Na kraju nečega ničega

Što bi svatko htio da je drukčije
I samo njegovo
Pa je tako ničije
Mrko i svadljivo
Tek za puta podnošljivo

Puta mokrih pastela mrkih ljudi
Obora u magli

Do Čovjeka pisca
Do prisnosti daleka

Što svjetlost neba pognut traži po mjesečini
Klešuć priču nedovršivu

Na toj Drini

I svima će reći da to radi baš tu
I zato što je u tišini
Lažuć i Nebo i Drinu
I sebe i mene
Kako ništa ama baš ništa
Ne grmi ni sijeva

Ne prolama se u njegovoj nutrini

Dok smo pili sve rakije svijeta
Tješeći se kako živimo u blizini

Prizivajući plavet Majevice

rajnoj Mariji K.,
Beskrajem zaigranoj osmogodišnjakinji

ondje gdje je posijano sjeme tvoga sjemena
bijahu šume koje zaboraviše staviti u tvoje slikovnice

onda su došli ljutiti čudaci i ubili
lane
srnu
košutu
jelena zlatnih rogova
veprove
i medu
i zapalili ježevu kućicu

a ti si znala da je on živio u planini

takve su priče kolale dugo njezinim podnožjem
po kojemu je oduvijek sijano sjeme tvoga sjemena

dobro je ubiti ježurka *i zapaliti mu* kućicu
rekoše čudaci
i dobro je što ubismo lane srnu košutu
jelena zlatnih rogova veprove i medu

prije nego li ih stave u nekakvu slikovnicu

onda posjekoše šumu i utabaše put planinom čudaci
sve do vrha s kojega se jasno mogla vidjeti zelena žitnica

po kojoj su se dugo saginjale uznojene sjenke
sjemena tvoga sjemena

dobro je što smo utabali put rekoše čudaci
prije nego li žito zazlati

dobro je što napravismo put
– bili su sigurni čudaci –
dobro je za topove i vatre

ali tebi ipak nisu mogli ništa
ti si dobila bijela krila
i otišla se igrati s modrim oblacima

ježurka *smo stavili u slikovnicu*
a čudaci su odjenuli prnje i pošli nekamo prositi…

Nikica TALAN

Almeida Garrett – preporoditelj portugalskog jezika i književnosti

(uz 150. obljetnicu piščeve smrti)

Ove godine sav luzofoni svijet slavi 150. obljetnicu smrti jednog od najvećih književnika portugalskog jezika – velikog luzitanskog romantičara Almeide Garretta. Kako je njegova golema književna ostavština još prilično nepoznata našoj kulturnoj sredini, odlučili smo je ukratko predstaviti te na taj način odati makar i skromno priznanje čovjeku koji je, uz Eçu de Queirósa, najviše utjecao na oblikovanje suvremenog portugalskog jezika i književnosti.

Glavni predstavnik portugalskog romantizma i njegov prvi promicatelj u Portugalu – Almeida Garrett, pravim imenom João Baptista da Silva Leitão (1799. – 1854.) – trebao je (prema odredbi obitelji) upisati studij teologije, no umjesto toga on (na sveučilištu u Coimbri) upisuje studij prava. Još kao student pokazuje velike književne ambicije, okušavši se u govorništvu, kazalištu i pjesništvu. Odmah po okončanju studija ulazi u veoma buran politički život, koji karakteriziraju brojni usponi i još brojniji padovi, bježanja u inozemstvo i vraćanja u domovinu.[1] Kao pristaša konstitutivne monarhije, odnosno liberal, Garrett je u vrijeme vladavine konstitucionalista "dogurao" do visokih državnih položaja, ogledavši se kao diplomatski predstavnik Portugala u inozemstvu, glavni inspektor kazališta, parlamentarni zastupnik, pa čak i ministar vanjskih poslova. U vrijeme pak vladavine svojih političkih protivnika, apsolutista, morao je ili bježati u inozemstvo[2] ili apstinirati od političkog života. U povijest Portugala Garret će međutim ući ne samo kao političar i književnik nego i novinar[3] te osnivač nekoliko značajnih kulturnih ustanova (od kojih su najzačajnije Nacionalno kazalište D. Marije II. i Konzervatorij – obje sa sjedištem u Lisabonu).

Prijelaz od Garretta arkadičara i prosvjetitelja k romantičaru zbiva se postupno, uz brojne kompromise na području književne teorije i stilistike te uza snažan utjecaj Filinta Elíssia i, u nešto manjoj mjeri, Luísa Vaza de Camõesa i Antónia Ferreire, zbog čega je u njegovoj književnoj evoluciji gotovo nemoguće pronaći oštar rez između arkadizma, odnosno klasicizma, s jedne i romantizma s druge strane. Dapače, može se reći da Garrett ne nalazi pretjerane razlike između romantičara i arkadičara. U predgovoru jednoj svojoj knjizi pjesama, sažimljući ono što će prozvati svojim "nacionalnim pjesničkim kredom", navodi kako je njegovo prvo i osnovno poetičko polazište studij i pozorno oponašanje šesnaestostoljetnih i osamnaestostoljetnih pjesnika, pri čemu su izostavljeni sedamnaestostoljetni, dakle barokni autori, kao predstavnici dekadentne arkadijske škole. Drugo poetičko polazište odnosi se na oponašanje stranih pjesnika, koje treba biti umjereno, a oponašani pjesnici luzitanizirani. U biti, Garrett zastupa prilično širokogrudan eklekticizam gdje gotovo svaki autor može služiti kao uzor za nešto.[4]

Značajniji pomak od klasicističko-arkadijske poetike prema romantičarskoj dogodit će se pod utjecajem njegova prvog boravka u Engleskoj, gdje je romantizam tada u punom jeku. God. 1823., kada Garret stiže onamo, živ je još i Walter Scott, čije će narativne poeme sa srednjovjekovnim sadržajem, kao i povijesni romani, uvelike djelovati na Portugalčeve poetičke stavove. U Engleskoj se Garret upoznaje i s Byronom, te je sve to djelovalo na nj da je baš za boravka u Engleskoj odlučio započeti s radom na projektu nacionalne književnosti, razumijevajući pod tim književnost nadahnutu domaćom lokalnom tradicijom: portugalskim folklorom i književnim tekstovima što prethode klasicizmu. Prvo djelo započeto u okviru tog projekta kojim će ostati zaokupljen čitavog života, jest zbirka *Romanceiro* (*Romancijer*), na kojoj je radio gotovo tri desetljeća, skupljajući portugalske pučke romance.

Prvo značajnije književno djelo objavljeno poslije "engleske inicijacije" jest narativna poema *Camões* (Pariz, 1825), čije objavljivanje označava

[1] Jer upravo u vrijeme Garrettove mladosti (i zrelosti) Portugal potresa niz političkih prevrata. "Sezona" tih prevrata započela je zapravo još 1807., kad je Portugal okupirala francuska vojska svrgnuvši dinastiju Bragança, koja je izbjegla u Brazil. Godinu dana kasnije Portugalci su uz pomoć Engleza oslobodili Portugal, ali tu svoju pomoć Englezi obilato naplaćuju te je Portugal sve do 1823. (dakle punih petnaest godina) ostao pod neposrednom engleskom vojnom upravom (makar je Berlinskim kongresom 1815. dinastija Bragança formalno vraćena u zemlju). Godine 1821. u Portu je izbio ustanak protiv Engleza, pri čemu su oduzete punomoći tamošnjem engleskom vojnom zapovjedniku. U odsutnosti kralja Ivana VI. (D. João VI), koji Portugalom upravlja iz Brazila, proglašava se Ustav prema kojem Portugal postaje ustavna monarhija. Tim Ustavom ujedno se dokidaju feudalne povlastice i Inkvizicija. Nakon što se poslije proglašenja brazilske nezavisnosti (1822) kralj vratio u Portugal, ukinuo je (1823) liberalni ustav iz 1821. Poslije smrti D. Ivana VI. zavladalo je osmogodišnje razdoblje stravičnih borbi za prijestolje. Bore se tzv. apsolutisti ili migelisti (miguelistas), tj. pristaše D. Miguela (mlađeg D. Ivanovog sina) i liberalni konstitucionalisti – pristaše maloljetne kraljice D. Marije II. (kćeri starijeg D. Ivanovog sina D. Pedra). Borba je okončana pobjedom ovih potonjih. U rujnu 1836. liberali vraćaju Ustav iz 1821., no šest godina potom (1842) vlast će vojnim udarom preuzeti general Costa Cabral. Ovo će se političko vrenje donekle smiriti tek 1853. dolaskom na vlast tzv. Regeneracijske stranke (Partido Regenerador). U takvom dakle političkom ozračju politički i književno djeluje i Almeida Garrett.

[2] U Englesku ili Francusku, što zapravo i nije bilo tako loše, jer je na taj način usvajao poetiku romantizma koju će poslije povratka nastojati ukorijeniti u domovini.

[3] Osnovao je dva lista; zbog jednoga od njih čak je završio u zatvoru.

[4] Horacije mu je tako primjer kako se pišu dobre ode, Bocage kako se pišu soneti i epigrami, itd.

službeni početak romantizma u Portugalu. Riječ je o narativnoj poemi "s okusom arkadizma", pisanoj bijelim stihom,[5] pri čemu autor u velikoj mjeri oponaša Camõesove *Luzitance*. Garrett naime u liku Camõesa gleda prognanika s kojim se može poistovjetiti kako on sam, tako i mnogi njegovi drugovi liberali koji su također bili prisiljeni napustiti zemlju.

Ne manje popularna od poeme *Camões* jest i tipično romantičarska poema *Dona Branca* (1824), u kojoj Garrett nastoji pjesnički prikazati povijest portugalske infantkinje što ju je oteo posljednji maurski kralj iz Silvesa. U toj poemi posebno dolazi do izražaja orijentalna egzotika, srednjovjekovno čarobnjaštvo i portugalski pučki folklor (vile, magija svetoivanjske noći, prelijepe Maurke itd.), no, isto tako, ima i dosta arkadijskih stilskih elemenata (prmda ih autor nerijetko čak i ironizira!).

Obje mladenačke poeme – *Camões* i *Dona Branca* – pokazuju međutim da je Garrett ostao vjeran načelu proklamiranom nakon susreta s onodobnom engleskom književnošću, naime da kultna literatura ne smije izgubiti kontakt s pučkim pjesništvom i uopće s pučkim oblicima književnog izražaja, čega će se prvak luzitanskog romanizma pridržavati do kraja života.

Veći uspjeh negoli epskom Garrett će postići lirskom poezijom. Prvi njegovi lirski stihovi posve su u znaku arkadičara, dapače ne nadilaze razinu arkadijske osrednjosti, svodeći se na puke versifikacijske vježbalice na ljubavnu temu, bez ikakve originalnosti. Prijelaz od ove mladenačke neoriginalne arkadijske lirike prema zreloj fazi lirskog stvaralaštva čini zbirka *Flores sem Fruto* (*Cvjetovi bez ploda*, 1845), u kojoj doduše još ima podosta arkadijskih pjesama u različitom metru, ali i pjesama u kojima se Garret posve oslobodio arkadijsko-klasicističkih uzora, koristeći se strofama i rimama bliskima pučkom ugođaju (kao što su primjerice *quadra*[6] ili *redondilha*).

Vrhunac lirskog stvaralaštva Garrett je dosegnuo zbirkom *Folhas Caídas* (*Otpalo lišće*, 1853). Izuzmu li se neke pjesme Joséa Anastácia da Cunhe i Manuela du Bocagea, ta je zbirka svojim gotovo egzibicionističkim individualizmom i ispovjednički povjerljivim tonom, osobito na području ljubavi, značajna novost u povijesti luzitanskog pjesništva. Zanimljivo je da je u svoje vrijeme izazvala skandal golemih razmjera jer su se mnoge pjesnikove ljubavi o kojima se u njoj pjeva mogle prepoznati gotovo imenom i prezimenom.[7] Prema

[5] Dakle stihom bez rime.

[6] Tj. strofa od 4 stiha.

[7] Garrett naime na jednome mjestu zbirke govori o svjetlosti, što je zapravo bilo prezime (LUZ) jedne njegove ljubavi. Na drugom mjestu govori o ruži (ROSA), što je pak bilo ime druge njegove ljubavi. Na trećem mjestu spominje križ (CRUZ), a to je prezime treće njegove ljubavi. Itd. Itd.

sudu književne kritike, ta prigodnost koja se, između ostalog, ogledala i u brojnim (auto)biografskim elementima, u vrijeme objavljivanja zbirke jest doduše pridonijela njezinom velikom uspjehu kod čitateljstva, ali joj je dugoročno zapravo više štetila nego koristila jer biografski interes u ovom slučaju nipošto nije podudaran s estetskim. S metričkog stanovišta, Garret u zbirci *Folhas Caídas* definitivno napušta arkadijski bijeli stih i klasicističke pjesničke vrste, dajući prednost domaćoj iberskoj *redondilhi*.

Uz poeziju, Garrett je pisao i prozu. Mnogi smatraju da upravo u njoj nalazimo možda najuspjelije stranice njegovog književnog opusa. Uvođenjem govornog jezika u prozu, on modernizira knjiški, patetični, oratorski leksik kakvim se tada još služila portugalska književnost. Nadalje, u prozu uvodi, portugalizirajući ih, naravno, i niz stranih riječi koje će se uskoro posve udomaćiti u portugalskom jeziku,[8] a oživljuje i stanovite arhaizme.[9] Posebno je zanimljiv njegov rečenični ritam s nizom trotočki, kojima je upravo on dao novu književnu funkciju, te s nizom digresija, pri čemu bi obično znao izgubiti prvotnu misao. Možda je upravo to jedan od razloga njegova divljenja šesnaestostoljetnom portugalskom književniku Bernardimu Ribeiru, koji se također gubio u "prašumi" digresija. I Garrett se dakle, poput Ribeira, nerijetko znao zaustaviti sred rečenične "kobasice" pitajući se "Onde ia eu?" ("Gdje sam to ja?"), no taj nedostatak logičke ulančanosti u njega je obilno nadoknađen neobično živim i zanimljivim asocijacijama koje se nižu gotovo filmskom brzinom. Garrettovu prozu, jednako tako, odlikuje povremeni humor i ironija koji uvelike podsjećaju na pola stoljeća mlađeg E. de Queirósa, a sastavni su joj dio i krajnje suptilne analize osjećajnog života književnih junaka, prema književnoj kritici možda jedinstvene u povijesti portugalske književnosti.

Spomenutim stilskim osobinama ove proze treba pribrojiti i njezin autobiografski karakter, koji dolazi do izražaja u mnogim Garretovim djelima. Naročito je u tom pogledu ilustrativno djelo *Viagens na Minha Terra* (*Putovanja po mojoj zemlji*, 1846), dnevnik puta od Lisabona do Santaréma, u koji su (uz sentimentalnu pripovijest o mladiću koji nikako ne uspijeva obuzdati svoje ljubavne strasti) ugrađena vrlo zanimljiva razmišljanja autora o umjetnosti, književnosti i politici. Drugo najpoznatije njegovo prozno djelo jest povijesni roman *O Arco de Sant' Ana* (*Luk sv. Ane*, 1845), za koji je izvor našao u jednom ljetopisu Fernãoa Lopesa. U romanu se opisuje srednjovjekovni narodni ustanak iz četrnaestog stoljeća, s očitim antiklerikalnim prizvukom.[10] *Luk sv. Ane*

[8] Kao što su primjerice *coquete* (od franc. *coquette*) ili *desapontado* (od engl. *dissapointed*)

[9] *Soidão* primjerice (umjesto *solidão* – samoća).

[10] Naime vođa tog ustanka nezakonit je sin nekoga biskupa, s kojim se u ratnom okršaju nađe oči u oči, pa kad ga je već htio ubiti prepoznaje u njemu oca.

postigao je golem uspjeh kod publike, pridonijevši tako popularizaciji i širenju romanesknog žanra u Portugalu.

No premda Garrett ima neporecive zasluge za razvoj luzitanske romantičarske poezije i proze, njegov doprinos razvoju portugalskog kazališnog života daleko je veći, i to ne samo na području kazališnih reformi (osnovao je naime glumački institut, obnovio mnoge kazališne zgrade, sagradio nacionalno kazalište, a kao glavni inspektor portugalskih kazališta ustanovio je natječaj za nova kazališna djela) nego i na području dramskog stvaralaštva.

Od mladenačkih Garrettovih kazališnih djela (pisanih u duhu klasicističke poetike) najpoznatije je *Um Auto de Gil Vicente* (*Auto o Gilu Vicenteu*, 1838), u kojem se evocira vicentinska kazališna tradicija. Radnja tog djela zasnovana je na Vicenteovom kazališnom komadu *Cortes de Júpiter* (*Jupiterovo udvaranje*), napisanu prigodom vjenčanja infantkinje D. Beatriz (legendarne ljubavi Bernardima Ribeira).

Među zrelim Garrettovim kazališnim ostvarenjima najbolja je tragedija *Frei Luís de Sousa* (1843), koju većina književnih povjesničara smatra ne samo najboljim romantičarskim kazališnim komadom, nego i jednim od najboljih, ako ne i najboljim djelom u povijesti luzitanskog kazališta. Kao u *Autu o Gilu Vicenteu*, i tu je Garrett pokušao oživiti bogatu portugalsku tradiciju književnih legendi, odlučivši se ovaj put za kazališnu obradu legendom obavijenog života poznatog portugalskog književnika iz šesnaestog odnosno sedamnaestog stoljeća – fra Luísa de Souse (1556. – 1632.). Osim po svojoj književnoj ostavštini taj je pisac naime čuven i po tome što se oženio D. Magdalenom, suprugom D. Ivana od Portugala, za kojeg se mislilio da je (1578.) poginuo na alkazarkibirskom bojištu. Kad se međutim, u međuvremenu lažno proglašen mrtvim, vratio u Portugal, D. Magdalena i njezin tadašnji muž, budući fra Luís (svjetovnim imenom Manuel) povlače se u samostan.[11] U tu intimnu obiteljsku dramu Garrett uključuje i rodoljubni motiv, što uvelike pridonosi njezinoj popularnosti. No gledatelj nema osjećaj da je riječ o povijesnom teatru. *Frei Luís de Sousa* ostavlja naime dojam nevremenite tragedije, posve ravnodušne spram lokalnog kolorita. Od romantičarske drame taj se komad udaljuje i po posvemašnjoj odsutnosti komičnih, groteskних ili naprosto ekstravagantnih likova, što ga čini jedinstvenim ne samo u kontekstu portugalskog nego i europskog romantičarskog kazališta.

[11] Luís de Sousa ušao je u red domikanaca i istaknuo se kao jedan od viđenijih teologa na Tridentinskom saboru. Uz to su ga dominikanci, kao veoma obrazovanog humanista, angažirali za pisanje životopisa čuvenog biskupa Viane – dominikanca Bartolomeja, čega se fra Luís i prihvatio. Tako je nastalo djelo *Vida de Frei Bartolomeu dos Mártires* (*Život fra Bartolomeja od Mučenikâ*, 1619), jedno od najljepših biografskih djela u cjelokupnoj povijesti portugalske književnosti.

Znam neke ljude
ili: Netko ovo, netko ono
ili: Moderno razmišljanje

Znam čovjeka koji je u bijegu
pred neoliberalnim vrednotama današnjega svijeta
učinio ovo:
Otišao je kao seksualni turist
u najdalje, najslobodnije krajeve,
"jer samo najudaljenije, a najopipljivije,
najstvarnije, najtvarnije, dakle jedino postojeće
danas ima ikakva smisla".

Znam čovjeka koji je u svom pak paničnu bijegu
pred gorespomenutim grozotama
učinio ovo:
U pedesetoj godini nakupovao je
gramatika, udžbenika, silesiju spisa
i posebno: Novi zavjet u izvorniku
i počeo učiti starogrčki,
provodeći u tome cijele dane
i dobar dio noći,
pa više nije gotovo ni izlazio
nikamo u novi, u nažalost svoj svijet
"jer samo duhovno, najneopipljivije,
dakle jedino, uvijek nepromjenjivo postojeće
danas ima ikakva smisla!
Pa zato mistično uranjam u izvorno, jedino stvarno
(samo ta krhka knjiga stoji između nas i bezdana!),
posve živim u svetom središtu vremena,
dok još svega ovoga unaokolo nije bilo,
dok još mene uopće nije bilo,
dok se još nisam (silom prilika) zakoprcao
u takvu svijetu".
(A što se spolnosti tiče –
iskonska, apsolutna, mistična čistoća.)

Znam čovjeka (najluđega, no
kod njega je ludilo, dakako, najmanje vidljivo)
koji se beskrupulozno, očajnički bacio
u neoliberalnu političku korektnost
i vrlo daleko dogurao kao cijenjeni političar.

A što da još, osim svega ovoga,
što da još neslućeno, izvorno, spasonosno, iskupiteljsko,
što da još siromah čovjek učini
u paničnom, nužnom bijegu, u bijegu što dalje,
što dalje od tako strašno, nesmiljeno rasprostranjenih,
od tako imperativnih, represivnih, tako teško,
tako neizdrživo totalitarnih neo- i nadriliberalnih
vrednota?!

Pjesnik u pedesetoj

Oštar lavež divljeg ravnodušja.
Čistoća se, podvijena repa,
zavlači pod automobil.
Maglom skrivena stabla
prema malo čemu još imaju rasti.
Kako je, od šezdesetih, u daleke,
posve nestvarne šume zastarjela
plaha ljubav.
Netragom nestala mitska snoviđenja
od bajki plave kose.
Kolike li smo mećave prošli,
kakav li put samozavaravanja
do ovog Arktika!
A vrtovi? Za koga li sad zamke njihovih
bolno sentimentalnih varki?
(Zovem se Jurčić, ali kad dođem u uredništvo
s rukopisom nove zbirke pjesama,
obraćaju mi se s "gospodin Đurić",
čudno me gledajuć, te dobi, a neznanoga.)
Kad bi barem neki od mojih tužnih likova

uz moju posljednju stali postelju,
tiho, uporno, pouzdano,
kako su i živjeli.
Kad bi mi barem iznenadni,
ludo tajanstveni glas niotkuda
(mogao bi doći samo niotkuda,
jer inače je posvud oko mene praznina)
kad bi barem nagovijestio:
"Ova bolest nije na smrt",
i: "Smrti zapravo doista nema"...

Rijetko zaista

Tako sam rijetko ono
što zaista *jesam*
- tek nakratko, u posebno
čarobnim trenucima što
iz preneznanih stižu daljina,

a toliko me toga "zbiljskoga",
"korisnoga", vabljivo "unosnoga",
tobože nužnoga čini onim što nisam,
što nikada ne bih smio biti.

Ako li postoji...

Ako istina uopće postoji,
obitava gdje nam je najbliža,
najžarče naša: u lirskomu,
lirska je
i samo lirski izraziva...

Mladen JURČIĆ

Ako...

Zaludno zamamna bistrina zaludno proljetnoga dana ponovo je, sve do samo malo naoblačenih obzora, rasprostirala slutnju neke veličanstvene, isto tako žarke, konačne nepostojeće biti, no Jasenu Obzorčiću sjaj toga gorućeg planeta visoko na nebu (koje nam se samo čini modro, ali to je zapravo varka) napokon više nije ništa značio, kao ni mlado zelenilo odraženo u stalno (zaludno) samoobnavljanoj čistoći jezera, a ni staza u tamno, nabujalo, nekoć metaforično bogatstvo šume.

Nije bilo tako jednostavno, jer taj osjećaj posvemašnjeg besmisla što ga je obuzeo nije niknuo niti se tako razgranao samo zato što je, premda više ne mladić, izgubio (uostalom dosadan) posao na kojemu je napokon postao suvišan, a tako se već dugo prije toga osjećao, ni zato što je poslije nekoliko duboko proćućenih, pomno izbrušenih zbirki pjesama, kojima je poneki kritičar čak priznao "neobičnu promišljenost", "melodično bogatstvo tonova" i "posve izvoran glas", još bio posve nepoznat; ne, to zaista nije bilo tako jednostavno, nego je...

Nego možda zato što je napokon spoznao uzaludnost "rijetke istančanosti" srca, "upornih duhovnih traženja", "širine senzibiliteta" (kao što su, povodom njegove prve zbirke, govorile kritičarske fraze u napisima već požutjelih novina), nesavladive žudnje za tajanstvenim, neopipljivim, ali neodoljivo privlačnim i, kako je nekoć smatrao, pouzdanim središtem ljepote, ljubavi, blagosti i osjećaja, kojih su proljetna komešanja, nezaustavljiva previranja i težnje (zajedno s neshvatljivo dubokom ukorijenjenošću neizbrisive mitske ideje o konačnoj prevlasti ljepote, osjećajnosti, istinitosti, požrtvovnosti, vjere), zapravo razorna iluzija koja nas opasno i tragično odvlači od jedino postojećega – stalne, nesmiljeno konkretne borbe i nadmetanja, bajkovita ideja koja obećava mistično ostvarenje bića u neopipljivom, zapravo nerazgovijetnom i posve nestvarno transcendentnom smislu, tek "slutljivom" u od života inače najizdvojenijim trenucima, kojemu se možemo tek do u beskraj nadati, neprestano se i uporno pročišćujući od svega što (paradoksalno!) čini jedini dodijeljeni nam život, od svih struja koje nas slijepo a zamamno nose.

A lica ovoga svijeta smatrati bezvrijednima i iluzornima, posve nerealnima i štetnima zapravo znači bježati u tlapnje, besmisleno se lišiti jedinoga korisnog i vrijednog, jer jedinoga stvarnog i neprevarljivog, pa bi, iako to ljudi poput njega ne žele sebi priznati dok nije prekasno, pravi cilj trebao biti: što ugodnije, vještije, snalažljivije postojanje u ovom svijetu, u kojemu bismo se

zapravo trebali što više "blatiti" pukim ovozemaljskim aspektima, umjesto da se uzaludno, jalovo "pročišćavamo" ni od čega i ni za što. Ovosvjetsko je "blato" smatrao je, zapravo ljekovito, jer je jedino postojeće, te nam samo ono može pružiti kakvu-takvu vrst ispunjenja, uživanja, umjesto varke nekakve mističnosti, navodno pravoga "srca svijeta".

Osjećao se posve osamljen i napušten, ne od ljudi, jer oni mu nisu previše trebali, ni od Arijane, s kojom se razveo prije nešto manje od godine dana, nego od nekog temeljnog smisla što bi ga teško mogao definirati, iako je dugo i vrlo tvrdokorno vjerovao u njega, dok mu se sada činilo da su "osjetljivost, primljivost bića" za "spasonosno duhovno", titraji srca prema neopipljivom, duboko skrivenom, ali bitnom, prema nekoj "tajni duše", "vječnom smislu", sržnoj, navodno iskupljujućoj, zahtjevnoj ljubavi (koja ipak nema – i ne može imati – istinski trajnog, stvarnog objekta) – dijelovi još jedne, pače glavne varke, duge, opsjedne, a uzaludne, nestvarne težnje zbog koje je profućkao mogućnosti stvarnoga života i napokon dospio u pustoš beznačajne margine, kamo su ga bacila kriva traženja i posve neupotrebljivi višak senzibiliteta, učinivši ga uzaludnim i neprikladnim za život.

A onda mu se odjednom učinilo da je njegova utučenost na neki tajanstveni način počela djelovati na cjelokupno ozračje, jer odjednom je, trgnuvši se iz razmišljanja, uvidio da se nije smračilo samo zbog na ovom mjestu gušćih krošnji, nego su se s obzora začudno brzo, gotovo neopazice prišuljali tamni oblaci i, zaskočivši šetača, zaprijetili naglom proljetnom olujom. Iz daljine je već dopirala otegnuta tutnjava, pa je ubrzao korak ne bi li na vrijeme uspio izaći iz parka, no utrka s proljetnim ćudima uskoro se pokazala uzaludnom. Uskovitlana prašina, poseban miris ozračja prije nesmiljena pljuska, i prve, velike kapi – jasno su pokazali što će vrlo brzo uslijediti, pa je, prije nego je učinio i dvadesetak koraka, kiša pljusnula kao iz otvorena tuša i začas bi ga bila promočila do kože da nije bilo barem nekakve zaštite krošnji. U bljesku munje potrčao je u zaklon golema hrasta, a grmljavina je zatutnjala kao da će se rastvoriti zemlja.

Dokopao se hrasta, a da ga pljusak čak i nije previše smočio, no pri novom zasljepljujućem bljesku sinulo mu je da pri takvoj oluji i nije dobra zamisao stati pod tako visoko stablo.

Doista, to je i bila jedna – i to zadnja – u nizu grešaka što ih je u posljednje vrijeme počinio, jer odjednom mu je strahovito bljesnulo pred očima, i u jednom trenutku učinilo mu se da ga, posve ga probivši, sažiže vatrena sila koja ga najprije podiže u zrak, a onda njegovo goruće tijelo sa strašnoga koplja stresa u bezdan...

Kad je otvorio oči i, zureći u umirujuće titranje lišća velike krošnje nad sobom, suncem obojene u zlatnozelene preljeve, postupno shvatio gdje je i što

mu se po svoj prilici dogodilo, u prsima ga stegne strašna zebnja, no malo se smirio nakon što je, čudeći se što ne osjeća nikakvu bol, polako sjeo, a onda oprezno pokušao ustati, a da nije opazio nikakve ozljede, štoviše, mogao je bez teškoća stati na noge, a kad se pomnije pregledao i na razne se načine počeo razgibavati, najprije polako pa, ohrabrivši se, sve brže, učinilo mu se da uopće i nije stradao, jer čak ni na odjeći nije bilo tragova da ga je (vjerojatno) pogodio grom. No što ga je to onda odbacilo i onesvijestilo, ako ne udar groma? Koliko je mogao vidjeti, ni na velikom hrastu pod kojim je stajao nije bilo tragova razaranja, nego je lišće vedro šumjelo pod nebom čija je sjajna modrina pokazivala da se nije tek nakratko onesvijestio, jer oluji, pa ni oblacima, više nije bilo traga, a njegova odjeća i okolna zemlja bili su suhi! Proljetna je, mirisava šuma, sada lišena bilo kakve prijetnje, odisala spokojnim pozivom, kao da toga dana nije ni bilo nagloga, silovitoga prekida modrine, štoviše – šuma kao da je u to kratko vrijeme još više procvala, pa mu se učinila bujnijom i dubljom nego prije. Nadesno od sebe ugledao je stazicu koju nije zapamtio, iako je često dolazio ovamo, kao što se nije sjećao ni staroga bunara kraj nje.

Zapitao se nije li strujni udar (jer nešto ga *jest* pogodilo i srušilo, pa makar grom bio udario i podalje od njega) prouzročio gubitak pamćenja, jer oveći je park inače vrlo dobro poznavao, no kad je, razgledavši stari, kameni bunar s izrezbarenim likovima anđela i žena koje su grabile vodu, stazicom pošao dublje u šumu, učinilo mu se da se ne može snaći.

Razum mu je govorio da se vrati kući i pomnije se pregleda, a čak bi možda morao preventivno otići liječniku, no nekako je bio siguran da nije ozlijeđen, a sama vedrina – i ona iznad njega, a, naglo i neobjašnjivo, i u njemu samomu – kao da ga je nukala da nastavi hodati. Prijašnja je utučenost iščezla, i obuzeo ga je osjećaj krepkosti, neobičnosti i pustolovine kakav se u njemu već odavno nije javio, no sad se neobjašnjivo vratio, obdarujući Jasena skrivenom, krepkom milinom, neobjašnjivom dragošću koja se razlijevala cijelim bićem, potičući otkrivalačku čežnju. Iako je sve to pripisivao konfuznom stanju poslije udara groma, još se nikako nije želio vratiti kući, najmanje pak gubiti vrijeme u ambulanti.

Šuma kao da je zaista bila mnogo dublja od poznatog mu parka, sve je oko njega bilo novo, no istodobno nekako poznato, prisno i umirujuće, a uskoro je naišao i na žuboran izvor što ga se ovdje također nije sjećao. Napio se hladne vode, koja kao da ga je još više okrijepila i potaknula, a okolina je pod njegovim pogledom zadobila još blistaviju evokativnost.

Iz izvora se rađao potočić što je vijugao kroz šumu, a onda je Jasen, zapanjen, među lišćem i grmljem pred sobom, ugledao drveni, pomno izrezbareni mostić, vrlo sličan onome s reprodukcije slike majstora-romantičara koja je krasila naslovnu stranicu njegove prve zbirke pjesama. Tu je atmosferičnu re-

produkciju našao u nekoj monografiji i odmah je, jer posve je odgovarala, poslao u tiskaru gdje su radili na njegovoj zbirci, kako bi ukrasila naslovnicu. A sada se našao upravo unutar te slike, koja je istančanim, neprolazno evokativnim koloritom spajala davno umrloga majstora i Jasenove žarke umotvorine iz doba kad je umišljao da zaista može biti pjesnik. Bila je to, makar i čudesna, slučajnost, no polako je prišao, i dugo, zamagljenih očiju, stajao na mostiću, stišćući drvenu ogradu.

A onda je, malo dalje, izašavši iz šume na livadu, ugledao dva raskošna grma, jedan sav u plavim, a drugi u ružičastim cvjetovima. Okupani suncem, u pomalo nestvarnu ozračju, podsjetili su ga na još jednu sliku, omiljelog mu impresionista, samo su još nedostajali zelena trava na tlu i dva visoka stabla dobro centrirana u pozadini. No kad je podigao pogled sa živo, gotovo apstraktno rascvjetalih boja u koje mu je cijelo biće bilo uronilo, pred njegovim su se očima stvorila dva upravo takva stabla, a tek je tada postao svjestan da stoji na sagu tamnozelene trave izrasle mnogo više nego što je isprva primijetio. Na um mu padne nevjerojatna pomisao da upravo njegov pogled nekako stvara slike krajolika oko njega, da se kroz neku tajnu, bitnu sveprožimnu milinu uspostavila fantastična veza između bića i izvanjskog svijeta. No sve oko njega, a i osjećaj vlastitoga tijela, bili su posve stvarni, odviše opipljivi a da bi sanjao.

U šumi, u koju je zašao s male, jarkim suncem obasjane livade, uskoro su, umjesto bjelogorice, počeli prevladavati visoki borovi i jele, što ga je podsjetilo na snoliki mediteranski krajolik mjesta kamo je još u djetinjstvu svakoga ljeta odlazio s roditeljima. Sad je, po mekom sagu palih iglica, koračao kroz taman, smirujuć miris crnogorice, koji ga je također uvjeravao da ne sanja, a kad je postalo svjetlije, jer se drveće prorijedilo, začuo je šum nalik zapljuskivanju valova, te je do njega dopro još jedan paradoksalan miris, istodobno prirodan u takvu ozračju, a i posve nevjerojatan – nepogrešivi morski dah. Kad se popeo na uzvisinu, tako se zaprepastio da se najprije skamenio, a onda se morao spustiti na zemlju, pa je, uvjeren da je poludio, dugo nepomično sjedio zgranuto, posve izgubljeno zureći, jer ptica krajolika kao da je naglo razvila krila i uzletjela u nepoznate, vrtoglave visine – pred njim se s uzvisine rasprostro fantastičan pogled na morsku obalu, na pjeskovit morski žal i plavu pučinu što ju je, u daljini, srebrno blještavilo podneva stapalo s nebom.

Osjetio je kako u njemu raste očaj i kako ga oblijeva znoj. Kamo je to dospio i kako, kad je more bilo dvjestotinjak kilometara od grada u kojemu je živio i parka kojim je šetao?

S uzvisine je do obale vodila strma stazica, a nadesno, blizu pješčane plaže, među borovima je ugledao poveću bijelu kuću s prostranom terasom na kojoj su stajali stol i četiri stolice. Na stolu su bile flaše i tanjuri, a kroz stakleno pročelje kuće vidio je da se unutra netko kreće, pa je ustao i nesigurno se počeo

spuštati uskom stazom. Od stanovnika kuće valjda će doznati gdje je, pa će možda moći povezati što se dogodilo, uvjeriti se da nije posve poludio, kad se već nije mogao nadati da sanja, jer košulja koja mu se, ispod sakoa, od znoja neugodno prilijepila za leđa također ga je uvjeravala da je budan. Sav se oznojio, dijelom zbog tjeskobe i konfuznosti, dijelom zbog pripeke kao u pravo ljetno podne, a on je na sebi imao zimsku košulju, pamučnu potkošulju i prilično debeli sako, što je i odgovaralo klimi ranoga proljeća u kojoj je i pošao u šetnju. A da ne tumara tek smušenim snom potvrđivao je i oštri pijesak koji mu se uvlačio u tenisice dok je prelazio žal i, hodajući kao drogiran, približavao se kući sa staklenim pročeljem iza kojega je vidio priliku.

Bijelim se stepenicama popeo do ulaza u kuću, a onda se tako trgnuo da se gotovo stropoštao unatrag, niza stube. Prilika koja je u velikoj, lijepo uređenoj prostoriji, okrenuta prema njemu, upravo sjedala u naslonjač kraj omanjeg stolića bila je (ne, nije moglo biti sumnje!) nitko drugi nego – Vladimir Daljinar, jedini književnik što ga je X. od svojih zemljaka, suvremenika, istinski cijenio i od kojega je u mladosti toliko naučio, oduševljavajući se njegovim zvučnim, naizgled jednostavnim, no ipak tako slojevitim, tajanstvenim stihovima, pričama i esejima.

Od suvremenika? Bolje od *bivših* suvremenika, jer Vladimir Daljinar umro je prije otprilike godinu dana, a Jasen je vrlo žalio što ga nikad nije upoznao. Od svih je živućih pisaca upravo njega – i to žarko! – želio upoznati, uvjeriti se je li i čovjek (od mnogih je čuo da jest!) tako mudar, istančan, oštrouman, pun razumijevanja kao njegova djela, ima li doista uvid u neobičnu tajnu, u živu slutnju bitne tajne o kojoj je tako često i dojmljivo pisao, a primljiv je čitatelj, satima uronjen u njegova djela, mogao dugo i plodno meditirati nad kakvim nezaboravnim odlomkom. "Knjige su to", poručivao je jedan od brojnih eseja o njegovu djelu, "koje nas ne samo izgrađuju, nego nam mijenjaju, šire i rastvaraju vidike, pa i sam pogled na život, na najbolji nas, vrlo suptilni način uče onom najvažnijemu, jer najtajanstvenijemu, i to tamo gdje je zaista bitno – u srcu." Glede Daljinarovih djela to nisu bile tek recenzentske fraze, nego istina, a kad je stari književnik iznenada umro (još dan prije na nekoj je književnoj večeri raspoloženo čitao svoje pjesme) Jasen je osjetio veliku prazninu, svjestan da je propustio nešto nenadoknadivo jer se, povučen i mlak kakav je bio, nije odvažio upoznati velikog književnika.

A sada se Vladimir Daljinar, pred njim, u lijepoj kući na fantastičnoj obali, upravo zadovoljno spustio u udobnu fotelju i posegnuo za knjigom na stoliću kraj sebe, a Jasen je, zakratko ponovno skamenjen, zurio u književnikovo karakteristično usko, naborano, plemenito lice, s orlovskim nosom i širokim, pomalo podrugljivim ustima – smjesta prepoznatljivo, sada suncem opaljeno lice, uokvireno bujnom lavljom grivom sijede kose, što ga je toliko puta vi-

dio u novinama, časopisima, na omotima začudnih, voljenih knjiga i na televiziji.

Daljinar se, osjetivši nečiju prisutnost, zaustavi usred pokreta kojim je uzeo knjigu, podiže prodorni pogled svijetloplavih očiju, pa se, ugledavši zblenutoga Jasena nasmiješi, zavali se u fotelju te vedro i jednostavno pozove: - Ah, tu ste! Uđite.

- Vi ste... Vladimir Daljinar! – začuje Jasen vlastiti tjeskoban, preneraženi, nekako prigušen glas iz daljine, kao da je posve neovisan od njegova grla.

Starac podigne obrve i oštro ga pogleda. - Pa naravno. To ste tek sada shvatili? A tko bih drugi mogao biti?

- Ali vi ste mrtvi! - očajnički je prosvjedovao Jasenov glas. - Umrli ste prije godinu dana! Što je ovo? Što se događa? Jesam li i ja mrtav? Gdje sam?

- Očito ste ovdje, živi i koliko vidim zdravi, barem tjelesno - izvijesti ga Daljinar.

- Poznajete me? Znate tko sam ja?

- Kako ne bih znao. Vi ste Jasen Obzorčić, književnik, i to vrlo dobar, a kad ja to kažem znači da je zbilja tako. Prije otprilike mjesec dana došli ste me upoznati i preko mjere me, nepravedno nahvalili. No ipak mi je drago što smo se upoznali. Zapravo bilo mi je tako drago, te sam vas pozvao da sa svojom lijepom obitelji, neko vrijeme provedete u mom ljetnikovcu, a to rijetko činim. Nisam požalio taj poziv, jer se dobro zabavljamo i izvrsno komuniciramo... To jest, zabavljali smo se i komunicirali... sve do sada.

- Ljetnikovac?... S obitelji?... - mucao je, kako se Jasenu činilo, sada još dalji glas. - Ja nemam obitelj... a mi se ne poznajemo, nikad se nismo upoznali. Htio sam, ali vi ste umrli... Kako me poznajete?

- Upravo sam vam objasnio odakle vas poznajem, - pomalo će uznemireno Daljinar, netremice ga motreći - a možete se uvjeriti da još nisam umro. No što vam se dogodilo?

- Koliko sam već dugo ovdje... kod vas?

- Tjedan dana. Hoćete li mi reći što je s vama?

- Što je sa mnom? - poviče Jasen. - Bolje mi recite što je s vama i sa... cijelom tom okolinom, cijelim svijetom?!

- O ovom posljednjemu još nitko nije uspio dati ni kako-tako suvislu, a kamoli cjelovitu dijagnozu - nasmiješi se Daljinar, još pažljivo motreći pridošlicu. - Sa mnom nije ništa što nije bilo jučer, ili prekjučer, kad smo se lijepo družili.

- Nikada se nismo družili! Ja vas ne poznajem! Ni jučer, ni prekjučer nisam bio tu, nego kod svoje kuće, u Z.... gdje uopće nema mora, niti je ovo godišnje doba! Danas ujutro u Z. pošao sam na običan izlet u park i to u svom

rodnom gradu, daleko odavde! Odjednom je provalila oluja i u šumi me je pogodio grom, pa sam pao, a kad sam se probudio sve je bilo pobrkano, više ništa nije kako treba! Sve je to ludo! Sanjam li, ili što je? Možda se poslije udara groma nisam ni probudio!

- Doimate se posve budnim - umirujuće će književnik. - Govorite li ozbiljno?

- Ozbiljno? Itekako ozbiljno, nikad u životu nisam bio ozbiljniji, ni u goroj situaciji! Vi ste mrtvi, kažem vam da ste mrtvi, a vi mi odgovarate da sam kod vas s obitelji koje nemam! Kakva obitelj, čovječe? Gdje je moja obitelj?

- Negdje tamo, na kupanju - pokaže književnik rukom.

- To je laž! Ja nemam obitelj! Sam sam, razveden, a žena mi se preudala!

- Ne govorite tako, već ste me ozbiljno zabrinuli - Daljinar više nije govorio ležerno, a oči su mu zadobile još ispitljiviji, tjeskoban izraz. - Cijelo ste mi vrijeme, sve do sada, izgledali posve normalni, ali ponekad se teško može reći. Očito ste stvarno i vrlo ozbiljno uzrujani, no to što ste mi ispripovijedali posve je nesuvislo, nema nikakva smisla... Osim... - zastao je.

- Osim? - gotovo plačno ponovi Jasen.

- Dođite, pokazat ću vam nešto. - Starac ustane, priđe policama s nizovima knjiga, izvuče nešto i pokaže svom sugovorniku. - Molim vas, pokušajte se sabrati i pročitajte ovo. Možda se šalite sa mnom, a uvjeravam vas da je u tom slučaju šala vrlo, vrlo neslana. No možda ste zbilja uvjereni u ono što govorite, što nije rijedak slučaj kod... - zastao je. - No, pročitajte, molim vas.

Jasen uzme časopis čije je korice inače vrlo dobro poznavao, jer u tom je časopisu povremeno surađivao, ali ovaj je broj... Prije nekoliko sekundi smatrao je da bi ga još malo što moglo doista zaprepastiti, ali sad je s nevjericom zurio u crni broj na plavim koricama. Bio je to budući broj, koji još nije izašao, nije mogao izaći – broj od kolovoza te godine, a kad je jutros (prije toliko vremena, prije skoro cijele vječnosti) krenuo u šetnju parkom, bila je tek zadnja trećina ožujka.

- Unutra je i vaša priča - izvijesti ga Daljinar. - Vrlo je uspjela, izvorna, tema je nadasve zanimljiva, govori upravo o onome što... Možda ste to nekako pomiješali, mislim priču i stvarnost, ako ono što zovemo stvarnost uopće postoji, ako to nije samo još jedna naša iluzija. No hajde, molim vas, sjednite, opustite se, sve će biti u redu... Pročitajte, zanimat će vas.

Uhvativši smušena posjetitelja za nadlakticu, starac ga blago povede prema fotelji, a onda ga, položivši mu ruku na rame, gotovo gurne u nju. - Sjednite i pročitajte. Iako vam se sada čini da to niste u stanju, možda će vam biti jasnije. Ideja te priče vrlo je intrigantna. Moram priznati da sam i sam mnogo razmišljao o tim stvarima.

- Govorili ste o mojoj obitelji - žarko će Jasen - koja je tu negdje... na kupanju! Ako je to istina, gdje su? Mogu li ih vidjeti?

- Dakako da možete, vidjet ćete ih, ubrzo će se vratiti. Ali najprije pročitajte. Mislim da priča počinje na stranici 40.

Nespretno listajući časopis, Jasen okrene tu stranicu i ugleda svoje ime iznad kratkoga naslova **Ako**, napisanoga masnim slovima. Isprva ništa nije razumijevao, jer nije se mogao usredotočiti, ali nakon što je nekoliko puta duboko udahnuo, sama ga je priča prisilila da se sabere, pa je, pun nevjerice, počeo čitati o čovjeku po imenu Jasenu Obzorčiću, koji je jednoga ranoproljetnoga dana, prilično utučen zbog dosadašnjih životnih neuspjeha, krenuo u šetnju prostranim, bujno procvjetalim proljetnim parkom, kad se iznenada prolomila oluja te ga je pod velikim stablom kamo se sklonio od pljuska pogodio grom, pa se probudio u nekoj drugoj, tajanstvenoj dimenziji u kojoj je istodobno bio on sam, ali i netko posve drugi, u idiličnom, ali, dakako, ipak strašno zbunjujućem paralelnom svijetu odakle izviru sve mogućnosti naših života što ih možemo iskoristiti ako znamo ispravno postupati, ako se prema svemu oko sebe, prema svemu što nam je pruženo, darovano, znamo odnositi u skladu s najboljim i najplodnijim u sebi, no to nam, zbog naših pogrešaka i slabosti, vrlo rijetko uspijeva, pa naše mogućnosti uglavnom ostanu neiskorištene, a mi sami postajemo prazni i promašeni. Ta je dimenzija u priči i bila nazvana "ako", jer našem je životu, pisalo je, određen najsmisleniji i najbolji tijek, idealna crta, najpravilniji put ako se sve ostvari kako treba, ako *mi* ostvarujemo i ostvarimo sve ono za što smo određeni, što bismo trebali i trebamo učiniti, *ako* ispravno nadograđujemo na temeljnu podlogu na koju se sve može nadodati. No takvo što je gotovo nemoguće postići zbog naše tromosti, nevjere, nerazumijevanja, nesigurnosti, a čak i manje, pa veće, i, naposljetku, bitne greške prisiljavaju nas na skretanja, stranputice na kojima se sve više udaljavamo od najboljega puta k mogućemu, samo našemu, posebno za nas određenomu cilju, dok naposljetku, promašeni i izgubljeni, ne dospijemo u pustare u kojima duhovno zaglavimo.

Slikovitost priče rasprostirala je fantastično zamišljeni paralelni svijet stvarnosti unutar stvarnosti, ili nestvarnosti unutar nestvarnosti, ili što već čini naš život, a glavni je lik dolutao do iste kuće na obali, kuće u kojoj je Jasen sada sve to čitao, isto je tako razgovarao sa starim, inače, u "pravom svijetu", mrtvim književnikom, čijim se djelima divio i koji mu je objasnio ustrojstvo "dimenzije", a onda je Jasen sreo i svoju obitelj, ženu i dvoje djece, sina i kćerku, koji su se upravo, sretni i bezbrižni, vraćali s plaže, u tom svijetu gdje je Jasen i u ljubavi ispunio sve ono što je trebalo, što se od njega očekivalo, gdje je bio u stanju cijeniti i održati barem najvažnije odnose, pa je dobio zgoditak ispunjena života, bez beznadnih promašaja koji su odviše često smračivali "realni" svijet i mijenjali mu put do mogućih uspjeha u ledeni polumrak brojnih promašaja.

Žena mu se, u priči, zvala Arijana, a bila je identična Arijani s kojom je i Jasen iz priče, a i onaj iz stvarnosti, neko vrijeme bio oženjen, pa iako je to bila jedina žena koju je stvarni Jasen istinski volio, lijepa, inteligentna i osjećajna, zbog mnogih je, isprva gotovo neprimjetnih a onda sve ozbiljnijih i naposljetku neoprostivih stranputica, dopustio da im se odnosi ohlade, mogućnosti su neiskorištene propale, u kratkom braku nisu se rodila nikakva djeca, a Jasen je, poslije rastave, odjedrio u "slobodu", zapravo u zimsku samoću i sivilo, koji su napokon zaprijetili da ga posve progutaju. "Ako"..., dimenzija "ako"...! Prokleti "ako" bila je ključna riječ priče, a i samoga postojanja.

Prolazili su ga trnci dok je, u naletima bolnoga očajanja, sve usredotočenije čitao vlastiti, a posve mu nepoznati tekst, što ga je možda nosio zapretanoga negdje duboko u biću.

- Pa što kažete? - upita Daljinar kad je njegov gost u jednom trenutku podigao pogled. - Sve to zbilja nije neslana šala? Vaš mi izraz govori da nije, ali nikako ne mogu razumjeti...

- Ne, što god bilo, sigurno nije šala, barem ne moja - Jasen spusti lice u dlanove i snažno ga protrlja. - Ni ja ne razumijem... Nikad se s tim ne bih mogao šaliti! Čini mi se da ću se svaki čas probuditi...

- Dakle umro sam ondje, u onome... svijetu - odjednom će zamišljeno Daljinar. - U toj dimenziji, kako ste napisali.

- Nisam to napisao - zaniječe Jasen. - Ovo nije moj tekst. Nikad ga prije nisam vidio!

- Niste? A čiji je onda?

- Ne znam, ništa više ne znam...

- U svakom slučaju, nije baš ugodno čuti da sam umro. Jesam li previše pušio ili pio - nasmiješi se starac. - Ili sam jeo nezdravu hranu?

- Ne znam...

- Ovdje sam još prilično zdrav, a nadam se da ću se još neko vrijeme vući. Imam još nekih planova. Ali, oprostite, loš sam domaćin. Jeste li za piće? Vruće je, no sad bi mi ipak dobro došlo nešto jače od piva. Whisky, brandy, domaću rakiju?

- Što bilo - protisne njegov gost, odmahnuvši rukom.

Starac ode do ormara, izvadi flašu whiskyja i čaše, obojici poprilično natoči, a Jasen naglo iskapi pruženu mu ukrašenu čašicu. Vatra u grlu bila je dodatni dokaz (iako ih više zaista nije trebao) da ne baulja bestjelesnim, nestvarnim, kaotičnim snoviđenjem. Daljinar se nasmije i ponovno mu natoči.

- Dakle tu je negdje i moja obitelj - Jasenu glas kao da je ponovno bio daleko od njega, kao vatom prigušen bolom, strahom, zebnjom i tjeskobnim iščekivanjem. - Gdje su?

- Mislim da će ubrzo biti ovdje - izvijesti starac. - U ovo se doba dana obično vraćaju na ručak. Supruga vam zaslužuje sve komplimente, lijepa je i duhovita, pametna. Uostalom, kao da sam je poznavao i prije nego ste me došli posjetiti, jer i više je nego očito da vam je poslužila kao model za nekoliko zanimljivih protagonistica vaših romana i pripovijesti, a njezino se blagotvorno prisustvo osjeća i u pjesmama...

- O čemu to govorite? - prekine ga X. - Nikad nisam napisao nikakav roman, a nisam objavio nijednu priču. Samo dvije zbirke pjesama i nigdje nisam opisao Arijanu...

- Niste? - Daljinar podigne obrve. - A molim vas, kakve su to onda knjige na mojoj polici? Donio sam ih čak ovamo, u ljetnikovac, jer su me se poprilično dojmile.

- Gdje su? - posve smušeno upita njegov gost.

- Eto tu su, na polici, upravo pred vama. Pogledajte samo, na hrptu je vaše ime.

Prišavši polici, Jasen na hrptima nekoliko lijepo opremljenih knjiga ugleda svoje ime. Izvadio je prvu, zbirku fantastičnih pripovjedaka naslovljenu *Pobjednici snova*, prolistao je i pročitao bilješku o piscu (to je samo napola i to – gorom polovicom – bio on) koji se rodio iste godine, ali je za razliku od pravoga Jasena bio sretno oženjen otac dvoje djece, zaposlen na mjestu urednika u velikoj izdavačkoj kući. Kao autor, za sobom je imao više uspješnica, a djela su mu se općenito odlikovala "vrlo izvornim i prepoznatljivim izričajem", sa sklonošću "poetskoj fantastici", književnoj vrsti u kojoj se posebno istaknuo.

Izvadio je zbirku pjesama, a zatim već na prvi pogled zanimljiv futuristički roman. Nadahnuti i nadahnjujući stihovi pjesama bili su zvonki, sažeti, puni dojmljivih, oštrih, izvrsno uporabljenih, duboko osjećajnih, ali nikako sentimentalnih slika koje su se urezivale u sjećanje, a pjesme su govorile o onome što je Jasen oduvijek nosio duboko u sebi, ali nije znao izraziti, ili, bolje, u stvarnom životu nije imao strpljenja ni prave volje sve to vući na površinu, probirati, izoštravati, brusiti, nije imao dovoljno samopouzdanja da bi uronivši u taj ocean zbilja uspio iznijeti nekoliko bisera, a, uostalom, ti bi pokušaji bili lažni, pa bi vjerojatno jadno završili, jer odavno je prestao vjerovati u sve te krasne ideje, a zapravo, kako je smatrao, puka samozavaravanja što ih se mora riješiti, pa je zapao u sivu ravnodušnost, i ubitačnu bezvoljnost, u umjetni, nazovispokoj koji je ga neprimjetno ali pogubno izjedao.

Za razliku od njega, čovjek koji je sve to napisao (koji se zvao, ali nije bio Jasen Obzorčić, premda je Jasen možda mogao postati *on*, da nije tako nesretno odustao) imao je neusporedivo više vjere i ustrajnosti, bio je daleko nepokolebljiviji, čvrsto je vjerovao u mnoge vrijednosti, posebno u plodne mogućnosti senzibiliteta, naizgled posve beskorisne osjećajnosti, u nešto neopipljivo, što tajanstveno ali sigurno prosijava s one strane krševite stvarnosti.

"Onostrano, otajstveno, sržno mjesto", kazivao je ulomak jedne pripovijetke, "odakle izviru sve zemaljske ljepote (koje su zapravo materijalizacija, slike ozračja te srži), sve mogućnosti našega postojanja. Ta se tajna ljepota provodnikom našega duha ulijeva u svijet, no do nje dolaze samo oni koji su u stanju osjetiti i razumjeti, koji su tajni nositelji smisla. To im je zadaća, najveća dobit, iako se, paradoksalno, 'u svjetskome' osjećaju promašenima i uzaludnima."

"Ako istina postoji," tvrdio je drugi odlomak, "onda obitava gdje je našemu biću najbliža: u lirskomu – lirska je i samo lirski izraziva."

Neki su ga stihovi i odlomci duboko potresli, u stanju u kojemu je bio natjerali su mu suze na oči – sve je to bilo toliko promišljenije, uvjerljivije, dublje i oštrije od bilo čega što bi on mogao, što bi imao strpljenja, upornosti ili vjere napisati, izraziti, iako je sve to bilo negdje u njemu, već izgubljeno, okoštalo, premda sačinjavajući najdragocjeniji dio izvornosti njegova bića, mogućega uvida. Čitajući, bolno je spoznavao sebe, kakav bi bio da je imao više vjere, hrabrosti i postojanosti, gledao je svoju nutrinu kakva je mogla biti da je nije neoprostivo zapustio, dopustio joj da otupi i beznadno se stvrdne, da spljesnivi u "razumnoj" (lažnog li, uvijek pogubnog izraza!) rezignaciji, u sivilu koje je napokon tragično, kao besmislen, nepotreban teret, odbacilo sva plodno maštovita otkrića, sve što je bilo na tragu začudne tajne u srži našega postojanja, kao što je i njegova veza s Arijanom prebrzo skončala uslijed gangrene raširene iz rana njegove hladnoće, neuviđavnosti, sebičnosti, slijepoga promiskuiteta...

Kad je sa stranice podigao zamagljen pogled, u prsima ga stegne, pa je neko vrijeme stajao s otvorenim časopisom u rukama, a onda ga polako odloži, ali kako nije gledao kamo ga stavlja, promašio je policu, pa časopis udari o pod.

Netremice je zurio kroz staklo, u tri prilike koje su, vedro se smijući, preko pješčane plaže prilazile kući: dječak i djevojčica, od otprilike sedam i devet godina, trčkarali su i lovili se, a slijedila ih je vitka ženska prilika s dugom smeđom kosom, odjevena u lepršavu haljinu za plažu, s plavim cvjetnim uzorkom, prilika što ju je tako dobro poznavao, ali mu je istodobno, ovakva kakvom ju je sada vidio, bila posve nepoznata, jer uvelike se promijenila, možda zato što je, sred sjajnoga dana, odisala istinskom vedrinom, zadovoljstvom i ispunjenošću.

Popela se stubama na terasu, dok joj je povjetarac mrsio kosu, a slijedili su je dječak izrazito nalik na Jasena i manja, ljupka, nasmijana djevojčica. Preneraženo zureći, Jasen kao u snu krene prema njima, djeca mu pritrče i zagrle ga, a žena se nasmiješi: - Šteta što nisi bio s nama - reče ulazeći u prostoriju. - Imaš posebnu, vrlo izdržljivu djecu. Utrkivali su se plivajući sve do otočića, a Zlatko je bio samo malo brži. Bilo im je jako žao što to nisi vidio. - U prolazu ga kratko poljubi u usta. - Sljedeći put neće ti vrijediti nikakve isprike. Odsad idemo zajedno i gotovo! Naročito ujutro, kad su najorniji za neviđene podvige.

Odjednom se trgnuvši iz ukočenosti, Jasen odgurne zgranutu djecu, projuri kroz vrata, sjuri niza stepenice tako da je, nagnut, na dnu poletio naprijed i gotovo pao na glavu, a onda se, bezglavo trčeći preko mekog pijeska, bolno spotaknuo o kamen i ovaj se put srušio koliko je dug, no odmah je skočio i nastavio slijepi trk, sav oznojen i bez daha, do kraja duge pješčane plaže, pa po stijenama, a zatim po stazici koja se penjala s obale i vijugala nad morem. Zaustavio se, morao se zaustaviti, tek pred velikom, oštrom nad more nagnutom stijenom kraj koje je stazica završavala. Glasno daščući, sav obliven znojem, više se srušio nego što je sjeo na hrapavi rub stijene, premda je postojala opasnost da se strmoglavi duboko dolje na šiljato kamenje koje je virilo iz mora. Crvenjelo mu se pred očima, u koje mu se s čela slijevao znoj.

Dugo je napola ležao na vrućoj stijeni dok nije kako-tako povratio dah, a lupanje srca se primirilo. Naprosto nije mogao izdržati pogled na Arijanu, na djecu koje nije bilo, sred postojanja koje se nikad nije ostvarilo, a niti na neobjašnjivo (polu)živog Daljinara. U glavi mu se vrtjelo, a u prsima su ga neizdrživo bolno probadali beznađe, strah, očaj i posvemašnja izgubljenost.

Ovako letargičan, rezigniran, promašen, ne vjerujući više ni u što (zapravo oduvijek samo napola, nedovoljno vjerujući), očito nije bio ni za jednu dimenziju, ni za koji svijet, pa ni – možda ponajmanje – za svoj vlastiti, za svijet vlastite unutrašnjosti.

Bol u prsima se pojačavao. Uplašio se, jer sada je ponovno sve teže disao. Hoće li zaglaviti, ovdje... gdje to zapravo? Nigdje... usred ničega? Može li još uopće zaglaviti, ili je već neko vrijeme napokon i tjelesno mrtav? Što li će biti s njim, što će se, što se još može dogoditi? Kamo da se okrene i gdje će se naći? Kad će se i kako sve ovo završiti? Je li sve to nekakva kazna, pa je konačno, jednom zauvijek izgubljen, ili je... sine mu u dubini neobična misao što je sada nikako nije bio u stanju izvući na površinu... ili je to neka vrst nevjerojatne, najtajanstvenije, iskupljujuće, spasonosne milosti...

Zagonetna cesta

Elizabeti Anić

Susretnu se ljudi
(Muškarci i žene)
Nasred neke ceste
I bliske i strane,
A ne znaš što hoće,
Ni kamo su pošli,
Ni zašto su došli
Baš u tvoje dane.
Rukuješ se s njima
Pa se časom čini
Da su zvijezde takle
Tvoje oči snene
Što se srećom cakle
I da mnogo, mnogo
Na toj čudnoj cesti
Toplih ruku ima
Što bi rado htjele
Sa tvojom se sresti.

Susretnu se ljudi
(Muškarci i žene)
I na tuđoj cesti
Što dijeli i spaja,
Što mijene prebrodi,
A ne znaš što vele,
Što snuju, što žele
Ni kamo ih vodi
Ta cesta bez kraja,
Cesta na kojoj se
I ljubav dogodi!

Megla prokleta

Megla je legla,
Megla prokleta,
Na telo, na zemlu,
Na listeke cveta.
I nikam mi ne da:
Na brege, ni v pole,
Čez potek, prek steze
Do kostanja moga,
Do bele mi breze...
Ne. Nemrem pobeći
Vu hipu od kmice,
Jer šepću mi lugi,
I dreva, i ptice
Da skoro bu došel
Skup z meglom den drugi,
Za drugim den treći...
I vsi su prokleti,
I vsi su rdeći
Od ognja, teskobe,
Od jala i zlobe.
Od megle kaj guši.
I nemreju grejat,
A nećeju vmreti
Vu megle kaj već je
Vu kervi i v duši.
Ne. Nemrem se skriti,
Od megle pobeći,
Jer ona kak tat prihaja:
Prijde – pak ode.
I vsegda se vrne.
I vse mi je bliže...
I nema joj kraja.
Ni v hiže
Ni v zemlice črne.

Nepravedna justicija i jahač na bijelcu

Prateći razvoj dramskog stvaralaštva na našem jugu u 16. stoljeću, Slobodan Prosperov Novak uočava razvojnu nit od *hrvatskih dramskih robinja,* preko *dramskih bukolika* do *drama mitološkog nadahnuća.*[1] Među potonjima otkriva "autohtonu" dramsku vrstu koju naziva *drama pravednosti.* Prema njemu, najznačajnije su drame pravednosti Nalješkovićeva *Komedija II,* mitološka igra na temu zlatne jabuke, natjecanja božica i Paridova suda[2], i drama-prikazanje Mavra Vetranovića *Suzana čista.*

Vetranovićevu *Suzanu čistu* S. P. Novak drži dramom-prikazanjem "koja je u svakom pogledu bila nova riječ onovremene drame u Dubrovniku, bilo svojom tematikom i problematskom dubinom, bilo zahvatom dramatizacije u jednu klasičnu mitološkobiblijsku temu".[3]

U obradbi te "klasične" biblijske teme Vetranović ima prethodnika u proslavljenom Splićaninu Marku Maruliću, ali i sljedbenika u autoru jednog hvarskog prikazanja. Biblijska tema o kreposnoj Suzani i pravednom Danielu pripada i među omiljene sižeje njemačke školske drame, a u talijanskoj crkvenoj drami također su poznata dva teksta anonimnih autora na tu temu.[4]

Biblijski genotekst

Priča o čednoj Suzani i pravičnom Danielu nalazi se u biblijskoj knjizi *Daniel.* U hebrejskoj je Bibliji *Daniel* smješten među *Spise,* između *Estere* te *Ezre* i *Nehemije,* dok ga Septuaginta, grčki prijevod, smješta među proročke knjige, neposredno iza *Ezekijela.* Knjiga *Daniel* dijeli se na dva dijela. Prvi dio sastoji se od šest zgoda (Daniel i njegova tri prijatelja u službi Nabukodonozora; Nabukodonozorov san o kipu sastavljenu od različite građe; Zlatni kip: tri prijatelja u užarenoj peći: Azarjina molitva i kantik trojice mladića; Nabukodonozorova ludost; Baltazarova svečanost; Daniel u lavljoj jami). U svakoj zgodi Daniel i njegovi prijatelji pobjedonosno izlaze iz kušnji u kojima im je ugrožen život ili ugled, nakon čega pogani slave njihova Boga. Pozornica je Babilon tijekom vladanja Nabukodonozora, Baltazara i Darija Medijskog.

---

[1] *Hrvatske dramske robinje* obilježuje motiv zasužnjene i potom oslobođene djevojke, prisutan u dramskoj književnosti od njezinih početaka. Termin *dramske bukolike* S. P. Novak opravdava prevelikom fluidnošću i nepreciznošću termina *pastorala.* (Usp. NOVAK, Slobodan Prosperov. *Teatar u Dubrovniku prije Marina Držića,* Čakavski sabor, Split, 1977., str. 20.)

[2] Usp. isto, str. 78.

[3] Isto, str. 68.

[4] MOROVIĆ, Hrvoje. *Hvarsko prikazanje o Suzani,* Mogućnosti, XX, 7, 1973., str. 727.

Drugi dio čine četiri Danielova viđenja (Četiri nemani; Ovan i jarac; Sedamdeset sedmica; Veliko viđenje koje se sastoji od vremena srdžbe i vremena svršetka). Viđenja pokazuju dramatsko kretanje povijesnih događaja prema određenom cilju, prema vremenu kada će Bog dokinuti svaku zemaljsku silu te uspostaviti svoje kraljevstvo. Prikazana su naizmjenično četiri kraljevstva: babilonsko, medijsko, perzijsko i grčko. Svako od njih nadvisuje prethodno po zlu, tako da je Antioh IV. prikazan kao vrhunac zla.

Septuaginta ima još dva dodatka, koja čine tzv. deuterokanonske dijelove *Daniela.* To su priče o *Danielovu izbavljenju Suzane* te *Bel i zmija.* Ti su dodaci sačuvani samo u grčkom prijevodu, ali se bibličari slažu da su izvorno bili napisani na hebrejskom ili aramejskom. Drži se da im je pouka u duhu kasnije mudrosne književnosti. Bog na molitvu brani oklevetanu nevinost, mudrost se pokazuje kao povlastica kreposti, a ne određene dobi. Zgode o *Belu i zmiji* satirične su, ponešto neljubazne rugalice idolatriji. Poneka ponavljanja u knjizi o *Danielu* pokazuju da je postojala bogata građa i tradicija zgoda o tom proroku.[5]

Dakle, priča o kreposnoj Suzani i pravednom Danielu dodatak je knjizi *Daniel* napisan vjerojatno u drugom stoljeću prije Krista, a pripada mudrosnoj književnosti.

Hrvatske obradbe priče o čednoj Suzani i pravičnome Danielu

Koliko je poznato, u hrvatskoj je književnosti ovaj biblijski motiv prvi obradio Marko Marulić u svom kratkom epu *Suzana.* Marulić u potpunosti slijedi biblijski predložak, s tim da Suzanu oblači u ruho renesansne ljepotice i smješta u tipičan renesansni ambijent. Tako njegovo pero Suzanin lik ocrtava klasičnim petrakističkim repretoarom.

Bile biše šije, a crnih očiju
glavice milije ner ti reć umiju
obrvi ter viju, nad kim staše val,
ako reći smijem, Bog biše upisal.
Tko bi nadaleč stal, rekal bi: rumen cvit
od usti je nje procval, ali ruzice list.
Obraz od sniga slit, ne ki je sasvim bil,
da s kim bi smišan bit grimiza niki dil.
Suknja razlicih svil dar do tla nizoka,
kip rasta gorskih vil, tanjahta, visoka. (31 – 40)[6]

[5] Usp. HARRINGTON, Wilfrid. *Uvod u Stari zavjet,* Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993., str. 406. – 428.

[6] MARULIĆ, Marko. *Suzana,* Pet stoljeća hrvatske književnosti, Zora – Matica hrvatska, Zagreb, 1970.

Nakon tog petrarkističkog opisa Marulić Suzanu smješta u mužev – Joakimov – stan, koji je klasičan renesansni prostor.

Imiše širok stan mramorjem sazidan,
iznutra ter izvan kolurom napisan,
doli pak nanizan kolondomi sveden
po klondih ulizan lašćeć kako meden;
uza nj trzan zelen mirisne travice,
srid nje zdenac studen prebistre vodice.
Okolo stolice kamene stajahu,
nad njimi lozice sincu jim činjahu:
kon njih se vojahu stabla perivoja,
ka se zelenjahu, ne biš jim broja. (79 – 88)

Dvojica staraca – sudaca – poželjeli su Suzanu, pa kad je nisu mogli imati, nepravedno je osudiše za preljub. Suzanu, već osuđenu na smrt kamenovanjem, izbavlja mladić Daniel unakrsnim ispitivanjem staraca, razotkrivajući njihovu prijevaru.

Marulić ep završava apoteozom Suzanine kreposti, izdižući svoju junakinju iznad antičkih heriona.

Ne bila takova ni Penelope, ka
verno vrimenova dokla muža šćeka.
Ni kano ne čeka Alcesta obrati,
da muž živ počeka, sam smrt prijati.
Ni kano ostati, kad muža izgubi
ne hti, da skončati s žeravom u zubi.
Ni kano zagubi i čini zaklati
ki ju silom ljubi, vermast hteć skazati.
Časti dostojna Sulpicija ne bi
mogla, ku imiti dostojan ova bi
(...)
Dilo uzvišeno Lukrecije onoj
bilo bi sniženo, da se priloži ovoj. (89 – 705)

Dakle, Marulić se u svom epu, ne produbljujući posebice temu pravednosti, vjerno držao biblijske priče, zaodjenuvši je u skladu s onodobnom poetikom u klasično renesansno ruho.

Na *prikazanje o Suzani* iz 18. stoljeća ukazao je u svom bibliografskom pregledu F. Fancev, ujedno istaknuvši da je taj rukopis s otoka Hvara, jer je neko vrijeme pripadao kleriku Petru Kovačeviću.[7] Pisano je hrvatskim jezi-

[7] MOROVIĆ, Hrvoje. *Hvarsko prikazanje o Suzani,* str. 727.

kom, ali je naslovljeno talijanskim: *Il guidizio di Daniele, ossia l innocenza di Susana ricconsciuta.* Dramatizacija tog prikazanja od samo 546 osmeraca svedena je na dva čina koji doslovno slijede biblijski tekst, odnosno *Štenje Daniela proroka* kako se nalazi u starom *Lekcionaru Bernardina Splićanina* u prvom izdanju iz 1495. godine – cijele su rečenice doslovno preuzete iz njega.[8] Dakle, *hvarsko prikazanje o Suzani* također ne donosi posebno produbljivanje teme pravednosti.

Obrađujući biblijsku temu o kreposnoj Suzani i pravednom Danielu, Mavro Vetranović međutim ostvaruje bitan kvantitativni i kvalitativni skok ne samo s obzirom na Marulića i hvarsko prikazanje, nego i na ono što je viđeno u starijoj hrvatskoj drami. On naime u *Suzani čistoj* donosi 1310 stihova razdijeljenih u četiri skazanja, koja su opet razdijeljena u govore.

"Dokinuta je u *Suzani čistoj* panoramska scena, premda bi se mogla i poneka reakcija prema starom načinu uprizorenja otkriti. Uz sve to javlja se u toj drami i popriličan broj lica, i to lica koja nisu, na primjer, tek jedan od deset satira ili jedan od četiri mladića već zaista postaju ponešto karakterno čvršći likovi. Lica su to čija imena s pravom mogu biti otisnuta na prvoj stranici kao dramatis personae. Uostalom i dijalog njihov nije tek izmjenjivanje govorenja već je on sve više živi razgovor u službi radnje."[9] Sve to daje naslutiti znatnu produbljenost teme pravednosti u Vetranovićevoj drami-prikazanju, a ta produbljenost vrhuni u završnom, četvrtom skazanju, u govorima *parca* Batuela i Fanuela, nakon scena sa Suzaninim mužem Joakimom i mladićem Danielom, gdje se na "način suvremenog kriminalističkog romana zagonetka rješava dovođenjem staraca u kontradikciju pri određenju mjesta napastovanja"[10]. Iako Daniel donosi odluku o smrtnoj kazni, a puk kamenuje nepravedne starce-sudce, Vetranović, sučeljavajući govore dvojice *paraca*, ocrtava svu dubinu biblijskog shvaćanja pravednosti u napetosti između koncepcije *milosrđa* i *osude*. Takvo je shvaćanje u kršćanskoj je tradiciji svoj sržni izraz dobilo u Augustinovim riječima o Bogu kao *najmilosrdnijem i najpravednijem.*

Nepravedna justicija

U evanđeoskim se izvješćima osjeća da se Isus ne želi postaviti na razinu čiste pravednosti, već radije traži njeno nadilaženje. Značajno je da se on u svom naviještanju kraljevstva Božjega izbjegavao služiti izrazom *pravednost.* Kod evanđelista Marka nema tog izraza, kod evanđelista Luke dolazi samo u *Zaharijnu hvalospjevu* (1,75), a kod evanđelista Ivana pravednost je spomenuta u sklopu uloge Parakleta (Branitelja) pri osuđivanju (16,8.10). Češća je ta

[8] Usp. isto.
[9] NOVAK, Slobodan Prosperov. *Teatar u Dubrovniku prije Marina Držića,* str. 84
[10] Isto, str. 84.

riječ kod Mateja, ali se pojavljuje u tekstovima za koje se može sumnjati da su dodani: u Isusovu razgovoru s Ivanom Krstiteljem da se objasni krštenje (3, 15); u nekim blaženstvima (5, 6–10), a ne nalazi se u usporednom tekstu (Lk 6, 21–22); u navještaju ili u zaključku pouka, kad Isus želi da se nadiđe jednostavna pravda i juridizam, koji teško mogu biti označeni pravednošću (5, 20); kao nepotreban dodatak preporuci da treba tražiti kraljevstvo (6,33). Još je znakovitija odsutnost programa pravednosti. U evađelju nećemo naći nikakav pravilnik dužnosti što bi ih nalagala pravednost, ni podjarivanje klase potlačenih, ni predstavljanje Mesije kao poštenog suca (A. Descamps).

Kao da takvo shvaćanje pravde protuslovi starozavjetnom izrazu za lex talionis: *"život za život, oko za oko, zub za zub, ruka za ruku, modrica za modricu."* (Izl 21,24, 25; Lev 24,19–20; Pnz 19, 21) Zakon odmazde susreće se već u *Hamurabijevu zakoniku*. No, nalaganjem kazne razmjerne prouzročenoj šteti, zakonikom se naprosto željelo spriječiti pretjeranost u osvetama. Čini se stoga da lex talionis nije svetopisamski govor o pravdi, već prije znak prelaska Izabranog naroda s nomadskog načina življenja na sjedilački i poljodjelski pri prvom razdoblju useljenja u Kanaan, prije uspostave monarhije.

Starozavjetni govor o pravednosti ne sadrže deuteronomijske redakcije, nego proročka tradicija. Tako se prema proroku Ezekijelu Božje boštvo očituje upravo u Božjem milosrđu: *"I tada ćete spoznati da sam ja Jahve kad, radi imena svojega, ne postupim s vama po zloći vaših putova ni po vašim pokvarenim djelima, dome Izraelov! Tako govori Jahve Gospod!"* (Ez 20,44)

Justiciji – koju su antički mislitelji prikazivali mitološkim likom anđeoske žene koja preko očiju ima povez, u jednoj ruci vagu, a u drugoj mač; simbolika je očita: pri utvrđivanju pravde mora se biti nepristran, a bezakonje se mora nemilosrdno kazniti[11] – Bog svetopisamske tradicije oduzima mač i vagu,

[11] Čini se da je antičko poimanje pravde uhvatilo duboke korijene i u kršćanskoj tradiciji. Tako Toma Akvinski u svojoj *Teološkoj sumi* prihvaća definiciju pravde kao *postojane i neprestane volje da se svakome da ono što mu po pravu pripada* te ju ovako tumači: "Navedena definicija pravednosti ispravna je ako se ispravno shvati. Budući da je svaka krepost sposobnost *(habitus)*, koja je počelo dobrog čina, nužno je da se ona definira dobrim činom karakterističnim za ono što ju sačinjava. Pravednost obuhvaća kao svoju građu odnose prema drugome. Zato se čin pravednosti s obzirom na njenu građu i na njen predmet izražava riječima *da se svakome da ono što mu po pravu pripada.* Jer, kako kaže Izidor u knjizi *Etimologija,* pravednim se naziva jer poštuje pravo (ius) drugih. Da bi na neki način, s obzirom na bilo koju građu, bio krepostan, nužno je da je voljan i da je stalan i postojan, jer Filozof u II. knjizi *Etike* kaže da se za krepostan čin zahtijeva, prvo, da se čini svjesno (sciens), drugo, birajući i radi dobre svrhe, treće, u postojanosti i neprestanosti, kako bi se naznačila ustrajnost čina. Prema tome, to je potpuna definicija pravednosti, samo što se čin zamjenjuje onom sposobnošću kojoj vrst određuje čin, jer sposobnost kazuje odnos prema činu. A ako netko tome želi dati pravi oblik definicije, može reći da je *pravednost sposobnost po kojoj netko postojanom i neprestanom voljom svakome daje ono što mu po pravu pripada.* Ta je definicija gotovo jednaka onoj što ju daje Filozof u V. knjizi *Etike* kad kaže da je *pravednost sposobnost po kojoj se za nekoga kaže da je izabrao činiti ono što je pravedno.*
(Usp. AKVINSKI, Toma. *Država,* Globus, Zagreb, 1990., str., 243. – 245.)

a u ruke stavlja križ. Božja pravda otkriva se kao milosrđe – prostor u kojem je jedino moguće ostvariti osobnost i slobodu te nadići smrt. Križ se pokazuje kao prostor u kojem se čovjek izdiže iznad zajednice, ogoljen do "čovjeka u čovjeku" (M. Bahtin). To je i prostor gdje se očituje grijeh – ogoljen i bez maski. Križ se očituje kao jedino sredstvo kojim se ostvaruje pravda. Izvan prostora križa Isusove riječi o opraštanju *"do sedamdeset puta sedam puta"* (Mt 18,22) zamjenjuje Lamekov glas:

Lamek prozbori svojim ženama:
Ada i Sila, glas moj poslušajte!
Žene Lamekove, čujte mi besjedu:
Čovjeka sam ubio jer me ranio
I dijete jer me udarilo.
Ako će Kajin biti osvećen
sedmerostruko,
Lamek će sedamdest i sedam puta (Post 4, 23–24)

No, postoji i biblijski govor o Božjem kažnjavanju nepravde, o "Božjoj okrutnosti".

Jahač na bijelcu

Kako se okrutnim pričinja Bog Izraelaca kada im daje upute za ulazak u Obećanu zemlju: *"Uništavaj sve narode koje ti Jahve, Bog tvoj, bude predavao. Neka ih ne sažaljuje oko tvoje."* (Pnz 7,16) Ili pak: *"I njihove će kraljeve predati u tvoje ruke, da zatreš ime njihovo pod nebom. Nijedan se neće održati pred tobom dok ih ne uništiš."* (Pnz 7,24)

S druge strane, Bog Izraelcima daje i ove upute: "(...) *ljubi pridošlicu, daje mu hranu i odjeću. Ljubite i vi pridošlicu, jer ste i sami bili pridošlice u zemlji egipatskoj.*" (Pnz 10, 18,19)

Čini se da "Božju okrutnost" treba razmatrati imajući u vidu osnovna čovjekova prava. Dva su temeljna i neotuđiva prava svakog čovjeka – pravo na *život* i pravo na *slobodu*. No, sloboda ima granice: poštivanje slobode drugoga i zadovoljenje životnih potreba drugoga. Bez zadovoljenja životnih potreba nema života, a bez života nema osobe koja može ostvariti slobodu.

U svetopisamskoj povijesti Izabranog naroda vidljivo je da Izraelci u Egiptu nisu ostvarili pravo na zadovoljenje životnih potreba. Nakon Josipove smrti Egiptom je zavladao novi faraon, koji se okomio na Izraelce. *"I Egipćani se okrutno obore na Izraelce. Ogorčavali su im život teškim radovima* (...)" (Izl 1,13,14) Usto je faraon izdao naredbu da se svako muško dijete koje se rodi Izraelcima, ubije (Usp. Izl 1,22).

Bog, Jahve, koji je izvor i temelj prava svakog čovjeka na život i slobodu, "svojom mišicom" izvodi Izraelce iz egipatskog ropstva i vodi ih u Obećanu

zemlju. Na tom putu predaje im kraljeve nad kojima se "ne sažaljuje izraelsko oko". No, u svetopisamskim je izvješćima vidljivo da Izraelci ne ratuju protiv onih kraljeva koji im dopuštaju da prođu njihovom zemljom. Često se čulo iz usta Izraelaca: *"Pusti da prođemo preko tvoje zemlje. Samo ću proći putem, ne skrećući ni desno ni lijevo. Hranu mi podaj za novac da mogu jesti; i vodu za piće daj mi za novac. Pusti me samo da pješice prođem, da prijeđem preko Jordana u zemlju koju nam daje Jahve, Bog naš."* (Pnz 2,26–29)

A Jošua, sazvavši sve Izraelce, u ime Božje govori: *"Nato sam vas uveo u zemlju Amorejaca, koji žive s onu stranu Jordana. Zaratiše s vama, i ja ih dadoh u ruke vaše; uzeli ste u baštinu njihovu zemlju (...). Onda ste prešli preko Jordana i došli u Jerihon, ali su glavari Jerihona poveli rat protiv vas – kao i Amorejci, Perižani, Kanaanci, Hetiti, Girgašani, Hivijci i Jebusejci – ali sam ih ja predao u vaše ruke."* (Još 24,8.11)

Izraelu se oko, dakle, nije sažalijevalo nad onima koji su mu priječili slobodu, slijeđenje Boga. Bog Izabranog naroda, koji *"ljubi pridošlicu, daje hranu i odjeću"*, bori se za slobodu svoga naroda. Njegova je "okrutnost" temelj života i slobode njegova naroda.[12] No, Bog, koji se bori za slobodu svoga naroda, dopušta čovjeku da vrši nasilje nad njim. Nakon što ga Pilat upita: *"Ne znaš li da imam vlast osloboditi te i da imam vlast raspeti te?"*, Nazarećanin odgovara: *"Ne bi imao nada mnom nikakve vlasti kad ti ne bi bilo dano odozgo."* (Iv 19,10,11)

Bog svetopisamske tradicije, koji se bori za život i slobodu svakog čovjeka, dozvoljava da ga čovjek razapne i odbaci. I upravo Bog koji dozvoljava da ga raspnu, Bog je koji vrši "kozmičko nasilje". On je "Jahač na bijelcu", kako ga prikazuje posljednja svetopisamska knjiga, *Knjiga otkrivenja.*

Sloboda čovjekova ima, dakle, svoj temelj kako u Božjoj "okrutnosti" i "kozmičkom nasilju" tako i u pristanku Boga na nasilje nad Njim. Svetopisamski prikaz Božjeg nasilja čuva od odveć intelektualističkog poimanja spasenja, kao umne spoznaje. Bog je prikazan ponajprije kao Bog Abrahama, Izaka i Jakova, a ne filozofâ.[13] Svetopisamski nas tekstovi čuvaju od prevelike doslovnosti, ali i odveć "mitološkog" čitanja. Potrebno je pronicavo uviđanje propusnosti između fiktivnog i faktografskog.

---

[12] Toma Akvinski u svojoj *Sumi* piše da "Kristovi vjernici često započinju ratove protiv nevjernika, ne da bi ih primorali da prihvate vjeru (jer i kad bi ih pobijedili te zarobili, morali bi prepustiti njihovoj volji da li će prihvatiti vjeru), nego da bi ih prisilili da ne postavljaju zapreke Kristovoj vjeri". (AKVINSKI, Toma. *Izbor iz djela,* Naprijed, Zagreb, 1990., str. 448.)

[13] PASCAL, Blaise. *Misli,* Demetra, Zagreb, 2000., str., 162. Izraz "Bog Abrahamov, Bog Izakov, Bog Jakovljev, a ne filozofa i učenjaka" nađen je na kratkom zapisu, nazvanom i Pascalov "amulet", u podstavi Pascalova prsluka. Ispod navedenog izraza stoji objašnjenje: Istina je Osobnost, koja se historijski objavljuje, a ne apstraktni princip, drugim riječima – Istina nije "stvarna", "objektivna", nego osobna.

L. N. Tolstoj završava svoj roman *Uskrsnuće* riječima: "*Kad bi ljudi izvršavali te zapovijedi, na zemlji bi nastalo kraljevstvo Božje, i ljudi bi dostigli najveću sreću koja im je dostupna.*"[14]

Zapovijedi na koje Tolstoj misli riječi su zapisane u Matejevu evanđelju (Mt 5,21–48), a on ih uzima kao recept za društveno uređenje.[15] No, očito previđa da najprije dolazi kraljevstvo Božje, pa tek onda čovjek može držati riječ koju je zapisao evanđelist Matej[16]. Samo nasljedujući Onoga koji je rekao: "*Ne opirite se zlotvoru! Naprotiv, udari li te tko po desnom obrazu, okreni mu i drugi! (Mt 5,39) Ljubite svoje neprijatelje i molite za one koji vas progone!* (Mt 5,44)", Onoga koji je tu riječ oživotvorio na golgotskom križu, Onoga koji vrši "kozmičko nasilje", možemo tu riječ provoditi u djelo. Samovoljno obdržavanje te riječi, uzimanje te riječi kao recepta za društveno uređenje, vodi u kaos. Ako se pak pozivamo na Onoga koji čini "kozmičko nasilje", na "Jahača na bijelcu", moramo, poput Petra, vratiti mač u korice i odreći se nasilja. Isusovo se učenje kreće između "najuzvišenije mistike i najgrublje stvarnosti".[17] "Izostavivši srednje područje, bogato nadahnuće svakovrsnog liberalizma i, tobože, dobre volje, područje kojim se obilato nadahnjuju urednici, uvodničari i mas-medijski magnati, na kojem neprestano puše vrući i zagušljiv široko (sirocco) retorike bez početka i kraja, Isus nam pruža, ne nikakav akcijski program ni moralni kodeks (...) nego, naprotiv, ona svoja paradoksalna i čudesno očita protuslovlja (...). Isus nije bio idealist u našem suvremenom smislu, u njega ništa ne navodi na zaključak da bi svijet mogao postati boljim na temelju vlastitih pretpostavki, kao što ni pojedinci ne mogu postati bolji na temelju vlastitih predodžbi. Kao što se oni moraju preporoditi, mora se, dolaskom Božjeg kraljevstva, preporoditi i svijet u cijelosti. Isus nam je osobito želio pokazati kako se ljudi mogu preporoditi, i navijestiti nam dolazak kraljevstva na svršetku svijeta i povijesti. Nitko ne može predvidjeti kad će taj događaj nastupiti i zato ljudi moraju živjeti u trajnoj pripravnosti i budnosti. U protivnom, moramo prihvatiti pravila igre ovog svijeta kakav on jest, dobro znajući da djeca ovog svijeta,

[14] TOLSTOJ, Lav Nikolajevič. *Uskrsnuće,* Matica Hrvatska, Zagreb, 1975., str. 434.

[15] Poznat je slučaj pacifista Ghandija, koji je, poput Tolstoja, držao da je moguće isključiti prisilu na kojoj se temelji svako ljudsko društvo, te uživati zakonsku sigurnost koju jamče policija i drugi organi moći. Iako je sam propovijedao nenasilje, Ghandi je neizravno izazvao nasilje.

[16] Nela Horak-Williams u tekstu *Blaženstva iz Govora na gori (Mt 5,3–10) u teoriji i praksi* zaključuje kako su blaženstva zapisana u obliku čestitaka, a ne zakona i normi. Isus opisuje karakterne crte ljudi koji su već preporođeni njegovim Duhom te stoga i donose plodove kraljevstva Božjega. Čestitke su to ljudima kojima je u dio pao Božji dar u Kristu, pa ih preobrazio tako snažno da oni tu preobrazbu unose u svijet oko sebe. (U Spomen - zborniku Stjepanu Orčiću, Novi Sad, 2002., str. 128.

[17] MUGGERIDGE, Malcom, *Isus – čovjek koji živi,* Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1995. str. 90.

poput Heroda, Pilata i Kajfe, nikada neće pokušati djelovati prema načelima Isusovih blaženstava (...). Da bismo shvatili bit ovosvjetskih stvari, moramo se zaputiti u školu upućenih u to – k Machiaveliju, Tocquevilleu, Swiftu i sličnima. Time bismo postali zreli da se uputimo u nebesku stvarnu politiku, u kojoj prevlast imaju Isusova načela."[18]

Volf u posljednjem poglavlju knjige *Isključenje i zagrljaj* oštroumno zapaža kako svetopisamska tradicija, čuvajući razliku između Boga i ne-Boga, tvrdi da ima stvari koje smije činiti samo Bog. Jedna od njih je nasilje. "Za razliku od mnogih starodrevnih kultura, u izraelskoj političkoj teologiji ne postoji model reprezentacije prema kojemu bi sve Božje osobine trebale također biti kraljeve. Kraljev gnjev (...) prema tom je modelu bio samo provođenje Božjega gnjeva; i obratno, Božji je gnjev služio kao opravdanje kraljeva gnjeva (...). Novi zavjet je radikalizirao taj proces teologizacije božanskog gnjeva smiono naviještajući Božji monopol na nasilje, barem u vezi s kršćanima."[19] Ne smijemo olako odbaciti iskustvo Božjega naroda, iskustvo Boga koji vrši nasilje.[20] Volf zaključuje kako će govor o Bogu savršene ljubavi u kojoj nema nasilja posve sigurno brzo zamrijeti na sprženoj zemlji, zalivenoj krvlju nevinih, a gledajući kako umiru, trebali bismo razmisliti o mnogim ugodnim svezama kojima nas zarobljava liberalan um.[21] Nije li Vetranović, pišući *Suzanu čistu*, pred očima imao tursku najezdu na svoju domovinu?

Solidarnost

Onkraj napetosti između *nepravedne Justicije* i *Jahača na bijelcu* pri prikazivanju pravde, Vetranovićevo je pero naznačilo i treći aspekt biblijskog poimanja pravde, također stran postmodernom mentalitetu. To je *solidarnost.* Tako kada *parac* Batuel *govori u razlog od milosrdja*, kazuje:

Mojses kad kleče Bogu se moleći
i ovu rič reče pukom se boleći:
o Bože milostiv, pun svake radosti,
ako ćeš da sam živ, grih puku oprosti;
to li neć prostiti grih od puka ovoga,
smrsi me na pospih od libarca tvoga. (1109 – 1114)

Svetopisamsko shvaćanje pravde nije samo pojedinačno. Pravda se prikazuje kao pojedinčeva, ali i kao pravda zajednice. Kolektivna, ali i individualna

[18] Isto.

[19] VOLF, Miroslav. *Isključenje i zagrljaj,* Stepress, Zagreb, 1998., str. 309.

[20] Psalmi, taj predivni svijet starozavjetne poezije, puni su zazivanja Božjeg gnjeva, koje zvuči gotovo sablažnjivo suvremenom zapadnjačkom senzibilitetu.

[21] Usp. isto, str. 312.

pravda. Zanimljivo da i pjesnici – ti proroci našeg vremena – osjećaju *"pobratimstvo lica u svemiru"*. Tako jedan od najpoznatijih individualaca, boema, u našem pjesništvu, pjeva: *"Strašno je ovo reći u uho oholosti (...) da svi smo isti u zloći i radosti, i da nam breme kobi počiva na pleću."* (Tin Ujević, "Pobratimstvo lica u svemiru")

Sinteza osobne krivnje i njenog utjecaja na zajednicu možda je najočitija u 51. psalmu, koji kršćanska tradicija, kao i većinu ostalih, pripisuje kralju Davidu. David je taj psalam, molitvu pokajnicu, ispjevao poslije grijeha s Bat-Šebom. Nakon što mu je prorok Natan razotkrio njegovo zlodjelo, David pjeva:

Bezakonje svoje priznajem;
grijeh je moj svagda preda mnom. (Ps 51 5)
(...)
Evo, grešan sam već rođen,
U grijehu me zače majka moja. (Ps 51 7)

Ali kralj David ne završava ovdje svoj psalam, svoju molitvu pokajnicu, već ju završava ovim riječima:

U svojoj dobroti milostiv budi Sionu,
i opet sagradi jeruzalemske zidine!
Tada će ti biti mile žrtve pravedne,
I tad će se prinositi teoci na žrtveniku tvojemu. (Ps 51 20, 21)

David je svjestan svoje osobne krivnje, svoje naslijeđene krivnje, ali i utjecaja svoje krivnje na zajednicu.

Čini se da to svetopisamsko shvaćanje pravde otkriva neke aspekte svetopisamske antropologije – antropologije koja je strana postmodernističkom mentalitetu. Ipak, i postmodernistički se mentalitet barem u dva slučaja približuje svetopisamskom osjećaju solidarnosti: u slučaju slobode i smrti. Iako mu je ishodište promišljanja autonomija subjekta, ostaje pitanje kako je sloboda konkretno moguća. Pritom se dolazi do temeljne spoznaje: onaj drugi i oni drugi nisu samo granica nego i uvjet slobode. Ostvarenje slobode pretpostavlja solidaran poredak slobode. Već i svakodnevno iskustvo potvrđuje da se čovještvo može razvijati samo u prostoru prihvaćenosti, ljubavi i povjerenja. Posebno ljudski govor pokazuje da se ljudski subjektivitet ostvaruje samo unutar intersubjektiviteta ljudskih odnosa. Sloboda pojedinca stoga se pokazuje kao sloboda svih. Svatko nosi sa sobom slobodu drugoga, ali i biva nošen slobodom svih drugih.[22]

U smrti se također događa nešto za druge. Smrt ne znači samo posljednji trenutak u čovjekovu životu, nego baca sjenu na cijeli život, određujući ga kao

[22] Usp. KASPER, Walter. *Isus Krist,* Crkva u svijetu, Split, 1995., str. 273.

konačnog, ograničenog, prolaznog. Stoga tek po fenomenu smrti čovjek dolazi k sebi. Smrt ima za njega hermeneutičku funkciju. No, nitko nema iskustvo vlastite smrti, smrt susrećemo uvijek kao tuđu. U smrti drugih susrećemo nešto od sebe samih, postajemo svjesni samih sebe, postaje nam jasno što je naš život. U smrti drugog naš nam život biva nekako darovan. Nitko ne umire samo za sebe, nego svatko umire i za druge.[23] Zvono uvijek zvoni i nama.

Čini se da se, koliko god to bilo proturječno, "svetopisamska nepravda" ispravlja novom. *"Jer ako su prekršajem jednoga umrli svi, mnogo se obilnije izlila na sve milost Božja i dar dan milošću jednog čovjeka, Isusa Krista. S ovim darom nije kao što je s posljedicama grijeha jednog čovjeka; sud, naime, polazeći od grijeha jednog čovjeka dovodi k osuđenju, dok dar milosti polazeći od mnogih prekršaja dovodi k opravdanju. Jer ako je dakle prekršajem jednoga zavladala smrt, mnogo će sigurnije oni koji primaju izobilje milosti i dar pravednost vladati snagom života po jednome – Isusu Kristu."* (Rim 5,15–18)

Osjećaj solidarnosti pri promišljanju pravednosti posebice je uočljiv u životima svetopisamskih svetaca.

Nakon što su judejski vojni zapovjednici, osobito Johanan i Azarja, zatražili od proroka Jeremije da upita Boga trebaju li pred Babiloncima pobjeći u Egipat, prorok im odgovara da *"ako budu mirno živjeli u Judeji, Bog će ih podići"*. (usp. Jr 42,10) No, Johanan, *"i svi zapovjednici, i sav narod ne poslušaše glasa Jahvina da ostanu u zemlji judejskoj"*, već povedoše sav narod, *"pa i proroka Jeremiju"* u zemlju egipatsku. Jeremija polazi s narodom, iako zna da će tamo narod poginuti *"od mača, gladi i kuge"*. Prorok se nije sebično izolirao, nego je ponio grijeh zajednice. Isti prorok izgovara sljedeće riječi svom "tajniku" Baruhu: *"Ovako govori Jahve, Bog Izraelov, za tebe, Baruše: Jer si rekao: Jao meni jer mi Jahve dodaje nevolju na nevolju. Sustadoh uzdišući i ne mogu naći mira! Ovako govori Jahve: Evo, što sam sagradio, porušit ću, što sam zasadio, iščupat ću – po svoj zemlji! A ti tražiš za se čudesa! Ne traži toga! Jer, gle, svalit ću zlo na sve živo – riječ je Jahvina. A tebi ću kao plijen pokloniti život tvoj na svim mjestima kamo dođeš."* (Jr 45,3–5)

Sinteza kolektivnog i osobnog vidljiva je i u *Tužaljkama*, koje se pripisuju proroku Jeremiji iako se smatra da im on nije izravni autor. Ta sinteza vidljiva je u izmjeni trećeg i prvog lica u govoru lirskog subjekta.

Teško sagriješi Jeruzalem,
postade kao nećistoća ženina.
Svi što ga štovahu, sada ga preziru:
Jer vidješe golotinju njegovu.
On samo plače
I natrag se okreće. (Tuž 1,8)

[23] Usp. isto, str. 274.

Pogledaj, Jahve, u kakvoj sam
tjeskobi,
moja utroba strepi,
srce mi se u grudima grči
jer bijah opako prkosan!
Vani mač pokosi moje sinove,
A unutra – smrt. (Tuž 1,20)

Patnja i grijeh zajednice postaju patnja i grijeh osobe.

Mojsije se ovim riječima obratio Bogu: *"Jao! Narod onaj je težak grijeh počinuo napravivši sebi boga od zlata. Ipak im taj grijeh oprosti ... Ako nećeš, onda i mene izbriši iz svoje knjige koju si napisao."* (Izl 32,32) Upravo te riječi citira Vetranović.

Apostol narodâ – Pavao – obraćajući se Rimljanima zapisao je: *"Istinu govorim u Kristu – ne lažem – zato mi svjedoči moja savjest zajedno s Duhom Svetim da u svom srcu nosim duboku i trajnu bol. Želio bih da ja osobno budem određen za uništenje, odijeljen od Krista, za svoju braću za svoju rodbinu po tijelu."* (Rim 9,1–3)

Kako to prorok Jeremija, Mojsije, apostol Pavao mogu željeti biti prokleti samo da se drugi spase? Čini se stoga što su vjerovali u Boga koji opravdava grješnike. U Boga koji je Justiciji oduzeo vagu i mač, a u ruke joj stavio križ. Ono što su izrekli svetopisamski sveci, mogu izreći samo oni koji vjeruju u oproštenje grijeha i Božju milost. Prema svetopisamskim tekstovima, svako preziranje grijeha i zla i "religiozno" odvajanje od njih nekristovski su. Samo u Kristu moguće je biti odvojen od zla i grijeha.

Dostojevski je u romanu Braća Kramazovi to ovako izrekao: *"A kada shvati da je ne samo gori od svih svjetovnjaka nego da je pred svim ljudima kriv za sve i svakoga, za sve grijehe ljudske, individualne i svjetske, tek tada će biti postignut cilj našeg sjedinjavanja. Jer znajte, dragi moji, da je svaki od nas pojedinačno nesumnjivo kriv za sve i svakoga na zemlji, ne samo zbog općeg svjetskog grijeha već osobno svaki za sve ljude i za svakog čovjeka na zemlji. Ova spoznaja je kruna monaškog puta, a i svakog čovjeka na zemlji. Samo tada bi se od ushićenja istopilo srce naše u ljubavi beskrajnoj, sveopćoj, nezasitnoj. Tada će svatko od vas biti u stanju da ljubavlju pridobije cio svjet i da svojim suzama opere grijehe ovog svijeta...*

Majčice, dušo moja, dušo moja mila, radosna, znaj da je uistinu svatko kriv pred svima za sve ljude i sve grijehe. Ne znam kako da ti to objasnim, ali osjećam do bola da je to tako."[24]

[24] Usp. Dostojevski, Fjodor Mihajlovič. *Braća Karamazovi,* IRO «Veselin Masleša», Sarajevo, 1982.

Zaključak

Mavro Vetranović svojom dramom-prikazanjem *Suzana čista* – najangažiranijim tekstom stare hrvatske drame (S. P. Novak) – biblijsku priču o kreposnoj Suzani i pravednom Danielu produbljuje otkrivajući svu kompleksnost biblijskog govora o pravdi. On proniče i u jednu od bitnih karakteristika Svetog pisma: "odsutnost smisla za sustavnost i, naprotiv, nazočnost dinamičkih napetosti. Biblija je prihvatila mnoge načine interpretiranja istih događaja i razmišljanja o istim problemima, pozivajući tako na odbacivanje pojednostavljenja i skučenosti duha."[25] U Vetranovićevu je djelu primjetna i dovršenost i zaokruženost kao nikad dotad u staroj hrvatskoj drami.[26] No, dosad nije primijećena i njegova dubinska struktura: prisutnost svojevrsne *poetike suda,* koja svoj vrhunac doseže u romanima F. M. Dostojevskog *Zločin i kazna* i *Braća Karamazovi* te u romanu L. N. Tolstoja *Uskrsnuće.* Njezina prisutnost u navedenim djelima možda i nije začudna ima li se na umu da Vetranović, a posebice Dostojevski i Tolstoj, svoja nadahnuća crpu iz evanđeoskih tekstova, pisanih upravo iz perspektive suda – suđenja Isusu iz Nazareta. Romanom *Braća Karamazovi* Dostojevski čak i kompozicijski slijedi evanđelja; roman je naime podijeljen na četiri dijela, od kojih je pak svaki, kao i epilog, podijeljen na tri. Književni su kritičari prepoznali u toj strukturi želju Dostojevskog da čitatelja uputi na četiri kanonska evanđelja, od kojih četvrto, Ivanovo, uokviruje Isusovo javno djelovanje trima Pashama, a i u epilogu mu se dade naslutiti stanovita trostrukost, barem u Isusovu trostrukom pitanju apostolu Petru.

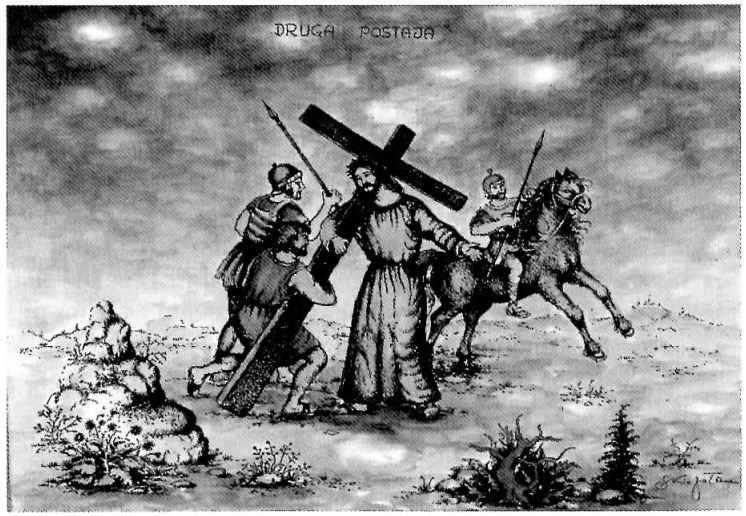

Norman DARLIGTON*

Haiku

jesensko jutro –
diže se riječna sumaglica
i dah ovaca

* * *

ove "noći vještica" nosi bratovu masku

* * *

miris majčine dušice –
auto-gume
na mekom asfaltu

* * *

vrata auta otvaraju vrućinu u njeno lice

* * *

broji
te opet iznova broji lipe
izvan mesnice

* * *

koristeći jedan izraz
moj otac ga je koristio –
s razumijevanjem

* * *

polupani prozor
paučina drhti
na hladnom vjetru

* * *

Poslije kiše:
rijeka
njena težina

* * *

kablovi od stupa do stupa
bicklisti se njišu
na bočnom vjetru

***

zadnji ljetni zalazak
u retrovizoru –
dug je put kući

Prijevod s engleskog:
Tomislav Maretić

* Norman Darlington rođen je 1956. u Irskoj. Radio je i putovao po Africi, Srednjem Istoku i južnoj Aziji, no potom se vratio u domovinu. Njegovi haiku, haige, haibuni i renku (renge) objavljeni su na internetu i tiskani u Britaniji, Japanu, Švedskoj, Nizozemskoj, Francuskoj, Sloveniji i Americi. Preporučamo pogledati njegov "website" http://xaiku.com

Emil Kazimir ŽERAVICA

Fra Rafin uzlet k nebu*

"Pastir dobri život svoj polaže za ovce – najamnik, koji nije pastir, kad ugleda vuka ostavlja ovce i bježi, a vuk ih grabi i razgoni... "

Kraj je rujna.

Kiši, a jesen već stala u ruj odijevati šume i šumarke. Ni Mrtvi dan više nije daleko.

Visoko, pod tmastim oblacima, namrgodila se Kamešnica, a i daleki se Troglav zavio gustom maglom, pa, kao da se boji, samo na časak proviri svojim prerano zasniježenim vrhom kad mu južina s njega odagna oblak.

Rat hara.

I planina i ravnica jednako strepe pred onim što se u dolini uz rijeku zbiva, a kiša lijeva i lijeva, ispirući s krša lokve ljudske krvi. Iz daljine se čuje tutnjava topova i štektanje strojnica.

U selu nedaleko od gradića puk se zatvorio u svoja dvorišta i kuće. Oko komina i uz štednjake sjede pogrbljene prilike staraca, žena i polugladne djece. Puni straha osluškuju kako Belona orgija njihovom zemljom, njihovim šumama, luzima, poljima, niz ulice i kroz zaseoke. Kad god padne i prasne neka topovska granata ili po krovu poput velike krupe zaprašte ubojita zrna iz pušaka i strojnica, kad im prozorskim staklima zatrese eksplozija mine ispaljene iz bacača, tko bi znao čijega li, kad se ono blaga što im je još ostalo, od straha uznemiri u stajama, pa bleji, muče, rže, udara rogovima i kopitima, kad se bojovnici, svaki pod svojom zastavom i svojim "izmom", ali i bez njih, hrvu i jedni druge sakate i ubijaju, kad je Bog, reklo bi se, napustio ovu jadnu i izranjavanu zemlju, onda se ramena onih koji čame iza zakračunatih vrata svijaju pa glave samo što im od straha ne dotiču koljena, a ruke i noge drhte očekujući najgore, da se i na njihov krov sruči neka granata i da razori sve što su im predci stoljećima zidali, što su i sami, ludo se nadajući stalnijem miru, gradili i podizali.

U jeku ratnoga bijesa na vrata jedne od tih kuća zakuca nečija ruka. Prvi put slabašno, a onda jače. Zatim se začuje iznemogao glas:

- Ljudi, pomozite!... Pomozite...

* Ovaj književni uradak posvećujem blagoj uspomeni na svog mučeničkog učitelja i odgojitelja, oca fra Rafu.

Kad su čuli prve udarce, ukućani premriješe od straha. Nisu znali tko im je pred vratima. Bojali su se nečije zamke jer se nerijetko događalo da tako u kuću upadnu i počine zlodjela neljudi, kojih u svakome ratu bude i na pretek.

- Ljudi, tako vam Gospe Sinjske, smilujte se, otvorite i pomozite! - ponovo se začuo vapaj .

- Ovo je sigurno neki od naših... Jele, pođi i otvori! - rekne svekar Marko nevjesti, uvjeren da je čovjek koji moleći spominje njihovu Gospu njihov i da je bez zlih namjera

Nevjesta ustane i pođe vratima, otkračuna ih i otvori, a u kuću kroči, zanese se i na tlo sruši čovjek iz čije je glave i trbuha liptala krv.

Jela ustrašeno krikne. Svekar joj priskoči u pomoć pa zajedno podigoše čovjeka i polegoše ga na veliku škrinju što je stajala uza zid.

- Ovo je niki naš čovik iz brigade... Čini mi se poznat... Eno dolazi k sebi... - promrmlja Jelina svekrva Katica.

- Dovedite... mi... fratra... - jedva promuca ranjenik i iznova izgubi svijest.

- Očistimo mu krv s lica! - rekne Jela i mokrom krpom prijeđe po ranjenikovu licu, a ono se ukaže bijelo poput papira.

- Umire... - prošapće Katica.

- Što ćemo sad? - zapita Marko.

- Tribalo bi poć po fratra... Nije red da umre bez sveti' sakramenata... - zabrinuto odgovori Katica.

- Ja ću poć i dovest fratra! - javi se dječak Nikica.

- Ne'š ti nikud! Zar ne čuješ kako sve ori od pucnjave? - strogo će mu majka Zorica.

- Ima mater pravo! Stoj di jesi! Ja idem po fratra, mene vako staru ne će niko dirat! - odlučno rekne baka Katica.

Marko pogleda ženu. Pogledi im se susretoše. U njegovima bijaše strah, u ženinim odlučnost.

- Ne boj se, Markane! Čuvat će mene naša Gospa Sinjska! Do sada je, pa će i dalje... A i zavitovali smo se dobro činiti... Sićaš li se? Naš se Stipan sritno iz daleka svita vratio.. . - rekne Katica.

Marko je nakratko mrko pošutio, a onda će:

- Ajde, Kate. Čuvaj se i neka te čuva naša Gospa!

* * *

- Moram poći, oče gvardijane! Čovjek umire i meni je kao svećeniku... - krotko kao obično počne fra Rafael.

- Ne smiješ ići, fra Rafo! Ako bih ti to dopustio, a tebi se nešto dogodi, ja bih bio odgovoran pred Bogom, našim redom i ljudima... Ti znaš da nas ni jedna ni druga zaraćena strana ne vole i da su odavna raskrstile s Kristom... A čuješ li kako se baš s one strane kamo kaniš poći sve jače čuje borba?

- Znam i čujem, oče gvardijane! Ali, kako nam dojavi ona starica, ranjenik je partizan i Bog zna koliko je ljudi ubio pa može biti da bi se htio ispovjediti i pokajati. Ali, ako i nije tako, ako je pravi kršćanin i vjernik, Bog i Crkva mu daje pravo na posljednju pomast i oproštenje grijeha - uporno je molio fra Rafo.

- Sve je to tako kako kažeš, brate Rafo!... Ali i ja i sva braća strepimo za tvoj život. Ako ti se što zla dogodi, ne samo da sam ja odgovoran, već ćemo i ja, i sva naša braća biti neizmjerno žalosni što gubimo tako Bogu i redu odana i vrijedna brata... Razmisli, molim te, jer...

- A tko će Bogu, redu i braći odgovarati ako ranjenik umre bez svetih sakramenata, oče gvardijane? - zapita fra Rafo i zagleda se duboko gvardijanu u oči.

Od tog dugog, prodornog, blagog, ali i odlučnog fra Rafina pogleda koji kao da je dolazio s onkraj ovog svijeta, te ponirao u čovječju dušu, ublažujući tugu, donoseći radost, utažujući bol i smirujući duševne napetosti i strahove, otac se gvardijan pokolebao. Spustio je pogled i kazao:

- Imaš pravo, brate Rafo... Imaš pravo, jer smo za to redovničke i svećeničke zavjete položili... Mi nemamo pravo zbog ovozemaljskog straha uskratiti umirućem mirenje s Ocem nebeskim i odlazak u njegovo krilo... Pođi, brate Rafaele, i obavi svoju svetu dužnost!... Blagoslivam te, brate Rafaele! I neka te Bog čuva!

U tom se času fra Rafino lice preobrazilo i zasjalo neobičnom vedrinom. Oči mu se zakrijesiše svetim žarom služenja Bogu i ljudima. Fra Rafo je zacijelo dobro znao što mu se u tim prilikama može na putu do umirućega dogoditi, ali se nije kolebao. Otišao je u crkvu, uzevši prije toga torbicu u kojoj je već bilo sveto ulje, otvorio Svetohranište te iz ciborija izvadio hostiju i stavio je u posebnu kutijicu za viaticum, zaogrnuo se svojim plaštem i sam krenuo u selo umirućem ranjeniku.

Na izlasku iz samostana izvadio je iz džepa u rukavu svoj sat i pogledao na nj. Osmjehnuo se kao i uvijek kad bi vidio kako se sitna kazaljka veselo okreće brojeći sekunde.

- Vratit ću se uskoro, ako Svevišnji tako bude htio - kazao je bratu-laiku na izlaznim vratima. Malko zastavši, okrene se i doda: - Nikola, za svaki slučaj dobro zakračunaj vrata, jer bi oni koji u Boga ne vjeruju mogli lako provaliti i veliku štetu načiniti!... - Zatim mu se osmjehnuo onim svojim blagim, ali uvijek zagonetnim smiješkom, te otišao niz ulicu, usput pod plaštem prebirući krunicu.

- Sveta Marijo, Majko Božja, moli za nas grješnike, sada i u času smrti naše... Amen... - šaptao je, osluškujući kako s obje strane ceste, sve bliže i bliže, dopire buka bitke između njemačkih postrojbi i partizana.

Koji časak poslije, iz maglovite daljine začulo se ruženje čeličnih gusjenica i snažna buka motora, a onda se pojavila siva silueta njemačkog oklopnjaka. Fra Rafo brzo siđe u jarak i skloni se iza jednog stabla. Oklopnjak protutnji u smjeru gradića, a fra Rafo, stisnuvši jače križ na krunici, prošapće:

- Sačuvaj me, Gospodine, molim ti se, barem dok ne okrijepim onoga jadnika svetim sakramentima da očišćen od grijeha stupi pred lice tvoje... - i fra Rafo još niže preko lica navuče kapuč jer je vjetar donosio kapljice ledene kiše koje su ga poput iglica bole po čelu i obrazima i smrzavale mu ruke, pa pohita kako bi na vrijeme stigao do umirućega.

Zaselak u koji je pošao dobro je poznavao, a i njegove stanovnike. Zašao je u slijepu uličicu na kojoj nije bilo vidjeti ni žive duše, pa ni pasa, tih svakovremenih lutalica. Pokucao je na Markova vrata i kazao tko je, pa se vrata odmah otvoriše a fra Rafo pozdravi i zapita:

- Hvaljen Isus, dobri ljudi!... Gdje vam je umirući?

- Navike faljen!... Eno ga tamo, leži na škrinji. Teško je ranjen, krvari, a mi krvarenja nismo mogli zaustaviti - odgovori mu domaćin Marko i povede ga k umirućem.

Fra Rafo klekne do samrtnika, zagleda mu se u lice i lako mu ga dodirne, a onaj polako otvori oči i upre ih u fra Rafine koje su kao i uvijek zračile dobrotom i sućuti i u kojima su zaiskrile suze.

- Oče,... anđele nebeski...blagoslovi me... odriši me... - jedva je izustio ranjenik, sklopivši oči.

- Oče nebeski, smiluj se ovom stvoru svome! Oprosti mu grijehe i privedi ga u kraljevstvo svoje! - uzdignuvši pogled k nebu, izusti fra Rafo i nad umirućim načini znak križa.

U tom se trenutku na licu umirućega pojavio lak smiješak. Katica se Markova prekriži i rekne:

- Tebi, oče Rafo, i Bogu svemogućem zahvaljujući, eno, onaj jadnik, ugleda pristolje Oca nebeskoga...

- Bog mu se smilovao, ženo... Pomolimo se za njegovu dušu! - rekne fra Rafo i počne izgovarati Oče naš...

U tom času pred kućom zaruže gusjenice oklopnjaka, a na kućna vrata zalupa kundak nečije puške.

- Aufmachen! Aufmachen![1] - oštro je vikao njemački vojnik, pa su se od straha preneraženi ukućani zbili oko fra Rafe.

[1] Otvorite! Otvorite!

- Oče, što ćemo sad? - zapita Marko.

- Molite se Bogu, a ja ću otvoriti - odgovori mirno fra Rafo, uzdajući se u milost Božju i svoje znanje njemačkog jezika.

- U ime Božje! - rekne, prekriži se, priđe vratima i otvori ih. U kuću nahrupiše njemački vojnici i cijevima uperenim na ukućane zbiše ih u kut, a zatim se u trku raziđoše po Markovu domu, pretražujući svaki kutak. Kad su sve pregledali, njemački dočasnik iziđe na kućni prag i dovikne:

- Alles klar, Herr Hauptmann![2]

Na vratima se pojavi visoka prilika njemačkog časnika pod kacigom. U ruci je držao strojnicu. Letimično je pogledao ukućane, a onda mu se pogled zaustavio na fra Rafi koji ga je gledao onim svojim uobičajenim, reklo bi se anđeoski blagim pogledom, kako i inače gleda u ljude i sugovornike, te se ujedno i ljubazno smiješio.

- Lachen sie mich an, oder lachen sie mich aus?[3] - mrko je zapitao satnik, te prišavši bliže fra Rafi, vrhom mu cijevi svoje strojnice razmakne plašt i dodirne kutijicu sa svetom hostijom i bočicom svetoga ulja, koju je fra Rafo nosio o vratu.

- Was ist das?... Eine Bombe!?[4] - zapitao je.

- Nein, Herr Offizier, da ist ein Schächtelchen mit letzter Salbung für Sterbende[5] - odgovori mirno fra Rafo.

- Wo ist der Sterbende? Ich sehe keinen![6] - reče satnik.

Fra Rafo se pomakne u stranu i pokaže na tek umrloga, kojeg su do tog časka, stojeći ispred njega, zaklanjali i on i ukućani. Časnik vrhom cijevi s lica mrtvačeva ukloni pokrovac i odbaci ga na pod. Kad je vidio da je na mrtvacu zakrvavljena vojnička odora kakvu nose partizani, lice mu se zgrčilo u zlokobnu grimasu. Okrenuo se i, bez imalo obzira prema svećeniku, gurnuo ga svojom strojnicom u stranu te kazao:

- Ach so! Hier ist ein Partisanenlazarett! Mönch, betreuen sie sonst so die komunistischen Rebellen?[7] - jetko je zapitao i istog časka strojnicom prorešetao mrtvaca, vjerujući da se pričinja mrtvim.

Fra Rafo osjeti kako ga obuzima gnjev, ali svladavši navalu pravedne srdžbe, mirno rekne rasrđenom časniku:

- Das, was sie gemacht haben, war sinnlos und eines Ofizziers nicht würdig... Hoffe, der Herr Gott vergiebt ihnen diese Tat.[8]

[2] Sve je čisto, gospodine satniče!
[3] Smiješite li mi se Vi to, ili me ismijavate?
[4] Što je to?... Bomba!?
[5] Ne, gospodine časniče, to je kutijica s posljednjom pomašću za umiruće.
[6] Gdje vam je umirući? Ja ne vidim nijednoga!
[7] Ah, tako! Ovo je partizanska bolnica! Redovniče, opslužujete li i inače ovako komunističke odmetnike?
[8] To što ste učinili besmisleno je i nedostojno jednog časnika... Nadam se da će Vam Bog oprostiti...

Satnik, najvjerojatnije posve otvrdnuo i obešćutio u neprekidnim borbama s partizanima, ponekad vidljivima, ponekad nevidljivima, a uvijek nemilosrdnima prema zarobljenim Nijemcima, tijekom vremena se i sam bio pretvorio u nesmiljen stroj za ubijanje i uništavanje te sada, razdražen situacijom u koju je dospio, plane teutonskim bijesom i fra Rafi u prsa ispali rafal iz svoje strojnice.

Fra Rafo se uhvati za grudi, zatetura i jedva izgovori:

- Oprosti mu, Oče nebeski... Opraštam... - te se sruši na tlo. Žene zajauknuše, a Marko, blijed poput krpe, uzvikne:

Što ste to učinili?... Ubiste sveta i nevina čovjeka! Prijavit ću vas vašem zapovidništvu!

Satnik ga nije ni razumio, ni slušao. Objesio je strojnicu oko vrata, iz džepa izvadio limenu bočicu s rumom, otpio gutljaj-dva i suho zapovjedio:

- Alle sofort erschiessen, mit Benzin begiessen und in Brand stecken![9]

Zapovijed je bila istog trenutka izvršena.

* * *

Kroz mali otvor na lastavici susjedne kuće, načinjen kako bi golubovi mogli ulijetali i izlijetali, zbivanja oko kuće susjeda Marka motrila su dva para ustrašenih očiju, još od trenutka kad su Nijemci ušli u kuću, pa dok se iz nje nisu začuli pucnji i kroz njezine prozore stala sukati vatra i kuljati gusti crni dim.

- Bižmo u polje!... Švabe će pobit i popalit i nas! - rekne stari Ive svojoj ženi Luci koja je očiju punih suza drhtala poput pruta. - Što je ovo na svit došlo?... Je l' ovo sudnji dan, Ive moj?... Ubiše i onog dobrog i svetog vratra, vra Rafu... I nas će... Pobit će nas, Bog i' pobio... - plačući mu odgovori Luca i zagleda se u gusti crni dim što je kuljao sad već i iz krova Markove kuće.

U tom se trenutku dogodilo nešto neobično.

Posred gustog crnog dima koji se uzdizao iz Markove kuće, u vis šikne visoki sjajnobijeli stup, sličan anđelu s krilima.

- Eno vra Rafine duše!... Ide u nebo... - rekne Luca i prekriži se. I Ive skine kapu, prekriži se i izgovori:

- Dobri naš oče Rafo, moli se za nas!

[9] Sve smjesta postrijeljajte, polijte benzinom i zapalite!

* * *

Kad su, poslije dva-tri dana, borbe prestale, ljudi pohrliše na zgarište. Markove kuće. Čeprkajući po uglju i pepelu, skupljali su kosti umorenih i spaljenih i spremali ih za dostojan pogreb.

Netko od tih ljudi pronađe u pepelu džepni sat, pa ga na lančiću podigne uvis i povikne:

- Ovo je sigurno fra Rafin! Pravo je čudo kako se u onolikoj jari nije rastopio!

Fra Rafinu džepnu uru seljaci su odmah odnijeli u samostan i predali nadstojniku a ovaj ju je dao pohraniti u posebnoj kutiji. Nekoliko desetaka godina poslije tog teškog i tragičnog događaja, jedan je stariji redovnik razgovarao s mladim klerikom, pričajući mu o iznimno vrlu, pobožnu i gotovo svetu bratu Rafaelu i njegovoj mučeničkoj smrti.

- Naš je brat Rafael bio mučenik i žrtva radi svoga svećeništva - kazao je redovnik. Zatim je posegnuo u ladicu i izvadio kutiju s fra Rafinim satom. Kad ju je otvorio, mladi je klerik ugledao gotovo smrvljen, nagorio sat Zagledao se u njega i onda odjednom kliknuo:

- Oče, Vjenceslave!... Sat radi!

- Nije moguće! - odgovori stari redovnik.

- Pogledajte! Mala kazaljka koja pokazuje sekunde kreće se! - uzbuđeno će klerik.

Fra Vjenceslav pogleda. Doista, kazaljka se kretala udesno, a onda odjednom stala.

Redovnici se šutke pogledaju. Onda će stari fra Vjenceslav:

- Fra Celestine, nemoj o ovome nikome govoriti!... Ljudi će reći da imamo priviđenja, da fantaziramo...

- Svejedno, oče Vjenceslave! Duša plemenitog i svetog brata Rafaela bila je na časak s nama...

- To samo Svevišnji zna... Možda se nama samo pričinilo... - tiho i zamišljeno će stari redovnik.

Uskrsno pismo sinu

Čuješ li, sine, moje korake kad ti dolazim? Vidiš li me? Korizma počinje. Pišem ti, možda me čuješ u plavom nebu, u oblacima koji se lijeno vuku nad Mirogojem. Palim ti svijeću i palim cigaretu. Sjećaš li se naše zadnje korizme? Ozbiljno si mi rekao: "Prestani pušiti, mati, ti ne pušiš nego jedeš cigarete. Predaj Isusu taj porok, to zlo, moli ga da ti pomogne." Ti si tada odlučio ići biciklom s prijateljem u našu kuću na Cres, položiti sve ispite, ne jesti čokoladu. Hvala ti, sine, što si me odvezao u bolnicu i tako brižan i uplašen gledao me prvi put na rubu smrti. Tlak, taj tihi ubojica! Život, govorio si, Božji je dar. Spasio si mi život, svjesna sam toga. A ti? Petak, odlaziš s ocem na let. Umoran si, vidim ti u očima sreću. Zadnji ispit položio si tog jutra. Šest dana od moje borbe za život. Znaš li, do danas, sine, ne zna se otkuda taj strašni tlak. To ti nisam stigla reći. Prava korizma i kalvarija počinju. Nestaješ, sine moj! Sletio si, na Čilipe, u noći, s ocem. Bura… otac, tvoj otac. Vječna enigma! Kao da mi vjetar tiho šapuće Isusove riječi: "Mislite li da sam došao donijeti na zemlju mir? Nipošto, kažem vam, nego razdor. Ta bit će odsada petero u jednoj kući razdijeljeno: troje protiv dvoje i dvoje protiv troje – otac protiv sina i sin protiv oca, mati protiv kćeri i kći protiv matere, svekrva protiv snahe i snaha protiv svekrve."

Nestao si. 37 dana te traže… korizma, Uskrs će. Čekam te na Bdjenju uz dvije bijele svijeće. Nadam se, doći ćeš za Uskrs. Svibanj, sine, pobožnosti Majci Božjoj. Vraćaš se promijenjen, u željeznom kovčegu. Stojim na kalvariji u svetištu Majke Božje Bistričke, na 12. postaji. Opet šapat, tih: "Strpljivi Isuse, koji si na križu izdahnuo, molim te, pritegni me k sebi na sv. križ. Zaslužio sam nesretnu smrt, ali te molim, u ime pregorke smrti tvoje, smiluj mi se i daj da jednoć s križem u ruci umrem u milosti tvojoj. Amen." Tvoja potrgana krunica, sine… sve je nađeno osim križa. Ta tuga čovjeka koji je istrgnuo sv. krunicu iz tvoje ruke. Ne sluti, ne zna što je učinio. Bog neka mu se smiluje. U dan kada si nađen nestala je i krunica iz njegova džepa. Slučaj… nema slučaja, sine. Zato svaki Uskrs, znaj, čekam te. Na korizmu ove godine neću pušiti, ili ću barem smanjiti… Znaš ti mene. Čekat ću te opet kao uvijek na Bdijenju s dvije bijele svijeće. Znam da ćeš doći jednog dana. Moram biti strpljiva. Čujem, sine, tiho kao lahor u proljetno jutro: "Ištite i dat će vam se. Tražite i naći ćete! Kucajte i otvorit će vam se. Doista, tko god ište prima i tko traži nalazi i onome tko kuca otvorit će se." U svjetlosti punoj ljubavi naći ću te, istog, toplih očiju, jer, sine, ti ne stariš. Ja kucam, ištem i, vjeruj mi, molitve čine čuda. Sretno ti uskrsno jutro, kada ćemo kao nekad biti zajedno. I tako, sine, u snovima čujem glas tebi i meni dragog svećenika na našem otoku: "Ne zaboravite da svatko u svom životu doživi Veliki petak, ali i uskrsnuće Velike subote."

Gregor Samsa

Gregor Samsa prezreo je Kafkinu nemoć,
izašao iz knjige te je postao samouvjereni
varalica čije se ime povlačilo po stupcima
stranica crnih kronika. Onda je svoj životopis
prodao izdavaču za eure. Profesori su zdvajali
jer su uočili da je Kafkina priča promijenjena,
pa će morati razmijeniti eure da bi kupili nove
knjige. Mene pak je zbunio kukac u povrtnjaku.
Mislila sam da tamani štetočine, pa sam ga
skupo plaćala. A onda je kukac pobrao povrće
i prodao ga za eure.

Kada sam se probudila, sjetila sam se da su
stare novine izgorjele, Kafku je Gregor Samsa
postavio na tron, a ja svoj ručni rad niti započela
nisam.

Mladen

Na telefonskoj žici sjede ptice. Gledajući ih,
vidim jato upitnika. Ptice-upitnici ne kriješte,
dapače, nijedna se od njih nije osovila da bi
postala pticom-uskličnikom.

Izvjesno je da zagonetna sila kljuca moju
svijest; zanimam se za njihovo poznavanje flore.
Uočavam da smo sklone diviti se ružičnjaku.

Problem je fauna. Ne mogu dokučiti što rade
s crvićima kada naslute njihovo šuškanje.
Cvrkuću li da bi ih primamile, te ih nakon toga
tečno pozoblju?

Voljela bih da pukne telefonska žica, pa da se ptice u mojoj krošnji ugnijezde. Tada bih znala jesu li ptice-upitnici lukavo svinuti uskličnici. Ili bi snijele jaja i brižno ih grijale?

Tea

Gle, vrti se tvoja jedanaesta video-kaseta: Trnoružica spava jer princ još nije donio čarobnu ukosnicu za njezinu bujnu kosu. Vila je prorekla da će princ ukosnicu srcem uobličiti kada prođe još jedanaest ljeta.

Da, za jedanaest ljeta netko će potrgati tvoju bijelu ogrlicu, dušo. Do tada čvrsto drži figu u džepu, kada si se već našla na utabanu putu. Ako pak želiš da te poput gline mijese, reci, i pjesnik će za tebe sročiti drugačiju rimu. No u ime Boga vjeruj da možeš stvoriti kompjutor što priča, cvijet koji pjeva. Neka ti Misao bude sveta! A čuda se prave kada nakon jedanaest prođe još jedanaest, i onda još toliko ljeta.

Teo

Automobil je na kolniku pregazio dječakovog malenog psića. Dječak plačući misli: "Napravit ću humak za svoga malenog psića. U humak ću zabosti štap, a na štap ću privezati rubac. Odrasli stavljaju na grobove križeve, no križevi su dosadni: grob do groba, križ do križa. Na spomenicima se, doduše, može vidjeti lijepo isklesan lik nekog stričeka. Na glavi mu je vijenac od trnja. Glavu bih mogao od blata napraviti, no plesti vijenac od trnja, bilo bi bolno. Striček plače. Zar je i njemu auto psića pregazio? Ne! Bit će da se rastužio zbog stričeka koji su morali za njegovu glavu vijenac od trnja praviti."

Željko VEGH

Britanski izvoz totalitarne ideologije fašizma u Hrvatsku između dva svjetska rata*

Posvećeno hrvatskom narodu u domovini i svijetu

XIII. Hergešićevo zagovaranje Durtainove "nepokretne civilizacije". Oživljavanje Schuréovog Lucifera – anglo-američki poziv Europljanima da se sa Židovima hladnokrvno obračunaju kao s divljim životinjama: "LoBagola, an African Savage's Own Story", tobožnja autobiografija "afričkog divljaka", Židova LoBagole (Bata Kindai Amgoza ibn), koja je 1930. izašla u New Yorku, a potom ubrzo u više europskih zemalja. Ivo Hergešić i Josip Horvath – duet koji je početkom 1931. g. omogućio izlaženje "LoBagole : vlastitog životopisa jednoga afričkog divljaka", najbolesnijeg protužidovskog teksta ikada napisanog, u dnevnom listu "Obzor" u 55 nastavaka, usporedno sa Schuréovom "Evolucijom božanstva".

Kada bismo danas upitali bilo kojega hrvatskoga intelektualca smatra li dr. Ivu Hergešića zagovarateljem zatvaranja nacionalnih kultura u njihove tradicije i protivnikom međuprožimanja nacionalnih književnosti, naš bi se sugovornik sasvim sigurno zgrozio nad našim neznanjem te nam kazao kako je u hrvatskoj kulturi XX. stoljeća proučavanje utjecaja između pojedinih europskih književnosti dobilo u Ivi Hergešiću najboljeg "reklamnog agenta". Ipak, dr. Ivo Hergešić čovjek je s dva lica – njegovo lice poznato je hrvatskoj kulturnoj javnosti, a naličje sada razotkrivamo.

Dakle, autor naslovâ kao što su "Poredbena ili komparativna književnost" (1932.), "O prijevodima i prevođenju" (1934.), "Zapadnjački pogledi na književnost" (1935.), "Uvod u predavanje iz komparativne književnosti" (1937.), piše u Horvathovom "Jutarnjem listu", u prikazu putopisa "glasovitog francuskog književnika" Luca Durtaina po Južnoj Americi, "Vers la mille kilometre 3", o kulturi Zapada kao o – "šupljoj" kulturi:[828]

---

* Napisima Željka Vegha o "izvozu totalitarizma u Hrvatsku" zapravo bi, zbog "konspirativnosti" teme, mjesto bilo u *Marulićevoj* rubrici *Mišljenja i reagiranja*, no kako se radi o vrlo opsežnim tekstovima, objavljujemo ih izvan te rubrike. (Ur.)

[828] Luc Durtain prikazuje "trouglasti kontinent"... : Južnoamerička panorama: "Prema gradu kilometar 3." Jedan film naših dana. Od Brazilije do Patagonije. Lice i naličje Brazila. Argentinski hijeroglifi. Mješavilo rasa. Tri kulturna tipa. JUTARNJI LIST. 22 (1933), br. 7869 (24. XII.), str. 25. Potpis: H.

"Južna Amerika je veoma zanimljivo područje za rasna istraživanja, jer se tu stapaju u nadasve originalnu cjelinu tri posvema oprečne rasne skupine:[829] indijanski starosjedioci, koji su srodni svojim azijskim 'susjedima', bijeli latinski osvajači i crni robovi, koji su proželi svojom krvlju brazilsko pučanstvo... A osim nordijske ili anglosaske civilizacije, koja danas vlada svijetom, i skladne mediteranske kulture, koja je dominirala u prošlosti, ima još jedan, treći tip kulture. To su one kulture koje Durtain krsti imenom *civilisations de l' infini*, Nepokretne civilizacije, koje su potekle od budhizma i islama. Ove su civilizacije manje plodne od nordijske i sredozemne; nisu tako bogate vremenitim dobrima, ali se osnivaju na duhovnim i vječnim vrednotama čovjekovim, tako da nam se sva djela zapadne kulture čine nekako površna i šuplja, usporedimo li ih s tvorevinama koja izviru iz beskonačnosti."

Hergešić savjetuje Hrvatima prihvaćanje Durtainove "nepokretne civilizacije", savjetuje, u ime Zapada, zatvaranje nacionalne kulture prema drugim kulturama, tj. autistički pristup hrvatskoj kulturi.[830]

Ovaj mali uvod možda će nam malo pomoći u shvaćanju operacije koju su dr. Ivo Hergešić kao "Obzorov" urednik i Josip Horvath kao prevoditelj obavili u "Obzoru" u prvoj polovici 1931. godine.

U prošlom smo poglavlju saznali da je Hergešićev prijevod "Evolucije božanstva" francuskog okultista Edouarda Schuréa prvo izašao u 116 nastavaka u "Obzoru", da je prvi nastavak izašao 23. veljače a zadnji 28. srpnja 1931. godine. Saznali smo i da je Hergešić u predgovoru Schuréovoj knjizi "Evolucija božanstva", objavljenoj u Zagrebu 1931., prešutio da je prijevod prvo objavljen u "Obzoru", te smo se upitali zašto. Naime ma koliko Schuré hvalio palog anđela Lucifera i stavljao arijevsku rasu na prvo mjesto u okultnoj viziji povijesti svijeta, ipak je njegovo teozofsko djelo samo teorijsko, te su Anglosasi odlučili dodati mu priručnik s uputama za primjenu, tj. pokazati koje to "bolesno" tkivo treba odstraniti da bi se čovječanstvo, vođeno Luciferom i arijevskom rasom, moglo dalje razvijati.

[829] Jesu li obožavatelji Hergešićeva lika i djela upoznati s Hergešićevim "zanimanjem" za rasne teorije?

[830] Vidjet ćemo kako je Durtainovu tezu o "nepokretnoj kulturi" kao najboljoj primijenio Hergešićev sudrug Josip Horvath, u "Kulturi Hrvata kroz 1000 godina" 1939. g. Takvo će djelovanje ostaviti teške posljedice u hrvatskoj kulturi do dana današnjeg: s jedne strane, danas Matica hrvatska objavljuje list za kulturu "Vijenac" u kojemu su zastupljeniji prilozi o "globalističkoj" kulturi nego o hrvatskoj, a s druge strane – u "Hrvatskom slovu", listu za kulturu koji objavljuju "državotvorni" kulturni djelatnici, taj je odnos obrnut. Dok se Matičin list "Vijenac" stidi hrvatske kulture, dotle se "Hrvatsko slovo" zatvorilo u autistički pogled na nju. Takvo cijepanje hrvatske inteligencije na dva nepomirljivo suprotstavljena tabora bio je cilj anglo-američke operacije nad hrvatskim narodom, kojoj su glavni izvršioci bili Josip Horvath, Ivo Hergešić, Slavko Batušić, Julije Benešić i još neki...

"Obzor" je početkom tridesetih godina na svojoj zadnjoj, 6. stranici imao podlistak, u kojemu su u nastavcima izlazili romani i pripovijesti europskih i hrvatskih književnika (godine 1931. bili su tu zastupljeni i Sinclair Lewis, James Joyce, Boris Pilnjak, Emile Zola), dakle velika imena. Međutim, te 1931. godine u veljači počelo je izlaziti u nastavcima djelo američkog autora za kojega danas u Hrvatskoj zacijelo nitko nikada nije čuo.

Na 3. stranici 35. broja "Obzora" 11. veljače 1931. Josip Horvath objavljuje članak u najavu "autobiografskog" romana američkog autora, naslovljen "Ibn Lo Bagola i njegov životopis : naš novi podlistak" (potpis: h). Pročitajmo ga:

"Neobičan pisac, neobična knjiga, neobičan, neznani svijet koji nam se tu otkriva. Pisac, koji poput kakvoga španjolskoga granda ima beskrajno ime Bata Kindai Amgoza Ibn LoBagola, nepatvoreni je divlji crnac,[831] čedo prašume i istodobno, kao i cijelo njegovo pleme, odvjetak najstarije rase svijeta, pripadnik najstarije religije, Mojsijeve.[832] Autor je do ove knjige napisao u svom životu tek par privatnih pisama; po svom zvanju, koje je postigao tek u četvrtom desetljeću svoga života, on je predavač, konferansje po američkim varijeteima; na nagovor nekih intelektualaca,[833] koji su slučajno čuli njegova pripovijedanja, stao je pisati ono što je pripovijedao varijetetskoj publici – priču o svom životu, svome kraju, svojim domarima, svojim pustolovinama. Teško se rađala ta knjiga: nevješt tehnici pisanja, tek oskudno upoznat s engleskim pismom, autor je polagano, glasno, zamišljajući da ima pred sobom publiku, ponavljao rečenice svojega pripovijedanja, bilježio olovkom na glomazne komade papira riječ po riječ svoje povijesti.[834] A kad je sve napisao – nitko do njega nije umio pročitati rukopisa. Morali su ga upoznati s mehanizmom pisaćega stroja i sad je autor jednim prstom prepisivao svoje bilješke. U početku jedan sat posla dao je svega jedan list rukopisa. Ali nekadanji divljak[835]je izdržao – knjiga je napokon izašla probudivši u cijelom anglosaskom svijetu najveću senzaciju.[836]

[831] Ne bez razloga, Horvath imenici "crnac" dodaje pridjev "divlji". Vidjet ćemo uskoro zašto.

[832] Dakle, "divlji crnac" u stvari je Židov!

[833] A ti "intelektualci" nisu bilo koji – to su anglo-američki urotnici, koji rade na uništenju Židova i Europljana.

[834] Horvath iritantnu nepismenost američkog autora, "stil" nepismen do grotesknosti, koji u čitatelja izaziva odbojnost prema "autoru", pokušava opravdati tobožnjom potrebom za autentičnošću iskaza, što je smiješno, jer je u anglo-američkom svijetu pismenost djela preduvjet njegova objavljivanja, a ta se pismenost, ako je "autor" nepismen, postiže tako što za njega pišu anonimni pisci, koji jamče pismenost djela. Dakle, "intelektualci" koji su se obratili LoBagoli radi objavljivanja njegove autobiografije, iznevjerili su temelje anglosaske književne produkcije, i to namjerno. Uostalom, Horvath će pri kraju svoje najave najodvratnijeg podlistka izašlog u hrvatskim novinama između dva svjetska rata uvijeno priznati da je LoBagolina autobiografija lažna.

Sasvim neznani svijet, zagonetno pleme, čudesne običaje, neslućene poglede otkriva nam ta knjiga LoBagolina, posebni mikrokozam ukazuje se iz nje očima čitateljevim. Nije to ni suha autobiografija, ni putopis, ni roman. (...) LoBagolino djelo nije putopis, ali nas ono uvodi u kraj zemlje kojeg još nije vidjelo oko bijeloga čovjeka. Življe nego u ijednom istraživalačkom filmu nižu se tu slike. Prašuma sa svojom znojnom atmosferom, živim šarama i neistraženim zakonima. Pred nama vrve gomile nepoznatog svijeta, goli divljaci[837] sa svojom djetinjskom maštom, primitivnom civilizacijom,[838] tamnom mistikom svoga duševnoga života.[839] Vidimo njihov dnevni život, upoznajemo njihove vrline i poroke, prolazi nas jeza[840] pred mračnim ponorima crnačke psihe – ima tu stranica, koje zasjenjuju strahote markiza De Sadea, da odmah iza njih zaječi čudesna, nježna lirika njihovih pjesama i priča. Neosporan je literarni talent toga pisca, divljaka [podcrtao Ž.V.] iz prašume! (...)

U tri navrata došao je stanovnik afričke džungle u dodir s bijelom kulturom. Vidio je Evropu, Ameriku i Aziju. I uvijek ga je poslije tih njegovih izleta u bijeli svijet srce vuklo natrag u rodnu primitivnost. Ti opisi njegovoga života među bijelim ljudima naročito su interesantni. Vjerno, urođeničkom iskrenošću opisuje nam bijelu civilizaciju kako se ona ukazuje pogledu jednoga divljaka [podcrtao Ž.V.]. Redaju se tu neslućena zapažanja, čuju oštre riječi kritike. Jedan crnac-divljak [podcrtao Ž.V.] nesmiljeno kritizira našu bijelu kulturu. (...)

Nema inteligentnoga čovjeka,[841] koji ne bi u LoBagolinoj knjizi našao stranica, koje bi privukle njegov specijalni interes. Za geografa, etnografa, sociologa, historičara, filologa, estetičara, ljubitelje prirodnih nauka,[842] ima tu

[835]Nepismen LoBagolin stil pisanja ima svrhu da čitatelju dâ do znanja kako taj životopis ne piše nekadanji "divljak", nego upravo sadašnji "divljak".

[836]LoBagola, Bata Kindai Amgoza ibn. LoBagola, an African Savage's Own Story. New York : Alfred A. Knopf, 1930. 402 pages. Zanimljivo da prvo europsko izdanje toga (ne)djela izlazi u Njemačkoj, u Leipzigu, u nakladnika Bernharda Tauchnitza, iste 1930.! Iduće godine, 1931., izlazi u Madridu, kod nakladnika Cenita, španjolsko izdanje ("LoBagola : Autobiografia de un salvaje africano"), a prevoditelj je F. Menéndez y Arranz. Francusko izdanje izlazi u Parizu 1932. pod naslovom "Lobagola Histoire D'un Sauvage African Par Lui-meme", kod nakladnika Albina Michela.

[837]Horvath voli riječ "divljak" jer je LoBagola tobožnji crni Židov.

[838]Horvath želi unaprijed signalizirati čitateljima "Obzorovog" bolesnog podlistka o životu crnaca-Židova u Africi da je židovska kultura primitivna.

[839]Židovska je mistika tamna, poručuje Horvath.

[840]Horvath želi postići da svakog hrvatskog intelektualca koji bude čitao lažni LoBagolin životopis, svakako podilazi pritom jeza te ni jedan ne izbjegne smrtonosnoj zamci anglo-američkih žreca i njihovih hrvatskih pomagača.

[841]Ne smije biti hrvatskoga intelektualca koji bi preživio novi Veliki rat, čiji dolazak navješćuju anglo-američki urotnici! Zapravo, LoBagolin tobožnji životopis takvo je smeće da ga ne bi objavljivao nitko tko imalo drži do sebe.

[842]Horvath sve te struke, koje u Hrvata treba uništiti, nabraja kako se ne bi dogodilo da neki hrvatski intelektualci, recimo kemičari, pomisle da se njegov poziv na čitanje angloameričkog smeća ne odnosi na njih. Svi intelektualci trebaju čitati LoBagolu, svi trebaju biti uništeni!

stranica, koji će mu otvoriti nove, neslućene vidike. (...) Čak i ljubitelji detektivskih i pustolovnih romana naći će tu momenata,[843] koji zasjenjuju najsmionija djela mašte. Zaista, tu najbolje vidimo, kako pod nebeskim svodom ima stvari, o kojima nijesmo ni slutili u svojoj mudrosti. Tko je na primjer znao da u sredini afričke prašume ima plemena, koja ispovijedaju Mojsijev zakon,[844] koji su direktni odvjetci hebrejskoga naroda?

Prema predaji sačuvanoj u LoBagolinom narodu, a koju predaju posljednja historijska i etnografska istraživanja[845] potvrđuju, poslije sloma židovske države u prvom stoljeću kršćanske ere jedan dio poraženih Židova sklonio se u Afriku. Kroz skoro dvije tisuće godina trajala je migracija te grupe Židova od Palestine, kroz Egipat i pustinjsko njegovo zaleđe, kroz saharski pijesak do sudanske džungle. U toku vjekova ti su Židovi krvnim miješanjem s arapskim i crnačkim plemenima izgubili neke svoje rasne i psihičke osebine, postali su također crne puti, poprimili navike i neke nazore starosjedilaca, prilagodili se novim tropskim klimatskim prilikama, ali su sred mora fetišističkih crnačkih plemena ostali vjerni religiji svojih praotaca. Iz stare postojbine donijeli su Thoru, sveti Mojsijev zakonik ispisan na koži ražarenim željeznim pisaljkama; Thora se čuva u prašumskom hramu sagrađenom iz bambusovih debala i pokrivenom paominim lišćem. Strogo se drži obred obrezivanja, svetkuju praznici mojsijevske vjeroispovijesti. Nad malim divljačkim plemenom, koje još broji prema tvrdnji LoBagolinoj neko osam hiljada duša, vlada u duhovnom pogledu sedam rabina, i kao u staroj postojbini rabinska služba prelazi od oca na sina.

LoBagola na nekim mjestima svojega djela navodi uzorke jezika svoga naroda. Za jezikoslovce svih kultura svakako interesantan materijal.[846] (...) Konačno, i sam pisac sačuvao je neke osebine svoje rase: ima duhovnu živahnost i snagu misli, markantne necrnačke crte lica – znakove semitskog porijetla.

Čovjek obično ne može pokloniti vjere svemu onome što je neobično. Je li povijest života Ibn LoBagole istinita? On je svoje tvrdnje podkrijepio velikim brojem pisama, preporukama, službenim dokumentima od ličnosti s kojima je dolazio u dodir u toku svoga života, fotografijama sebe samoga u različitom razdoblju, naveo točna imena i adrese ljudi, koje spominje u svom djelu. Skeptici su te njegove argumente provjerili i pronašli za istinite. Sigurno je da LoBagola piše svoje djelo prema ličnim doživljajima i opažanjima; da je drugačije, morao bi se poslužiti golemim učenjačkim aparatom i opsežnom literaturom, koju taj primitivac [podcrtao Ž.V.] ne bi mogao nikad svladati.

[843]Dakle, neka LoBagolu ne čitaju samo intelektualci, nego što više pismenih Hrvata!

[844]E, konačno polako saznajemo ono bitno!

[845]Koja?

[846]Čini se da je Anglosasima osobito bilo važno da njihovu otrovnu "story" pročita što više hrvatskih filologa... Ako se želi uništiti neki narod, važno je uništiti njegov jezik, dakle zatrovati i onda pobiti čuvare jezične baštine.

Ali sve da je povjest njegovoga života sasvim lažna,[847] ipak zato ne bi izgubila niti jedno slovo od svoje interesantnosti.

LoBagolina knjiga donosi nešto sasvim novo, otkriva nam nepoznati svijet i nove ljude. LoBagola ima nešto novo kazati i kazuje nam na sasvim nov način. I zato već sa čisto literarnoga gledišta LoBagolina knjiga je tekovina, koju treba da upozna svaki inteligentni čovjek."[848]

LoBagolina "autobiografija", pripovijest afričkog crnca, ujedno Židova, nepismenog "divljaka" i "primitivca", počinje izlaziti u "Obzoru" u istom broju u kojem je objavljen navedeni Horvathov članak, dakle 11. veljače 1931. godine u 35. broju, te je u 55 nastavaka izlazila do 16. travnja 1931., do 89. broja. Znamo da je te 1931. godine u "Obzoru" izlazio i Hergešićev prijevod Schuréove "Evolucije božanstva", od 23. veljače do 28. srpnja, i to djelomično preklapanje dvaju podlistaka bit će izuzetno važno za razumijevanje promidžbene operacije koju su, prema narudžbi anglo-američke politike, obavili Ivo Hergešić kao Schuréov prevoditelj i "Obzorov" urednik te Josip Horvath kao prevoditelj LoBagole.

U prošlom smo poglavlju raščlanili, koliko nam je bilo potrebno, Schuréovu "Evoluciju božanstva", a sada ćemo prikazati "LoBagolu : vlastiti životopis jednoga afričkog divljaka".

Već prvo poglavlje[849] dokazuje da se ne radi ni o kakvoj autobiografiji, nego o tekstu smišljeno napisanom da u čitatelja pobudi što veću odvratnost prema LoBagolinom "zavičaju":

"Rođen sam u selu Nodaghusah, šest stotina milja sjeverno od Abomey Colavi, koji bijaše nekoć prijestolnica Dahomeyje, i oko četrdeset i pet dana pješačenja na sjever od Guinejskoga zatona, a tri dana pješačenja na jug od urođeničkoga grada Timbuctu. Zemlja je Sudan, u interesnoj sferi francuske kolonijalne vladavine.

Pučanstvo moje domovine broji milijun i četvrt duša, podijeljeno je u tri stotine općina, a svakom općinom upravlja poglavica, kojemu uz bok stoji vijeće od sedamdeset žena. Moj zavičaj ima dva kralja, duhovnog i civilnog. Dužnosti su duhovnoga kralja da upravlja svim stvarima, koje se tiču vjere i morala, u skladu s načelima fetišističke vjere. Civilni kralj prima savjete vijeća od tri stotine žena.

[847]Horvathu (i Hergešiću!) važno je da anglo-američko smeće pročita što više hrvatskih intelektualaca, bilo ono istinito ili lažno.

[848]Svaki bi intelektualac trebao izbjegavati LoBagolin otrov.

[849]LoBagola : vlastiti životopis jednoga afričkog divljaka : prvo poglavlje. OBZOR. 72 (1931), br. 35 (11. II.), str. 6.

Moj se zavičaj nalazi između šestoga i osmoga stupnja sjeverne širine i tako je tu kadkad temperatura između 125 i 135 stupnjeva po Fahrenheitu (cca 51 – 58 stupnjeva po Celsiju) u sjeni. (...)

Glavni produkti moje domovine su drvo, paomino ulje i slonova kost. Glavna hrana je casseva, s ostalim domaćim povrćem i žitaricama. Mi nikad ne jedemo meso kao hranu osim za vrijeme nekih svetkovina, onda jedemo kozje meso.[850]

Kuće u kojima živimo sagrađene su iz bambusa, a pokrivene lišćem kokosovih paoma. Podignute su petnaest stopa nad zemljom, na bambusovim deblima, čvrsto povezanima užetom od paominih vlakanaca. Mi gradimo naše kuće zato tako visoko nad zemljom, da ih zaštitimo od poplave za vrijeme kišne dobi. (...)

Moje rodno selo nalazi se u *Ondo-prašumi.* Ondo-prašuma je strašno mjesto, zbog trave i šikare, visokih do pet stopa, i drveta, koja dostižu visinu od osamdeset stopa (jedna stopa = cca 30 cm), a rastu gusto povezana debelim povijušama; te povijušine, debele kao čovjek u pasu, vežu se od jednoga drveta do drugoga, dok tanje vise s grana, tvoreći nešto slično kopreni ili mreži, da se ne može vidjeti u daljinu ni na pet koraka (...). Tu nema ni staza ni puteva (...).

Drugi razlog zašto je strašno[851] živjeti u Ondo-prašumi je taj, što je ona dom slonova, leoparda, lavova, majmuna i reptila. (...)

Veliki majmuni su zakleti dušmani čovjeka, oni često napadaju općine i čine velike štete. Ako majmunima uspije provaliti u selo, oni selo razore i valja ga graditi iznova. Oni putuju naokolo u čoporima ili plemenima po tri do četiri stotine glava. Kad provale u obor, čupaju stupove na kojima se dižu kuće i razaraju sve što im dopane ruku. Uhvate li ljudsko biće, razdiru ga na komade, ne za hranu, već zato jer vole razarati i ubijati."[852]

Kako smo se već na početku upoznali s "neospornim literarnim talentom" (Horvath) LoBagole, čija je pismenost na razini učenika nižih razreda osnovne škole, možemo prijeći na nastavak, gdje dominiraju opisi LoBagolinog zavičaja, kojima je cilj pobuditi što veću odvratnost prema njemu i prema samom LoBagoli:[853]

[850]Gdje li samo nabavljaju kozje meso? Očito se radi o pokušaju aluzije na janjeće meso i neke židovske svetkovine!

[851]Opetovana riječ "strašno" dokazuje lažnost LoBagolinog životopisa. Naime pročitali smo Horvathovu tvrdnju kako je LoBagolu uvijek "poslije tih njegovih izleta u bijeli svijet srce vuklo natrag u rodnu primitivnost". Sigurno je da onaj koga srce uvijek iznova vuče u zavičaj nikako ne može pisati da je njegov zavičaj "strašan". LoBagola tako piše, a Horvath dodaje kako neke stranice "zasjenjuju strahote markiza De Sadea", da bi čitatelj i prema LoBagolinom zavičaju i prema samom LoBagoli osjetio što veću odbojnost. Vidjet ćemo zašto je to potrebno.

[852]Dakako, to nije istina. Cilj ovakvog pisanja, koje prevladava u LoBagolinom životopisu, jest poticanje sklonosti razaranju i ubijanju u "Obzorovih" čitatelja.

[853]LoBagola... : (Nastavak 1). OBZOR. 72 (1931), br. 36 (12. II.), str. 6.

"(...)Lešinari brzo uklanjaju svaku strvinu. Te ptice su pravi grobari i čuvaju cijelu zemlju od crkotine. Naši zakoni predviđaju čak i smrtnu kaznu za onoga tko ubije jednoga lešinara, jer zdravlje čitavoga kraja ovisi u glavnom od tih ptica.

Mi ne pokapamo naših mrtvaca, jer naši zakoni zabranjuju pokapanje ljudskih leševa. Mi iskopamo jamu, položimo lešinu u nju, pokrijemo je suhim granjem, zapalimo i spalimo leš. (...) Najsigurniji i stvarno jedini način izbjeći smrti od zvijeri u Ondo-prašumi je zakopati se u šikaru i sakriti. Ni jedna divlja zvijer ne njuši ljudski trag, njuši samo krv, pa ako vas ne vidi, izvan svake ste opasnosti."[854]

U idućem nastavku i dalje čitamo o LoBagolinom zavičaju kao o kraju gdje vladaju vrlo okrutni, neljudski običaji i zakoni:[855]

"Otrovni gušter ima neobičnu narav. Ako pokuša ubosti čovjeka pa ga promaši, onda ubada sama sebe i umire.[856] Ima toliko tih otrovnih guštera kod nas da čovjek zbilja ne zna kuda da stupi nogom, naročito u visokoj travi. Ja sam jednoć zamišljao da ću moći stati na jednoga i povući svoju nogu prije nego što me on ugrize, ali sam se prevario. Zgodio me strašan ubod, kojega neću nikad zaboraviti. (...)

Radi kakve nesreće ili rane nikad nitko ne nosi nijednoga urođenika; razlog tome je taj što su sve tjelesne nedaće i rane djelo zlih duhova, a ti dusi vole da ih se njeguje i tetoši, zato je zabranjeno pomoći ljudima, koji se unesreće. To je jedan od glavnih *tabooa,* zabranâ, u fetišističkom svijetu. Ako čovjek umre pod tim prilikama, čarobnjaci-žreci dadu izjavu da se onaj, koji je umro, prodao *Zlome* i da je zaslužio smrt, jer da bi okaljao sve s kojima bi došao u doticaj, da je poživio. I zato veselje vlada nad takvom smrću, dapače među svojtom preminuloga.

Uspjelo mi je da otpuzem u obor mojega oca i da ostanem na životu. Nije zabranjeno dati lijeka bolesnima i na taj način im pomoći, zabranjeno je samo dizati ih i nositi. Kazna za kršenje takvog *tabooa* je strašna smrt od ruke Ogboni društva, tajne organizacije[857] koja vrši sve kazne u ime urođeničke vlade. Taj *taboo* primjenjuje se i na žene i na djecu kao i na odrasle muškarce, jer, kako vele fetišistički žreci: 'Đavao se zadržaje isto tako u ženama i djeci kao i u

[854]Ovim redcima angloamerički podlistak u "Obzoru" priprema čitatelja za prihvaćanje viđenja Židova kao glupih strašljivaca.

[855]LoBagola... : (Nastavak 2.). OBZOR. 72 (1931), br. 37 (13. II.), str. 6.

[856]Svijet iz kojega LoBagola dolazi tako je zao da ne zna drugo nego činiti zlo; u njemu je zlo pretpostavljeno životu, važnije od samoga života. Oduzme li se tom svijetu mogućnost činjenja zla, on ugiba. Poruka je jasna: živjelo zlo! Takvim pisanjem stvorit će se pretpostavke za zaključak kako Židovi i nisu ljudi, nego životinje!

[857]Pripremanje zaključka kako Židovi imaju tajne organizacije koje kažnjavaju neposlušne i nepoćudne.

muževima' (činjenica, koju zna čak i moj divlji narod). Jedina osoba, koja je pod potpunom zabranom je žena u drugom stanju, njoj se ne smije pružiti čak ni gutljaj vode, i ona to tako dobro zna i sama da to niti ne očekuje.

Ne mogu mnogo šta reći o krokodilu, jer on je u današnje vrijeme sveta životinja fetišističke religije. Mi se ne smijemo niti približiti rijeci, osim u izvjesno vrijeme i to samo u svrhu da se izvrše neki obredi, izmole prosidbe od glavnoga Duha koji stoluje u *ju-ju* kući, kući Velikoga Duha."

Postoji li gore društvo od onoga u kojemu žena u drugom stanju ne može očekivati ni čašu vode?

U poglavlju "Divljački socijalni zakoni i običaji"[858] nastojanje LoBagole da brak i obitelj u svome narodu opiše kao nešto nastrano ide dotle da čitamo grotesku:

"(...) Žene se brinu za blagostanje svojih muževa, dok muževi paze na svoje vlastite obveze. Zato ni jedan muškarac nije tako besposlen kako bi se mislilo, jer treba mnogo vemena i energije da istodobno nadzire oko pola tuceta urođeničkih žena. Muž ima i te koliko posla i šest žena za jednoga muža nije minimum, nije ograničeno koliko muškarac smije imati žena, radi se samo o tome da ih može nadzirati. Neki muževi imaju i do trideset žena, moj stariji brat ih ima dvadeset i jednu i još uvijek ima vremena za pričati priče. (...)

Ali mi ne postupamo s našim ženama kao s marvom ili robljem, već očekujemo da se žena bavi svojim kućevnim dužnostima. (...)

Naravski, savršeno je prirodna stvar za čovjeka, naročito ženu, da hoće učiniti sve što je u moći za osobu, koju ljubi. Kod nas ljubav se javlja samo na ženskoj strani. (...) Stoga, jer naši muškarci ne mogu ljubiti sve svoje žene podjednako, oni ne ljube niti jednu od njih. Svi mi ljubimo našu djecu, i dužnost je žene da uzgaja svoje potomstvo.

Dijete u mojoj domovini da poživi poslije poroda mora biti vrlo jako. (...) Postupak s novorođenčetom je krut, rekbi okrutan.[859] Djevojka u mojem zavičaju malo zna za nježnost i tetošenje djeteta, jer nikad nitko s njom nije postupao nježno. Rodilja si mora sama pomagati kod porođaja, jer je ona i sve što je s njom u vezi *taboo*. I tako se ona puno ne brine baš za dijete sve dok ne stanu njezini vlastiti bolovi. Žena u mojemu zavičaju ne samo da mora sama pomoći sebi kod porođaja njezinoga djeteta, već je ona *taboo* za cijelo vrijeme trudnoće a to znači smrt za svakoga muškarca koji je pogleda u njezinom stanju, a znači i smrt za nju i za dijete, tako da za to vrijeme žene kod nas pate neizreci-

[858]LoBagola... : (Nastavak 3). OBZOR. 72(1931), br. 38 (14. II.), str. 6.

[859]Dakle: što okrutnije, to bolje. Nikada ne bi ni jedan domorodac koji se, prema Horvathovim riječima, rado vraća u svoj kraj, tako opisivao svoj zavičaj!

vo.[860] Ali čim je dijete rođeno, sve se ostale žene okupe oko nje i pružaju joj pomoć, koju zatraži. *Taboo* je tim trenutkom ukinut, i čak i njezin muž dolazi u njezinu kuću i govori joj utješljive riječi. (...)[861]

Kako pak nema prave osjećajnosti između muža i žene, oni ne stanuju zajedno u istoj kući, osim za vrijeme obljube.[862] To je u mojoj domovini dužnost, a ne slučajna naslada. (...)

Ako momak ima samo jednu ženu, onda ga ta žena sama nutka i nagovara da uzme još njih nekoliko, i ona ga više poštuje kad tako učini. (...)"

U idućem nastavku autor se i dalje trudi da čitateljima ogadi običaje LoBagolinog zavičaja:[863]

"Mi tražimo čistoću od naših djevojaka i svaka mora biti djevica u vrijeme svoga vjenčanja ili mora podnijeti posljedice. (...) Kazna za djevojke, kojima se desi takvo zlo je vrlo stroga: njih se deseksualizira. (...) Djevojku, koja je pala ili koju se radi toga optuži, deseksualiziraju i odrežu joj lijevu dojku, žigošući je za cijeli njezin život tim sramotnim žigom prašume. Taj se običaj ne primjenjuje samo na žene; i momke se kažnjava radi nemorala; u tom slučaju se primjenjuje kastriranje. (...)

Strašni fetišistički zakoni

U fetišističkim zakonima nema oproštenja za kršenje zakona (...). Na primjer čovjeku, koji je namjerice slagao rasiječe se jezik, onomu koji krade, pa makar opkrao svoga oca ili mater, odsijeku prste ruke kojom je počinio krađu. Primjenjuje se to kod žena i djece, baš kao i kod muškaraca, nitko nije isključen. (...)

Bio je [kralj Geoza, op. Ž.V.] praznovjeran čovjek, jer kad bi usnio zao san, uvijek bi sumnjao da mu netko radi o glavi. Zato bi dao okupiti narod i onda su vještice plesale naokolo i za vrijeme plesa odabirale pojedine muškarce i žene, osumnjičene da snuju zlo u srcu svome protiv kralja. Te vještice nazivalo se *pronalazači đavola*. One nesretnike, koje bi odabrale, odvodilo se u kraj i ubijalo na najbrutalniji način. (...)"

Pošto je u uvodnim poglavljima europskim čitateljima pokazao koliko je strašan zavičaj u koji se tako rado uvijek vraćao, jer ga je "srce vuklo natrag u rodnu primitivnost" (Horvath), prelazi autor na opisivanje svoga židovstva, svoje židovske vjere, koju obdržava u svom strašnom zavičaju, okružen

[860]LoBagola svoju domovinu, "u koju se voli vraćati", prijavljuje kao najgoru od svih domovina, i svoj narod kao najgori od svih naroda.

[861]Baš dirljivo!

[862]Dakle, odnos između muža i žene odnos je između dvoje preljubnika, što i jest, budući da muškarac ima barem šest žena.

[863]LoBagola... : (Nastavak 4.). OBZOR. 72 (1931), br. 39 (16. II.), str. 6.

fetišističkom vjerom. Pa evo kako anglo-američki žreci, pomoću svojih sluga u Hrvatskoj, opisuju afričko LoBagolino židovstvo:

"Ja sam član jedne od četiri stotine semitskih obitelji, koje žive pod strogom vladavinom sedmorice rabina: ni jedan od nas ne može se priženiti jednoj fetišističkoj obitelji, ali nam je dopušteno da uzimamo za žene muslimanke, jer muslimani vjeruju u jednoga Boga.[864] (...)

Kako je došlo Židovstvo u moju mračnu zemlju[865] sred Afrike, daleko na jug od Timbuktua, okruženo poganstvom i divljači? U oko dvadeset sela, dvije tisuće duša, sami crnci,[866] osvjedočeni su da su židovskoga porijekla i nazivlju se *B nai Ephraim*. Ostali urođenici nazivlju ih *Emo-Yo-Quaim*, što će reći *Strani narod*. Moj narod *Djeca Ephraimova* imaju dio Hebrejske Tore, pisane aramejskim pismom, a donijeli su je sa sobom kad su došli u svoju sadašnju postojbinu prije osamnaest stotina godina. Naša Torah nije pisana crnilom, već je užežena u kožu razbijeljenim željezom. Zato se ne može izmijeniti niti jedno njezino slovo.[867]

Naš narod ima sedam rabina, od sedam različitih obitelji, a drže oni svoju čast po nasljedstvu. Nitko ne može biti imenovan rabinom. Rabinom se kod nas čovjek rađa. Tih sedam rabina odgovorno je za moralni i vjerski život našega naroda. (...) Moj narod nema ni pojma o Talmudu, niti o dijelovima Biblije, koji slijede poslije Tore. Naši su praznici Pesach, Shebuot, Rosh Hashanah, Yom Kippur i Succoth. (...)

Naš Hram je svetinja nad svetinjama, mjesto u koje čovjek ne ulazi kad mu se prohtije, već sveto mjesto kamo se ulazi samo jednom godišnje, za svetkovine Yom Kippura, a tamo se nalazi Torah. Rabini smiju ulaziti svake subote. (...) U svetinji nad svetinjama našu Torah uvijek čuva najmanje jedan rabin, noću i danju. Svrha je toga da se sveto pismo sačuva da ga tko ne profanira, bilo kakav urođenik koje druge vjere, ili pak članovi naše općine, koji žude da poljube ili da se dirnu Tore u znak pobožnosti ili blagoslova. (...) Mi smo sretni što možemo živjeti mirno, da nas nitko ne dira u zemlji gdje vlada fetišizam i islam.[868]

[864]Cilj je LoBagoline "autobiografije" prikazati Židove kao odvratna stvorenja, te kao neprijatelje Hrvatima i drugim europskim narodima. U tom smislu valja razumjeti LoBagolinu tvrdnju da se afrički Židovi smiju ženiti muslimankama – eto, Židovi se žene onima koji su Hrvatima i drugim europskim narodima u višestoljetnim ratovima nanijeli mnogo zla. I, što je već rečeno: Židovi su Istok, a Istok je neprijatelj, s kojim će se Europa uhvatiti u koštac u borbi na život ili smrt

[865]Cijela pripovijest o LoBagoli sugerira čitateljima da je židovstvo povezano s nečim strašnim i mračnim!

[866]A francuski pisac Durtain pisao je kako je crna rasa u nezaustavljivoj ekspanziji, kako slijedi rat između bijelaca i crnaca, prema tome...

[867]LoBagola naglašava da su Židovi do nepodnošljivosti tvrdoglavo zatvoreni u svoju vjeru.

[868]LoBagola, anglo-američki žreci te Horvath i Hergešić žele reći da Židove ne zanima narod s kojim ili uz koji žive, nego da samozadovoljno uživaju u svojoj izoliranosti, odnosno u tome što su stranci u nekoj zemlji.

Naši nas rabini naučavaju, da je naš narod iselio se iz Judeje poslije razorenja Hrama i da je došao u Afriku. (...) Doputovali smo do Maroka i tamo živjeli kroz mnogo generacija; onda smo radi progona morali odmah napustiti tu zemlju bez opomene, i tamo smo izgubili sve što smo stekli za tih godina blagostanja i bogatstva.[869] Krenuli smo iz Maroka ravno na jug, kroz saharsku pustinju – novi neobično smion pothvat. Predaja veli da su se djeca rađala, postajala muževima i ženama, i umirala, njihova djeca da su već dobivala djecu, prije nego što smo svršili to veliko putovanje kroz Saharu, južno od Maroka. Konačno smo doprli do slavnoga grada Timbuktu, najstarijega grada u Africi. Nikad nije još razjašnjeno, da li nas je bilo mnogo, ili smo spali baš na par obitelji kad smo stigli do Timbuktua, ali rabini vele da je bilo samo još nekoliko slabih ostataka od našega naroda.

U Timbuktuu nijesu s nama zlo postupali, ali nijesmo ipak htjeli živjeti pod vladavinom pustinjskih plemena duže nego što je baš potrebno i zato smo krenuli na jug, ostavivši pustinju za sobom. Poslije tri dana hoda došli smo na mjesto, gdje je bila dobra bistra voda. Toliko je našeg svijeta pomrlo radi nezdrave vode na drugim mjestima, da kad su naši stari našli bistru vodu na tom mjestu,[870] zahvališe Svemogućem Bogu i naseliše se tu i stadoše krčiti prašumu, jer ušli su u prašumu s bujnim raslinstvom. (...)"

I u idućem nastavku[871] američki pisac nastavlja trovati Hrvate i Europljane protužidovstvom:

"Rabini vele, da je naš narod prvi dao ime zemlji u kojoj sad živimo, jer u ono vrijeme nije tu bilo još drugih stanovnika; mi smo bili sami samcati.[872] (...) Kako naši rabini tvrde, nije dugo trebalo da nas urođenici s istoka i zapada pronađu na našem malom skrovištu.[873] Oni nas okružiše i zasješe nam u zaselak, koji podigosmo, i nametnuše svoje zakone.[874] Mi nijesmo ratnički narod i zato su nas mogli lako pokoriti. Ali mi živimo na istom mjestu,[875] vidjeli smo mnoge promjene, sačuvavši naš zakon i čuvajući našu svetu Toru s našim vlastitim životima (...). Što se mene tiče, nikad nijesam vidio bijelca u mojoj domovini. Kad sam bio dijete, koliko se mogu sjetiti, a onda mi je moglo biti četiri godine, čuo sam razgovarati o bijelim ljudima, ali nikad mi nije bilo jasno, da li bijeli ljudi zaista žive, ili su već izumrli. Čuo sam samo od svoje majke govoriti, da

[869]LoBagola sugerira da se Židovi ne bore za sebe, da su kukavice.

[870]Židovski se narod seli kao životinjsko krdo, u potrazi za vodom – tako tumači židovstvo LoBagola, Anglo-američani, Horvath i Hergešić.

[871]LoBagola ... : (Nastavak 6.). OBZOR. 72 (1931), br. 41 (18. II.), str. 6.

[872]Ovdje se tumači čitatelju kako su Židovi umišljen, ohol i isključiv, netolerantan narod.

[873]Dakle, Židovi nikoga ne trebaju, zadovoljni u svojem samodovoljnom svijetu – tvrde Anglo-američani, Horvath, Hergešić ...

[874]Opet: Židovi su kukavice; tumače... znamo tko!

[875]I izolirano...

kad bi bijeli ljudi došli do nas da bi nas pojeli prijesne.[876] Govorila je da se oni hrane samo dva puta godišnje i da jedu svoje mlade ako već ne mogu doći do mladih drugoga naroda. (...)"

Kroz nekoliko idućih nastavaka pratimo pustolovinu dječaka LoBagole, koji je sa skupinom domorodačkih dječaka – crnaca – odlutao iz svoga zavičaja, te susreo bijelce, pri čemu zaključuje: "Nijesam niti bijelac niti crnac, zlosreća sam u zemlji bijeloga čovjeka, a stranac u svojoj domovini."[877] U pustolovini u Gvinejskom zaljevu svi su dječaci, osim Lobagole, zaglavili u moru – pojeli su ih morski psi. LoBagola je na brodu s bijelcima, i brzo zaboravlja svoje drugove: "Onda sam zaboravio na plač! Najednom sam zaboravio i na dječake i moj strah se pomalo stao gubiti! Zašto? Jer se moje tijelo nahranilo. I ja sam stao gunđati pjesmicu."[878]

U istom nastavku uvjeravamo se kako je mali crni Židov LoBagola zaista – divljak:

"Za neko vrijeme ljudi su ušli u moju kabinu i držali me, dok me je jedan čovjek pokušavao obući. Ja sam vikao, grebao, grizao i otimao se, ugrizao sam jednoga čovjeka za ruku, on je kriknuo i dao mi pljusku, i kad su mornari uvidjeli da to sve ne uspijeva, napustili su svoju odluku i ostavili me opet na samu. I tako baš tad nijesam obukao svoje prve haljine."

LoBagola stiže brodom u Europu, u škotsku luku Glasgow, gdje ga je jedan "konzervativni Škot, koji je malo što znao o svijetu izvan Velike Britanije"[879] iz sućuti odveo u svoju kuću. Evo kako se u navedenom nastavku opisuje LoBagolino ponašanje u kući njegovih udomitelja:

"Što bi učinila divlja zvjerka kad bi je iznenada zatvorili u spavaonicu punu različitih lomnih predmeta, kao što se zbilo sa mnom? Uništio sam cijelu sobu. Razbijao sam sve što mi je došlo do ruku, po miloj volji, a onda legao na hasuru i plakao tako dugo, dok me nije svladao san."

[876]Židovi ne samo da ne pripadaju arijevskoj rasi, nego smatraju bijelce svojim neprijateljima – tumače nam američki autor, Horvath, Hergešić...

[877]LoBagola... : (Nastavak 8.). OBZOR. 72 (1931), br. 43 (20. II.), str. 6.

[878]LoBagola... : (Nastavak 9.). OBZOR. 72 (1931), br. 44 (21. II.), str. 6.

[879]LoBagola... : (Nastavak 10.). OBZOR. 72 (1931), br. 45 (23. II.), str. 6. Kao i Josip Horvath, LoBagola nastoji prikazati Britance neupućenima u svijet nepripadan britanskom carstvu. Za takvo stvaranje predodžbe kako Britanci tobože nisu upućeni u običaje stranih zemalja dobar je primjer Horvathov članak *Nijemci o nama : prof. dr. Walter Hoffmann: Südost-Europa*, u "Obzoru" 1932. g. (br. 6 od 9. siječnja, str. 2.) – članak u kojemu Horvath hvali Nijemce, koji da dobro poznaju Slavene, za razliku od – Britanaca: "Za posljednji ovaj decenij poslije rata Nijemci zaista čine sve i sva da upoznaju nove slavenske države i njihove narode. Njihova literatura kao i dnevna štampa ne pokazuju samo porast interesa, nego i porast stvarnoga znanja o slavenskim i balkanskim narodima. Gotovo kao da se vraćaju opet vremena Herdera, koji je za germanstvo prvi otkrio duhovnu kulturnu, općeljudsku vrijednost naših narodnih pjesama, toliki je opet danas interes Nijemaca za sva područja našega narodnog života. Za razliku od Francuza i Engleza, koji su ma-

Poruke o divljaštvu i razbijaštvu crnoga Židova LoBagole više su nego jasne, i provlače se kroz cijelu njegovu "autobiografiju": Židovi su divlje i nepripitomljive zvijeri:

"Hranu sam dobivao na podu polomljene sobe, u kojoj je sad ostao samo krevet i sag, međutim ja sam spavao na tlima. Iscrpli su sve moguće trikove da me prevare i da mi navuku nekakve haljine, ali svakog puta ja sam opet haljine strgao sa sebe. (...)

Kad bi mi dječak ponudio bananu, osokolio bi se toliko da mi se približi, ali prije nego što bih je mogao zgrabiti iz njegovih ruku, pustio bi je pasti na pod i pobjegao. Velim *zgrabiti* jer to bijaše jedini način kojim sam uzimao stvari. Zgrabio bih i stao pregledati, pa ako bi godilo mojem njuhu i oku, stavio bih u usta i okusio. Ako mi se nije svidjelo, bacio bih opet na pod, kao što sam činio i sa svim ostalim što me nije više zanimalo."[880]

Kako se dakle nikako nije mogao priviknuti običajima zapadne civilizacije, LoBagola se vraća (prvi put; bit će tih vraćanja više, sve radi "dokazivanja" kako Židovi nisu dio Zapada) u svoj divlji zavičaj. Ima jedanaest godina i saznaje kako se mora oženiti sa šest djevojaka. Jedna od njih je i Gooma, kćerka jednog od seoskih poglavica. Ona mu se jedina dopada. Ljubomoran, stariji ga brat optužuje da je s Goomom imao predbračne odnose. Nakon mučenja šibanjem i batinanjem, i probadanja jezika iglom, što su sve LoBagola i njegova zaručnica Gooma podnijeli a da nisu priznali krivicu, smjela se i Gooma, zajedno s ostalih pet djevojaka, udati za LoBagolu. Međutim u obredu vjenčavanja učinila je težak prekršaj:

"Kad zauzeh svoje mjesto s Goomom, dobra me djevojka formalno zagrli! To je ipak bila sušta protivština svima zakonima urođeničke etike. (...) Njezin čin značio je za sve druge da ona ne može postati ženom, da nije djevica – u njihovim očima Gooma je pala!(...) Stari se poglavica ubio. Goomu su deseksualizirali i potjerali u kraljev obor. Postala je jednom od najistaknutijih kraljevskih Amazonki i savjetnicom. (...)"[881]

nje-više u vječnoj borbi sa svojim poznavanjem geografije i etnografije, te kod kojih je interes za slavenske narode prilično ograničen na artističku, te turističku disciplinu." Horvath piše ove retke kako bi u svojih čitatelja stvorio predodžbu da su politike svjetskih velesila podređene njihovim kulturnim potrebama upoznavanja drugih naroda i zemalja, te da je britansko poznavanje drugih naroda slabo. Međutim upravo nam serijal o britanskom manipuliranju hrvatskim i europskim javnim mnijenjem između dva svjetska rata otkriva nešto sasvim suprotno: britanska politika upreže u svoja kola sve svoje znanstvenike (povjesničare, geografe, etnografe, sociologe, psihologe, filozofe...) da bi što bolje upoznala druge narode i zemlje te tako našla načine manipuliranja njima. Dakle, u Anglosasa sve je podređeno političkim ciljevima, uključujući čak književnost i umjetnost. Takvo Horvathovo pisanje ima još jedan cilj: da stvori u čitatelja predodžbu o bliskosti hrvatske i njemačke kulture te tako pobudi kod hrvatskih intelektualaca simpatije za Njemačku. Ali, o tome u posebnom poglavlju.

[880]LoBagola... : (Nastavak 11.). OBZOR. 72 (1931), br. 46 (24. II.), str. 6.

[881]LoBagola... : (Nastavak 18.). OBZOR. 72 (1931), br. 53 (4. III.), str. 6.

Eto, u takvom okrutnom, divljem i strašnom svijetu tobožnji "afrički Židovi" pristaju živjeti. Što da onda o njima čitatelji tadašnjih hrvatskih i europskih dnevnih novina misle? Upravo ono što su anglo-američki političari željeli: da Židovi ne pripadaju zapadnoj kulturi, da su kukavice, da im je vjera izopačena, da su divljaci. A da bi pobudio što veće gnušanje spram Židova, LoBagola je protkao svoj "životopis" mnogim basnama, koje pripovijedaju ili on sam ili pak njegovi suplemenici, a kakve cinične "pouke" o životu one nude, vidimo na primjeru basne "Zebra, lav i leopard", koju pripovijeda LoBagolin vodič kroz afričku džunglu, domorodac Enfiki (LoBagola se odlučio vratiti u Europu, pa je pobjegao iz svoga zavičaja). Poslušajmo basnu:[882]

"Jednom u davna vremena živjela je u prašumi jedna stara zebra. Bila je prestara da rađa mlade i preružna da se druži s mlađim ženkama svojega soja, ali bila je mudra.

Dakle, treba da znate – zebra je uvijek nježna i blaga životinja: nikad nikome ne čini nikakvih neprilika. Najveći strah joj zadaju lav i leopard. Jednog dana, nakon što se sve životinje napojile, to jadno staro stvorenje sjedne i stane plakati, jer ju je odbacio njezin rod. Dok se tako jadala nad svojom zlosrećom, dojuri jedan lav i potapša je po leđima. Majka zebra tako se uplašila da je ciknula. Lav se nasmije i reče: 'Baš si kao prava svoga soja, bojiš se i dereš već prije no što te je tko dirnuo. Što radiš tu sama?'

Zebra, dršćući od pete do glave, ispriča lavu svoju povijest a lav reče: žDakle, kako nijesi ni od kakve koristi svome vlastitom plemenu, mislim, da će biti najbolje da te pojedem. Pomisli, kolike li časti za cijeli tvoj rod, da budeš divna gozba svome kralju.'

Zebra stane zaklinjati lava neka joj poštedi život, ali lav joj se nasmije u brk i reče: 'Morala bi se ponositi što sam te opomenuo da ću te pojesti, mjesto da sam se prikrao do tebe i ubio te bez upozorenja, baš kao što bi to učinio podli leopard.'

Upravo u taj čas je tuda prolazio jedan leopard i smjesta oslovi lava, govoreći: 'Baš je to slično tebi, hrabri kralju, da zastrašuješ nevine žene i djecu; ako si tako hrabar, kakvim se gradiš, što ne odabereš nekoga tko ti može odgovoriti, a ne da iskorišćuješ slabe.'

I na to leopard skoči na lava i ubije ga.

Zebra zahvali smionom leopardu i spremi se dalje veleći, da će je uvijek veseliti kad god ga bude susrela ubuduće. Ali leopard reče: 'Pričekaj časkom, gospođo Zebro; spasio sam te od lava kako bih se sam pogostio s tobom.'

Zebra je sad znala da je kucnuo njezin čas i da je nikakve molbe neće spasiti i zato reče: 'Priznajem, gospodine leoparde, da je lav kukavica, ali on se

[882]LoBagola... : (Nastavak 21.). OBZOR. 72 (1931), br. 56 (7. III.), str. 6.

nikad ne koristi onima, koji su slabiji od njega, pa tako je vaše spasenje mene od kukavičkoga lava za vašu hrabru ličnost kukavičluk najgore vrste, jer vi ste od kreposti učinili porok.'

Na to je leopard proždro zebru."

Čemu čitatelja hrvatskog dnevnog lista "Obzor", kojemu je u uredništvu sjedio Horvathov prijatelj dr. Ivo Hergešić, uči ova basna? Uči tome da svijetom vladaju jaki i podli, a da jaki ali iskreni, ili pak nježni i blagi stradaju. Poruka američkog pisca, anglo-američkih "žreca", urednika dr. Ive Hergešića te priređivača i prevoditelja Josipa Horvatha hrvatskim "misaonim" (Horvath) ljudima jasna je: ne budite blagi i iskreni, ne pomažite ugroženima, budite podli i jaki, jer takvi vladaju svijetom i takvi trebate biti želite li opstati u predstojećem sukobu Zapada s Istokom, kojemu pripadaju i Židovi.

Na putu kroz džunglu LoBagolu i njegovog vodiča Enfikija ulovilo je pleme ljudožderâ, neprijateljâ plemena LoBagolinog. LoBagola želi što vjernije predočiti kakvi su to običaji neprijateljâ afričkih Židova, okrutnog plemena Fan:

"Njegovu [Enfikijevu, op. Ž.V.] viku uskoro prekine jak udarac po glavi. Onda istupi jedan čovjek i odsiječe Enfikijevu glavu, izvadi iz nje mozak i stavi ga u tavu, koju su donijeli u tu svrhu. Onda žene izvade mozak i stave ga na dasku, a jedna ga žena stane mijesiti plešući po njemu. Ostale pak žene donesu velik lonac pun ne znam čega i kad je žena svršila s miješenjem, sve ga stadoše kupiti rukama i trpati u lonac. Onda započnu bubnjevi svoju tutnjavu. Ostatke jadnoga Enfikija odnesoše, ljudi dođu s vodom i operu krvave tragove. Nikad u svom životu nijesam vidio toliko krvi. (...) Lonac u koji su žene natrpale Enfikijev mozak, bude podignut i poglavica stane pjevati. Kad je svršio svoje pjevanje, prihvatiše ratnici pjesmu i svi se dadu u vrlo divlji ples. Dok su plesali, svatko je pristupao i uzimao iz lonca malo smjese koju je jedan čovjek dijelio nekom vrst žlice. Dolazile su čak i žene i djeca i srkali tu strašnu mješavinu. To bijaše žrtva djevicama, kako mi je rekao Enfiki prije nego što su ga ubili. (...) Dok su u poglavičinom oboru, oko dva sata prije toga, ubijali Enfikija, izvan seoskoga zida, iz drugog pravca nego smo mi unišli u selo, pojavilo se oko četrdeset bijelih vojnika koji su se nalazili na putu od Zlatne Obale. S njima bijaše i jedan oficir – pukovnik britanske vojske. Vojnici bijahu odio četa, koje su garnizonirane u ovom dijelu zemlje na zaštitu evropskih namještenika industrije zlata, nedaleko od mjesta gdje smo mi bili. Kasnije sam saznao, da je taj pukovnik bio odaslan da sklopi prijateljstvo s ovim poglavicom. (...)"[883]

Britanski pukovnik, poslan da sklopi prijateljstvo s plemenom Fan, nije, dakako, znao za urođenički običaj da se stranim vojnicima ponudi prijesno

[883]LoBagola... : (Nastavak 24.). OBZOR. 72 (1931), br. 59 (11. III.), str. 6.

meso. Ako ga stranac prihvati i pojede, to znači, prema urođeničkom shvaćanju, da stranci žele ratovati. Ako odbiju jesti meso, znači da dolaze u miru. Britanski pukovnik, opet kažem dakako, prihvatio je ponudu da jede prijesno meso, te su on i njegovi vojnici napadnuti i većinom poubijani. Ponavljam dakako jer i američki pisac i anglo-američki žreci i Josip Horvath i Ivo Hergešić imaju zadatak pisati kako su Anglosasi neupućeni u običaje raznih zemalja te općenito naivni. Trebalo je stvoriti kod hrvatskog čitatelja dojam da nisu sposobni pomoći Europi u predstojećem sudaru Zapada s Istokom. Ali, o tome smo već podosta pisali...

U nastalom metežu, uzrokovanu sukobom između vojnika predvođenih britanskim pukovnikom i plemena Fan, LoBagola uspijeva pobjeći. Na daljnem putu kroz džunglu pomaže mu jedan od rijetkih preživjelih vojnika, također afrički domorodac. Tako se LoBagola uspijeva dokopati obale, ukrcava se na brod i vraća u Škotsku, u Glasgow, u kuću svojih udomitelja, svoga "bijelog oca". LoBagola piše:[884]

"U mojoj zemlji velika je sramota za jednoga oca poljubiti koje svoje dijete, ali on katkad dopušta kojem djetetu da poljubi dlan njegove ruke. Dapače ni majke ne dopuštaju cjelivanje u usta, premda to neka djeca uspiju učiniti prije nego što ih majka spriječi.

U mojem narodu ljubav i osjećaji se ne iskazuju, jer ih tako ne uči njihova religija: i zato ćete shvatiti kako je bilo za me neobično dopustiti svijetu u škotskoj kući da me mazi i tetoši."

Kada LoBagola tako piše o svojoj religiji, mi ne znamo odnosi li se to na fetišističku religiju ili na židovsku, ali već takva nejasnoća ostavlja prostor za stvaranje predodžbe o židovstvu kao o vrlo hladnoj i neljudskoj religiji, a to je ono što žele postići... znamo tko.

Sa sinom svoga "bijelog oca" LoBagola se sprijateljio te ga je ovaj često vodio sa sobom po Glasgowu. Jednom se tako upoznao s – "bijelim Židovom". Dogodilo se to, u istom nastavku "životopisa", tako što je jednom za šetnje Glasgowom izgubio svoga prijatelja, pa je upoznao nepoznatoga dječaka:

"Stao sam tijesno uz toga dječaka, jer sam se s njim osjećao nekako sigurno.[885] Pokušao je sa mnom razgovarati, ali mu je bilo teško da me razumije.[886] On me je poveo k svojoj kući i tu sam vidio njegovu majku i jednoga čovjeka. U kakvom je rodbinstvu bio taj čovjek s tim čovjekom nikad nijesam saz-

[884]LoBagola... : (Nastavak 26.). OBZOR. 72 (1931), br. 61 (13. III.), str. 6.

[885]Američki pisac sugerira da tijelo Židova osjeća prisutnost tijela drugog Židova – Židovi se njuše kao životinje! Zaista nevjerojatna nastranost anglosaskih žreca! Jer, židovski dječak, uz kojeg se pripio, nije LoBagolu ničime zaštitio, naprotiv – oduzeo mu je nekakav slatki korijen, koji je pripadao jednoj djevojčici.

[886]Dakle, Židov osjeća prisutnost drugog Židova čak i onda kada ne govore istim jezikom!

nao,[887] ali u kući toga dječaka sam otkrio da ima i bijelih ljudi, koji su Izraelićani. Ta se je obitelj zvala Ansel i oni su bili Židovi. Kroz dugo vremena nijesam nikako mogao vjerovati da i bijeli čovjek može biti Izraelićanin.

Dječak me je natrag odveo u park, gdje sam našao mladog gospodara kako još uvijek igra cricket. Došao sam jedući veliki komad kolača što mi ga je dala žena. Kad me je moj mladi gospodar ugledao gdje jedem kolač, potrčao je k meni i pokušao mi ga oteti. Židovski dječak ga je u tom spriječio, ne znajući tko je moj mladi gospodar. Naravski smjesta se je zametnula bitka.

Kako se moj mladi gospodar umio tući! Židovski dječak se također znao boriti. Ja sam jeo kolač i smijao se borbi. Vikao sam, kao i svi dječaci oko nas, i govorio ono što su i oni govorili. (...)

Cičao sam od uživanja,[888] valjao se po travi, ne shvaćajući da se borba zametnula radi mene.

Moj mi mladi gospodar nije nikad dopuštao, da jedem što on nije najprije pogledao. Običavao sam grabiti sve što mi dođe pod ruku, ponjušiti i okusiti. Moj mladi gospodar, znajući to, naravski je pomislio da sam našao kolač na zemlji. S druge strane, židovski dječak nije znao da je moj mladi gospodar moj čuvar. Pomislio je da mi neki naprasiti dječak hoće oduzeti kolač da ga sam pojede. (...)

Kuća nije bila privlačiva za ljetnih mjeseci. Moj me je mladi gospodin vodio na sva zanimljiva mjesta. (...) U Rothesayju naišli smo opet na onoga židovskoga dječaka, koji je razbio nos mojega mladog gospodara i kojemu je moj mladi gospodin nabio oko. Čudna stvar, ja sam ga prvi prepoznao.[889] (...) Radovao sam se da ga opet vidim i zaželio da se moj mladi gospodar opet upusti u borbu. To je tako divna stvar! Židovski dječak stane govoriti mojemu mladom gospodaru i činilo se da će se njih dvojica sprijateljiti. (...) Oni su se smijali i šalili, i premda nijesam razumio njihovih šala i ja sam se smijao i klicao i trčao i vikao, na veselje mojega mladog gospodara i njegovoga novog druga i svakoga tko me je vidio.[890]

Kad smo se vratili kući, pokušao sam opisati sve što smo doživjeli, rekao sam sve koliko sam najbolje umio o novom prijatelju, kojega je moj mladi gospodar našao. Nikad nijesam saznao što je bilo na stvari, ali nešto se sigurno nije svidjelo gospođi, koja je psovala da se moj mladi gospodar rasplakao i pošao u svoj krevet, a ja u svoj, bez večere."[891]

[887]Amerčki pisac sugerira da su dva dječaka zatekla majku jednog od njih dvojice, Židovku, s ljubavnikom. Te nevjerne Židovke... rekli bi: LoBagola, anglosaski žreci, Horvath, Hergešić.

[888]Židovski dječak LoBagola uživa u nasilju, u zlu – to poručuju...

[889]LoBagola, anglo-amerčki žreci, Horvath, Hergešić, tvrde da se Židovi njuše kao životinje.

[890]LoBagola, afrički Židov, sam sebe opisuje kao životinju!

[891]Ovdje se čitateljima sugerira da škotska obitelj koja je udomila LoBagolu, ne želi da se njihov sin druži sa židovskom djecom.

U idućem nastavku[892] upoznajemo židovsku zajednicu u Glasgowu:

"Jedne me noći moj mladi gospodar poveo sa sobom. (...) Skoro na kraju Sauchiehall Streeta nabasali smo opet na onoga židovskoga dječaka. Kad je izlazio iz jedne trafike, moj ga je mladi gospodar prvi opazio i pozdravio. Veselio sam se da ga opet vidim: ne znam zašto. Možda bijaše to doziv krvi; tko će znati?[893] I on se obradovao što nas opet vidi i poveo nas natrag u trafiku. (...)

Židovski nas je dječak poveo k svojoj kući, ali nijesmo ostali tamo dugo. Sjeli smo u drugi tramvaj i povezli se preko jednoga mosta. Sad znam kuda smo pošli; bijaše to južna strana Glasgowa, predgrađe koje se zove Govan.[894]

Židovski nas je dečko poveo u prostranu sobu. Unutri su bili samo muškarci. Meni se činilo kao da nariču, ali doskora sam vidio da ne plaču, već pjevaju.[895] Čuo sam riječ 'Ishrael' tako jasno i tako često da sam i sam počeo ponavljati tu riječ. Neki starci pokušali me ispitivati. Tad ih nijesam mogao razumjeti, ali sad znam odakle je bila ta njihova radoznalost. Čuli me mumljati riječ 'Ishrael' pa se stali pitati da li je moguće da sam i ja Izraelićanin.

Pokazivali su prstima na me, govoreći: 'Ishrael? Ishrael?' Ja sam ponavljao: 'Ishrael' i rekao moje 'Schma'. Kad su utvrdili da sam zaista Židov, toliko su mnogo govorili i toliko uzhalabučili[896] da smo se moj mladi gospodar i ja prepali. Istrčali smo napolje ne čekajući na židovskoga dječaka i pošli opet preko mosta. (...)"

U idućem se nastavku[897] LoBagola se vraća u školu, u koju je krenuo kada se prvi put iskrcao u Škotskoj:

"Opet me poslali natrag u javnu školu. Tu sam pak bio skoro u vječnoj borbi. Grizao sam nesmiljeno svakoga tko bi mi učinio nešto nažao, dapače i učitelje. (...) Kad se navršile daljnje četiri godine, nijesam mnogo profitirao od cijele te nauke. Međutim mnogošta sam naučio od svojega mladog gospodara.

Uvijek sam bio hirovit i malo tvrdoglav, a još više nego prije postao sam takav u toj škotskoj kući. Zapravo sam postajao prepametan, a kako svi znate, malo znanja uvijek je opasno. Nijesam znao mnogo engleski, niti sam bio sjajan učenik u školskim predmetima, ali mislio sam da znam sve. Sve to, uz moju prirođenu preponderantnost, sve veću umišljenost i taštinu, učinilo je moj život malo težak u toj kući. (...)"

U kući svoga posvojitelja LoBagola se preslobodno ponio prema novoj kućnoj služavci, a kada ga je ona tužila gospodaru, svu je krivnju svalio na nje-

[892]LoBagola ... : (Nastavak 27.). OBZOR. 72 (1931), br. 62 (14. III.), str. 6.

[893]Konačno američki pisac izriče ono što u više navrata sugerira: Židovi osjećaju miris svoje rase!

[894]Zove li se navodni glazgovski kvart u kojem žive Židovi, slučajno Govan?

[895]Ismijavanje židovske vjere i vjerskih obreda!

[896]Ovdje se čitatelju nastranog "Obzorovog" serijala želi nametnuti mišljenje da se Židovi zanimaju samo za Židove, kakve god, i da ih ne zanimaju, ma koliko vrijedni, ljudi drugih naroda.

[897]LoBagola... : (Nastavak 28.). OBZOR. 72 (1931.), br. 63 (16. III.), str. 6.

gova sina, optuživši ga da je sve bezobraštine od njega naučio. Gospodarev sin odlučuje otići od kuće, a povede i LoBagolu, s namjerom da ga pošalje brodom natrag u Afriku. Dolaze u Birmingham. Tamo se LoBagola zapošljava u automobilskoj industriji:[898]

"Ljudi u bojadisarskom odjelu nijesu me primili prijazno; činili su sve i sva, samo da mi napakoste. (...) Za mene bijaše taj posao šala, i moguće bih bio ostao dugo tu da me nijesu dražili, bacajući u mene komadiće laštila, zgađajući me uvijek ili u zatiljak ili u lice.[899] To me je, razumije se, bolilo, i ja to naravski nijesam volio. Kad je naš nadzornik došao k meni i pitao sasvim prijazno, kako mi se čini posao, ja sam se pritužio.[900] (...) Radnici su naravski bili ogorčeni, što sam se pritužio nadzorniku da se nabacuju na me komadima kamenog laštila. I oni su potpisali svi jedan papir, na kojemu je pisalo da neće više raditi na istom mjestu sa mnom. Nadzornik je došao s tim papirom i rekao meni da su svi mogli čuti:

- Dakle, momče, ljudi neće da rade zajedno s tobom, i meni je žao što sam i ja Englez kao oni. Ali ti ćeš morati otići."[901]

LoBagola napušta Englesku te preko Kanala dolazi u Francusku:[902]

"Prije nego što smo otputovali iz Boulogne, neka dobra žena umila mi lice i odjela me u svježe ruho, koje mi je kupio moj mladi gospodar. Ta se žena zvala Eshkanas i bila je Izraelićanka, prva, koju sam prepoznao nakon što sam upoznao židovskoga dječaka Ansela."[903]

U idućem nastavku[904] LoBagola sa sinom svoga škotskog udomitelja odlazi u Rusiju! Zašto? Pa valjda zato da čitatelji još ponešto loše "saznaju" o Židovima:

"Otputovali smo iz Bruxellesa i pošli željeznicom u Sankt Petersburg u Rusiju. Na iznenađenja mojega mladoga gospodara, nijesu nam dopustili da uđemo u Rusiju. Koliko sam mogao razabrati od jednog ljubeznog gospodina, koji je bio spreman da nam sve objasni, nitko nije smio voditi sa sobom u Rusiju ni crnca ni Kitajca, a mislim da je rekao ni Židova,[905] a da prije ne položi visoku jamčevinu. Za se je rekao da je židovski trgovac drvima iz Rige. Moj je mladi gospodar upitao zašto dopuštaju njemu, ako je Židov, da ide onamo. Gospodin objasni da on ima pravo pristupa u svako mjesto u Rusiji i da je on

[898]LoBagola... : (Nastavak 29.). OBZOR. 72 (1931.), br. 64 (17. III.), str. 6.
[899]Trebalo je uvjeriti hrvatske intelektualce da su Englezi rasisti.
[900]Eto, Židovi se ne znaju sami obraniti, nego su obična tužakala! – tako američki pisac.
[901]Eto kakvi su Englezi!
[902]LoBagola... : (Nastavak 30.). OBZOR. 72 (1931), br. 65 (18. III.), str. 6.
[903]Židovi se međusobno prepoznaju bez riječi i pomažu!
[904]LoBagola... : (Nastavak 31.). OBZOR. 72 (1931), br. 66 (19. III.), str. 3.
[905]Ni Englezi ni Rusi ne vole Židove!

veliki veleposjednik u tom dijelu Rusije koji se zove Kurlandija.[906] Moj mladi gospodar izrazi želju da putuje dalje sa židovskim gospodinom. To me podsjetilo na prekore koje je moj zaštitnik jednom dobio od svoje majke kad joj je rekao da smo se igrali sa židovskim dječakom Anselom u Rothsarju.[907] Kad sam rekao trgovcu da sam Izraelićanin, naravski, iznenadio se, ali je bio vrlo ljubezan prema nama obojici, mojem mladom gospodaru i meni.

Kad smo došli do mjesta gdje je taj čovjek živio, otkrili smo da tu većinom ljudi govore njemački.[908] Ja nijesam znao njemački, ali moj se mladi gospodar opet brzo snalazio. Ostali smo kod tog stranca skoro dva tjedna. (...) Moj me mladi gospodar poveo iz Rige u Berlin. (...) Konačno me je ukrcao na jednu lađu Waoerman Linea i obećao da ćemo se opet vidjeti za neko vrijeme. (...) Ja sam bio na povratku u Afriku, a on se vraćao u svoju rodnu Škotsku."

Amerčki "literarni" proizvod na stranicama "Obzora" te 1931. godine, kada su vodeći angloa-merički političari i umovi već pripremali Drugi svjetski rat kao onaj krvavi događaj koji će konačno anglo-američku civilizaciju postaviti na vodeće mjesto u svijetu, imao je i zadatak širiti netrpeljivost kršćana prema Židovima, te ujedno kršćansku vjeru prikazati naivnom i stoga nepotrebnom u budućem sukobu između Zapada i Istoka. Zato u istom nastavku čitamo:

"Načekavši se tri dana među Krumanima Sierra Leone, ukrcao sam se na parobrod obalne plovidbe za Congo River, koji se zaustavljao i u mojoj luci u Dahomeyji. Brod bijaše krcat mješovitim teretom i vozio brojne urođenike, ali ni jednoga od mojih suplemenika. (...)

Ostali crnci bijahu unajmljeni nadničari plemena Kru, iz Sierra Leone i okolice, a vozili su se u nepoznato im odredište, na rad u plantažama, barem kako su oni mislili. Bili su sretna družba i sve sami kršćani. Na palubi su pjevali svete pjesme. Svi su bili palubski putnici, zgurani straga na krmi. Posada bijaše s njima neugodno gruba. Bilo je tu muškaraca, žena i djece, koje su najmili agenti i obećali im ugovorno besplatan povratni put u njihovu domovinu čim se obavi sezona posla. Naravski ti se radnici nijesu nikad vratili u svoj kraj. S drugim riječima ti nesretnici su sve bez ropstva pali u ropstvo, kako se to često zbiva na zapadnoj obali. (...) Posada, sve sami bijelci, postupala je sa mnom dobro, često zbijajući šale. (...) Krumane su nazivali *niggersima* i ja sam se te riječi

[906]Američki pisac želi reći da su u Rusiji Židovi, iako nepoželjni, ipak tako moćni i bogati da u stvari vladaju njome!
[907]LoBagola ovo piše za one čitatelje koji možda nisu shvatili zašto je majka "mladog gospodara" u domu LoBagolinih udomitelja vikala na svoga sina.
[908]LoBagola poručuje hrvatskim i europskim čitateljima da su njemački Židovi "najopasniji" od svih Židova.

toliko naslušao, da sam ih i sam stao nazivati *niggersima*. Ne mogu sasvim ustvrditi, ali mislim da me do tad nitko nije nazvao *niggerom*."[909]

Na putu od afričke obale do svoga zavičaja LoBagola izaziva same nevolje i sukobe, ali uvijek, za razliku od svojih pratitelja i vodiča, prolazi gotovo bez ikakvih ogrebotina. A kako razmišlja o svojim vodičima, pripadnicima dvaju različitih plemena, koji ga vode kroz afričku prašumu? Ovako:[910]

"Reći ću samo da kad je netko u nevolji, najbolje je zaklopiti oči i zatisnuti uši jer bijeda se uvijek lijepi. To doduše nije kršćanski, ali to je način mišljenja mojega svijeta.

Kruman bijaše čovjek sasvim drugoga kova, nosio je Dahomeyjskoga ratnika [ugrizla ga zmija, op. Ž.V.] od jednog odmarališta do drugoga. Izgubili smo mnogo vremena čekajući da se čovjek oporavi. (...)

Kad se iskaže takva ljubaznost urođeniku plemenitoga roda, kao što je bio ratnik, od čovjeka nižega roda, kao što je bio Kruman, riječi, kojima se služi onaj viši nijesu najljubaznije. Na primjer kad je milosrdni Kruman kušao povezati prelomljenu nogu i kad je ratnik osjećao boli, proklinjao je Krumana i cijelo njegovo koljeno i poželio da mu kuća izgori. Nadijevao mu sva moguća sramotna imena počam od *svinje do majmunskoga kopileta*. Kruman se nije osvrtao na te psovke, jer je poznavao urođeničke običaje, ma se i ne rodio među divljim plemenima. Te grdnje su trajale sve dok nije dahomeyjski ratnik mogao hodati bez pomoći. Ali trebalo je nekoliko tjedana dok je opet mogao stati na nogu.

Naravski bilo je izvan svakog pitanja da mu ja bilo u čemu pomognem: u mojim očima njih obojica su bili psi. (...)

Također sam se sjetio da su ljudi mojega plemena uvijek postupali okrutno s Krumanima kad bi im pali u šake. Nikad ne bješe ni grijeh ni sramota oderati kožu živom Krumanu ili ga skuhati. Velika sramota bijaše dirnuti se 'psa', 'iz bojazni zaraze' kako bi govorili moj otac ili moj brat. (...)

Da, bio je [Kruman, op.Ž.V.] vješt kao lovac i ratnik ali, kako mi govorimo u našoj zemlji, krv mu je tekla na krivu stranu. Zato ga nijesam mogao poštivati. On bijaše ipak Kruman 'služnik bijeloga čovjeka', 'rabotnik za novac', 'iscjelitelj rana', 'nečisti', 'prezreni', 'nigger' – ali on je konačno spasio moj život na tom putovanju, za uzvrat pak ja sam spasio njegove, ali pustio sam umrijeti dahomeyjskoga ratnika."

Židovi su hladni i okrutni rasisti – to je poruka hrvatskom i europskom čitateljstvu od američkog pisca kojega su reklamirale probritanske novine u Hrvatskoj.

[909]Židov LoBagola naziva kršćane pogrdno imenom *nigger*!
[910]LoBagola... : (Nastavak 38.). OBZOR. 72 (1931), br. 72 (26. III.), str. 6.

Radi širenja predodžbe o židovskoj hladnoći i proračunatosti, LoBagola ovako opisuje način na koji su ga dočekali sunarodnjaci u selu:[911]

"Ima kod nas posebna rečenica za onoga tko je dugo bio daleko od doma, i pozdravljenik mora na to odgovoriti također na poseban način. Nema rukovanja, kao među civiliziranim svijetom; zato nije nitko poletio k meni. Negdje podalje su stajale grupe muškaraca i kad bi me ugledali, kliknuše: 'Dobro došao iz daleka', a ja bih na to odgovorio: 'Hvala vam što me poznate.'"

LoBagola je, vrativši se u svoje selo, morao sunarodnjacima objasniti tko ga je proveo kroz džunglu, preko zemljišta neprijateljskih plemena. Ovako im je to objasnio:[912]

"Konačno rekoh da sam nagovorio jednog dahomeyskog ratnika da me povede natrag, ali da mu nijesam povjerio da pripadam našem plemenu. Na to svi prasnuše u smijeh, jer moji ljudi se uvijek raduju kad tkogod žpodvali' jednom od naših najgorih neprijatelja. Ispričao sam im kako me je ispitivao i kako je uvrijedio naš narod. (...)

Jadni Kruman u mojoj zemlji po prilici je tako siguran kao pčelica u osinjaku. Jednostavno ne volimo Krumane, to je sve. Ma kako bili dobri, mi preziremo njihovo dobro i obraćamo ga u zlo, jer jednostavno ne možemo shvatiti kako je dopušteno da takav svijet uopće živi."

Eto kakvi su Židovi: dobro uzvraćaju zlim – tome su Hrvate poučavali anglo-američki žreci te Josip Horvath, urednik u "Obzoru", dr. Ivo Hergešić i ostalo lijepo društvo. A da su Židovi bez samilosti čak i pprema najbližemu rodu, tvrdi se u idućem poglavlju:[913]

"Izgubio je [LoBagolin brat] sklonost većine ljudi jer je bio osuđen da mu se iščupa brada i to ga je učinilo nesretnikom. Bilo mi ga je žao, ali nisam to smio pokazati. Da sam to učinio, moju bi se samilost tumačilo kao slabost, a ne kao krijepost, i ja bih sam izgubio svako poštovanje među ljudima. I zato sam postupao s njim hladno i ravnodušno, i radi te krutosti i on i svi drugi su me još više poštivali."

A da je židovski narod skroz naopak narod, trebale su potvrditi i sljedeće LoBagoline tvrdnje:

"Kad naš narod vjeruje onomu, koji mu govori, prekidaju ga, ponavljajući sve što je kazao, ali ako ne vjeruju, jednostavno sjede i pozorno slušaju, baš kao da ih to zanima. (...)

Kad u mojoj zemlji umre koji odličnik, nitko ne vjeruje, da je umro naravnom smrću, naročito pak ne vjeruje to njegova bliska rodbina, uvijek vele za

[911]LoBagola... : (Nastavak 39.). OBZOR. 72 (1931), br. 73 (27. III.), str. 6.
[912]LoBagola... : (Nastavak 40.). OBZOR. 72 (1931), br. 74 (28. III.), str. 4.
[913]LoBagola... : (Nastavak 41.). OBZOR. 72 (1931), br. 75 (30. III.). str. 6.

svakoga, da je otrovan. Katkad to je čak istina, ali urođenički je običaj, da u svakom slučaju gledaju zlo."

LoBagola se opet odlučuje vratiti u "bijelu civilizaciju" te unajmljuje dva "fetišistička" mladića da ga provedu kroz džunglu natrag do afričke obale. Čemu to neprekidno LoBagolino putovanje od Afrike do Europe i, kako ćemo vidjeti, Amerike, i nazad? "Zavičajni" afrički dio LoBagolinog životopisa trebao je hrvatskim i europskim čitateljima pokazati kako su Židovi okrutni, divlji, bezosjećajni, u stvari zvijeri, a europski i američki dijelovi kako Židove nitko ne voli i kako oni ne pripadaju Zapadu.

Tako se LoBagola ponovo zatekao u Škotskoj, u Glasgowu, u kući svoga bijelog poočima. LoBagola zatječe svoga "drugog" oca teško bolesnog, a na samrti kaže on LoBagoli:[914]

" - Pobrinuo sam se za te da ti ne bude zlo, ali moj ti je savjet, idi, idi, vrati se u svoj zavičaj, imamo dovoljno ljudi u Škotskoj;[915] tvoja te zemlja treba, mladiću - rekao je i zaista me zagrlio. (...)

Kad je došlo vrijeme da se pročita posljednja volja mojega gospodara, saznao sam da mi je namro hiljadu funti sterlinga. Moj je mladi gospodar dobio istu svotu,[916] dok je ostalo sve pripalo mojoj gospodarici. (...)"

LoBagola odlazi u London. Tamo su ga pokrali, pa odlučuje otići u Ameriku:[917]

"Nijesam imao dobročinitelja koji bi udešavao moja putovanja, ali imao sam još nešto novaca i tako za sedmicu dana osigurao sam si putovanje u Ameriku, 'zemlju ljudi izopćenika zakona'.(...)

Ukrcao sam se na parobrod 'Haverford' u Liverpoolu, bilo je to godine 1909., krenuo na put u Philadelphiju, u divlju Ameriku. (...) Tu sam se prvi put u svom životu sudario s problemom boje ljudske puti. Do toga vremena nitko mi nije nikad ništa ni spomenuo o mojoj crnoj puti; o njoj nije nitko ništa više razmišljao, nego je gledao samo iz radoznalosti. Sad me iznenadilo da su tu u novom kraju svi govorili o meni kao o crnom čovjeku; nazivali me 'bojadisanim čovjekom'.[918] (...)"

Kao i Durtain, Hergešić i Horvath, LoBagola ima zadatak prikazivati crnce kao negativce, kao kriminalce i uličnu bandu. Stoga opisuje kako je u

[914]LoBagola... : (Nastavak 44.). OBZOR. 72 (1931), br. 78 (2. IV.), str. 6.

[915]Čitaj: idite, Židovi, iz Hrvatske, Njemačke, Francuske... idite, jer ste u tim zemljama stranci, a nas "domaćih" ima dovoljno!

[916]Eto, Židovi novčano uvijek dobro prođu, makar svoje "domaćine" maltretirali!

[917]LoBagola... : (Nastavak 45.). OBZOR. 72 (1931), br. 79 (3. IV.), str. 6.

[918]Poput Durtaina, Hergešića, Horvatha, i LoBagola ima zadatak prikazivati SAD kao izrazito rasističku zemlju.

New Yorku upoznao jednog "crnca" (zapravo "mješanca", bijelca koji nije "čiste" krvi) te počeo raditi za njega:

"Izašao sam iz tramvaja na uglu Fairmount Avenue i Trinaeste ulice. Ušao sam u jednu trafiku, kojoj je vlasnik bio jedan 'bojadisani'. Bio je sa mnom vrlo dobar i pozvao u svoj dućančić jednoga drugog 'bojadisanog čovjeka', koji slučajno nije bio crn nego bijel. Zašto smatraju toga 'bojadisanim'? Kakva je opet to zbrka?

Taj me je bijeli 'bojadisani čovjek' poveo u svoju kuću u P. ulicu. To je naličilo više nekakvoj cesti nego ulici. Nije mi dugo trebalo da razaberem da mu je kuća kartašnica. U to vrijeme još nijesam znao da je to nešto što baš nije sasvim časno. (...)

Bijelo-bojadisani čovjek postao je mojim gazdom i čuvarom. Živio je tu s jednom djevojkom. Mislio sam da je ona bijela kao i on, ali nijesam znao kako da je nazovem u toj zemlji smutnje. Mala kućica bila je skoro uvijek puna bojadisanih ljudi i žena, sviju nijansa, mnogo se tu pilo i igralo na nekakve karte za novac. (...)

Suvišno je spomenuti da se moj novac brzo potrošio u toj kući u P. ulici. Kad sam si htio nešto kupiti, moj bi to kućegazda činio za me, da me 'zaštiti' da me ne 'opljačkaju', kako je on govorio.

Bio je uvijek divno odjeven, i tvrdio je da i ja moram biti isto tako dotjeran i napirlitan[919] (...) Kad god bih kupio za se jedno odijelo preko njega, on bi kupio i sebi jedno, za moj novac, koji sam mu povjerio 'na čuvanje'. Moj se novac brzo rasplinuo i nijesam imao sredstava da si ga nabavim."

Tražeći način da zarađuje novac LoBagola se zapošljava u zabavištu, "panorami", gdje ga prikazuju kao neku vrstu čuda:

"Sjetio sam se da si mogu paliti prste upaljenom žigicom, pa da opet ne osjećam bola. (...)

Odlučiše da me obuku u kože i perje, onako nekako kako je to učinio Mr. Summer u Coventryju kad sam jašio u povorci Lady Godive.[920] Trebao sam plesati i urođenički ples, ali to je vrlo teško bez pratnje naših bubnjeva. Također sam trebao nešto malo pripovijedati o svojem zavičaju. (...)

Moji slušatelji bijahu uvijek simpatični, naročito Židovi, bezvjerci[921] i radnički narod. Premda onda nijesam pravo razumio što govorim, danas znam da je moje pripovijedanje bilo puno suprotnosti,[922] da nije to bilo predavanje o običajima mojega naroda."

[919]Sjetimo se rasističkog drvoreza belgijskog grafičara Fransa Masereela!

[920]I u Engleskoj je LoBagola bio čudo, pa je zabavljao mnoštvo.

[921]Poruka: i Židovi su u stvari bezvjerci!

[922]Znači, takva su židovska pripovijedanja – tvrde anglo-američki žreci, i ..itd.

U idućem nastavku[923] ponavlja se teza o Židovima kao lašcima:

"Jednoga me dana vidio u toj panorami jedan teatarski agent. Došao je na pomisao da bih ja bio zgodan za jednu kazališnu točku. Uzeo me iz panorame i odveo u jedan prvorazredni kinematograf. Suvišno je spomenuti da su moji urođenički plesovi bili potpuna novost, ali u to vrijeme najviše je palilo moje pripovijedanje o misionarima i novcu. Pravo da kažem, nijesam imao ni pojma što govorim i od kolike je to važnosti, jer do tog časa ja u cijelom svom životu nijesam vidio ni jednoga misionara. Nijesam uopće znao što misionari rade. (...)"

LoBagola se naglo odlučuje vratiti u Englesku u ljeto 1910. Prijatelji su mu dali novac za put do Londona. U Londonu je okrao svog "cimera", kojega je upoznao na brodu, pa je zaradio četiri mjeseca zatvora:[924]

"Kad smo stigli u London, nijesam imao mnogo novaca i nijesam poznavao vrijednost onoga, što sam imao. Lako sam trošio i nijesam mislio na sutra. Nijesam bio na to navikao. Nije mi ni palo na pamet, što će biti, kad jednom potrošim sav svoj novac; ja stvarno nijesam mogao misliti o tim stvarima: nijesam tako rođen, eto to je![925]

Međutim je crni gospodin [LoBagolin "cimer", op. Ž.V.] živio od ono malo novaca, što sam imao. Konačno je moj novac presahnuo. Mr. F., koji je imao urediti moje putovanje,[926] nije se žurio. Ja sam međutim morao živjeti, a crni gospodin također neće da ode, prije nego što i ja krenem na put. Što ćemo s izdatcima? On o tome nikad nije govorio. On je jeo svaki dan i spavao svaku noć. I tako jednoga dana uzeh devedeset funti njegovoga novca da isplatim naše račune. (...) Nijesam uzeo sve što je imao, već samo onoliko, koliko je trebalo za naše potrebe."

Ipak, nakon odslužene kazne LoBagola uspije doći u Afriku, te u Lagosu razmišlja o sebi:[927]

"Zaista, ja sam postao problem za sebe. Ljudi mi nastojali pomoći, namještajući me, gdje bih, po njihovom mišljenju, mogao biti prikladan, ali od tih njihovih nastojanja bilo je malo dobra, ne zato, jer ja ne bih imao volje za rad – svi su to znali – već zato, jer sam bio nekud hude sreće. Bilo je tako kroz cijeli moj život. Jedina stvar koja mi je uspijevala, bijaše zabavljati publiku. (...)"

Eto, Židovi nisu stvoreni za rad, nego se samo provode, i te provode naplaćuju – to je poruka Židova LoBagole!? Stoga on svojim izmišljenim

[923]LoBagola... : (Nastavak 46.). OBZOR. 72 (1931), br. 80 (Uskrs), str. 10.
[924]LoBagola... : (Nastavak 47.). OBZOR. 72 (1931), br. 81 (7. IV.), str. 6.
[925]Židovi su lakomisleni, ne brinu se o sebi, pa zašto bi drugi mislili na njih? To zagovaraju... itd.
[926]U Afriku, natrag u zavičaj!
[927]LoBagola... : (Nastavak 48.) OBZOR. 72 (1931), br. 83[82] (8. IV.), str. 6.

pričama zabavlja publiku i u Lagosu, a, u još jednu potvrdu da su Židovi bezosjećajni, drži svoju predstavu dan nakon vijesti o tragediji "Titanica".

LoBagola se iz Lagosa vraća u Englesku, gdje se ne uspijeva zaposliti, pa se u rujnu 1912. vraća u Ameriku, u New York. Ni tu ne nalazi zaposlenje, pa je gladan:[928]

"Sav se moj novac potrošio a posla nijesam mogao naći ni u kojem kazalištu. Postao sam gladan. Kad sam zamolio vlasnika panziona da mi dade jesti, on se nasmije i reče:

- U teškim vremenima u New Yorku majmun jede i crveni papar."

Jedan profesor socijalne antropologije na Kolumbijskom sveučilištu pomaže LoBagoli da zaradi, a ovaj mu zauzvrat daje "obavijesti" o svojem zavičaju i običajima svoga kraja. On piše:

"Budući da su newyorške novine o svemu tome pisale na dugo i široko, uspjelo mi je da napokon dobijem angažman na jednoj vaudeuvilleskoj pozornici. Moja se slika pojavila u jednom kinematografskom tjedniku,[929] i tu sam stekao nadimak *čovjeka, kojemu vatra ništa ne može*. (...)

Ali u ono sam vrijeme bio još drugojačiji, radi svoje iskrenosti i poštenja[930] stekao sam mnogo poruga i sumnja. Ljudi me nijesu nazivali poštenjakom, već 'prevejanim divljakom' ili 'drznikom'. Još i dan današnji sam neshvaćen. A ipak uza sve to sam prirodan, prirodniji od svakoga rođenog čovjeka. Ludorije i zle stvari koje sam počinio, to je sve bilo tako prirodno, nesavladivo,[931] baš kao i to da sam pio vodu kad sam bio žedan. (...)

Kroz neko vrijeme nitko mi se nije htio približiti. Kazališta me nijesu htjela angažirati. Konačno sam se smjestio u malom gradiću u sjevernom dijelu države New York. Tu sam si našao posao u jednoj brijačnici kao čistilac cipela."

U ovom 49. nastavku, na početku poglavlja "Divljak u svjetskom ratu", LoBagola odlazi u svjetski rat. Brijačnicu napušta jer mu predbacuju da je – stranac:

"Mladi brijački pomoćnik koji je radio u našoj brijačnici ljutio me govoreći da mi 'stranci' dolazimo u ovu zemlju samo da zarađujemo pare i da smo

[928]LoBagola... : (Nastavak 49.) OBZOR. 72 (1931), br. 83 (9. IV.), str. 6.
[929]LoBagola piše, kada opisuje svoj prvi posjet Americi, da je njegov prvi zabavljački nastup bio u jednom kinematografu. Cilj takvog pisanja jest da se kinematografija prikaže kao jedan nezapadnjački izum, kao nešto samo po sebi loše, kao zlo, kao znak propadanja i nepripadanja Zapadu – tako je pisao o američkom filmu, sjećamo se, i Mirko Jelušić, a u tom smislu pisao je o američkoj kinematografiji i dr. Ivo Hergešić, inače veliki propagator Mirka Jelušića (uz Josipa Horvatha, dakako).
[930]Već smo vidjeli kako se sam LoBagola hvalio što je svoju publiku zabavljao lažima, recimo pričama o misionarima, koje zbiljski nikada nije susreo. LoBagola želi reći da je on, afrički crni Židov, prirodno zao čovjek, i to otvoreno pokazivanje svoje zloće smatra "poštenjem".
[931]Židovi su nepopravljivo zli – poručuju anglo-američki urotnici.

svi 'zabušanti'.[932] Nijesam volio da se sa mnom govori na taj način. Napustio sam brijačnicu i dobrovoljno ponudio svoje sile 'stvari saveznika', ma kakva ona bila.[933] (...)"

Međutim, u američkoj vojsci LoBagoli su rekli da je "vrlo zao čovjek" "i da radi toga nijesam sposoban da budem članom Vojske Sjedinjenih Država".

U idućem nastavku LoBagola ipak uspijeva, uz pomoć židovskih prijatelja, otići u rat:[934]

"Sve se to zbilo nekako oko velikih židovskih svetaca. Imao sam nekoliko židovskih prijatelja, koje sam upoznao u sinagogi kad sam bio tamo na molitvi. Nema apsolutne izvjesnosti o mojemu židovskom porijeklu, ali ja se zato ipak držim židovske vjere, usprkos svojoj škotskoj kalvinističkoj naobrazbi.

U to vrijeme nalazio se u New Yorku jedan ured za regrutiranje namijenjen britanskim podanicima, u cilju da ih se privuče pod britansku zastavu. U programu bijaše također da se unovači nekoliko Židova, koji bi se onda upotrebili u britanskoj vojsci, koja se bori u Palestini. Tu mi se pružila dobra prilika i ja je prihvatih. Pridružio sam se cionističkoj organizaciji i služio kao propagator za regrutiranje židovskih dobrovoljaca.[935] Upoznao sam se s majorom, koji bijaše šef toga ureda, i on se založio za to da budem primljen u britansku vojsku.

Nakon što sam držao agitacione govore po cijelom New Yorku, po školama i sinagogama[936] i uličnim raskršćima, potpisao sam potrebne papire, podvrgao se liječničkom pregledu (...). Jedan je liječnik činio sve i sva da dokaže kako sa mnom nije nešto u redu, ali četvorica ostalih pobijali su njegovo mišljenje. Jedan od njih, nakon što me je temeljito pogledao, reče:

Tu je čovjek koji će poći i u sam pakao i vratiti se odanle, tako ima zdravo tijelo."[937]

LoBagola s ostalim Židovima vojnicima odlazi iz Amerike, a zatim preko Engleske u Palestinu:

[932]Kao i Durtain, Hergešić i Horvath, LoBagola prikazuje SAD kao zemlju vrlo raširenog rasizma.

[933]Tako se čitateljima sugerira da je Židovima naprosto do ratovanja, i da im nije važno za što ratuju!

[934]LoBagola... : (Nastavak 50.). OBZOR. 72 (1931), br. 84 (10. IV.), str. 6.

[935]Britanska vojska, za razliku od američke, prima u svoje redove "vrlo zlog" LoBagolu samo zato da se hrvatskim i europskim čitateljima utuvi predodžba kako SAD i Velika Britanija nisu saveznice, nisu u dosluhu. Osim toga, stvara se privid da su Britanci i Židovi u dosluhu, a kako su Židovi divljaci... Sve u svemu: tko bi u budućem ratu za opstanak Europe računao na pomoć SAD-a, koja ima i previše svojih rasnih problema te je i inače jedna propadajuća civilizacija, ili na Veliku Britaniju, koja šuruje s "takvim" Židovima?

[936]Dakle, Židovi u svojim hramovima agitiraju za ratovanje – tumače nam američki pisac i ostalo društvance...

[937]Hoće se reći da LoBagolina psiha baš i nije zdrava, ali da ga možda upravo zato treba poslati u pakao! I tako su desetak godina nakon LoBagoline ispovijesti mnogi Židovi, po mišljenju onih koji su ih ubijali, slani u pakao...

"Nakon devet sedmica strogog vježbanja ukrcali nas u Liverpoolu na parobrod za Port Said u Egiptu. Onda su nas razdijelili i porazmjestili u tri bataljuna, koji bijahu u aktivnoj službi u Palestini. Ja sam bio pridijeljen 38. puku Kraljevskih Strijelaca, koji su bili stacionirani tad u mjestu zvanom Rafah, a kasnije u Bir Salenu u Palestini. (...)

Momčad me dražila. Ja sam bio jedini crnac među njima. Nijesu me htjeli primiti i priznati kao Židova, radi svojih predrasuda prema mojoj puti.[938] Osjećao sam se radi svega toga vrlo jadno.

Moj me je zapovjednik zaštićivao i povjerio mi bataljunsku knjižnicu i dao mi čin kaprala kopljanika. Malo iza toga zlo sjeme posijano protiv mene stalo je puštati korijenje i doskora me stali smatrati kao probisvijeta i lupeža. U cijela tri bataljuna nijesam imao nijednoga prijatelja osim oficira.[939] (...)

Ljudi u mojem vlastitom bataljunu, moji drugovi, bili su bijesni radi mojega uspjeha. Skovala se spletka da me se upropasti. Žao mi je što moram priznati da sam sve to nanjušio kad je već bilo prekasno. Moj je pukovnik ostao uza me. Njegov bijaše cilj, da me pošalje natrag u Englesku, daleko od bataljuna, ali kad sam došao u bazu, da primim potrebne papire od Vrhovne komande, pridijeliše me kombiniranom baznom skladištu u Kantari u Egiptu.

Tu me je opet pukovnik te baze promaknuo za narednika, povjerivši mi sve židovske vojnike, koji su morali prolaziti ovom sabirnom točkom. Borio sam se protiv osvada, jer sam imao čistu savjest, i pobijedio. Kroz nekoliko sam mjeseci služio pod svojim pukovnikom u toj bazi. Sve čete koje su stizavale iz Engleske i svi ranjenici i bolesnici, koji su dolazili iz bolnica, morali su se zadržati neko vrijeme u našoj bazi u Kantari prije no što će se prijaviti kod svojih bataljuna. Imao sam zadaću da popisujem sve židovske vojnike. Oni, koji su dolazili iz bolnica uvijek su morali ostati tjedan dana u našoj bazi prije nego što se vrate svojim jedinicama. Moja je dužnost bila da im za povratak nađem neku dužnost, da ne dolaze praznoruki svojim četama. Mnogi bi bili radije ostali u Kantari, da umaknu službi u liniji kod svoga bataljuna. Zato su bili svi vrlo ljubezni prema meni, nudili mi mito i napojnice da ih samo čim dulje zadržim u bazi. Postoji ipak neki zakon pravde![940] (...)"

Po završetku Prvog svjetskog rata LoBagola vraća se u Palestinu kao nastavnik engleskog jezika (!!!) u Freres College, na poziv ravnatelja te škole, premda su se Židovi protivili njegovom dolasku:[941]

[938]LoBagola, afrički Židov, poručuje da su Židovi rasisti!

[939]Time se sugerira da je LoBagola ulizica, i da ni časnici britanske vojske baš ne vole Židove te jedva čekaju priliku da unaprijede u viši čin onog Židova kojega ostali Židovi ne podnose.

[940]Za Židova LoBagolu korupcija je pravda!

[941]LoBagola... : (Nastavak 51.). OBZOR. 72 (1931), br. 85 (11. IV.), str. 6.

"Kad sam se vratio sve je bilo zaista onako kako sam očekivao da će biti, naročito sa židovskim narodom. Židovski je pukovnik pridonio svoje da me se ocrta u neskladnim bojama i uticao je na mišljenje čak i u službenim krugovima.[942] Ipak sam došao u Freres College i tamo naučavao neko vrijeme. Također sam učio privatne đake engleski i tako si osiguravao za život.

Postupak Židova prema meni teško mi je tištio dušu. Osjećao sam se izgubljenim. Nijesam imao nikoga na koga bih se obratio. Nigdje nijesam imao pravoga prijatelja. Kad sam objasnio svoj položaj jednom preprijaznom svetom bratu franjevačkog reda, s kojim sam se često sastajao na šetnji izvan Zlatnih Vrata Jeruzalemskih, sveti je čovjek govorio sa mnom poput oca i pokazao mi put kako da se oslobodim svoga jada. Bio mi je predobar, najradije bih mu izljubio obuću na nogama.[943]

Pošao sam k jeruzalemskom patrijarhi i zamolio da mi se pruži poduka, želeći da stupim u rimokatoličku crkvu. Prvo me patrijarha ispitivao za moju iskrenost i rekao da ne vjeruje da želim postati katolikom. Ipak me je konačno uslišao, jer sam bio zbilja sasvim ozbiljan i revan.[944] Poduku mi dale dobre sestre Reda Marijinoga i sveti franjevački redovnik brat Barnaba Meistermann.

Kad se pročulo da je LoBagola postao kršćaninom, mnogi su moji dušmani ustvrdili da sam primio hiljadu funti da promijenim vjeru. Naravski, to nije bila istina. To se katolicima ne bi nikako bilo isplatilo.[945]

Kad sam promijenio vjeru život je postao tu za me tako težak da mi je sam patrijarha naložio da se sklonim i zatražim zaštitu u austrijskom hospicu, u jeruzalemskom starom gradu.[946]

Moje podučavanje trajalo je vrlo dugo, jer sam morao najprije sve shvatiti, a onda prihvatiti, ali sve mi je bilo protumačeno do posljednje piknjice i ponosim se što mogu reći, da sam sve shvatio. Dobre sestre mišljahu, da bi bilo vrlo dobro kad bi me se poslalo dolje u Egipat katoličkom misionarskim patrima iz Lyona. Oni su imali misionarsku postaju na zapadnoj obali Afrike. Ali u meni se opet probudila neka divljačka crta,[947] koja brzo goni u očajnost. Stao sam pomišljati, da me neće nikad primiti u krilo Svete Crkve.

[942]Još jednom podsjeća čitatelje LoBagola, autor "misaone" (Horvath) autobiografije, da su Židovi rasisti.

[943]Ovi su redci, kao i cijeli sljedeći dio o prelaženju LoBagolinom na rimokatoličku vjeru, usmjereni protiv te vjere i izruguju joj se – kao što se LoBagola ruga jeruzalemskom franjevcu, koji, eto, nije mogao prozreti s kim ima posla; katolici su naivni – ponavlja na više mjesta LoBagola u svome životopisu. Cilj: dokazati katoličkim čitateljima "Obzora" da kršćanstvo nije sposobno obraniti Zapad od divljeg, "pokvarenog" Istoka.

[944]Eto, i jeruzalemski patrijarh je nasjeo!

[945]I sam LoBagola cinično priznaje da je prevario katoličko svećenstvo u Jeruzalemu!

[946]Ovime se želi reći da Židovi ne trpe kršćane, a pogotovo ne Židove koji su prešli na kršćanstvo.

[947]Divljak je uvijek divljak, Židov je uvijek Židov – poruka je anglo-američkih urotnika.

Njegovo gospodstvo biskup u Cairu u Egyptu, kamo me poslali, primio je iz Jeruzalema pismo koje ne bijaše baš preporuka, kako su mi kasnije kazali. To je opet produžilo rok mojega pokrštenja. Sve mi je te stvari objasnio jedan od mojih najboljih prijatelja, što sam ih imao poslije smrti mojega gospodara u Škotskoj. Moj novi prijatelj bijaše James Kvan.[948] Taj čovjek bijaše utjelovljena dobrota. Počastio me time, što mi je bio kumom kad su me krstili u Tanti u Egiptu.

Dok sam boravio u Egiptu, dobio sam dužnost da podučavam u koptičkoj školi. Dok sam podučavao u Tanti, mnogo sam slobodno općio u društvu egipatskih efendija iliti odličnika, i primio od njih mnoge njihove običaje, dobre i zle.[949] Drugi učitelj engleskoga u toj školi bijaše vrlo dobar čovjek, samo teška pijanica. Često sam sjedio u njegovom društvu i naravski pio s njim. Stvarno smo se takmičili, tko će moći popiti više. Posljedica bijaše, da me je piće savladalo, jer ne podnosim mnogo alkohola. Kako pak bijaše novost, da jedan crnac podučava engleski, svaki moj korak se više zapažao nego svi postupci drugoga učitelja. Egipćanski učitelji urođenici me ismjehivali i tako napustih svoje mjesto i vratih se u Kairo. (...)"

LoBagola se vraća u svoj zavičaj, ali ga ni tamo ne žele. Poruka je jednostavna: nema za Židova mjesta na zemlji, svugdje je suvišan, svugdje smetnja:

"Kamo da pođem, da nađem mir i udoban život? U Škotskoj nijesam imao više nikoga. Nijesam znao, gdje je moj mladi gospodar. Nijesam izučio nikakvo specijalno područje rada. Moj život bijaše problem, a još je to i danas. Nitko me nije htio, čak ni moji afrički sunarodnjaci. Odlučih vratiti se u Ameriku. Moguće da će biti tamo mjesta za me, jer sam postao rimokatolik. Pošao sam u London i posjetio prečasnoga oca A. F. Daya od Družbe isusovaca. Taj čovjek bijaše prema meni neizmjerno dobar i njegovim ljubeznim posredovanjem jedan mi je gospodin omogućio prevoz za povratak u Ameriku.[950] Da ne potrošim cio novac za put, ukrcao sam se na brod, koji je prevozio marvu[951] s otoka Jerseya."

Razni ljudi u SAD-u pomažu LoBagoli, ali sve je uzalud:

"Ljubaznošću prečasnoga monsignora R. dobio sam napokon posao na Fordham Univerzi. Predsjednik Fordham Univerze bijaše prema meni vrlo dobar, pružajući mi prilike da zaradim novaca. Plaća mi je iznosila od sedamdeset i pet do stotinu i dvadeset dolara mjesečno do stotinu i dvadeset dolara mjesečno kroz četrnaest mjeseci. Onda sam opet zapao u nevolju i izgubio

[948]Ti protestanti, koji otkucavaju katolike... neka vjere svih boja međusobno zarate!

[949]Iako je prihvatio kršćanstvo, LoBagola se nije nimalo promijenio; potvrda već naznačene teze: divljak ostaje divljakom, Židov ostaje Židovom.

[950]Kako su ti katolički svećenici "blesavi" jer su dobri!

[951]Pa, poručuje LoBagola, mi Židovi i jesmo marva, među ljudima nam i nije mjesto.

mjesto. Ljudi s kojima sam se upoznao bijahu teški pijanice. Također sam i ja postao teški i očajni pijanica, samo zato da im pravim društvo. (...)"

LoBagola kao teški pijanica radi nerede na ulici pa biva osuđen na mjesec dana prisilnog rada. Nitko ne želi više imati posla s njim, ni bijelci ni crnci. Sa Židovima nitko ne želi imati posla – poručuju oni koji misle da imaju pravo gospodariti poviješću čovječanstva. LoBagola se jada:

"Cijele dane sam lutao bez korice kruha. Izbacili me iz moje male sobice, jer nijesam mogao plaćati najamninu. Napokon dobrom srećom dobih mali posao u jednoj tvornici satova. Zarađivao sam dvadeset dolara sedmično pakujući pošiljke, a onda me otpustili, djelomično zato jer sam zatražio povišicu plaće."

U 52. nastavku[952] LoBagola piše sintezu svoje religije, pod naslovom "Religija prašume", uvjeravajući svoje čitatelje da je židovska vjera – prašumska. Ne želim iritirati čitatelje novim odvratnostima koje servira LoBagola, tek bih ukratko prikazao način na koji autor piše o fetišističkoj vjeri, koja okružuje afričku židovsku zajednicu. Jer, LoBagola piše o fetišističkoj vjeri tako te je očito da u stvari aludira na kršćane, kojima se ruga izvrćući njihov nauk. Dakle, i kršćanska je vjera – prašumska:

"Fetiš od Bandigare zove se Ju-ju, premda se predmijeva i podrazumijeva da postoji drugi Duh, viši od Ju-ju-a. Ime toga višega Duha ili Boga daje se prema događajima prigodom rođenja djeteta (...). Misao je da je Veliki Duh stvorio ili donio sve stvari, čak i manje duhove (...) i da je sve njemu podloženo. Taj se Veliki Duh nikad ne upliće u odredbe i odluke manjih duhova, već (...) sjedi čekajući na konac svih stvari.[953] Kamo sve konačno odlazi, nije sasvim jasno, svaki urođenik vjeruje da mora izvršiti u svom životu neku zadaću[954] da postigne viši život, ali kakav je taj, nije poznato. To je sigurno, prema urođeničkom shvaćanju, viša organizacija na višoj razini.

Svaki urođenik uvijek nosi sa sobom malu sliku, ili fetiša, ili ju-ju-a, izrađenog iz naročitog materijala, za koji drži da će najbolje rukovati njegovu sudbinu." Urođenik "konačno postizava ili ne postizava svoju želju, već prema

[952]LoBagola... : (Nastavak 52.). OBZOR. 72 (1931), br. 86 (13. IV.), str. 6.

[953]Američki se pisac poigrava kršćanskim učenjem o svršetku ovoga svijeta, kada će Bog donijeti posljednji sud. Dakako da Bog ne sjedi čekajući taj svršetak, nego je prisutan u povijesti ljudskoga roda od njegova početka – da nije tako, svijeta odavno ne bi bilo. Cilj je takvog pisanja raširiti kod kršćana uvjerenje da su napušteni od Boga, dakle da se sami, bez Boga, moraju boriti u budućem srazu Zapada s Istokom.

[954]Valjda ne bilo koju zadaću, nego zadaću širenja Božje dobrote, ljubavi prema bližnjemu, te svaku zadaću koja tome pridonosi, koja donosi barem kap dobroga čovjeku, narodu, čovječanstvu. Američki se pisac dakle ruga kršćanskom učenju o Božjem pozivu ljudima, koji se u konkretnim ljudskim životima pretače u konkretne dužnosti.

raspoloženju ju-ju-a. Valja shvatiti da ju-ju ne želi baš svaku stvar.[955] Urođenik čvrsto vjeruje u ćud i raspoloženje ju-ju-a, u nasmiješeno ili namrgođeno njegovo lice."

U 53. nastavku[956] nastavlja se s opisivanjem fetišističke vjere, čime ne želim više maltretirati čitatelje, nego ću samo navesti kako se LoBagola ruga kršćanskoj molitvi:

"- Moj fetišu, ja znam da si ti preplemenit da ti se obraća takovo đubre,[957] kao što sam ja, ali molim te, udostoj se saslušati moju molbu. Ja sam počinio toliko zlih stvari, da je zao duh zasjeo na moje tijelo, ali jer ti ne voliš zloga i jer si jači od njega i jer sam u mnogo prilika razmišljao kako ću ubiti tvojega najvećeg neprijatelja,[958] ti me zaista voliš i usliši mi još samo ovu molbu.

Urođenik se neprestano sam optužuje i slavi krijeposti fetiša. Urođenici vjeruju da samooptuživanje vrlo mnogo pomaže."

U 54. nastavku[959] LoBagola detaljno izvješćuje o tajnom društvu Ogboni; njegovo opisivanje okrutnih i mračnih običaja toga društva nećemo ovdje prenositi ni komentirati, tek ćemo zaključiti da je očiti cilj toga, predzadnjeg, poglavlja stvarati predodžbu da su Židovi učlanjeni u razna vrlo opasna tajna društva.

U predzadnjem i zadnjem poglavlju[960] LoBagola opet navodi neke "poučne" basne iz svoga zavičaja, o kojima u predzadnjem poglavlju kaže:

"Opći postupak čovjeka u mojemu zavičaju, razlika između što je dobro činiti i što je zlo činiti, kao i tumačenje što mi vidimo oko sebe, sve je to sadržano u tisuću pučkih pripovijetki, od kojih sam već neke naveo u pređašnjim poglavljima. Sljedeće pripovijetke još će bolje ilustrirati ono što mislim." LoBagola navodi kao primjere pet "pripovijetki": "Prava nagrada za izdaju – Majmuni i lovac", "Kako valja postupati s nižima od sebe – Lav i zebra", "Samilost i kazna zločinstva – Slon i udav", "Govor istine – Utrka između zmije i leoparda" i "Kako je jedna gazela prevarila leoparda – Ili: ludost je

[955]Dakako da Bog nije čovjekov sluga, koji već prema svojim hirovima i raspoloženjima ispunjava ili ne ispunjava ljudske želje nego je najviše što čovjek može postići za života – biti Božjim slugom. Ali, anglo-američki žreci znali su da moraju znatno oslabiti katoličku vjeru ako žele oslabiti Europu.

[956]LoBagola... : (Nastavak 53.). OBZOR. 72(1931), br. 87(14. IV.), str. 6.

[957]Kršćanin se u molitvi obraća Bogu kao Božje dijete, prihvaća istinu o svojoj grješnosti i bespomoćnosti, i vapi k Bogu moleći Njegovu milost, moli kajući se za grijehe, ali, budući da je čovjek Božji hram, ne ruži sebe, ne govori o sebi tako kao da se gadi sam sebi, kao da sebe ne poštuje. Kršćanski se vjernik moli Bogu tako da pritom, unatoč svojoj grješnosti, pokazuje da sebe poštuje, i time pokazuje da poštuje i Boga, jer je čovjek Božje djelo. LoBagola dakle poziva katolike da ne poštuju ni Boga ni sebe.

[958]Kršćanski vjernik nikada se ne hvali Bogu ubijanjem bilo koga, pa tako ni Božjih neprijatelja.

[959]LoBagola ... : (Nastavak 54.). OBZOR. 72(1931), br. 88(15. IV.), str.6.

[960]LoBagola ... : (Nastavak 55.). OBZOR. 72(1931), br. 89(16. IV.), str. 6.

težiti nad svoju snagu". Zajednička je svim tim basnama pouka da se odnosi među ljudima temelje na međusobnoj okrutnosti, da svijet ne poznaje milosti i da pobjeđuje jači i snalažljiviji. Ne zaboravimo, to su basne iz LoBagolinog afričkog prašumskog, ali ipak židovskog zavičaja, dakle predstavljene su kao židovske basne. Kao primjer navest ćemo basnu iz zadnjeg poglavlja, "Samilost i kazna zločinstva – Slon i udav":

"Jednog se dana jedan udav omotao oko jedne povijuše kad je tuda baš prolazio jedan slon koji je htio povijušu slomiti svojim silnim rilom. Udav, kad se omota oko povijuše, sasvim je nemoćan jer svako mu lako slomi hrptenicu. I tako je napokon slon uhvatio zmiju na milost i nemilost.

Zmija stade zaklinjati i moliti za milost i dapače obeća štititi slona kad god je on zovne u pomoć. Dometne da bi se slon trebao sjetiti da zmija ima i svoje mlade za koje se mora brinuti i da bi bila sramota za nj i za cijelo njegovo pleme da liši tu nejačad njihovog oca.

Slon reče zmiji, da nije nikad zaslužila nikakovu samilost i upita je da li je ikad pomislila na jadnu nejačad kad je nešto zgrabila svojim repom.

- Ti još nikad nisi nikomu ni pružila priliku da zamoli milost, kao što sam ti ja pružio priliku pa mi sad samo reci, da li ti uopće zaslužuješ milost?

Uza sve to slon produži i reče:

- Dat ću ti još jednu priliku: ako se možeš odmotati i baciti dolje brže nego što ja mogu dići moje rilo i spustiti ga dolje na te i smrviti te – možeš slobodno ići.

Dok je slon to govorio zmija se naglo spusti na zemlju i obuhvati slonovu nogu, prasnu u smijeh veleći:

- Dakle, gospodine slone, sad si ti meni prepušten na milost i nemilost. A kako u meni milosti nema, moraš umrijeti.

Nato zmija stane gristi slona u trbuh ali slon je ipak bio toliko hladnokrvan da polako digne nogu i da je svom snagom spusti na drugu nogu. Zmija stane opet prositi milost, ali joj slon jednostavno stavi nogu na glavu i istisne iz nje život veleći:

- Za onoga koji ne poznaje milosti, također nema milosti."

Ovu posljednju rečenicu treba upamtiti. Dakle, kako Židovi ne poznaju milosti, ni za njih neće biti milosti. Bit će hladnokrvno likvidirani, kao višak na zemlji, kao neljudi, kao divljaci... Konačno nam je jasno zašto nije bilo milosti za Židove u Drugom svjetskom ratu, ključnom ratu, koji su zamislili anglo-američki političari kako bi Anglosasi zavladali svijetom. Jer, Židovi su u Drugom svjetskom ratu likvidirani hladnokrvno, bez emocija. Cinično. Kao nešto što treba što brže i temeljitije pomesti s lica zemlje, kao smeće.

Sada, kada smo pročitali "LoBagolu : vlastiti životopis jednoga afričkog divljaka", znamo kako je posijano sjeme osjećaja odvratnosti prema židovskom narodu. Sve su anglo-američki urotnici učinili da određene antipatije i odbojnosti prema Židovima preoblikuju u gađenje spram tog naroda. Ali, ni to nije bilo dovoljno. Sjećamo se da je u predgovoru "LoBagoli" Horvath pozvao hrvatsku inteligenciju na čitanje tog odvratnog i mučnog serijala o Židovima. Nije na čitanje pozvao poluobrazovane, nije pozvao samo ljubitelje egzotičnih pustolovnih romana, nego sve "misaone" ljude. A intelektualci vole sve osmisliti, čak ako im se netko i gadi, vole znati, zašto bi ga trebalo ubiti. Zato dr. Ivo Hergešić 23. veljače 1931. (prvi tekst LoBagolin pojavio se u "Obzoru" 11. veljače) počinje objavljivati svoj prijevod Schuréove "Evolucije božanstva" u 116 nastavaka. Zadnji, 55. nastavak "LoBagole" izlazi 16. travnja, kada izlazi tek 44. nastavak "Evolucije božanstva", čiji pak zadnji nastavak izlazi 28. srpnja. Dakle, od 23. veljače do 16. travnja 1931. izlaze "LoBagola" i "Evolucija božanstva" u "Obzoru" usporedno. Zašto je bilo važno da prvo počne izlaziti "LoBagola" pa onda "Evolucija božanstva", zašto je prvo trebao završiti "LoBagola", i zašto su jednim dijelom trebali usporedno izlaziti?

Odgovor na zadnje pitanje jednostavan je: trebalo je u čitateljskoj percepciji ta dva djela povezati, jer ona sama po sebi baš i nemaju neke međusobne veze. Prvo djelo perfidno je, naručeno (ne)djelo, kojim su anglo-američki žreci željeli kod europske i hrvatske inteligencije pobuditi gađenje spram Židova, a Schuréovo je djelo teozofsko, objavljeno 1912.godine.

"LoBagola" je počeo izlaziti prije "Evolucije božanstva" i znatno je ranije završio jer pitanje uvijek prethodi odgovoru; "LoBagola" je postavio pitanje: Židovi su težak problem, kako taj problem riješiti? Odgovor "Evolucije božanstva" bio je jednostavan: Židovi su otpadak evolucije, koji treba odstraniti! Da bismo to potvrdili, sjetimo se temeljnih postavki Schuréova djela:

1. Prvi je zakon teozofije: nema stvaranja bez otpadaka, nema svjetla bez sjene, nema napretka bez nazadovanja, nema dobra bez zla. Stoga:
2. Lucifer nije Sotona, kralj zla, nego duh spoznaje i slobode ličnosti. Stoga:
3. Lucifer je jednako potreban svijetu kao i Krist. Stoga:
4. Dobro kao cilj opravdava činjenje zlih djela.
5. Lucifer je tvorac čovjeka, njegove slobode i žudnje za posjedovanjem tajni života i svemira.
6. Crna rasa podvrsta je, ostatak, regresija.
7. Bijela rasa vodi čovječanstvo prema spoznaji i osvajanju; ona se odvojila od ostalih rasa jer je razvila sposobnosti razbora, refleksije i rasuđivanja (muške sposobnosti).
8. U zemlji u kojoj živi previše raznolikih rasa niže rase svladavaju više.
9. Zlo nastaje miješanjem rasa. Stoga:
10. Razumno je da bijela rasa eliminira evolucijske otpatke i niže rase, koji ometaju razvoj čovječanstva.

11. Bog je instrument u rukama bijele rase, pomoću kojega će ona zavladati zemljom.

A "LoBagola : vlastiti životopis jednog afričkog divljaka" postavlja sljedeće teze:

1. Židovi su divljaci.
2. Židovi su crnci.
3. Židovi se njuše međusobno kao životinje.
4. Bijela rasa ne voli Židove.
5. Židovi uživaju u činjenju zla.
6. Židovi su rasisti.
7. Židovi ne znaju za milost prema drugome.
8. Židove se ne može preodgojiti ni prevesti na neku drugu vjeru.
9. Židovi su svugdje stranci.
10. Židovi su članovi opasnih tajnih društava.
11. Kršćanska je vjera smiješno nemoćna u pokušaju suprotstavljanja zlu.

Spajanje ovih dvaju djela u čitateljskoj percepciji rađa jasnim zaključkom: Židovi su otpadak evolucije čovječanstva, i taj otpadak razumno je odstraniti.

(Svršetak)

Da mi je Tebe, ljubavi moja...

Dragoj supruzi

Da mi je Tebe, ljubavi moja,
još jednom zagrlit
još jednom vidjet Tvoj pogled,
i osjetit Tvoj dah.

Da mi je još jednom, ljubavi moja,
šapnut Ti u uho da Te volim,
da si mi jedina bila,
i da bio sam samo Tvoj.

Da mi je još jednom, ljubavi moja,
provesti s Tobom samo jedan dan,
poljubit Ti oči, pogladiti lice,
vidjet Tvoj smijeh, Tvoju ljutnju i bol.

Srce moje čezne za Tobom,
a Ti snivaš mirno i u duhu me pratiš.
Osjećam ljubav Tvoju, koja snagu mi daje.
Ja znam i vjerujem čvrsto:
jednom zauvijek ćemo se sresti.

NOVE PUBLIKACIJE

1. **Gracijan Biršić: O SVETOM ANTUNU – DRUKČIJE**, izd. HKD sv. Jeronima, Zagreb 2004.
2. **Jagoda Truhelka: ZLATKO (drugo izdanje)**, izd. HKD sv. Jeronima, Zagreb 2004.
3. **Maurizio Schoepflin – Linda Seren: SVETI VALENTIN**, izd. HKD sv. Jeronima, Zagreb 2004.
4. **REPUBLIKA 2/2004**, Društvo hrvatskih književnika, Zagreb 2004.
5. **MATICA 3/2004**, Hrvatska matica iseljenikâ, Zagreb 2004.
6. **GLASNIK SRCA ISUSOVA I MARIJINA 3/2004**, Hrvatska pokrajina Družbe Isusove, Zagreb 2004.
7. **MI – LIST MLADIH 3/2004**, Hrvatski katolički zbor "Mi", Zagreb 2004.
8. **HRVATSKA REVIJA 1/2004**, Matica hrvatska, Zagreb 2004.
9. **OBNOVLJENI ŽIVOT 1/2004**, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb 2004.
10. **Ivo Balentović: PJESME,** izd. Pučko otvoreno učilište "Ante Babić", Umag; Matica hrvatska, Umag,; Privlačica, Vinkovci; Umag 2003.
11. **Ivo Kalinski: ANATOMIJA KMICE,** izd. Pučko otvoreno učilište "Sv. Ivan Zelina", Sveti Ivan Zelina 2004.
12. **HRVATSKO ZAGORJE, 2/2003**, izd. Kajkaviana, Krapina 2003.
13. **JEZIK (časopis za kulturu krvatskoga književnog jezika) 1 /2004**, izd. Hrvatsko filološko društvo u Zagrebu, Zagreb 2004.
14. **ZADARSKA SMOTRA 4–6/1999,** izd. Matica hrvatska, Zadar 1999.
15. **IVAN GOLČIĆ: SOLFEGGIO,** izd. HKD sv. Jeronima, Zagreb 2003.
16. **KAJ 1–2/2003**, izd. Kajkavsko spravišče, Zagreb 2003.
17. **BLAGOVIJEST 1/2004**, izd. Nadbiskupski ordinarijat, Beograd 2004.
18. **SPOMEN-SPIS (Povodom 90. obljetnice rođenja dr. fra Ignacija Gavrana)**, izd. Udruga đaka Franjevačke klasične gimnazije – Visoko, Zagreb 2004.
19. **Vinko Mičetić: GOSPODNJA VEČERA – prilog i poticaj raspravi o Euharistiji**, vlastita naklada, Rijeka 2000.
20. **Anđelko Mijatović: GANGA (pismice iz Hercegovine, Imotske krajine, od Duvna, Livna i Kupresa)**, drugo, prošireno izdanje, nakladnik: Naša ognjišta, Tomislavgrad 2004.

Mišljenja i reagiranja

Prilozi u ovoj rubrici iznose osobne stavove svojih autora, s kojima se uredništvo može, ali i ne mora slagati.

Nužnost i važnost dijaloga u djelu Tome Vereša

Dominikanac Tomo Vereš (24. 2. 1930. – 9. 12. 2002.) bio je najbolji poznavatelj misli sv. Tome Akvinskog, sv. Alberta Velikog i Jacquesa Maritaina u Hrvatskoj (pa i šire) te je najsnažnije obilježio hrvatski tomizam u drugoj polovici XX. stoljeća, približavajući misao sv. Tome (i) hrvatskoj javnosti. Značajan je također njegov doprinos hrvatskoj filozofskoj terminologiji, proučavanju hrvatske filozofske baštine, kao i osnutka prvog hrvatskog sveučilišta, u Zadru, s tim što Vereš, na temelju saznanjâ o srednjovjekovnom školskom sustavu, postulira osnutak filozofskog fakulteta pet godina ranije nego što se uvriježilo, tj. 1391. a ne 1396. godine.

Dijalog – način mišljenja i djelovanja

No Vereš je hrvatskoj javnosti posebice poznat po svojim brojnim studijama o životu i djelu (misli i praksi) Karla Marxa. Bilo mu je nadasve stalo do trijeznog i ozbiljnog dijaloga marksizma i kršćanstva. Kako ističe Josip Ćurić, "dugo je vremena bio u Hrvatskoj ne samo prvi nego i jedini pobornik stvarnog dijalogiziranja. S punim pravom stekao je ime prvog pobornika dijaloga s marksistima, što mu treba priznati i nakon tzv. 'sloma komunizma' u Europi."[1] Uvijek je imao u vidu specifičan dijalog koji nameće sredina u kojoj djeluje.

Vereš je isticao potrebu i važnost dijaloškoga ozračja pri susretu s različitošću u društvu i svijetu. Nije mu bilo stalo samo do dijaloga između marksista i kršćana, filozofije i teologije, nego "da dijalog postane način mišljenja, osjećanja i svakidašnja praksa svih vrsta ljudskih zajednica." Dijaloški projekt bio mu je još više nego društveni model, jer je dijaloški zamišljao sve što postoji. "Dijalog je, dakle, u prvom redu ontološki model, razumijevanje bitka i suglašavanje s bitkom, koji je jedinstven i raznolik. To znači da bi se svaki čovjek trebao suglašavati i s jedinstvenošću bitka i s njegovom različitošću: u svim svo-

[1] Usp. J. Ćurić, *Život i djelo Tome Vereša*, u: A. Gavrić (prir.), *Ljubav prema istini* (Zbornik u čast Tome Vereša O.P., Zagreb: Dominikanska naklada Istina, 2000., str. 17. – 18). Vidi također Tomislav Šagi-Bunić, *Karizma svetog Dominika*, u: Guy Bedouelle, *Dominik ili dar riječi*, Zagreb, 1990., str. 20: "(...) našu sredinu svakako se osjećam obveznim podsjetiti na to da sigurno nije slučajno što se na našem tlu u ovim dojučerašnjim vremenima ozbiljno i zdušno u filozofsko-teološki dijalog s Karlom Marxom upustio baš sin sv. Dominika – Tomo Vereš." Georges Cottier, *Retrospektivni pogled na dijalog s marksistima*, u: A. Gavrić (prir.), *Ljubav prema istini*, str. 424.

jim odnosima težiti za jednim, ali poštivati i razlike."[2] Što je, konkretno, dijalog za Vereša? "Dijalog se događa samo onda kada dva čovjeka ili dvije ljudske skupine u razgovoru izmjenjuju svoje misli i zamisli s ciljem da zajednički traže istinu i zajednički rade na zajedničkom dobru."[3]

Uvjeti za dijalog

Preduvjet uspješnog dijaloga jest obostrano uvjerenje sugovornikâ da je svaki čovjek po naravi tražitelj istine. Verešu je tu posebice uzor sv. Toma Akvinski, koji je posvuda tražio istinu, ma iz kojeg okružja (filozofskog, religijskog, nacionalnog i inog) dolazila.

Iako je važan i praktični dijalog, prema Verešu pravi dijalog teži temeljitom osmišljavanju i mora ponajprije biti doktrinaran. Sami susreti moraju dobiti neki smisao. I kad se čini da dijalog nema smisla, treba ga nastaviti radi stvaranja bratskih odnosa među ljudima, no ne smiju se mimoići doktrinarni razlozi pod izlikom prelaska na praktični dijalog, na područje prakse, na kojem je lakše zajednički djelovati barem u nekim pitanjima od općeg značenja za čovječanstvo. Vrlo je važno da se dijalog usredotoči na "suočavanje bitnih oprečnih stavova". Bitna je jasnoća u shvaćanju čovjeka, svijeta i uopće svega što jest.

U dijalogu je važno iznijeti i dokazati stvarne povijesne činjenice. Odgovarajući na optužbe da je Crkva u XIX. stoljeću zanemarila goruće radničko pitanje, Vereš ne samo da upozorava na encikliku *Rerum novarum* pape Lava XIII. (1891.), koja donosi smjernice za pravedno rješenje radničkog pitanja i temelj je suvremene katoličke društvene nauke te putokaz za odnose s materijalističkim svijetom, nego i upoznaje hrvatsku javnost s glavnim predstavnicima francuskoga i njemačkoga socijalnog katolicizma, kao što su: Lammennais, Buchez, Franz von Baader, Franz Josef Ritter von Buss, ili radnički biskup iz Mainza Wilhelm Emmanuel von Ketteler.[4] Prevodeći tekstove spomenutih autora, pokazuje da su oni prije Karla Marxa upozoravali na težak položaj radnika, tj. da se Crkva konkretno borila za dobrobit radničkoga svijeta, dok je upravo Marx zanemario tu brigu, odgađajući rješenje gorućih problema proletarijata do sveopće svjetske revolucije.[5] Vereš je u tom pogledu morao ulaziti i

[2] Tomo Vereš, *Pružene ruke*. Prilog za dijalog između marksista i kršćana, Zagreb: FTI, 1989., str. 235. – 236.

[3] T. Vereš, *Nužnost dijaloga u Bačkoj*, Subotička Danica LXII (1972.), str. 47; preuzeto u: T. Vereš, *Bunjevačko pitanje danas*, Subotica, 1997., str. 7.

[4] Usp. T. Vereš, *Katolicizam i proletarijat*, "Marulić", br. 3, XIV (1981.), 243. – 250. Tekstovi su objavljeni u časopisu *Marulić* br. 3, XIV (1981), 245. – 250; br. 4, str. 357. – 362; br. 2, XV (1982.), 155. – 160; br. 4, XVI (1983.), 259. – 269; br. 4, str. 391. – 399; br. 3, XVII (1984.), 293. – 306; br. 4, XIX (1986.), 485. – 486; br. 3, XX (1987.) 3, 300. – 304.

[5] T. Vereš, *Razgovor o Crkvi i Marxu*, Obnovljeni život, br. 5, XXXIII (1978.), str. 397. – 419.

u rasprave s nekim crkvenim ljudima kojima je Karl Marx bio uzor brige za radnike.[6] *

U dijalogu je vrlo važna jasna i ispravna terminologija, bez ideološke obojenosti. Često je Vereš u pisanom obliku intervenirao s obzirom na pogrešno tumačenje nekih važnih pojmova, stalno se boreći, primjerice, s marksističkom interpretacijom srednjovjekovne filozofije; upozoravao je na ideološko omalovažavanje i doktrinarno izobličavanje kršćanskih filozofa: "No ovakvi uvijek istim marksističkim shemamama sputani sudovi doista nemaju ništa zajedničko s filozofijom, nego su vrlo slični brzopletoj politikantskoj podjeli filozofa i teologa na ljevičare i desničare, napredne i nazadne." [7]

Nužnost cjelovitog dijaloga

Svakako je na Verešovo zauzimanje oko dijaloga utjecao i II. vatikanski sabor, u čijim se dokumentima (naročito u Pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes* o Crkvi u suvremenom svijetu) dijalog pojavio kao jedna od bitnih odrednica kršćanske svijesti i života Crkve uopće.

Vereš je često ukazivao na povijesnu nužnost dijaloga. Dijaloško je gibanje "znak vremena" i "izraz duboke težnje našega vremena". Stalno je podsjećao da je dijalog ne samo moguć nego i prijeko potreban, jer je to "jedini mogući način suživljenja između različitih svjetonazora". U nužnom živom susretu moguće je izbjeći pogrešna tumačenja tuđih uvjerenja i težnji, utemeljena na zastarjelim pogledima. U dijalogu se može i mora učiti od drugoga.

Dijalog mora biti cjelovit (i praktičan i doktrinaran), i ne smije se svesti na govorničke susrete i akademsku razmjenu mišljenja među teoretičarima. On mora pridonijeti promjeni zbilje i zbivanja, izmjeni slike svijeta.

Dijalog je za Vereša jedino moguće rješenje problema suživota različitih nacija, kao i pitanja nacionalnih manjina, koje ga je također zaokupljalo, pose-

[6] Usp. T. Vereš, "Prošlost i budućnost enciklike *Rerum novarum*", *Marulić* 24 (1991) 5, str. 595. – 613, preuzeto u njegovoj knjizi *Razmišljanja jednog kršćanina. Stazama suglasja razuma i vjere*, Zagreb: HKD sv. Jeronima, 2000, str. 63. – 64, 82. – 89, gdje Vereš donosi mnoge zanimljive reakcije, od koji izdvajamo samo neke. U časopisu *Start*, br. 311, Zagreb, 24. 12. 1980., str. 12. – 13, tadašnji pomoćni mariborski biskup Vekoslav Grmič izjavljuje: "Opredjeljenje za socijalizam i za socijalističke vrijednosti, pa tako i za socijalističko uređenje Jugoslavije, ja izvodim iz svog vjerskog uvjerenja." Vekoslav Grmič, "Molitva za Jasenovac", *Duga*, Beograd, 5. – 19. 5. 1984., str. 12: "Crkva... bi se morala principijelno opredijeliti za socijalizam (...) Hoću da kažem da ne bi bilo bitno pitanje ... da li je čovjek vernik ili ateista, već ... kako i koliko se zalaže za socijalizam." *Statut Teološkog Društva "Kršćanska sadašnjost"*, čl. 8: "Svoju svrhu Društvo postiže i zadatke izvršava u duhu Evanđelja, prema smjernicama II. vatikanskog sabora i na principima našeg samoupravnog socijalističkog društva." (U: *Bilten KS*, God. I, Zagreb, 1977, br. 1.)

* Zanimljivo je napomenuti da se 1980., sudjelujući s Radovanom Grgecom na pariškom simpoziju o J. Maritainu, suprotstavio pohvalnim sudovima Y. Congara o "samoupravnom socijalizmu". (Op. ur.)

[7] T. Vereš, O filozofiji i filozofima u nekim hrvatskim leksikonima, *Filozofska istraživanja* 17 (1997) 2 (65), str. 473.

bice gledom na njegovu rodnu Bačku i hrvatski narod u odnosu prema ostalim nacijama na njezinu tlu. U više rasprava s toga područja, podsjećajući da je dijalog potreba suvremenog svijeta, upozorava da on mora postati zakon života. Praktični dijalog (dobrotvorna djelatnost, međusobna ljubav iskazana konkretnim djelima, sudjelovanje svih naroda, narodnosti i vjerskih zajednica u istim kulturnim i umjetničkim vrednotama koje su stvarali istaknuti pojedinci tih naroda i zajednica) mora biti "popraćen teorijskim dijalogom o stvarnoj situaciji u međunacionalnim odnosima, o traženju uzroka nepravednosti prema nekim nacijama i o hitnom zajedničkom uklanjanju tih uzroka".[8]

Verešove studije i djela o dijalogu aktualni su i danas, već dobrano nakon pada komunističkih sustava u Europi. Ne treba ih promatrati kao napisane isključivo za određene skupine i pojedince u određenim prilikama, jer načela o dijalogu vrijede i danas, u svim dijalozima koje danas vodimo na svim razinama društva u kojem živimo. Verešova je filozofija univerzalno dijalogalna.

Anto Gavrić

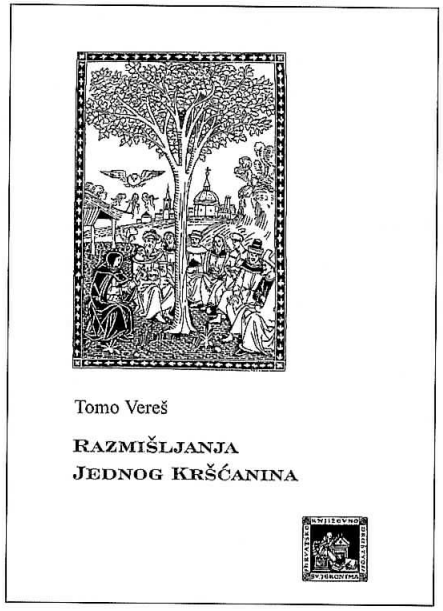

[8] T. Vereš, *Bunjevačko pitanje danas*, Subotica, 1997., str. 6.

Klopotanov sakralni ciklus

(Franjo Klopotan: U susret Kristovoj muci i Mariji pod križem */izložba ulja i akvarela/, Galerija Svetišta Majke Božje Bistričke, od 29. veljače do 30. svibnja 2004. godine)*

Sredinom osamdesetih godina prošloga stoljeća, dok me je i krhka dob naših kćeri Marije i Lucije poticala da češće zavirujem po knjižarskim policama sa slikovnicama, u rukama mi se našla i ona s autorskim imenima Veselka Tenžere i Franje Klopotana. Naslov joj je bio – *Prvi zmaj*. Taj susret je bio dovoljan da se u isti mah zavoli i djelo i autor, koji o sebi – u nekoliko riječi ispod fotografije – izreče sve: "Prije nego što sam počeo slikati, bavio sam se mnogim poslovima. Ali tek kad sam počeo slikati, osjetio sam život u svim njegovim ljepotama i tajnama. Još kao dijete sanjao sam da letim. Kako sam oduvijek volio leptire, žabe, zmije, ptice, to na mojim slikama, kao u tom snu iz djetinjstva – sve leti. Visine iznad mojeg zavičaja ispunio sam tim davnim slikama, i sada priroda i moji snovi žive zajedno na platnima. Boje su pomogle cijelom mojem djetinjstvu da oživi".

Od tih godina proteklo je cijelo desetljeće moga sporohodnog ulaženja u Klopotanov slikarski svijet. Na tom putu, a prije osobnoga susreta s autorom u Novom Marofu 1996. godine, kada se na naslovnici kataloga našlo djelo znakovita naslova *Isus je umro na križu* (ulje na platnu iz 1993.), bilo je ugodno čitati tekstove koji – s jedne strane – utirahu put majstorovu neosporno visokome mjestu na vertikali nacionalne povijesti umjetnosti, a s druge pak bijahu nezaobilazna pomoć pri gonetanju višeslojnosti toga opusa.

Tako, primjerice, djetinje zaigrani Boro Pavlović ukazuje da Klopotana zanima – slikarski, dakako – "humor vrapca i mačke, brbljavost čavki i graktanje gavrana"! Već spomenuti Veselko Tenžera ustvrđuje da je taj samouki slikar "jedan od predvodnika prijelaza naive u fantastiku", a Josip Depolo, odgovarajući na sebi postavljeno pitanje: "Koji se to zagorski signum javlja u Klopotanovim slikama?", zaključuje: "Najčešće je to puran iz umjetnikova seoskog dvorišta, signum raskoši i razmetljivosti, zatim su to antropomorfne ptice, kukci, opora tijela seoskih ljepotica, leptiri, kolijevke (...)." Ernest Fišer, zavirivši u *Klopotanovu čudesnu škrinju djetinjstva*, između ostaloga kaže: "Unijevši već zarana elemente fantastike, antropomorfizma i fantazmagorije kao bitne stilske odrednice svoga slikarstva, a nadasve pak afirmiravši se kao perfekcionistički crtač irealnog, čudesnog i nadstvarnog svijeta, svijeta djetinjstva i sna, Klopotan je ponajprije izvršio svojevrsni prevrat u ikonografskoj maniri hrvatske naivne umjetnosti." Napokon, zahvaljujući revnosti Vladimira Malekovića, i djelo Franje Klopotana dobilo je desetak redaka u prvom svesku *Enciklopedije hrvatske umjetnosti*, na žalost ne i s točnom i iscrpnom bibliografijom, premda je za samozatajnoga slikara i to bilo više nego ugodno iznenađenje.

A ne malo iznenađenje je i novi ciklus Klopotanovih radova izloženih od 29. veljače (da, upravo tako: otvorenje je bilo u nedjelju, 29., točno u podne!) u Galeriji Majke Božje Bistričke. Pod zajedničkim naslovom *U susret Kristovoj muci i Mariji pod križem* autor je predstavio svoj *Križni*

put (akvarelirani crteži tušem), dva ulja na platnu (*Veronikin rubac* i već spomenuta slika iz 1993. – *Isus je umro na križu*) i kalvarijski triptih (ulje na staklu).

Premda se tematika i sadržaj izloženoga ciklusa na prvi pogled ne uklapaju u predodžbu kakvu smo o slikaru i njegovim radovima stvorili temeljem dosadašnjega praćenja njegovoga rada, pomnije gledanje ipak otkriva Klopotana na kakvog smo navikli. Tako, na primjer, njegovi lebdeći purani (sâm ih je autor nazvao *zagorskim gizdavcima*) ovom prigodom pridržavaju u zraku Veronikin rubac s likom Krista. Ipak, tu je i novi Klopotan, koji u prizore Kristove muke ugrađuje – kao i uvijek profinjenim crtežom – i prizore nedavnih ratnih razaranja u našim krajevima (jedanaesta postaja prikazuje Raspetoga naslonjenoga, zajedno s križem, na ruševine kuća i crkve). Ne čudi stoga što Stanko Špoljarić u katalogu sažima svoje viđenje ovim riječima: "Klopotanova slika oživotvoruje znane motive kršćanske ikonografije s mogućnošću posvojenja svakom vjerniku. I triptih naslikan na staklenoj podlozi dio je istih umjetničkih i ljudskih razmišljanja (izveden fascinantnim majstorstvom ruke) Klopotanovog htijenja i potrebe da sakralnom tematikom traži odgovore na egzistencijalna i esencijalna pitanja. Kroz sliku dviju izglednosti, vanjske doslovnosti i unutrašnje smislenosti. Tom sintezom i likovnom osebujnošću Klopotan zasigurno spada među posebno zanimljive predstavnike suvremene sakralne umjetnosti u Hrvatskoj."

Radi se, napokon, i o autoru koji od 1963. godine samostalno izlaže. Tijekom protekla četiri desetljeća Klopotanovo je djelo išlo u pohode likovnoj publici diljem Hrvatske (abecednim redom): od Čakovca i Dubrovnika, preko Hvara i Karlovca, do Novog Marofa, Splita, Varaždina, Velike Gorice, Zagreba i Zeline. I u Njemačkoj je izlagao od Berlina i Bonna, preko Düsseldorfa, Hamburga i Kölna, do Mülheima i Münchena. Predstavio se i talijanskoj publici u Milanu, Rimu i Torinu, kao i onoj u Beču, Bruxellesu i Tucsonu (Arizona, SAD).

Izložba ostaje otvorena do konca svibnja pa sam slobodan – svakome tko se zaputi u Mariju Bistricu (i bližu okolicu) – predložiti da učini i taj dodatni mali napor te ode pogledati Klopotanove najnovije ostvaraje. Zacijelo neće zažaliti. Naprotiv!

Tvrtko Klarić

Knjige

Pripovjedač grijeha i milosti

(Uz novo izdanje romanâ
Grieh *i* Tako svršava
Zvonimira Remete, izd.
Mlinarec & Plavić, Zagreb 2002.)

Hrvatska književnost posljednjih se godina pomalo oporavlja od polustoljetne amnezije u pogledu nekih svojih važnih odrednica. Premda sporo i s otporima, poneko ime pisaca gurnutih u višedesetljetnu tamu zaborava izlazi na danje svjetlo hrvatske književne povijesti i kritike. Tako se, uz prinose što ih posljednjih godina imamo o Mati Ujeviću, prvaku hrvatske enciklopedistike, Ljubomiru Marakoviću, jednom od najboljih hrvatskih književnih kritičaru od kraja I. do kraja II. svjetskog rata, Sidi Košutić, najsvestranijoj i umjetnički iznimno izgrađenoj spisateljici u istome razdoblju, vrata književne pozornice pomalo otvaraju i ponajzanimljivijem, gotovo avangardnome piscu svoga vremena – Zvonimiru Remeti.

Zvonimir Remeta svojim književnim djelom, uz ostalo, pripada samome vrhu onoga što se prije kraja II. svjetskoga rata, a i danas sve više, zvalo i zove "katolička književnost". Koliko god taj izraz bio kolokvijalan, pa i kod samih pripadnika toga književnoga smjera donekle upitan (Maraković, Jakovljević, Košutić), on kao *terminus technicus* ipak solidno i pregnantno imenuje najdugotrajniju i idejno-duhovno najkonzistentniju hrvatsku književnu formaciju XX. stoljeća. Njezini idejno-programski počeci sežu u posljednju godinu XIX. st., kada se pred katolike na "Prvom hrvatskom katoličkom sastanku" postavlja prvi put pitanje o katoličkoj književnosti, tada još prije svega u obliku apelativnog istančavanja *sensus catholicus* glede lijepe knjige, a posebice u godinu 1903., koja pojavom Mahničeve *Hrvatske Straže* (prošle je godine katolička javnost šutke prešla preko njezine stogodišnjice) znači pravi početak hrvatskoga katoličkog pokreta, unutar čije je kulturne sfere težišno značenje pripalo katoličkoj književnosti. Mahnič je naime u toj apologetsko-filozofskoj reviji književnosti i piscima posvetio nemalen broj stranica. Pa iako je njegov teorijski pristup bio filozofski, a kritika pisaca i djelâ negativna, s nakanom prokazivanja onoga u književnosti što je držao vjerski i moralno protivnim kršćanstvu (u tom su kontekstu loše prošli i svećenici književnici Šegvić, Čedomil, Rožić i Hranilović), Mahnič, premda dakle nije dao pozitivna programa, ipak je senzibilizirao mlade katoličke inteligente za književnosna pitanja, osobito istaknuvši potrebu za katoličkim književnim časopisom. Đačka *LUČ*, koju je pokrenuo godine 1905. u Beču preko svoga organizacijskog aktivista svećenika Ivana Butkovića, nije to dakako mogla biti – njezina uloga bila je prije svega organizacijsko-mobilizacijska – ali je već u njoj bila otvorena mogućnost problematiziranja literarnih pitanja i omogućena objava prvih beletrističkih pokušaja mladim katoličkim studentima i đacima. *LUČ* je tu zadaću predano izvršavala trideset sedam godina. Sljedeće godine stota je obljetnica njezina utemeljenja, što bar katolička kulturna javnost ne bi trebalo da propusti obilježiti.

Prigodu za književni rad što ju je dala *LUČ* ponajbolje je iskoristio Ljubomir Maraković, koji je u dvogodišnjoj seriji članaka "Književna razmatranja", što ih je poslije reinterpretirao u knjižici *Nov*

život (1910), dao program katoličke književnosti, koja, pisao je tada, mora biti hrvatska katolička klasična narodna književnost, zasađena u neoromantizam, kojim se on nadahnuo na temelju ideja Richarda von Kralika i kruga oko časopisa *Gral* u Beču. No dok su Mahnič, vodeći se negativnom kritikom, te Maraković, a s njim prije svega Petar Grgec – čije je književno djelo posve neistraženo i nepravedno podcijenjeno – razvijali teorijsko-programske zamisli, katolička književnost nije imala pisaca viših umjetničkih dometa. Koliko god da su među katolicima Ivan Ev. Šarić, Eugenija Šah, Ferdo Rožić, i Milan Pavelić bili percipirani kao katolički pisci (zanimljivo je da svećenik Jovan Hranilović nikada nije promatran pod tim vidom), oni su, osim donekle Pavelića, artistički odnosno formalno-stilski bili debelo u XIX. stoljeću. Iskorak će načiniti tek Izidor Poljak, a zatim Narcis Jenko, Ukrajinac Gavro Kostelnik, rano umrli Kuzma Petković (koji je pseudonimom Roman Tieck izrazio privrženost estetičkim zamislima katoličkog neoromantizma), Ferdo Galović (Ljuba Ivić), a onda i Đuro Vilović te Stanko Tomašić (Đon Kerton), koji će poslije apostatirati, i neki drugi. S njima se pomalo rađa katolička beletristika. Prvi njezini praktični, proizvodni književni znaci bila su dva broja almanaha *Naše kolo* (Beč 1912. i 1914., ur. Lj. Maraković). Dakako, sav je taj razvoj bio u neposrednoj i čvrstoj vezi s razvojem katoličkoga pokreta odnosno javnim djelovanjem nekoliko desetaka klerika i laika na programu rekristijanizacije svekolikoga javnoga života, prije svega kulturnog. Naglo i široko katolička se književnost mogla razvijati tek s uspostavom beletrističkoga odnosno književnoga časopisa. Kada je tek osnovano Kolo hrvatskih književnika odlučilo obiteljsko-književno-zabavnu reviju *Prosvjeta* pretvoriti godine 1914. u književnu *Hrvatsku Prosvjetu*, mogao je započeti tridesetogodišnji kontinuiran razvoj katoličke književnosti, koji je dao desetke pjesnika, prozaista, dramatičara i prevoditelja, među ostalima Marakovića, Grgeca, Ujevića, Sudetu, Šopa, Jakšića, Đarmatija, Kornera, Košutićevu, Hrvoja Bora, Smerdela, Bonifačića, Storova, Klarića, Lendića, Kosa, Kuparea, a znatnim dijelom svoga stvaranja u toj su formaciji participirali Nazor, Domjanić, Jakovljević, Vilović, Tomašić i Kozarčanin.

Premda se dakle može reći da je katolička književnost nastala na programu, a ne na književnim djelima, njezin kasniji beletristički razvoj opravdao je očekivanja. Ona se s vremenom artistički usavršavala, ali nikada nije pobjegla u larpurlartizam i formalizam. Zadržavši osnovne idejne smjernice, uspjela je uspostaviti motivsko-tematski i tendencijski prokršćanski kontinuitet s došenoinskom tradicijom, mjestimice pokidan modernom, obnovivši i neke stare književne vrste, primjerice hagiografiju i religioznu dramu.

Zvonimir Remeta bio je dionik tih i takvih kulturnih procesa. Rođen je 12. prosinca 1909. u Klobuku u Hercegovini. Završivši čuvenu isusovačku travničku gimnaziju, studira pravo u Zagrebu, gdje doktorira rigorozom godine 1933. Radi kao odvjetnik. Početak rata zatekao ga je u odori pričuvnoga časnika. Nakon nekoliko mjeseci sudjelovanja u ratnim operacijama u snagama NDH, nastavlja raditi kao sudac u Visokom i Mostaru te kao član prijekoga suda u Mostaru. Nakon rata osuđen je na smrt, ali je zauzimanjem Nazora i Ilije Jakovljevića, koji je poslije i sam zaglavio u zatvoru u Savskoj ulici u Zagrebu, kazna preinačena u doživotni

zatvor. Pušten je nakon petnaest godina robijanja. Umro je u Sarajevu 15. veljače 1964. (O tome usp. članak B. Donata "Prilozi nenapisanoj zatvorskoj biografiji Zvonimira Remete", *Republika*, 54/1998, 1/2, 59. – 72.)

Remeta se kao književnik javlja početkom tridesetih godina. Maraković u članku "Romani Zvonimira Remete" (*Spremnost,* 3/1944, 120, 9) primjećuje da se vladao u skladu sa svojim imenom, kao pustinjak, ne brinući se za slavu ni za književno ime. Kao novelist i pjesnik postaje stalan suradnik *Hrvatske Prosvjete*, u kojoj objavljuje desetak novela i nekoliko pjesama, a javlja se i u drugim katoličkim glasilima. Već se tada vidjelo da je riječ o pripovjedaču osobita senzibiliteta, istančanu psihologu, oštrovidnu analitičaru ljudske svijesti, podsvijesti i savjesti, sposobnom svojim svojevrsnim umjetničkim ultrazvukom objektivirati ljudsku duševnost i duhovnost. A onda se, nakon serije novela, u kojima je navijestio svoju poetiku, pojavljuju jedan za drugim tri njegova romana: *Grieh* 1942, *Tako svršava...* 1943. i, prvi po nastanku, *Sentimentalna reportaža* 1944. Kritika je bila iznenađena. Takvi bi se romani prije očekivali od nekog buntovnika koji želi pošto-poto rušiti stare fabularne kanone nego od čovjeka koji, sudeći prema fotografijama, utjelovljuje stereotip bezbojna provincijskog činovnika. Maraković je u članku "Romani Zvonimira Remete" zabilježio da je romane dobio poštom, ispisane sitnim čitkim rukopisom u običnim bilježnicama. Njihova je nova umjetnička posebnost odmah uočena, pa su prva dva tiskana u prestižnom izdanju Matice Hrvatske, a treći u izdanju HIBZ-a.

Što je posebno u njegovu umjetničkom postupku? Maraković u članku "Zvonimir Remeta i katolički roman" (*Obitelj,* 16/1944, 21/24) ističe da je njegov književni dar *"samorodan u svojoj vrsti... (...) Remetini su romani svijet za sebe, obračuni o tom, kako on u svojoj nutrini gleda zbivanje u vanjskom svijetu i njegovu najdublju uzročnost"* (260). Po tome, zaključuje, *"Remetini romani znače novo razdoblje u razvoju hrvatskog psihološkog romana"* (260). I ne samo to. Maraković, sučelivši njegove romane s Krležinima, punim *"kaosa povampirenih asocijacija, patoloških, degeneriranih i eksaltiranih ekstravagancija"*, drži da oni znače *"preporod i ozdravljenje čitave jedne atmosfere"* (*Spremnost,* nav. čl.). Slično ga u svom članku "Romanopisac Zvonimir Remeta" (*Susreti s knjigama i piscima*, II, 1944) karakterizira i Ton Smerdel, uočivši posebice njegovu sržnu tematsku preokupaciju – katarza pojedinca u obitelji – i metafizično ozračje u kojemu se kreću njegovi likovi.

Zbog čega su međutim Remetini romani katolički? Postoji predrasuda, unatoč svjetskoj biblioteci katoličkih romana (Undset, Eliot, Lagerlöf, Mauriac, Benson, Bernanos, Manzoni, Sienkiewicz, G. Greene, J. Green itd), da je katolička književnost trivijalna ili "pučka", što će reći umjetnički nevrijedna. Riječju, lagana fabula, crno-bijela karakterizacija, sretan svršetak. Remetini su romani katolički unatoč tomu što nemaju ni jedan od strukturnih elemenata iz spomenute predrasude; gotovo da i nemaju fabulu, likovi su hermetični i ambivalentni, svršeci orisani više prigušenom nadom da je zlo moguće svladati nego otvorenom pobjedom dobra. Zbog tih značajki Maraković naznačuje da neće biti pristupačni publici koja traži laganije štivo. "Nekatolički" u postupku, njegovi romani nisu eksplicitno katolički ni u sadržaju i poruci. Kršćanska vjera, kršćanski moral, sam Bog – prisutni su više u tragovima, naznačeni; pojavljuju se

mjestimice, u bljeskovima osvjetljavajući pravu narav stvari. Smerdel ispravno uočava da *"Remeta nije Boga postavio u roman kao suhu tezu, on je svemu tomu dao psihološko tumačenje i umjetnički pečat"* (29).

Predmet je Remetina gledanja duša, motiv bijeda duše u grijehu, duše razlomljene između dobra i zla, svijesti i podsvijesti, savjesti i strasti, dok je tematska srž milost Božja i njezina iscjeliteljska moć. Nadrealistički pak sintagmatski postupak (metaforizacija, alegorizacija, apstrakcija, unutarnji monolog, hermetičnost) u Remete upućuje na želju da se psiha naturalizira, da se na gotovo verističan način očituje istina o duši u ogoljenosti njezine fragilnosti. Stoga njegovi junaci svoju osobnu karakterizaciju ne stječu toliko postupcima koliko tijekom svijesti, propitivanjima savjesti, puštanjem srcu da monologizira. Paradoksno je međutim da se ta karakterizacija postulira odnosom prema drugima.

Smerdel je, rekosmo, uočio da je pravi Remetin protagonist zapravo obitelj. Nasuprot onoj Tolstojevoj da su obitelji sretne na isti način, a nesretne svaka na svoj, u Remete gotovo da postoji klišej nesretne obitelji: neki grijeh koji sve tišti, nerazumijevanje i nekomunikativnost između muža i žene, otuđenost članova, i na kraju nečija smrt. No obitelj nije stiješnjena samo u žrvnju osobnih sukoba svojih članova, već je izložena i pritisku društva, ne samo "čaršijskog", nego i svjetskog. Remeta je u našoj književnosti reaktualizirao poziciju obitelji u odnosu na svjetsku povijest, pokazavši kako se svjetski pomaci, ekonomski i politički, reflektiraju na obiteljski život i pojedince, kako *"vrieme baca svoje kobne sjenke na ljude, koji su daleko od velikih i poviestno znamenitih događaja"* (Spremnost, nav čl.).

Pišući ovaj tekst, imamo u rukama romane *Grieh* i *Tako svršava...*, tiskane godine 2002. u izdanju Naklade Mlinarec & Pavić. Izdanja su tiskana autentičnim, tzv. korienskim pravopisom. Izdavač je dosjetljivo u obje knjige stavio isti informativan i kritički obrazložen pogovor prof. dr. Krešimira Nemeca, koji je, može se reći prvi, u svojoj monografiji *Povijest hrvatskoga romana* II književnopovijesno i kritički rehabilitirao Remetu kao romanopisca nakon polustoljetne šutnje o njemu.

Dva romana pletu se na osnovi istih motiva i teme. Remeta *Grieh* instalira u život dviju sarajevskih obitelji, Rađa i Šurbat. Božidar Rađa, oduvijek pomalo mračan (43), u kojemu je sve umrlo (150), alkoholičan (98), pati zbog umišljena preljuba svoje supruge Katje s Marijanom Šumanom, ali i zbog tragične smrti znanca koji mu je pripovijedao o tom tobožnjem nevjerstvu njegove žene. Njihov sin Dražko, osjećajan (71), *"nemiran tip, pun mraka i protuslovlja"* (139), pati zbog takvih odnosa kao i zbog svoje ljubavi prema Arni, kćeri Anike Šurbat, čiji će sin Ilko postati krivac tragične smrti Dražkove sestre Jasne. Smerdel dobro primjećuje da je u romanu vrlo mnogo negativnosti – *"procesije nesreća prolazile su vani i bližile se"* (*Grieh*, 21) – i da se fabula izgubila u lirskoj pointilistici kratkih rečenica (Smerdel, 31). Likovi, oko kojih su *"naslagane gromade mraka"* (31), na časove su gotovo nestvarni, udvojeni, duše rastavljene od tijela (50), regresivni (*"negdje u suprotnom uglu ležala je Jasnina misao, a ona je gledala za njom"* – 32), otežane komunikacije, nagnuti nad svoju dušu (74), u *"nedostatku svakog razumijevanja"* (31), podvrgnuti metaforičkim inverzijama (*"grad je prolazio kraj njega istim oblicima ko i svaki dan"* – 17). Umor, zebnja, čekanje,

slutnje, otuđenost (78. – 80.). Društvo – "čaršija" – pritišće ih sve kao nevidljiv, ali pretežak kamen, što se posebice očituje u Božidarevu iskazu na sudskome procesu (170. – 175.). Remeta je svoje likove više stavio u kretnje, mimiku, poglede nego u dijalog i riječi. Evo karakterističnih odlomaka njegova stilskog postupka: *"Dok se* [Dražko] *probijao kroz svoju zamršenu pishologiju i metež ulice, koji je bivao sve veći, osjeti u jedan čas, da je možda smiešan tako. Uspori korak. Odjednom se prenu i stade"* (55); *"I on* [Dražko] *je dolazio sa svojih lutanja, odnekle s onih sivih puteva, kojima je njegova duša bludila. Sjede. Nije donio nikakvo pitanje. Nikakvu rieč nije stavio pred majku. Ništa. Samo je sjeo"*. (92) Iza vanjske statičnosti očituje se zamršena psihologija. Ona se osjeća i u unutarnjem monologu i u dijalogu, kao i u metaforiziranim rečenicama poput *"šiknuo je čitav vienac planina sve do neba"* (27); *"neke su se zviezde probijale kroz prozor"* (61); *"u malom kvadratu prozora vidi se vani ljeto"* (64); *"ponekad bi i mjesec uskočio kradom u sobu"* (75); *"u sagorjevanju noći Katja je ležala i mislila"* (79); *"nebo mu dolazi samo izkosa i škrto"* (85); *"iz krčme pada na ulicu sjajan kvadrat prozora"* (96); *"grad je povješao svjetiljke po razkrižjima"* (102) itd.

Remeta je u takvu magbetovskom uzdušju postulirao "pitanje Boga". Kroz Katjino razmišljanje prvo predstavlja tipičnu i krivu sliku o Bogu: *"Katja je razmišljala o nedokučivosti Boga, koji, eto, umije mrziti poput čovjeka, koji se osvećuje kao neprijatelj, koji ne zaboravlja na grieh, ni kad je on davno prošao, pa je već čovjek na njega zaboravio"* (112. – 113.). Katja ga i zaziva i kori (182), moli da odstupi (191). Ta slika Boga na priliku ljudsku ispravlja se međutim razvojem unutarnjeg života. Premda se tragedije umnažaju (Jasnina smrt), Bog nevidljivo iscjeljuje. Božidar odustane od nakane ženina ubojstva (151) i pokušava prihvatiti patnju (162). Dražko shvaća da u Boga treba tražiti oslonac (184). Bog čeka svoj čas (187), šalje patnju i smrt da bi spasio (191). Pouku na kraju izriče u romanu malo prisutna Arna: *"Život, u koji se Bog tek naknadno upliće, nije život. Vidjeli smo to, i Ti znaš, što mislim, Bog tada može doći samo kao osvetnik. Htjela bih, da je to kod nas drugačije, i da je On već unaprijed s nama, unaprijed pun dobrote, blagosti i oproštaja. (...) Dražko preklopi list. (...) Arna je imala pravo"* (194).

Drugi roman, *Tako svršava...*, ima čvršću priču. Ponovno je protagonist obitelj, travnička obitelj Lasta: Ivan i Adela s djecom Mirnom, Vojnom i Draženom, u ratnom vremenu. Tu su i likovi Branke Roki i Vojmila Gorskoga, u kojemu Remeta kao da opisuje Nikolu Šopa (110). Pripovjedač u prvom licu, Dražen Lasta, iznosi ratnu obiteljsku priču. On nastoji izaći iz prokletstva imena Lasta, želi biti prije svega kršćanin i čovjek (126). Pokretač "radnje" jesu pisma koja Dražko dobiva od nepoznate Nerine, u koju se zaljubi. Misli da ih piše djevojka Deša Eljuga, s kojom se poslije oženi, ali se na kraju ispostavi da ih piše njegova davno nestala sestra, Dešina prijateljica Margita Kos, koja međutim pogiba u bombardiranju Sarajeva. I ovdje, kao u *Griehu*, prevladava prebiranje misli i srca, slutnje, šutnje, očekivanja, traženja, napetost između osoba i "čaršije" (*"za nama je ušla ulica u kuću"* – 181), sve kroz unutarnje monologe i brzu izmjenu kadrova, kako dobro uočava Nemec, s metaforskim iskazima tipa *"nebo je na prozoru"*, *"osmieh na zviezdama"* (87); *"nebo je bila velika dvorana, prazna"* (154); *"dolje rieka glasno kriknu"* (170), *"noć spa-*

va" (186); *"vani je sada tama, radoznala i budna"* (205); *"bila je večer, pomodrila od neba"*, (210); *"deset minuta kiša pada po proljeću"* (261) itd.. Prevladava ozračje tamnih boja, nokturalnih pejzaža, koji, ističe Nemec, funkcioniraju kao objektivni korelativ egzistencijalnih stanja likova. Kao u *Griehu* Jasna, ovdje umire Vojna. Tu je Remeta upleo u priču i političke reminiscencije o Banovini, ratu, NDH, hrvatskom pitanju. Jednako tako, i ovdje, premda je glavni lik muškarac, Remeta zapravo težište stavlja na žensko strujanje oko stvari i događaja, kako veli Maraković (*Spremnost,* nav. čl.).

I u romanu *Tako svršava...* Bog se nadaje kao nevidljiv ispravljač ljudskih sudbina i zabluda. Bog se očituje pejzažem (21), *"titra u krvi"* (238), silazi u sobu (243) *"pazi, da ne prljamo svoje ruke u svašta"* (248). I rat je *"samo scenarij, da bi Bog mogao uz svakoga od nas ići, i da bi imao vremena ići, da razpravi s nama neke svoje stvari"* (268), dopušta smrt i nad dobrima da se uzdrži neko drugo dobro, vrednije nego život (288). *"Samo Bog je život"* (*Grieh*, 162). Milost stoji iznad grieha i Bog poziva čovjeka da svoju slobodu podloži Njegovoj providnosti. *"Bog je sjajan zvonar..., mogao bih Ga pratiti"*, završava Dražen.

Remeti je po narativnoj tehnici u to doba bio sličan Stjepan Mihalić, donekle Kozarčanin, dok mu je među katoličkim piscima najbliža Sida Košutić svojom prozom, prije svega *Vrieskom* i ranom dramom *K svitanju*, koja je dramsko nadrealističko očitovanje *par excellence*. U svjetskoj književnosti, napominje Maraković, blizak mu je Mauriac, a, dodao bih s Nemecom, i Bernanos, prije svega upravo po motivu prožimanja grijeha i milosti, koja se nadaje kao *"žig duhovne odabranosti, spasonosni izlaz iz životnih brodoloma"* (*Spremnost,* nav. čl.).

Izdanje ovih dvaju romana svakako je velik dobitak za hrvatsku književnost i kulturu. Ono ujedno pokazuje da se umjetničke vrijednosti ne mogu ubiti nikakvim ideološkim konstrukcijama i šablonama, nego traju i djeluju kao svjetionici, raspršujući tame duše i duha.

Vladimir Lončarević

Poezija (nad)prisutnosti

(Zbirka poezije s. Augustine Barišić:
Nikad nisi sam*)*

Sestra Augustina Barišić rođena je u brojnoj posavskoj obitelji 14. svibnja 1951. u Gornjoj Dubici, općina Odžak, gdje je završila i osnovnu školu. Srednju medicinsku pohađala je u Sarajevu a višu medicinsku završila u Zagrebu. U Družbu sestara Klanjateljica Krvi Kristove stupila je 1967. i prve redovničke zavjete položila 1971. godine. Od 1975. radi na Kliničkom bolničkom centru Rebru – Neurološka klinika. Pisanjem se bavi od rane mladosti te su joj pjesme objavljivane u pojedinim katoličkim časopisima, kao i u Glasniku za medicinske sestre Republike Hrvatske.

* * *

Knjižica *Nikad nisi sam*, u izdanju Teovizije (Zagreb, 2003), sadrži tridesetak pjesama i dva kratka životna prozna svjedočanstva. Neke su pjesme već bile objavljene u pojedinim časopisima, no većina je sada prvi put ugledala "svjetlo dana". U ovom prikazu njezine poezije odlučio sam se za *tematski pristup*.

Nekoliko pjesama spada u *domoljubno-zavičajne* (*Oda rodnom kraju; Stari vrbak; Bojovniku*), u kojima se od lirske vrste ode prelazi u elegiju, u žaljenje za ratom pogođenim zavičajem čiji pozitivni izlaz još nije na vidiku:

Posavina je moja ratom
izranjena
opustošena
okradena
razorena
popaljena
okrvavljena
ponižena
podijeljena...

(Oda rodnom kraju)

Postoji potom nekoliko i po sadržaju i po izražajnom ruhu izrazito *religioznih pjesama* (*Sveta Marijo de Mattias; Na oltar nam dođi Kriste Ti; Sveti Oče; Moć kapljice krvi; Gospodine ispuni; Dijete sam tvoje; Večeras, Tvoj i naš Uskrs; Emanuele*). U njima se ponire k izvoru unutarnjeg života, bez sofisticiranosti se upućuje na temeljna kršćanska vrela – Kristovo Božićno i Vazmeno otajstvo (Uskrs, Duhovi), Euharistiju – kao i na pripadnost svojoj redovničkoj zajednici. No te religiozne pjesme ne čine neki zaseban svijet, nego uvijek uključuju one s kojima i za koje pjesnikinja živi:

O Bože, ja dijete sam Tvoje
kruha Te molim,
sa stola Tvog
za svaki dan
za sve nas
O Bože, ja dijete sam Tvoje
volju za život mi daj,
životnu volju
za svu djecu svoju
za sve nas

(Dijete sam Tvoje...)

Treći i najopsežniji tematski krug pjesama pripada *općeljudskom području* trajnih čovjekovih pitanja i stvarnosti: ljudska sudbina, vrijeme, mir, prijateljstvo, zajedništvo i sl. Nije teško odrediti "Sitz im Leben" ("životni smještaj") tih pjesama; to je poglavito profesionalni rad u bolnici. Pjesme nisu fiktivne, nego su svjedočanstva susretâ s osobama koje je životni usud doveo u doticaj s radnim mjestom autorice. To su "priče prepune životne istine", kako je sama zapisala u jednoj od pjesama (*Priča života*).

Već sama činjenica da su iz tih susreta nastajale pjesme, pokazuje nam želju da se nadiđe puki "profesionalizam" gdje bi se drugi promatrao tek kao broj, a posao tek kao nužnost. Pjesme nam svjedoče da se u tom poslu ne daje tek neki nužni djelić sebe, nego čitava osoba: misao, srce i ruke. Ne postavljaju se granice ili količinske mjere, prema onom pitanju iz prve pjesme: *"Da budem čovjek – koliko?"*; nego se zaziva pomoć i snaga od Boga da bi se mogla u punini ostvariti vlastita čovječnost, drugo ime za svetost:

Kriste pobjeđuj u meni, i sve što nije ljudsko neka umre,
a ovo KOLIKO pretvaraj u LJUBAV
da mogu uvijek BITI ČOVJEK!.

U pozadini ovih tematskih krugova nalaze se *tri životna područja* njezina djelovanja autorice, koja postaju kontekst i poticaj njezinom pjesničkom stvaranju: obiteljsko-zavičajno, eklezijalno-redovničko i profesionalno područje. Već u prvi mah zapela mi je za oko skladna objedinjenost svih tih područja, nigdje se ne uočava ona napetost, o kojoj se toliko pisalo glede kršćanske duhovnosti, između: kontemplacije i akcije; molitve i rada; pobožnog života, s jedne, i profesionalno-obiteljskog, s druge strane. Jednom je autorica rekla da ona ima tri obitelji: krvnu, redovničku i profesionalnu. Čini mi se da u tom smjeru treba tražiti ključ za razumijevanje spomenutog jedinstva. Sve to ona doživljava kao obitelj, kao svoje, koje se voli i u kojem se osjećamo kod kuće, posve prisutni, u stavu raspoloživosti da dobro ostvarimo svoje poslanje.

* * *

Umjetnik dosiže svoju zrelost kada posjeduje vlastiti prepoznatljiv *stil*. Izražavao se on u likovnom ili književnom obliku, o ovoj ili onoj temi, svaki iole upućeni promatrač prepoznaje da je to njegovo djelo. Čitajući ove pjesme, lako ćete uočiti, ne kao jedini, ali ipak kao najzastupljeniji, način izražavanja koji bih ja uvjetno nazvao *asocijativni*. Poput asocijacija nižu se, jedna ispod druge, usamljene riječi, pojmovi ili pak sintagme, čime postiže zanimljiv i osebujan učinak da stvarnosti što ih one označavaju, makar i neznatne (uostalom u nekoj normalno napisanoj rečenici ne bismo ih ni zapazili), poprimaju jak emotivni i misaoni naboj, pobuđujući čitave misaone sklopove u našoj svijesti. Što smo držali malo važnim ili sitnicom, sada postaje vrijedno, dragocjeno i uočeno. Kao primjer uzmimo pjesmu *Zdravlje duše*:

Zdravlje duše je
milost
susret
osmijeh (...)
čistoća misli (...)
prvi učinjen korak
prva izgovorena riječ
hod
ispružena ruka (...)
iskreno srce
raznolikost
zdravlje duše je riječ
hvala i oprosti.

Ovako postavljene, gore navedene životne "sitnice" ne samo da privlače našu pozornost, nego svojom bremenitošću premašuju same sebe i upućuju preko svoje omeđenosti. Sliče na riječnu lađu s teretom koji sama po sebi ne bi mogla ponijeti. Riječi na koje dosad baš i nismo obraćali pažnju, sad nas pozivaju na ispit savjesti. Drugi model svraćanja pozornosti na pojedinu riječ ili sintagmu autorica postiže ispisivanjem u majuskulama, svraćajući tako pozornost ne samo na značenje koje dotični pojmovi sadrže nego posredno i na važnost i vrijednost riječi kao takve, koja je u suvremenoj inflaciji izgubila na cijeni i ozbiljnosti.

* * *

Naslovio sam ovaj prikaz "Poezija (nad)prisutnosti", a još točnije bi bilo "Svjedočenje o (nad)prisutnosti". Čini mi se da je to crvena nit tih pjesama, kao i dvaju završnih proznih opisa iz života. Uostalom, na to evocira već i sam naslov knjižice: *Nikad nisi sam*. Radi se o višedimenzionalnoj prisutnosti: prostornoj, vremenskoj i milosnoj. Čovjek danas, doduše, puno komunicira – ta nalazimo se u eri komunikacije – ali sve manje osobno a sve više posredno i površinski. Nije čudno, stoga, što se suvremeni čovjek osjeća osamljen. I završne svoje životne trenutke, čovjek današnjice sve manje doživljava u okrilju svojih najbližih, a sve više samotno bez blizine onih koji bi se željeli uživjeti u taj njegov ključni čin. Kako u tom kontekstu živo zvuči pjesma *Susret s umirućim*:

ZOVE U POMOĆ,
uz crveni signal noćnoga zvona
sve
ukazuje na
prisutnost Boga u čovjeku boli,
nemoći
i patnje. (...)
Čovjek boli i patnje
U posljednjem stisku ruke,
cijanotična lica,
blago nakloni glavu prema anđelu,
i u susretu
oči u oči
lagano
ispusti suzu
uz tiho izrečeni
HVALA
za prisutnost anđela u njegovoj boli.

Osamljenost suvremeni čovjek doživljava i u vertikalnom smjeru. Crv sumnje, nagrizao je ne samo tradicionalne religije i vrednote, nego i povjerenje u bilo koje sveobuhvatno tumačenje stvarnosti, u filozofske i političke projekte, a i sam tehnički napredak više plaši nego što nudi nadu. Čovjek osjeća egzistencijalnu ugroženost i osamljenost. Zato želi tu prazninu tehnopolisa napučiti anđelima, vilenjacima, duhovima, bježeći tako u ezoterijsku religioznost. Na osnovi svog životnog iskustva, autorica u svojim pjesmama želi upozoriti na potrebu žive i zauzete prisutnosti:

DIJETE patnje
osamljeno i samo,
u meni,
u Tebi
u osmijehu,
koraku,
RIJEČI I DJELU,
TRAŽI I OČEKUJE MENE,
Tebe,
Tvoju i moju suradnju,
Tvoj i moj pogled,
Tvoju i moju ruku,
Tvoje i moje vrijeme...
TEBE I MENE...
Odazovimo se (...).

(Put)

No, često zaokupljeni svojim planovima, zamislima, interesima, sljedećim sastankom, nesposobni smo odvojiti *vrijeme* za bližnjega, odnosno u onom vremenu koje mu i posvetimo, nismo posve prisutni i usredotočeni, ne ulažemo se potpuno. Spremni smo drugome dati dar, novac, ali vrijeme uskraćujemo i svojim najbližima, i djeci. S pravom je jedan engleski psihologijski institut "bolest užurbanosti" proglasio epidemijom 21. stoljeća. Živimo pod stresom uslijed ubrzanog ritma, pod stalnim pritiskom, a prvi su znakovi bolesti gubitak kontrole u prometnoj gužvi, ili nestrpljivost u iščekivanju da nam se otvori e-mail. Vrijeme je postalo toliko znakovito i dragocjeno da se ufamo po njemu mjeriti čovjeka. S. Augustina u tom smislu dva puta ponavlja sintagmu: "Vrijeme je čovjek", a potom nastavlja još jače:

VRIJEME
je
vječnost (...)
dar Boga čovjeku
čovjek u vremenu
VRIJEME
je
sam Bog
dar čovjeku i
vremenu.

(Vrijeme)

Kao da se poznata Isusova izreka o stjecanju i gubitku života želi parafrazirati i aktualizirati: "Tko god bude nastojao vrijeme svoje sačuvati, izgubit će ga; a tko ga izgubi poradi mene i evanđelja, cjelovito će ga sačuvati." (usp. Mk 8, 35)

Postoji i ona *milosna dimenzija* Prisutnosti, pisana velikim slovom. Ta se prisutnost osjeća u svim ovim pjesmama, i u onima gdje se ne govori o religioznoj tematici. Samim time što čovjek potpuno, i voljno i misaono, jest u sadašnjem trenutku, on je već otvoren za tu otajstvenu Prisutnost, koju autorica otkriva i u posve običnim, svakodnevnim stvarima. Govoreći o Duhu, navodi sljedeće sintagme:

Jutro zahvalnosti
Prisutnost u susretima
Milost pri razumijevanju.

(Život u duhu).

Sve do jasnog religioznog očitovanja Kristove prisutnosti "u čovjeku boli", i do potresnog svjedočanstva kako je način umiranja i posljednje Pričesti sedamnaestogodišnje djevojke Ane bio toliki poticaj jednoj nazočnoj osobi da je ustvrdila kako je u njoj "srela živoga Krista, čija je prisut-

nost u tren promijenila i njenu dušu te i ona želi živjeti poput Ane vjerujući da je Bog živ i da čini čuda".

* * *

Istakli smo da autorica voli pojedine riječi ili sintagme ostavljati same, neka zazvuče svom svojom bremenitošću. Ako bih se morao odlučiti za samo jednu ključnu riječ ili pojam, bez oklijevanja odabrao bih riječ – *život*. U rijetko kojoj se od pjesama ne pojavljuje, a u mnogima upotrijebljen je po više puta, bilo sam, bilo, češće, u povezanosti s drugima.

No, taj *život* kod nje ima i svoj znakovit tvarni simbol – *krv*. U pjesmi *Život u duhu* pjesnikinja navodi asocijaciju "Dan rođenja". Naime s. Augustina rođena je na Duhove te istog dana zbog smrtne opasnosti od izlijevanja krvi i krštena. Kasnije, opredjeljujući se za životni poziv, odlučila se svjesno za Klanjateljice Krvi Kristove. A u svom poslu na intenzivnoj njezi svakodnevno se suočava s borbom za život, gdje prosječno četvero osoba na dan umire. Sve pak to zadobiva svoj puni smisao i nadahnuće u Krvi potekloj iz Kristova boka kao svjedočanstvo ozbiljnosti jedne Ljubavi koja ne preže za svoje prijatelje ni život izložiti.

* * *

Poezija s. Augustine nije izraz bijega, ili pak neostvarenih ambicija, nego ona uvijek polazi od svojega konkretnog života, od onoga čemu pripada i gdje djeluje. Njezine pjesme proizlaze iz srca ispunjena ljubavlju i zahvalnošću – prema rođenoj obitelji i grudi, prema svojoj redovničkoj zajednici, prema profesionalnim suradnicima i susretima koje joj posao omogućuje, a napose je ona izraz zahvalnosti za Prisutnost jedne Ljubavi posvjedočene krvlju na Golgoti:

O Bože,
ja dijete sam Tvoje
i molim
za snagu samo jedne kapljice krvi Tvoje
u pravi čas
za sve nas.
(Dijete sam Tvoje...)

Franjo Podgorelec

Otok kao sudbina

(u pjesmama Tomislava Maričića Kukljičanina)

Poslije umirovljenja Tomislav Maričić Kukljičanin, koji je rođen 1929. godine u ribarskom i težačkom mjestancu Kukljici na otoku Ugljanu, počeo je s pisanjem čakavskih pjesama na govoru svoga rodnoga mjesta. Sreća je htjela te je neveliku rukovet svojih prvih pjesama 1987. godine pokazao sumještaninu prof. umjetnosti Ivici Miliću, zamolivši ga da ih pokaže Roku Dobri. Milić je te pjesme pročitao i sa svojim mišljenjima o njima proslijedio ih Dobri, a on ih 1989. nekoliko uvrštava u časopis *Zadarska revija*. Tako je započeo hod Maričićeve poezije.

Ohrabren tom objavom Maričić šalje Književnom centru u Zadru šezdesetak svojih pjesama pod zajedničkim naslovom *Kamičići ditinjstva* na tiskanje. Književni centar izdvaja mu iz te zbirke pedeset pjesama i tiska ih pod spomenutim naslovom. O toj prvoj zbirci njegovih pjesama Zlatan Jakšić zapisao je: "Kukljička poezija Tomislava Maričića Kukljičanina sva je u nostalgičnom-elegičnom tonu, prelivena sjetom i tugom za vremenima prošlim, za danima koji se ne mogu vratiti, za dragim licima koja baš ova poezija želi spasiti od zaborava."

Kad sam prelistao i pročitao tu prvu zbirku njegovih pjesama koja sadrži 50 pjesama razvrstanih u 7 poglavlja: *Život je libar, Da je moj školj vapor, Čovik i kamik, Na svom pragu, Užance, Vitar i gajeta* i *Epilog*, u njoj sam naišao i na izvanrednu pjesmu *Timbar* (pečat), kojom je pjesnik opisao hod timbra od našeg rođenja pa do groba. Ta je pjesma anegdotskoga podrijetla, tako duhovito zasnovana i znalački ispjevana da bi mogla naći mjesto u bilo kojoj antologiji čakavskoga pjesništva.

Na temelju procjene vrijednosti prve zbirke i drugdje objavljenih čakavskih pjesama, pjesme su Tomislava Maričića uvrštene i u zbirku *Suvremeno čakavsko pjesništvo zadarskoga kruga* (Zadar 1992.), dosada jedini objavljeni zajednički izbor čakavskih pjesama autorâ zadarskoga područja.

Drugu njegovu zbirku, koja sadrži 75 odabranih pjesama razvrstanih u 6 ciklusa: *Dite školja, Kamičić u srcu, Plivaju školji, Drogi crni facoli, Kukljiški akvarel* i *Lumin će plamicati*, pod naslovom *Dite školja* tiskala mu je god. 1994. Matica hrvatska, ogranak Zadar. Maričić se i tu kreće svojim prepoznatljivim i uhodanim stazama, šireći svoj novi pjesmotvor tematski i obogativši ga izražajno. Osjeća se tu i njegov odnos prema prohujalim vremenima. Kroz ove pjesme želi istaći narodne, etičke, estetske, vjerske i druge vrijednosti koje do danas obilježavaju kukljičko življenje, a trebale bi i u sutrašnjici. I zato slobodno mogu reći da Maričić kao pjesnik čakavac otkriva u sebi zatomljeni žar i istinsku pjesničku osjetljivost, što se najbolje osjeća u pjesmi *Imali smo*.

U tim se stihovima osjeća sva ljubav za minula i nestala vremena, a pjesma je odjenuta u bogato izričajno ruho i nadahnuta unutarnjim pjesnikovim ozračjem, kao slika minulog patrijarhalnog svijeta, uzdignuta na pijedestal trajnih pjesničkih vrijednosti.

I, konačno, u trećoj zbirci, *Pisme umilne*, koju je tiskala *Matica hrvatska, Povjereništvo Kukljica*, u mjesecu srpnju 2003., nastavio je šetati baštinom, pun sućuti, čežnje i ljubavi prema stvarima kakve su bile kad je bio dijete. A, kao što znamo, djetinjstvo je doba posebna gledanja. Tada oči sve ispituju, jer im je sve što vide novo, a samim tim i veliko. Zbirka ima šest ciklusa: *Pisme umilne, Ča vridi, Da si, Rodila me mati moja, Lipe vale* i *Poslidnji list*, sadrži ukupno 71 pjesmu različitih sadržaja i umjetničke vrijednosti. Njome se vinuo i u toplinu lirskog izraza, jer pjeva o svojoj Kukljici, mjestu svoga djetinjstva i rane mladosti, kad nam slike, događaji, život i ozračje trajanja u dušu prodiru izravno i kristalno čisto, bez ikakve zlobe. Čitajući te "pjesme umilne", pričinilo mi se da čujem žamor čakavice pomiješan s jedva čujnim razgovorom obale i mora u Kukljici, mora koje prirodu, prostor i ljude privlači k sebi.

Iz te zbirke izdvajam meni tako dragu pjesmu *Škoju moj*, u kojoj čitatelj osjeća svu draž i ljepotu čakavske bodulske beside.

Lijepe su i svježe Maričićeve slike napravljene bojama drage nam čakavice, jer ona je i bez pjesme bliska pjesničkomu govoru. Kako je rekao Miljenko Mandžo: "Pjesnik Tomislav Maričić Kukljičanin je u poeziji koja je onakva kakva jest i koja pouzdano stvara lirsku osobnost samog pjesnika. Sad njegove pjesme stvaraju njega, jer o njemu ne znamo ništa što je izvan njegovih pjesama. I bez obzira na sudbinu Maričićeve poezije, sa sigurnošću možemo reći da Maričić sa svojom čakavštinom i bogatstvom naglašenih riječi daje svoj prinos u pristupu izučavanja naše dijalek-

talne poezije, posebno čakavštine u cjelini."

Zaključujući ovaj osvrt na tu pjesničku trilogiju, reći ću da su joj temeljne značajke jednostavnost i iskrenost kazivanja, te neobična proćućenost i dojmljivost čakavske riječi. Pretočeni u pjesničku stvarnost, život na otoku te pitomi otočki krajobraz snažno se doimlju, predstavljajući nam Maričića pjesnikom naglašene imaginacije. Do sada je u sve tri zbirke objelodanio ukupno 196 pjesama, dok ih u pričuvi ima još pedesetak. Uz tako impozantan broj pjesama, koje nisu sve na zavidnoj umjetničkoj visini, moram reći da će snaga i ljepota Maričićeve poezije doći do punog izražaja tek kad pjesnik sam izvrši strog odabir svojih ponajboljih pjesama te ih objavi u posebnoj antologijskoj zbirci. Naglašavam to stoga što Tomislav Maričić Kukljičanin nije samo kukljički, nego u prvom redu hrvatski čakavski pjesnik.

Zbirka *Pisme umilne* popraćena je bogatim rječnikom na kraju knjige, a sve su pjesme označene naglaskom tako da ih može čitati i razumjeti i čovjek koji nije rođen na otoku Ugljanu. Time Maričićevo pjesništvo postaje dostupno svima koji uživaju u čitanju izvorne bodulske (otočke) beside, u našoj dragoj primorsko hrvatskoj, marulićevskoj čakavici.

Ante Bačić Fratrić

Vijesti

U časopisu *La Vie* od 1. I. 2004. objavljen je kratak prilog *Jeana-Paula Cogneta* "La croix, symbole de résurrection" (Križ, simbol uskrsnuća).

* * *

Kod *Odile Jacob* u Parizu objavljena je knjiga *Jeana Daniela* "La Prison juive" (Židovska tamnica).

* * *

Subotički *Zvonik*, br. 1/2004, donosi vijest o razbijenom križu i srušenoj bisti u Maloj Bosni nadomak Subotice.

Isti broj donosi odlomke iz knjige *Albina Lucianija* "Kateheza u mrvicama", a *Stjepan Beretić* piše o *Franji Saleškom*, s posebnim osvrtom na njegovu "Philoteu" i "Teotima" (koji je nedavno ponovo objavilo HKD sv. Jeronima). Na temelju svojega pisanja ženevski je biskup proglašen zaštitnikom katoličkih pisaca i novinara, a blagdan mu se slavi 24. I. Do reforme liturgijskoga kalendara međutim slavio se 29. I., pa je na taj datum 1968. godine HKD sv. Jeronima pozvalo predstavnike našega vjerskog tiska na sastanak i euharistijsko slavlje u kapelici Nadbiskupskoga dvora u Zagrebu. Misu je predvodio tadašnji pomoćni biskup *Franjo Kuharić*.

* * *

U Strasbourgu je 26. I. organiziran u nazočnosti nadbiskupa *Doréa* "okrugli stol" s temom "Laičnost u Francuskoj i Europi".

U posljednje vrijeme, u vezi sa zakonskom zabranom isticanja religijskih znakova u javnim ustanovama, vjerski i profani tisak pun je tema o "laičnosti" i "laicizmu". Naravno, valja i opet upozoriti na višeznačnost riječi "laik". Tu mislimo ponajprije na prijepore o kršćanskim laicima (*christifideles laici*).

* * *

Zvona, br. 1/2004, donose prikaz *Marulića* 6/2003 uz odlomak pripovijetke *Tihomira Horvata* iz toga broja naše revije.

* * *

U *Hrvatskom slovu* od 30. I. 2004. objavljena je recenzija knjige *Zlatka Tomičića* "Dan ljeta u Švedskoj" iz pera *Đure Vidmarovića* i prikaz knjige *Ante Jurića Arambašića* "Kijevski rodoslovnik" iz pera *Josipa Kolanovića.*

* * *

U časopisu *La Vie* od 29. I. 2004. *Jean Mercier* piše, u članku pod naslovom "La thérapie Medjugorje", osvrt na nedavno izašlu knjigu kod Gallimarda "Guerres de la Vierge" (Gospini ratovi) autorice *Elisabeth Claverie.*

* * *

1. II. 2004. umro je u Mosbachu naš suradnik misionar *Dragan Čuturić.*

* * *

U *Hrvatskom slovu* od 6. II. 2004. *Nikola Bićanić* objavljuje članak "Moslavački san se ostvaruje" s posebnim osvrtom na donatorice *Ružu Sever* i *Višnju Sever.*

U istom je broju objavljen i govor nadbiskupa *Alojzija Stepinca* na "narodnom sudu" 3. X. 1946.

* * *

31. I. 2004. Hrvatsko kulturno društvo V. F. Mažuranić izabralo je novo vodstvo. Za novog-starog predsjednika izabran je *Ivan Ivek Milčec.*

* * *

HKD sv. Jeronima objavilo je knjigu *Krešimira Vranskog* (*Adolfa Polegubića*) "Veleposlanik dobre volje" o dobrotvornom radu *Kazimira Barukčića.*

* * *

"La Croix" od 5. II. 2004. donosi vijest o izboru *Dragana Marsičanina* za novoga predsjednika srpskoga parlamenta, pod naslovom "Le président du Parlement serbe élu grâce aux nationalistes" (Predsjednik srpskoga parlamenta izabran zahvaljujući nacionalistima).

* * *

Od 27. do 29. I. 2004. održan je na Šalati u Zagrebu *Pastoralno-teološki tjedan* s temom "Crkva i likovna umjetnost".

* * *

"Zadarski regional", nakon što je u br. 146, 3. rujna 2003., čitave tri stranice ispunio opširnim intervjuom s književnikom *Jojom Ricovom,* višedesetljetnim suradnikom "Marulića", uz fotografije njegovih crteža i kiparskih portreta od 1946. do 1954. godine, a u broju od 17. rujna pod naslovom "Još jedan Ricovljev biser u izlozima" donio kritički osvrt na njegov antologijski svezak *Quasimodova* poetskoga opusa, 17. prosinca iste 2003. objelodanio je i opširan prikaz o Ricovljevu djelu: "Pjesništvo izvan uobičajenih uzusa", iz pera *Sanje Knežević.*

* * *

10. prosinca 2003. u Knjižnici i čitaonici Kali predstavljena je zbirka pjesama *Joje Ricova* "Nijema narikača" te njegov izbor i prepjev s dvojezičnim ogledima naslovljen "Salvatore Quasimodo – Izabrane pjesme / Poesie scelte" talijanskog nobelovca iz 1959., u izdanju Ceresa. Na predstavljanju su govorili pjesnik *Pavao Despot* i autor.

* * *

11. prosinca 2003. u Multimedijalnom centru zadarske Gradske knjižnice predstavljene su najnovije publikacije *Joje Ricova*: njegova sada prvi put cjelovito objelodanjena zbirka pjesama iz 50-ih i 1961. – "Nijema narikača", skrivena i zakopana po bunkerima konclogora "Grgur", i "Salvatore Quasimodo – Izabrane pjesme / Poesie scelte" u izboru, prepjevu i s ogledima *Joje Ricova* na talijanskom i na hrvatskome jeziku, uz fotografije i Quasimodova pisma Ricovu te popis literature "Quasimodo u Hrvata".

O pjesniku, esejistu i prevoditelju Joji Ricovu govorili su prof. dr. *Tihomil Maštrović,* književnik *Pavao Despot* i akademik *Nikica Kolumbić.*

* * *

Biskup *Mile Bogović* predvodio je 1. II. 2004. u Gospiću misu zadušnicu za dr. *Antu Rukavinu*, našega suradnika, koji je bio i poznati planinar a stradao je nesretnim slučajem prije 10 godina.

* * *

U Antwerpenu je 1. II. 2004. biskup *Franjo Komarica* primio povelju i odličje Europskoga senata časti "Pro Pace et Unitate".

* * *

"La Croix" od 6. II. 2004. donosi članak *Françoisa d'Alançona* "Koštunica s'allie á Milošević apres l'avoir fait tomber" (Koštunica se pridružuje Miloševiću nakon što ga je srušio) o neuspjehu pokušajâ formiranja srpske vlasti nakon ubojstva *Z. Đinđića.*

* * *

U "Globusu" od 13. II. 2004. *Štefanija Bortek-Knešaurek* u pismu uredništu pod naslovom "Moj je najveći grijeh što sam vjernica" odgovara na inkriminacije novinarke *Ivanković.* U istom broju *Bisera Lušić* piše o fizičkom sukobu u Beogradu između *Biljane Jović* i *Lynne Montomery*, supruge ambasadora *Montgomeryja*, koji je po iznenadnoj odluci State Departmenta 9 mjeseci prije roka otišao u mirovinu.

* * *

U prostorijama Paneuropske unije otvorena je 12. II. 2004. izložba slika posvećena kardinalu *Stepincu*, na kojoj je predstavljeno dvadesetak hrvatskih slikara (*I. Lacković*, *N. Nekić*, *J. Botteri*, *P. Grgec* itd.) Istodobno je u prostorijama HKD-a *R. Grgec* održao predavanje o bl. *Alojziju Stepincu.*

* * *

U veljači je HKD sv. Jeronima objavilo knjigu *Maurizija Schoepflina* "Sveti Valentin" u prijevodu *Ksenije Tokić.*

* * *

Kanadska obitelj čiju je trojicu sinova napastovao sjemenišni profesor *P. Glending*, dobila je obeštećenje od 1,3 milijuna dolara.

* * *

U "Glasu Koncila" od 15. II. 2004. objavljen je kratak članak o pjesmi lastovske devedesetsedmogodišnje pjesnikinje *Antonije Grgurević*, koja je redovita suradnica jeronimske "Danice", a živi u Geelongu u Australiji.

* * *

Na tribini "Hrvatskog slova" 19. II. 2004. predstavljeni su hrvatski književnici iz Bačke: *Jasna Melvinger*, *M. Milković* i *Petko Vojnić Purčar.* Predstavili su ih *B. Petrač*, *B. Bošnjak* i *Đ. Vidmarović.* Na istoj je tribini 17. II. M. Milković govorio o *Anti Sekuliću.*

* * *

16. II. 2004. govorio je na Radio Mariji o HKD-u sv. Jeronima tajnik HKD-a dr. *Stanislav Vitković.*

* * *

"La Croix" od 12. II. 2004. donosi u povodu imenovanja *Nikole Eterovića* gl. tajnikom Sinode biskupâ a *F. Rodea* prefektom Kongregacije posvećenoga života članak *Yvesa Pitteta* "Un Croate et un Slovène à deux postes clès l'Eglise" (Hrvat i Slovenac na dva ključna mjesta u Crkvi). Isti broj donosi prikaz knjige "Prières" *Michela Quoista*, čija je knjiga "Tajna pravog uspjeha" objavljena i kod nas (prev. R. Grgec).

* * *

Vanja Nezirović piše u članku "Povrat imovine" u "Jutarnjem listu" od 20. II. 2004. i o nacionaliziranoj Jeronimskoj palači i dvorani.

* * *

"La Croix" od 19. II. 2004. donosi nekoliko članaka o *S. Miloševiću* i sve većem protivljenju Srba Haškom tribunalu.

* * *

Sarajevski "Katolički tjednik" od 22. II. 2004. objavljuje intervju s nogometašem *Nikom Kranjčarom*.

***

Kod Fayarda u Parizu objavljena je opširna biografija *Frédérica Ozanama* iz pera *Gérarda Cholvyja* te knjiga *Jean-Claudea Barreaua* "Les vérités chrétiennes" (Kršćanske istine). HKD izdalo je 1969. Barreauovu knjigu "Vjera jednog poganina", objavljenu prije autorova napuštanja svećeništva.

***

"Kana", 2/2004, donosi razgovor s kardinalom *Poupardom* prigodom predstavljanja knjige "Vjera i kultura".

***

U dnevniku "La Croix" od 24. II. 2004. *Pierre Cochez* piše o novoj vladi u Srbiji, u članku pod naslovom "Vojislav *Koštunica*, le retour d'un nationaliste modéré" (Povratak umjerenoga nacionalista).

***

INA, MH i Veleposlanstvo Republike Češke predstavili su 3. III. 2004. u Opatičkoj 18 u Zagrebu "Zlatnu knjigu češkoga pjesništva", koja je izašla u redakciji *Dušana Karpatskog*.

***

Kontroverzni film "The Passion" *Mela Gibsona*, inače "propagatora", kao i Louis de Funès, latinske mise, 25. II. 2004. prikazan je premijerno u SAD-u. Nakon filma Kim Galbreath je, u suzama, izjavila: "Iako se govori da su u filmu prikazani okrutni prizori, zar je moguće da netko nakon ovoga filma ne vjeruje." Okrutne snimke posljedica "koljačkih" ratnih zločina, side ili narkomanije treba da kod gledalaca pobude odbojnost prema svemu tome. Ne bi li se nešto slično moglo reći i za film "Nijemi krik", prikazan na satu vjeronauka srednjoškolcima (a ne pučkoškolcima, kao što su sugerirali brojni osporavatelji tog filma)? Moramo dodati da je ta mladež navikla svakodnevno gledati takve "koljačke" prizore i u zabavnim filmovima s velikih i malih ekrana.

***

Iako ga nije gledao, kard. *Ratzinger* izrazio je svoju rezerviranost prema filmu "The Passion", za razliku od kardinala *Hoyosa*, koji ga hvali. Slično tome, neki koji nisu vidjeli film "Nijemi krik", napadaju njegovo prikazivanje vjeroučenicima, iako ga je i prijašnja, SDP-ova vlada preporučila kao didaktičko pomagalo, što ističe u svom komentaru i *Robert Šreter*, glavni urednik HKR-a.

***

Ivan Pavao II. najavio je kanonizaciju nekih blaženika, među kojima se nalazi i liječnica *Gianna Beretta Molla* te *Luigi Orione*, utemeljitelj redovničke kongregacije i promicatelj socijalne pravde. 24. II. 2004. papa je u Vatikanu primio ljubljanskog nadbiskupa *Rodea*, novoimenovanog prefekta Kongregacije za redovnike i za ustanove posvećenoga života.

Naš urednik upoznao je F. Rodea, dok ovaj još nije bio biskup, na jednom kongresu UCIP-a u Beču, gdje je on, govoreći glatko na više stranih jezika, opovrgao izlaganje *Grmičeva* eksponenta *Vodeba*.

***

U "Glasu Koncila" od 29. II. 2004. objavljen je razgovor s *Gabrijelom Hrvatinom Jurišićem* u povodu 300. obljetnice rođenja *Andrije Kačića Miošića*, teologa i jednoga od najpopularnijih hrvatskih književnika.

***

U "Glasniku Srca Isusova" objavljen je zanimljiv članak *Ivana Fučeka* o vazektomiji. U istom broju *R. Grgec* objavljuje svoj članak o osporavanju znaka križa. Naime, ni neki se kršćani poradi "laičnosti" ne usuđuju taj znak pokazivati na javnim mjestima, kao što se iz "ekumenskih" razloga ne usuđuju previše spominjati Mariju, pa čak ni Srce Isusovo, čija je krv prolivena kao naknada za grijehe čovječanstva.

* * *

François d'Alançon u dnevniku "La Croix" od 26. II. piše, u članku pod naslovom "La Serbie, confisquée par les oligarques" (Srbija konfiscirana od oligarhâ), o tom kako su Srbijom, pa i Koštunićinom ekipom, zapravo zavladali srpski tajkuni, među kojima posebno mjesto pripada klanu Karić, (koji je prema pisanju zagrebačkoga tiska dobio u Zagrebu prostor između Ulice Petra Grgeca i Karašičke za svoj građevni kompleks).

* * *

Vladimir Putin imenovao je *Viktora Kristenka* novim ruskim premijerom.

* * *

"Školske novine" od 2. III. donose kratak prikaz "Marulića" 1/2004.

* * *

Obiteljski centar organizirao je 4. III. na Tribini grada Zagreba predavanja o filmu "Nijemi krik" (govorili su *B. Bačura, M. Klabučar* i *M. Živković*).

* * *

U dnevniku "La Croix" od 27. II. 2004. *Michel Kubler* piše o premijeri filma *Mela Gibsona "Kristova muka"* u SAD-u.

* * *

"Vjesnik" od 5. III. donosi pismo *Mladena Pavkovića* pod naslovom "Nezaslužene laude filmu *Svjedoci*", te izjavu ministra *Primorca* u vezi s filmom "Nijemi krik", naslovljenu: "Kardinal *Bozanić* nije utjecao na moju odluku". U istom je broju objavljena i izjava *Antona Šuljića* kako je u slučaju toga filma bila na djelu neka "politička kuhinja" iz SDP-a.

* * *

Kardinal *Bozanić* predvodio je 11. III. u zagrebačkoj katedrali misu prigodom dvogodišnjice smrti kardinala *Kuharića*.

* * *

2–3. IV. Međunarodni institut *Jacques Maritain* organizirao je u Rimu seminar prigodom 30. obljetnice svoga osnutka.

* * *

Matica hrvatska objavila je dvije knjige iz ostavštine *Zvonimira Remete*,

"Zadnji časovi" (iz dnevnika) i "Moja obrana". Valja napomenuti da je, što njegovi biografi obično zaboravljaju, Remeta bio član HKD-a sv. Jeronima, i da je jedan dio svoje petnaestogodišnje robije po jugokomunističkim zatvorima proveo u lepoglavskom "crnom bataljonu".

* * *

U siječnju i veljači u karlovačkom je Gradskom muzeju bila otvorena izložba slika, akvarela i crteža *Petra Grgeca*, pranećaka književnika *Petra Grgeca* (1890. – 1960.), oca našega urednika.

* * *

12. II. održana je osnivačka skupina "Kluba prvih pisaca" (pisaca za djecu), na kojoj su govorili članovi upravnog odbora *S. Šesto*, *Ž. Hercigonja* i *R. Mlinarec*.

* * *

Biskup *Košić* održao je 24. II. sastanak s članovima sedamnaest katoličkih udruga, pokreta i zajednica. Među pozvanima nije bilo predstavnika udruge HKD-a sv. Jeronima.

* * *

"Etudes", 3/2004, objavljuje članak *Claude Tudurea "Max Jacob*, cet inconnu" ("Max Jacob, nepoznanica").

* * *

"Hrvatsko slovo" od 5. III. donosi članak *Antonije Družak* o izložbi *Petra Grgeca* u Karlovcu, kao i kritičke stavove o *Brešanovu* filmu "Svjedoci" (*I. Sušak*, *T. Dujmović* i dr.).

* * *

U TV-kalendaru emitiran prilog o književnom djelu "jeronimovca" *Svevlada Slamniga*, brata pjesnika *Ivana Slamniga*.

* * *

Giorgio Gualerzi u časopisu "Famiglia cristiana", 9/2004, piše o izvedbi *Poulencove* opere "Razgovori karmelićanki" prema poznatoj istoimenoj drami *Georgesa Bernanosa*.

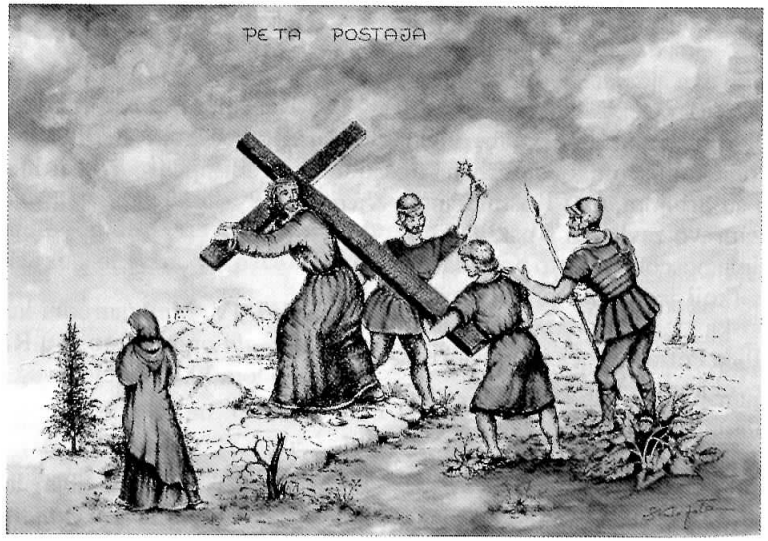

Bibliografija HKR *Marulić*

(1999. – 2003.)

Pregled godišta:

- 1999 (XXXII.), brojevi: 1-6, str. 1-1264;
- 2000 (XXXIII.), brojevi: 1-6, str. 1-1276;
- 2001(XXXIV.), brojevi: 1-6, str. 1-1256;
- 2002 (XXXV.), brojevi: 1-6, str. 1-1196;
- 2003 (XXXVI.), brojevi: 1-6, str. 1-1176;

ADAMIĆ, Stanislava:

- *Opet igra; Žurimo, zurimo* **1/1999**, 37; 85;
- *Pjesma nije sve*; *Pljusak; Tjeskobno otjecanje* **2/1999**, 286; 350;
- *Božji trenutak* **3/1999**, 547;
- Molitva bezbožnika **3/1999**, 568-571;
- *Jedan mali cvijet; Anđeo; Bol; Pjesma, ili* 4/1999, 712; 723;
- *Sada mi je do igre; Opet TV; Anđeo pjesme* **6/1999**, 1101; 1142;
- *Opet subota*; *Osuda* **1/2000**, 110; 155;
- *Ne čuju se orgulje; Došao, blagoslovio, posvetio* **2/2000**, 253; 281;
- *Memento; Ponavljam* **3/2000**, 502-503;
- *Igra lisice il tigra; Biti sam; Molitva u času sumnje* **4/2000**, 749; 793;
- *Drukčiji Očenaš* **5/2000**, 1006;
- *Dokle će tako!; Očeva muzika* **1/2001**, 19;
- *Vrata; Nešto se osipa, pada* **2/2001**, 234-235;
- *Svakodnevica; Drukčija pjesma; Ako je jutro; Jedno sutra; Ponavlja se* **4/2001**, 715-718;
- *Gospode, shvati* **5/2001**, 941;
- On - moj bližnji buja, razdire **1/2002**, 75-77;
- *Papir* **3/2002**, 441;
- *Rana jesen* **5/2002**, 880;

AMORIM, Jorge de:

- *Ut credat mundus!; Goruća rana; Znaci* (autor prijevoda s portugalskog izvornika: Nikica Talan) **1/2000**, 63-65;

ANDRIĆ, Ivo Mijo:

- Pjesmom protiv rata (Goran Sarić, *Naprijed u kameno doba*, izd. Grafit, Lukavac 1998.) **1/1999**, 201;
- Pjesma koja opominje (Mujo Bijelić: *Posljednja smjena*, izd. NIK Kujunždić, Lukavac 1998.), **1/1999**, 210-211;
- *To je pjesma; Granice sličnosti* **2/1999**, 342;
- O pticama i dječjoj mašti (Atif Kujundžić, *Pjesme o pticama*, izd. NIK Grafit, Lukavac 1998.) **2/1999**, 407-408;
- Poezija intime i ljubavi (Zinka Čižmešija, *To je samo ljubav*, izd. Knjižnica Matice hrvatske, Čakovec) **2/1999**, 408-409;
- Knjiga koja donosi svježinu (Božena Brajdić Kruz, *Pjesme i popevke*, izd. HKD sv. Jeronima, Zagreb 1998.) **2/1999**, 409-410;
- *Lijepi kraj* **3/1999**, 554;
- Vjera je odgovor na sumnju (Hazim Brašnjić, *Pjesme o čežnji*, izd. NIK Grafit,

Lukavac 1998.) **3/1999**, 626-627;
– *Pogovor* **4/1999**, 668;
– *Promicanje; Teške misli* **1/2000**, 123;
– *Na kraju pjesme* **2/2000**, 271;
– Vrata koja vode u svijet poezije (Nada Crnogorac, *Otvorena vrata*, izd. Prosvjeta, Bjelovar 2000.) **2/2000**, 403-404;
– Posveta riječima (Davor Šalat, *Sanjarije krhkog sunca*, izd. Teovizija, Zagreb 1999.) **2/2000**, 404-405;
– Sonetni planetarij Antona Koštre (Anton Koštre, *Sjetni soneti*, izd. Agapa, Kloštar Ivanić 2000.) **4/2000**, 818-820;
– Zapis o triptihu *Podravske vedrine* **5/2000**, 853-854;
– *Podravske vedrine* **5/2000**, 855-856;
– Pjesme o zavičaju i ljubavi (Zinka Čižmešija, *Sjena žutog lampiona*, vlastita naklada 2001.) **5/2000**, 1029-1030;
– Tuzlanski pjesnici **1/2001**, 56;
– Knjiga koja širi mir i dobro (Spomenka Podboj, *S puta po Svetoj Zemlji*, izd. Ceres, Zagreb 2000.) **1/2001**, 183-184;
– Korak za ozbiljnu pjesničku igru (Vlasta Coha, *Ples strasti*, izd. Književna udruga "Tin Ujević", Zagreb 2000.) **2/2001**, 411-413;
– Život je ipak dvosmjeran (Aleksandar Šandor Pavišić, *Zabok u jednom smjeru*, izd. Grad Hrvatska Kostajnica) **2/2001**, 419-421;
– Pjesma je neizbrisiv biljeg vremena (Povodom knjige pjesama Tomislava Maretića *Naplavine*) **4/2002**, 669-671;
– Dva svijeta u jednom (Ana Gasselich Vučinić, *Susret sa svjetlošću*, izd. HKD sv. Jeronima, Zagreb 2002.) **4/2002**, 820-822;
– Elegije o Mostaru i vremenu koje boli (Alija Kebo, *Od Uborka do Njujorka*, izd. Društvo pisaca BiH, Mostar 2002.) **4/2002**, 822-824;
– Male misli za velika djela (Srećko Lazzari, *Aforizmi*, izd. Genesis, Zagreb 2002.) **2/2003**, 368;
– Roman o ljudima gorskokotarskoga područja (Ivan Brajdić, *Susret sa sjenama prošlosti*, izd. Pop&Pop, Zagreb 2002.) **2/2003**, 369.

ANDRIJAŠEVIĆ, Mihovil:
– Ugovor Hrvata s rimskim papom **4/1999**, 714-721;

ANĐELIĆ-MASLOVARIĆ, Rajka:
– *Zove, zove...* **1/2002**, 90;
– *Potok kroz sarce mista* **2/2001**, 365;
– *Kad su se lovile srdele* **4/2001**, 729;
– *Ne budite me* **5/2001**, 1003;

ANTOŠ, Marija:
– Sjećanje na dr. Petra Rogulju kakva su poznavali i pamtili prijatelji, **1/1999**, 81-85;
– Međimurski orlovi **3/2003**, 486-490;

ANTUN (Padovanski): *Božićna molitva* (preveo: T. Klarić), **6/2002**, 1024;

ASIĆ-KLOBUČAR, Đurđica:
– *V Lurde; Pred špiljom* **6/2001**, 1115;
– *Tornjevi New Yorka; Labudovi na Jarunu* **2/2002**, 284;

BABIĆ, Marko:
– Sudbonosne prijelomnice u zapadnoj Bosni (Anto Orlovac, *Procvat – propast – obnova: kratka povijest katoličke župe Bosanski Petrovac – Drvar*, izd. Rimokatolički župni ured, Drvar 2001.) **1/2002**, 183-185;
– In memoriam mučeniku vjere msgru Ivi Bjelokosiću (1917. – 2001.) **3/2002**, 476-478;

BABIĆ, Stjepan:
– Na Božjim putovima (XXIII.): Činovnik; Zatvorenik **1/1999**, 92-100;
– Na Božjim putovima (XXIV.): Zatvorenik (nastavak) **2/1999**, 321-326;
– Na Božjim putovima (XXV.): Suzatvorenici **3/1999**, 539-546;
– Na Božjim putovima (XXVI.): Opet činovnik (1) **4/1999**, 706-711;
– Na Božjim putovima (XXVII.): Opet činovnik (2) **5/1999**, 1020-1026;
– Na Božjim putovima (XXVIII.): Napokon student **1/2000**, 150-155;
– Na Božjim putovima (XXIX.): **3/2000**, 540-548;
– Pripovijest o marelici **3/2001**, 612-613;
– O pridjevima *župni* i *župski* opet **3/2002**, 557-560;
– Umjesto daljnje rasprave sa Živanom Bezićem **2/2003**, 337;

BAČIĆ, Ante Fratrić:
– Tomislav Meštrić: *Na staromu fundamentu* (izd. Matica hrvatska – Ogranak Zadar; Povjereništvo Kukljica, 1998.) **1/1999**, 197-200;
– U procjepu između prošlosti i sadašnjosti (Karlo Bačić, *Didova rič*, izd. Matica hrvatska, Kukljica 2001.) **6/2001**, 1226-1228;
– Blato (*Blatski ljetopis*, izd. Društvo Blaćana i prijatelja Blata, Zagreb 2002.) **6/2002**, 1170-1176;
– Za skladan suživot čovjeka s prirodom (*8. međunarodna izložba umjetničke fotografije "Otok i more"*) **4/2003**, 716-718;
– Slikarske plohe kao filozofska razmišljanja (prigodom samostalne izložbe Vladimira Bačića Fratrića) **5/2003**, 941-942;
– Ljepota graditeljske prošlosti **5/2003**, 951-953;

BAČIĆ, Slaven:
– Stoljetna nazočnost Hrvata na Novom Zelandu **5/2000**, 1038-1039;
– Protiv zaborava (Naco Zelić, *Protiv zaborava – Hrvatsko kulturno prosvjetno društvo "Matija Gubec", Tavankut /1946. – 1996/*, Zagreb 2000.), **4/2001**, 852-854;

BAJSIĆ, Tomica:
– *Kardinal Kuharić na telefonu 9827; Velika vrata rata; Neprijatelju* **4/2001**, 672-674;
– Pjesme ljubavi i rata (I.): Carl Sandburg **4/2002**, 665-666;
– Pjesme ljubavi i rata (II.): Anna Swirszczyńska (Swir) **5/2002**, 855-856;
– Dva armenska pjesnika **1/2003**, 34;

BAJUK-PECOTIĆ, Lidija:
– Parabola o gladijatorima sna **2/2000**, 350-352;
– Draus **4/2003**, 608-609;

BAKŠIĆ, Mirsad:
– Doprinos zajedničkoj i jedinstvenoj kulturi **6/2003**, 1142-1146;

BALENTOVIĆ, Ivo:
– Put kroz džunglu (*priča, ali samo slična fantastičnoj*) **1/1999**, 137-141;
– *Odlazak prijatelja* **2/1999**, 236;
– Vjera Degrel Nezić (1945. – 1998.) **4/1999**, 646-647;
– Zapis o junacima visina (Ivica Ćosić-Bukvin, *Krila Vrbanje*, Vrbanja 1999.) **1/2000**, 187-188;
– Monografija o bosanskom biskupu Miletiću (Boris Jakov Barun, *Dušobrižnički rad biskupa fra Augustina Miletića /1763. – 1831./* vlastita naklada, Novigrad /Istra/ 1995.) **2/2000**, 395-396;

– Oživjelo izdavaštvo u Istri (dvije značajne istarske knjige) **2/2000**, 396-397;
– Ovako ili onako **3/2000**, 589-593;
– Povodom knjige Ivana Devčića *Obzori nade* **3/2000**, 615-616;
– Pad čovjeka **1/2001**, 139-141;
– *Nikada više* **2/2001**, 323;
– *Konji* **3/2001**, 462;
BAMBARA, Gino:
– Otvoreno pismo dr. Pavlu Galiću (prema talijanskom izvorniku preveo: T. Klarić) **3/2003**, 545-548;
BAMBIĆ, Maša:
– *Nebeska plavet* (waka) **4/1999**, 704;
– *Haiku; Waka* **3/2000**, 550;
BANOVIĆ, Marinko Bane:
– *Rudar* **1/2001**, 59;
BARAC, Mladen:
– *Stara ma* **1/1999**, 143;
BAROJA Y NESSI, Pío:
– Baskijske priče (autor prijevoda: Josip H. Nikšić) **6/1999**, 1149-1158;
BARŠIĆ, Bruno:
– *Venčec za Mariju Ivić* **4/2000**, 779;
– *Kruh* **5/2000**, 994;
– *Božićna pjesma* **6/2000**, 1081;
BARTOLIĆ, Zvonimir:
– Dr. Ivo Kečkeš (U prigodi 50. obljetnice smrti) **6/2000**, 1143-1148;
BARTULOVIĆ, Danica:
– *Između neba i zemlje*; *Sunce u pjesmi*; *Neka me nose* **1/1999**, 52; 65; 79;
– *Sunca* **2/1999**, 238;
– *Na putovanju* **3/1999**, 522;
– *Dušni dan* **4/1999**, 704;
– *Poslije izbora u Hrvatskoj; Proljeće u haiku pjesmama* **3/2000**, 422; 588;
BARUN, Boris-Jakov:
– Moj prvi dan u samostanu **4/2000**, 768-772;
– Nakon 50 godina u Kloštar Ivaniću **6/2000**, 1134-1141;
BAUER, Jerko:
– Spomen na smrt nadbiskupa Antuna Bauera **6/2001**, 1112-1114;
BAŠAGIĆ, Safet-beg:
– *Čarobna kćeri* **2/2001**, 314;
BAŽANT, Josip:
– Ivan Padovec (1800. – 1873.) **5/2003**, 880-902;
BEBEK, Sanja:
– *Očaj vodâ; Evo me* **4/2002**, 664;
BEDIĆ, Marko:
– Anton Zakarija: *Praputnjak* (izd. Izdavački centar Rijeka, 1999.) **4/1999**, 840-842;
BEGOVIĆ, Tereza:
– *Nada; Mjesto za pad* **4/2001**, 794;
– *Ruka koja neće njihati kolijevku; Kad te more...; Anđeo* **6/2001**, 1144;
BELLOTTI, Armando:
– Memento mori **4/2001**, 791-793;

BENČIČOVÁ, Júlia:
– Prijevodi djelâ hrvatske književnosti na slovački u razdoblju od 1990. do 2000., **2/2003**, 243-255 (sa slovačkog preveli i prilagodili Matea Gojčeta i T. Klarić);
BERGMANN, Ingrid:
– Smisao i bajke (Prevela Mira Sax-Matičević) **3/1999**, 563-567;
BERISLAVIĆ, Ivan = **CHYTIL**, Berislav:
– *Križ na štapu*; *Hrvanje*; *Zahvala za starenje* **1/1999**, 80;
– *Dva soneta u spomen prijatelja Đure (Kokše)* **2/1999**, 327;
– Liturgijska razmišljanja još jednog obična čovjeka **2/1999**, 372-374;
– Četiri pjesme – četiri ljubavi Izidora Poljaka **3/2000**, 483-487;
– *Ogledala; Sinoć on ode* **3/2000**, 487;
BEUS, Tvrtko:
– *Bolest; Bolest (II); Bolest i vjera; Lice patnje* **3/2002**, 511;
– *Prosvjetljenje* **4/2002**, 703;
BEUS DELIJA, Gordana:
– *Dubrovniku* **5/2000**, 1001;
BEZIĆ, Živan:
– Minima linguistica (4): Govorno pomodarstvo **2/1999**, 376-380;
– Minima linguistica (5): Moj pravopis? **1/2000**, 159-166;
– Od rodoljublja do globalizacije **5/2000**, 1012-1024;
– Jastvo, tistvo i mistvo **3/2001**, 575-590;
– Župni ili župski? **4/2001**, 810-818;
– Opet - župni ili župski? **2/2002**, 340-348;
– Čovjek, biće i bitak **4/2002**, 690-702;
– Spor oko pridjeva župni ili župski **5/2002**, 976-985;
– Kritički o krizi **1/2003**, 56-69;
– "Novo doba" – stara roba **3/2003**, 447-455;
– "Novo doba" – stara roba (II.) **4/2003**, 613-620;
– Što je laicizam? **5/2003**, 800-813;
BIĆANIĆ, Nikola:
– Osobe koje su obilježile razdoblje NDH (*Tko je tko u NDH. Hrvatska 1941.-1945.*, izd. Minerva, Zagreb 1997.) **2/1999**, 394-395;
– Giovanni Papini: *Povijest Kristova* (izd. Sion, Zagreb 1999.) **6/1999**, 1235-1237;
– Masakr nad ljudima neviđen u ljudskoj povijesti! **1/2000**, 166-170;
– Uvijek aktualna Oršanićeva politička filozofija **4/2000**, 800-803;
– Ljepota oplemenjena robijom (Višnja Sever, *Tri zrcala*, Osijek 2000.) **4/2001**, 834-839;
– Spomenica jednoga od najljepših prirodnih i poviješću vrlo bogatih prostora (Anđelko Mijatović i Josip Bogović, *Spomenica župa Drežnik-grada, Vaganca i Korenice*, izd. Društvo za zaštitu Plitvičkih jezera, Zagreb 2000.) **6/2001**, 1241-1245;
– Hrvatska, u ovom si znaku pobijedila! (Ante Milković, *Naša Škabrnja 18. studenog 1991. – 18. studenog 2001.*, izd. Općina Škabrnja 2001.) **1/2002**, 195-199;
– Kamo to odvode Hrvatsku nakon slavne pobjede (Ivica Đ. Matešić – Jeremija, *Mir tebi, gardo - evanđelje moje*, izd. Narodni list, Zadar 2001.) **3/2002**, 586-588;
– Prva Biblija na hrvatskom (*Bartol Kašić i Biblija*, zbornik radova, izd. Matica hrvatska, Pag 2002.) **5/2002**, 998-1002;
– Perivoj od slave (Julije Derossi - Zvonimir Zidarić, *Perivoj od slave - poprsja*

kipara Ratka Petrića, izd. Družba "Braća Hrvatskog Zmaja", Zadar 2002.) **2/2003,** 383-386;
– Prva prava hrvatska gramatika na hrvatskom jeziku (Šime Starčević, *Nova ričoslovica ilirička*, pretisak, izd. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb 2002.) **3/2003,** 564-566;
– Bitka na Krbavskom polju (*U povodu 510. obljetnice*) **5/2003,** 868-877;
BILIĆ, Anica:
– Marko Bubalo – riječju i djelom **4/1999,** 742-745;
– Ususret novom tisućljeću (Marko Bubalo, *Prvo je zvonilo*) **6/2001,** 1232-1233;
BIONDIĆ, Ivan:
– Slavokroatizam: Nova denacionalizacija hrvatske povijesti **2/2000,** 372-383;
– Osporavanje hrvatske nacionalne povjesnice **2/2001,** 368-376;
BJELOBABA, Viktorija Zorica:
– *Virginija* **2/2001,** 331;
– *Svevišnjem* **4/2001,** 780;
BLAGIĆ, Marijan:
– *Za biće bolje* **4/2000,** 752;
BLAKE, William:
– *Leptir* **6/1999,** 1112 (preveo: E. Mehmedagić);
BOGDANIĆ, Neven:
– Samoća **4/2000,** 773-775;
– Život **5/2000,** 991-993;
– Život ispunjen bdjenjem i molitvom **6/2000,** 1163-1165;
– Ljubav **1/2001,** 76-77;
– Uz 40. obljetnicu jedne mature **2/2001,** 332-336;
– Čekaj me **3/2001,** 610-611;
– Tenžerina želja za dobrim kupanjem **1/2002,** 143-145;
– *Tišine mog otoka* **2/2002,** 235;
– Gospode, čuj uzdahe naše **3/2002,** 434-437;
– Zbogom **5/2003,** 849-853;
BORIĆ, Dominko:
– Drage masline **1/1999,** 142-143;
– Bezakonje i mržnja **4/2000,** 777-778;
BOŠNJAK, Đuro:
– Nostalgična priča **2/1999,** 364-369;
– Slučaj **2/2000,** 353-356;
– Intelektualac **5/2000,** 976-978;
BOŠNJAK, Marijan:
– Priberite se, ljudi **1/2003,** 163-166;
– HIV obmanske povijesti **3/2003,** 539-542
BOTTERI-DINI, Josip:
– Na ispraćaju Josipa Depola **3/2000,** 500-501;
BRAENOVIĆ, Josip:
– Napad jugonacionalistâ na svećenički dom u Dubrovniku 1. siječnja 1935. godine **1/1999,** 176-179;
– Osvrt na raspoloženje i ponašanje hrvatskih oružanih snaga zadnje godine II. svjetskog rata **2/1999,** 374-375;
– Sjećanje na jednu i jedinu godinu zajedničkog školovanja sa Svevladom Slamnigom **5/1999,** 1051-1054;

– Dopunjeni popis osuđenika na radu u raškim ugljenokopima od ljeta 1950. do proljeća 1952. **6/1999,** 1118-1119;
– Crtice iz sjećanja **1/2003,** 85-88;
BRAJDIĆ, Ivan:
– Otrgnuti iz zaborava jednog vrsnog pučkog pisca! **2/1999,** 351-361;
– Zabilješke uz jednu pjesmu **3/1999,** 519-522;
– Pod svodom Kamenitih vrata **6/2000,** 1210-1221;
– Pod svodom Kamenitih vrata (II.) **1/2001,** 128-138;
– Hod po mukama Stipe Šimića **2/2002,** 318-324;
– Zakletva **4/2003,** 623-631;
BRAŠNJIĆ, Hazim:
– *Rijeka u meni* **1/2001,** 58;
– *Saga i basna* **3/2001,** 512;
BREZINŠČAK BAGOLA, Božidar:
– Moj uzor Franc Rode **3/1999,** 504-511;
– Buđenje (jednočinka u šest prizora i pet songova) **4/1999,** 751-765;
– Blaženi Anton Martin Slomšek **5/1999,** 859-861;
– *Haiku* **2/2000,** 282;
– Domagojeva priča (radiodrama) **4/2000,** 780-793;
– Čarolija ljubavi koja vodi k Bogu (Ivan Šarolić, *Zeleni smaragdi*, izd. Napredak, Split-Sarajevo 2001.) **3/2001,** 628-630;
– Tonči od Svete Marije **5/2001,** 904-915;
BRONTË, Emily:
– *Nije strašljiva duša moja...* (odabrala i prevela Đurđica G. Porobija) **4/2003,** 635;
BUCHEZ, Philipe:
– Kako poboljšati položaj najamnih radnika u gradovima (1831.) – s francuskoga preveo Matej Jeličić **1/2002,** 23-28;
BUDIMČIĆ, Blaženka:
– *Krizanteme* **1/1999,** 153-156;
BUFFONI, Franco:
– *Pojetički* susreti Margherite Guidacci (autor prijevoda: T. Klarić) **1/2000,** 13-22;
BULIĆ, Magdalena Made:
– Sjećanja i uspomene I. **4/2002,** 708-719;
– Sjećanja i uspomene II. **5/2002,** 931-937;
– Sjećanja i uspomene III: Renata; Amir; Povja na Braču **1/2003,** 50-54;
– Sjećanja i uspomene IV: U spomen "Točkici"; Kornjače Ivica i Marica; Kanarinci Čipica i Hipo; Obitelj kosova **2/2003,** 289-296;
BULJAN, Alojz:
– *Banjalukom* (haiku) **3/2000,** 506;
– Franjo Ćurić (1921. – 2002.) **5/2002,** 991.
BUŠIĆ, Franko:
– Brzoritmički i ekspresivno (Dubravko Marijanović, *Sjene vatre*, izd. Sipar, Zagreb 1997.) **1/1999,** 213-215;
– *Haiku* **2/1999,** 330;
BUTURAC, Lojzo:
– Svjedočanstvo nedavne prošlosti (XIV.): Prva žrtva domovinskog rata – svećenik **1/1999,** 31-36;
– Uvijek jednako aktualno djelo (Juraj Kocijanić, *Pape i hrvatski narod*, izd. Hrvatski populacijski pokret, Zagreb 1998.) **1/1999,** 202-203;

– Svjedočanstvo nedavne prošlosti (XV.): Stradanja 1991. na području Gorskog arhiđakonata **2/1999,** 270-276;
– Svjedočanstvo nedavne prošlosti (XVI.): Vandalizam nad crkvenim objektima Gorskog arhiđakonata **3/1999,** 497-502;
– Svjedočanstvo nedavne prošlosti (XVII.): Počeci života u staroj Jugoslaviji **4/1999,** 786-789;
– Monografija jednoga sela (Vladimir Čavrak, *Status animarum*, izd. Radio Sisak, Sisak 1999.) **4/1999,** 835-836;
– Svjedočanstvo nedavne prošlosti (XVIII.): Život u Jugoslaviji s početka tridesetih **5/1999,** 903-906;
– Svjedočanstvo nedavne prošlosti (XIX.): Izbori 1935. i 1938. i prilike oko izbora **6/1999,** 1102-1106;
– Svjedočanstvo nedavne prošlosti (XX.): Posljednje godine Kraljevine Jugoslavije **1/2000,** 84-87;
– Svjedočanstvo nedavne prošlosti (XXI.): Drugi svjetski rat i početak Nezavisne Države Hrvatske **3/2000,** 520-524;
– Svjedočanstvo nedavne prošlosti (XXII.): Prilike i neprilike u NDH **5/2000,** 910-915;
– Svjedočanstvo nedavne prošlosti (XXIII.): Još o (ne)prilikama u NDH **6/2000,** 1128-1132;
– Svjedočanstvo nedavne prošlosti (XXIV.): Promjena vlasti u Hrvatskoj **3/2001,** 480-484;
– Svjedočanstvo nedavne prošlosti (XXV.): Osvrt na neke događaje rata i poraća **5/2001,** 891-896;
– Još o pitanju *župni* ili *župski* **5/2001,** 1021-1023;
– Kardinali A. Stepinac i F. Kuharić u članku srpskoga pisca **3/2002,** 440-441;
– Biskup Josip Lang i "žuti pokret" **1/2003;** 25-26;
– 55. obljetnica mature **3/2003,** 482-484;
– 1700. obljetnica mučeničke smrti sv. Kvirina sisačkoga biskupa **5/2003,** 960-962;
– Sjećanje na dr. Đuru Kuntarića (1893. – 1983.) **6/2003,** 1090-1094;

CAPAR, Nikola:
– Kajkavski jezik u školskoj nastavi (*Od inicijative 1997. do inicijative 2002.*) **5/2002,** 992-993;
CATTANEO, Ruggero:
– Latinski i slavobosanski: *Testimonium Bilabium* Filipa Lastrića, bosanskoga franjevca iz XVIII. stoljeća **4/2001,** 746-751;
CAVICCHIOLI, Gilberto:
– *Ilirija* (Ilovik, Punat, Punta Križa, Veli Lošinj, Valun, Cres, Vrbnik, Osor, Mali Lošinj - Škver, Krk, Baška, Buje, Glavotok, Susak, Martinšćica, Malinska) – usporedni tekst izvornika – autor prijevoda i bilješke o piscu – T. Klarić **4/2002,** 630-635;
CENDRARS, Blaise:
– *Uskrs u New Yorku* (odabrao i preveo Tomica Bajsić) **2/2003,** 228-235;
CEROVNIČKI, M. P.: = **PAVLIĆ**, Mate:
– Uz navršenu 60. obljetnicu mučeničke smrti cerovničkog župnika velečasnog Dragutina Fifke **6/2003,** 1163-1165;
CICMAREK, Matek: = **KLARIĆ**, Tvrtko
– Monografija o Gospinu prošteništu (Mijo Dukić, *Kloštar u Kobašu*, izd. HKD sv. Jeronima, Zagreb 2002.) **2/2003,** 196;
– Križni put trojice biskupa [i druga svetojeronimska izdanja] **2/2003,** 197;
– Blaženi papa Ivan Dobri **3/2003,** 397;
CIPRA, Katarina:
– Uskrsna vjera u riječi i glazbi **2/1999,** 240-246;
– Platonova smrt (drama) **4/1999,** 779-785;
– Lux Aeterna **5/1999,** 908-910;
– U počast umjetnosti **1/2000,** 77-81;
– Gaudium aeternum **2/2000,** 250-251;
– Heronejski lav **3/2000,** 586-588;
– Odmijenjena bol **5/2000,** 1002-1005;
– Sveta noć **6/2000,** 1060-1063;
– Obojene tišine **1/2001,** 45-46;
– Cedar **4/2001,** 763-766;
– Vidici samoće **5/2001,** 897-899;
– Marizina smreka **6/2001,** 1073-1075;
– Pod maskom **1/2002,** 78-80;
– Vladavina milosti **2/2002,** 236-237;
– Bijele noći **3/2002,** 508-510;
– Plava ptica **5/2002,** 954-956;
– Djevojčica sa žigicama **6/2002,** 1108-1109;
– Crne maske **1/2003,** 141;
CIPRA, Marijan:
– Edith Stein: Konačni i vječni bitak **3/1999,** 457-463;
– Evolucija religije **4/1999,** 659-662;
– Marko Aurelije – car i filozof **4/2000,** 714-718;
– Filozofija na pragu trećega tisućljeća **6/2000,** 1094-1099;
– Philosophia perennis **1/2001,** 42-44;
– Filozofija i suvremenost **4/2001,** 757-759;
– Srednjovjekovna ontologija Tome Akvinskoga **6/2001,** 1197-1206;
– Problem bitka u povijesti filozofije **1/2002,** 45-51;
– Ontološka diferencija bitka i bića **2/2002,** 242-253;
– O hijerarhiji bića **3/2002,** 465-474;
– Novovjeka metafizika **4/2002,** 678-688;
– Geneza spoznajne teorije **6/2002,** 1066-1082;
CMUK, Miroslav:
– *Osnovne misli; Morgen; Prema suncu* **3/2002,** 500;
– *Tvoj veledobar način izražavanja* **4/2002,** 625;
COPIĆ, Boris:
– Crtice iz staroga Trogira **2/2000,** 318-320;
CRNOGORAC, Bernardina:
– *Ti svjetlo* **2/2001,** 278;
– *Odsjaj* **6/2001,** 1196;

ČEMERSKY, Vladimir = **ROSANDIĆ**, Dragutin:
– Ne ubij ... **6/2000,** 1184-1188;
ČIĆ, Emil:
– Osnovana udruga "Dr. Milan pl. Šufflay" **2/2000,** 359-361;
– Uz odlazak Igora Mandića iz "Vjesnika" **2/2001,** 377-378;

– *Poema Irskoj – A Poem to Ireland* **5/2001,** 923;
– Filozofija povijesti i njezina primjena u muzikologiji **5/2002,** 975-976;
– Zanimljiva djela o masonima **6/2002,** 1138-1141;
– Muzikologija i interdisciplinarnost kao aspekt filozofije povijesti **4/2003,** 709-710;
– Knjiga koja je dobila nagradu "Josip Andreis" **5/2003,** 949-951;

ČILAŠ, Slavica:
– *S Gospina otoka* (haiku) **2/1999,** 246;
– Haiku na komiškom govoru (Ivka Kraljević, *U sarcu modrine*, Zagreb 1998.) **2/1999,** 395-396;
– *U buri* **3/1999,** 593;
– *Cvjetnica na Mosoru* (haiku s jednog izleta) **4/1999,** 790;
– *Cestom* (haiku s jednog putovanja) **3/2000,** 498;
– *Na Manastirinama* **6/2000,** 1063;
– *U autobusu* **6/2001,** 1161;
– *Pelinovik sanja (haiku)* **3/2002,** 490;
– *Začarano ljeto* Dunje Kalilić **6/2002,** 1167-1168;

ČIŽMEŠIJA, Zinka:
– *Ti si moje more* **1/1999,** 17;
– *Peljal te bum na kočiji* **2/1999,** 320;
– Oglas (igrokaz) **5/1999,** 1013-1019;

ČORALIĆ, Lovorka:
– 700 godina Šibenske biskupije (Fra Josip Soldo, *Kratka povijest Šibenske biskupije*, izd. Biskupski ordinarijat, Šibenik 1997.) **1/1999,** 195-196;
– Znameniti hrvatski misionar (Ivan Ratkay, *Izvješća iz Tarahumare: izvješća iz Meksika misionara, putopisca i istraživača Ivana Ratkaya /1647. – 1683./ te spise u vezi s njegovim životom priredio za tisak i uvodnu raspravu napisao Mijo Korade*, izd. ArTresor naklada, Zagreb 1998.) **1/1999,** 196;

ČULIĆ, Hrvoje:
– Pjesme Zvjezdane Solomonović **2/2001,** 347-348;

ČUPKOVIĆ, Gordana:
– Karanja i prigovaranja kao slova mudrosti (Slavomir Sambunjak, *Jezik i stil hrvatskih glagoljskih prenja*, izd. Književni krug, Split 2000.) **6/2000,** 1260-1263;
– Zbornik kao zbir reprezentativnih tekstova hrvatskoga kasnog srednjovjekovlja (Tkonski zbornik: hrvatskoglagoljski tekstovi iz 16. stoljeća, izd. Općina Tkon 2001.) **2/2003,** 369-372;

ČUTURA, Vlado:
– Hrvati su prvi u spašavanju Židova (Ljubica Štefan, *Stepinac i Židovi*, izd. Croatiaprojekt, Zagreb 1998.) **1/1999,** 191-192;

ČUVALO, Iva:
– *Spoznaja; Trešnje; U kneževu dvoru* **5/2001,** 950;

ĆAVAR, Boris:
– U Zagrebu promovirana knjiga "Zemun i Hrvati" i otvorena izložba o banu Jelačiću **1/1999,** 188-189;
– "Pjesma Unom žubori" za Posavinu (U Hrvatskoj Kostajnici održano pjesničko veče za Posavljake) **2/1999,** 393;
– Deveta knjiga Peje Šimića (*Dah sudbine*, izd. HKD Napredak, Sarajevo) **3/1999,** 619-620;

– Multimedijski projekt slikara Branimira Čilića pri kraju **3/1999,** 620;
– Srijem – hrvatski duhovni prostor (Milan Bićanić, *Srijem, krvavo krilo Hrvatske*) **5/1999,** 1058-1059;
– Posavski narodni kalendar 1999. **5/1999,** 1065;
– Knjiga o hrvatskim stvaraocima u Zemunu (Vlatko Rukavina, *Hrvati stvaraoci u Zemunu*, Hrvatska matica iseljenika, Zagreb 1999.) **6/1999,** 1253-1254;

ĆEVANIĆ, Majska:
– Na prvoj crti osjećaja (Dina Franin, *Zadnji sokovi ljeta*, izd. Bill Commerce, 1999.) **6/2002,** 1166-1167;

ĆURIĆ, Josip:
– Svjedočenje o Stepincu (izrečeno prilikom predstavljanja Znidarčićeve knjige) **3/1999,** 448-451;

ĆOSIĆ, Josip:
– *Haiku* **3/1999,** 567;
– *Haiku* **4/1999,** 773;
– *Haiku; Haiku* **2/2000,** 260; 323;
– *Haiku* **6/2000,** 1107;
– *Haiku* **4/2001,** 762;
– *Haiku* **3/2002,** 491;

ĆOSIĆ, Maja:
– *Tako je ljubio svijet; Tamo* **2/1999,** 370;
– Gundulićev barok **3/2002,** 485-489;

DAMIŠ, Ivan:
– Bjelovarske ulice (Rudolf Miculinić, *Bjelovarske ulice, Trideset i šest životopisa hrvatskih duhovnih velikana*, izd. Franjevački samostan, Bjelovar 1999.) **2/2000,** 394-395;

DARABOŠ, Predrag:
– Bog je došao u utorak **2/2001,** 353-356;

DEGREL, Vjera:
– *Rastanak* **4/1999,** 647;

DEROSSI, Julije:
– Ivan Aralica: *Svetišni blud* **4/2001,** 849-852;

DEROSSI, Zlata:
– Pjesme zebnje i nade (Malkica Dugeč, *Izabrane pjesme*, Zagreb 2003.) **4/2003,** 736-739;

DEŽELIĆ, Đuro:
– Lavoslav Ružička – prvi hrvatski nobelovac **6/2001,** 1116-1123;

DONAT, Branimir = **ZANE**, Tvrtko:
– Divan pogled u nedogled [Boro Pavlović (1922. – 2001.)] **5/2001,** 873-874;

DOROTIĆ, Branimir:
– Iz priča o izgubljenom raju **5/2001,** 953-959;
– Alved - Ključar **3/2002,** 530-539;
– *Hokus preparatus smola* **4/2002,** 740;
– San badnje večeri **6/2002,** 1105-1107;
– Ratnik **6/2003,** 1037-1045;

DRAGANIĆ, Biserka Ana:
– *Pirika* **1/2001,** 122;
– *Rođenje* **4/2001,** 790;

DRAGAR, Milanka:
– *Oltar; Oko; Vidik; Povjerljivost; Svjetlo Rođenja; Svitanje* (odabrao i sa slovenskoga preveo Đuro Vidmarović) **5/2002,** 938-939;
DRAGOŠEV, Aleksandra:
– *Nikada neću biti* **2/2002,** 325;
DRNOVŠEK, Igor:
– Haiku bez granica **1/2001,** 174-176;
DRUMMOND, William:
– *Sveti Ivan Krstitelj* (odabrala i prevela Đurđica G. Porobija) **4/2003,** 633;
DUGAČKI, Vladimir:
– Prvi medicinski fakultet u Sarajevu (1944. – 1945.) **2/1999,** 282-285;
DUGEČ, Malkica:
– *Troskoci stihovima; Hrvatski haiku* **1/1999,** 48;
– *Haiku – iznjedren krikom; Haiku s tuđišta* **2/1999,** 320; 370;
– *Crni kamen spoticanja; Vrata nepovrata* **5/1999,** 907;
– *Ime trešnje; Probudim li se; Ne misli na to!* **1/2000,** 117; 127; 131;
– *Staklena krletka samoće; Zelenilo dana* **2/2000,** 297;
– Razmišljanja o hrabrosti **2/2000,** 306-309;
– *Među makovima; Modra zvijezda repatica; Dobrodošlica* **3/2000,** 422; 593;
– *Ipak se govor dogodi; Sada je vrijeme* **6/2000,** 1133; 1142;
– *Nedotkane nade* **2/2001,** 226;
– *Buntovni sanjar* (Tragom političkih poruka prof. Vjenceslava Čižeka) **3/2001,** 499-511;
– *Klupko bola i samoće; Za Hrvatsku oda; Mrtva laterna s Griča; Odlasci i dolasci* **5/2001,** 930; 960-961;
– *Bijeli san u školjci; Na presahlu vrelu* **6/2001,** 1072; 1175;
– *Prosjaci pred vratima Europe* **2/2002,** 278;
– *Naš kaj navek sveti; Nas dvoje u beskraju* **4/2002,** 661;
– *Po pravdodijelnicama svijeta; U slapu vječnosti* **5/2002,** 867; 873;
– Bio je samo Hrvat (uz promociju knjige Bože Dugeča *Nismo spremni robovati*) **6/2002,** 1038-1045;
– *Blage oči; Žena sa psom* **1/2003,** 97;
– *Što ćemo reći kad budemo mrtvi; Navek mi prihaja* **4/2003,** 593-594;
– *Vatra-voda-zrak; Voda; Zrak* **4/2003,** 610-612;
DURAKOVIĆ, Asaf:
– *Najgori knez Hrvata; Prenesretni jezik* **5/2001,** 916-918;
– *Matej i Matija* **2/2002,** 317;
– *Ozaljska urna* **4/2002,** 707;
– *Divlja zemlja; Maslina na školju* **5/2002,** 920;
– *Mošćenička draga* **1/2003,** 114;
DURAKOVIĆ, Zijad:
– *Drum vječno utrti; Put zvijezda* **6/1999,** 1112; 1174;
– *Promukli štropot; Zaostala sjena* **2/2000,** 271;
– *Trnja ruho* **3/2000,** 503;
– *Srpanj; Kap po kap; Bijeg nepovrata; Negve* **4/2000,** 713;
– *U tišini ljetnoj; Po koga sanjke jure; Ne pritišći rukom; Crta* **5/2000,** 948;
– *Jeka; Smisao* **6/2000,** 1165; 1204;
– *Libertas; Okvir* **1/2001,** 71, 77;
– *Biljeg; Žižak* **2/2001,** 283; 331;

– *Bljesak* **3/2001,** 460;
– *Nevjera; Pir* **5/2001,** 941; 952;
– *Prazne ruke* **1/2002,** 130;
– *Iz sjena* **2/2002,** 317;
– *Jesenja svjetlost* **4/2002,** 745;
– *Hrapav kamen;Krug* **5/2002,** 920; 930;
– *Slijepi put* **1/2003,** 114;
– *Sedam puta; Kosac* **3/2003,** 492;
DUSPER, Hrvoje:
– Kulturna događanja u Pagu **3/2003,** 554-555;
DUŠAK, Davor:
– Nadahnut nastup (Mješoviti zbor "Kralj Zvonimir") **1/1999,** 186;

EŠIĆ, Šimo:
– *Kako se crta tata* **1/2001,** 57;

FAJ, Zdravko:
– Kaos i kozmos (Josip Planinić, *Kaos i kozmos*, izd. Algoritam, Zagreb & Pedagoški fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayer, Osijek) **1/2002,** 185-186;
FILIPOVIĆ, Ivana Ruža:
– *Tu i tamo* **3/2000,** 422;
FLEGER, Dora:
– *San* **1/2003,** 110;
FRACCHIA, Umberto:
– Jesenske kiše (autor prijevoda i bilješke o piscu: Josip H. Nikšić) **5/1999,** 962-967;
FRANČIĆ, Anđela:
– Govor Hrvatskoga Groba u Slovačkoj (Sanja Vulić – Bernardina Petrović, *Govor Hrvatskoga Groba u Slovačkoj*, Zagreb 1999.) **2/2000,** 397-400;
– Osobna imena bunjevačkih Hrvata u Madžarskoj (Živko Mandić, *Osobna imena bunjevačkih Hrvata u Madžarskoj*, izd. Korabljica, Zagreb 2000.) **1/2001,** 188-191;
– Čabarska prezimena kroz povijest (Slavko Malnar, *Prezimena u čabarskom kraju kroz stoljeća 1498.-1997.*, izd. Matica hrvatska, Čabar 2001.) **1/2002,** 186-189;
– Hercegovačka onimija (Jerko Pandžić, *Hercegovačka imena i nazivlje; onomastična ispitivanja*, izd. Naklada Kosinj, Zagreb 1999.) **6/2002,** 1181-1184;
– Duvanjska prezimena (Ante Ivanković, *Duvanjska prezimena*, Tomislavgrad 2001.) **3/2002,** 579-582;
– Dvije knjige o antroponimiji Bosne i Hercegovine (Milan Nosić & Magdalena Vidinić, *Bosansko-hercegovačka hrvatska prezimena I i II*, izd. HFD, Rijeka 1999. i 2000.) **1/2003,** 176-178;
– Monografija o župi Sveta Marija **5/2003,** 953-959;
FRANIĆ, Frane:
– Poštovanom uredništvu *Marulića* **2/2001,** 389;
FRANIN, Dina:
– *Jesen II* **1/1999,** 36;

GABOR, Vasyl:
– Lov u izgubljenom prostoru (s ukrajinskog izvornika

preveo Aleksa Pavlešin) **2/2002,** 273-276;
– Da ne oglasi bubanj (s ukrajinskog izvornika preveo Aleksa Pavlešin) **2/2002,** 276-277;
GALIĆ, Pavao:
– Razmišljanja o današnjoj božićnoj/uskrsnoj ispovijedi **3/1999,** 603-606;
– Znači li nešto u praksi prva rečenica kan. 1176, § 3 Zakonika kanonskog prava? **4/1999,** 814-816;
– Razmišljanje obična čovjeka o današnjoj tijelovskoj procesiji **5/1999,** 1048-1051;
– Tintarnice i crnilo u crnoj jami **1/2000,** 170-171;
– Kako je počela koncilska obnova u mom gradu **2/2000,** 364-372;
– Ipak se vratila ... **4/2000,** 724-729;
– Prinos povijesti cenzure knjiga **6/2000,** 1231-1237;
– Don Joso Felicinović – dušobrižnik i dobrotvor **1/2001,** 152-157;
– Sjećajući se Ezopove basne *Vuk i janje* ili – aktualna priča o *prekomjernom granatiranju* **2/2001,** 380-383;
– Ratzingerov "Uvod u duh liturgije" **3/2001,** 630-631;
– Je li Hitler još uvijek živ? **4/2001,** 800-802;
– Talijanski iredentizam nije nestao nakon Drugog svjetskog rata **5/2001,** 1011-1020;
– Je li bio potreban protuosovinski rat? **6/2001,** 1209-1214;
– Je li Afganistan bio prekomjerno bombardiran? **3/2002,** 544-548;
– Zaključne riječi o junacima Pavlove ulice **3/2002,** 550-553;
– Protuhrvatska trilogija (Oddone Talpo, *Dalmazia – una cronaca per la storia*, izd. Stato Maggiore dell' Esercito, Ufficio storico, Roma 1994. – 2000.) **4/2002,** 808-813;
– Iznevjerena misao Crkve u talijanskim liturgijskim prijevodima **5/2002,** 1002-1004;
– Haška agresija na Hrvatsku **6/2002,** 1141-1143;
– Žrtve protukatoličke mržnje (Rozario Šutrin, *Žrtve bogoljublja i čovjekoljublja*, izd. Nadbiskupski ordinarijat, Zadar 2002.) **6/2002,** 1176-1178;
– Razmišljanja o boljševizmu i globalizmu u studenomu 2002. godine **1/2003,** 155-157;
– Od kuge, glada i rata – oslobodi nas, Gospodine **2/2003,** 342-345;
– Gospodine veleposlaniče, zovite Nijemce da se vrate... u Češku **3/2003,** 537-539;
– Ne može se nekažnjeno prezirati glas Svetog Oca (Kraj Novoga vijeka) **4/2003,** 690-693;
– Bibinjski znanstveni uspjeh **5/2003,** 948-949;
– Možda je ipak čovjek postao od majmuna... **6/2003,** 1146-1150;
GALOWETZ, Matija pl. de = **KLARIĆ**, Tvrtko:
– Neprocjenjivo likovno blago slikarica plemkinja **2/2003,** 362-363;
GARAŠIĆ, Nikola:
– *Put do zvijezda* **6/2000,** 1133;
– *Serenada moru* **2/2001,** 278;
GARVANOVIĆ-POROBIJA, Đurdica:
– *"Ne brinite"* **4/2003,** 642;
GASSELICH VUČINIĆ, Ana = **VUČINIĆ**, Ana:
– *Ja znam* **6/2000,** 1122;

– *Kako shvatit Boga* **1/2002,** 77;
GAVRIĆ, Anto:
– Magister in sacra theologia! **1/2001,** 73-74;
GAVROSKI, Anamarija:
– Krematorij **2/2002,** 315-316;
GAZEL-BILEN, Dominique:
– *Moj otac; Da si živ; Melankolija; Hrvatska, ljubavi moja!; Kad budem gazila; Progonstvo; Laku noć!; Mala bijah; Rat na pragu; Tek nekoliko trenutaka; Odsutnost; Ljubavni pjev; Snijeg i muk* (izabrao i s francuskoga preveo Stanko Tenšek) **1/2002,** 56-63;
GERNHARDT, Robert:
– *Crkva u Ahausu* (prema Robertu Gernhardtu složio K. Veselić) **3/2003,** 475;
GETLIHER, Alojz:
– Grof Edgar Bourrée de Corberon – hrvatski nacionalni osjećaji, nastojanje za ustroj potpunoga Sveučilišta u Hrvatskoj **3/1999,** 528-537;
GLASNOVIĆ, Vlatka:
– 50. obljetnica posudionice i radionice narodnih nošnji **3/1999,** 610;
– 45 godina uspješnog rada Zagrebačkih solista **3/1999,** 610-611;
– Catherine Mackintosh u Zagrebu **3/1999,** 611-612;
– Novi Yamaha instrumenti Zagrebačke filharmonije **3/1999,** 612;
– 50. godišnjica smrti Sigrid Undset **4/1999,** 820;
– Izložba Arnolda Schönberga u Zagrebu **4/1999,** 820-821;
– Adio, Luciano **5/1999,** 1060;
– 80. obljetnica Etnografskog muzeja **6/1999,** 1222-1223;
– Međimurske božićnice **6/2000,** 1247;
GLAVAŠ, Mario:
– *Sačuvaj sliku* **1/2001,** 60;
GLIBO, Rajko:
– *Dnevna zadaća*; *Lutanje bespućem* **2/1999,** 290;
– Demitizacija Nikole Šopa (Dean Slavić, *Mit i Nikola Šop*, izd. Hrvatsko filološko društvo, Rijeka 1998.) **2/1999,** 402-403;
– Kršan *Kršni zavičaj* **2/1999,** 405-406;
– Vuletićev prilog vukovaristici (Anđelko Vuletić, *Strijeljanje ustaše Broza*, izd. Mosta, Zagreb 1998.) **2/1999,** 414-416;
– *Zanesenjak* **3/1999,** 479;
– *Biti Mak* **4/1999,** 805;
– *Kap nad vodom* **6/1999,** 1179;
– Znanstvenikove znanstvene postaje (Josip Kekez, *Procjene i ocjene*, izd. Organizator, Zagreb 1999.) **6/1999,** 1237-1239;
– Superiorno otvoreni Jakov Bubalo (Jakov Bubalo, *Hrvatska jezična zrnca*, izd. Naklada DHK Herceg-Bosne Mostar, i Naša ognjišta, Tomislavgrad 1999.) **6/1999,** 1241-1242;
– Pjesme tugaljivih tonova (Zdravko Kordić, *Zipka i smrt,* izd. Naklada DHK Herceg-Bosne, Mostar 1999.) **6/1999,** 1243-1245;
– *Mogućnosti; Pravo mjesto; Moj pjesniče* **1/2000,** 89; 109; 127;
– *Prepoznavanje; Postmodernist* **3/2000,** 474;
– *Očuđena radost; Evokativni sonet* **3/2000,** 519; 562;
– Obljetnica hrvatskog klasika (Časopis za književnost, kulturu i društvene teme *Osvit* br. 4, Mostar 1999.) **3/2000,** 610-611;

– Nit filozofične tjeskobnosti (Zdravko Kordić, */P/ogledi iz suvremenosti*, izd. Naklada DHK HB, Mostar 2000.) **3/2000,** 619-621;
– *Križ; Komadići neba* **4/2000,** 729; 751;
– *Ranjena jeka; Nezahvalni stvor; Lijek za prizemljaše* **5/2000,** 986;
– Novost iz književne radionice (Ante Matić, *Nebeska galija*, izd. Društvo hrvatskih književnika Herceg-Bosne, 2000.) **5/2000,** 1030-1031;
– Zrcala tihe pjesnikinje (Ružica Soldo, *Ljubičasti sutoni*, Samizdat, Široki Brijeg, 2000.) **5/2000,** 1031-1033;
– Doskok trećemu mileniju (*Ramski zbornik 2000*, izd. Ramska zajednica, Zagreb 2000.) **6/2000,** 1248-1250;
– *Letak; Govor sivila* **2/2001,** 273;
– *Bijes u dolini bijele mjesečine; Odlazak* **4/2001,** 718, 766;
– *Znak; Mala čuda* **1/2002,** 52; 90;
– *Oda neminovnosti* **2/2002,** 314;
– *Malo zrcalo; Biti svoj* **3/2002,** 438; 458;
– *Balansiranje; Svitanje; Lutanje - opet* **5/2002,** 900;
– Zmaj **5/2002,** 923-926;
– *Usud* **6/2002,** 1092;
– *Olovnost zapamćenja* **1/2003,** 70;
– *Darodavci tuge; Ironičar* **3/2003,** 476;
– Sestre suputnice **3/2003,** 500-507;
– *Pustite ga* **4/2003,** 621-622;
– *Europski endem* **5/2003,** 903;

G. M. = GRGEC, Radovan:
– Književna večer o Jakovu Ivaštinoviću **1/1999,** 3;
– Književna večer Božene Kruz **1/1999,** 4;
– *Danica* 2000. (izd. HKD sv. Jeronima, Zagreb 1999.) **5/1999,** 1067-1068;
– Predstavljanje Verešovih *Razmišljanja* **3/2000,** 419;
– *Danica* 2001. **5/2000,** 1028;
– *Danica* 2002. **5/2001,** 1024-1025;
– *Danica* za 2003. (izd. HKD sv. Jeronima, Zagreb 2002.) **5/2002,** 994-995;
– *Danica* 2004. (izd. HKD sv. Jeronima, Zagreb 2003.) **5/2003,** 945;

G. P.:
– Pripisak **4/2001,** 819;

GRABAR, Sergij:
– Izbor: Dismas; Hiton; Mjenjač novca; Okovani (s ukrajinskog preveli Đuro Vidmarović i o. Pantalejmon Salomaha) **2/2002,** 279-283;

GRABČANOVIĆ, Mustafa:
– *Sanjarenje; Noć bez sna* **1/2001,** 111-112;

GRACIN, Juraj:
– Prisjećaj na S. Quasimoda **3/2002,** 459-463;

GRADIŠKA, Ante:
– "Posljednja večera" – gozba nihilističkih zločinaca **1/1999,** 179-183;
– Timor mortis u Sarajevu ljeta Gospodnjega 1995. **4/1999,** 816-819;
– Plivač – samoubojica **5/1999,** 968-969;
– "Kako upokojiti vampira" **5/1999,** 1043-1048;
– My Fair "Ledi" **6/1999,** 1212-1213;
– Spike Lee – guru crnog rasizma **1/2000,** 172-175;
– S(u)m(r)ak Kalajićeva svijeta **2/2000,** 361-364;

– Hrvatski ulični "trainspotting" **4/2000,** 796-799;
– Čeh u Tinseltownu – The recent years (Nova faza u filmskom opusu Miloša Formana) **6/2000,** 1239-1244;
– "Privilegiji svećenstva" **1/2001,** 113-118;
– Moralna rekonkista ili "bura u čaši vode"?! **3/2001,** 513-520;
– Americana s okusom gorčine **5/2001,** 919-922;
– Carlyle – naš suvremenik **6/2001,** 1090-1096;
– Talentirani gospodin Hyde **1/2002,** 38-43;
– Strah od pletenja (ili "korizmena čokolada") **3/2002,** 541-544;
– Demokratie über alles (razmišljanja u povodu "sindroma Le Pen") **4/2002**, 785-794;
– Granice slobode (o filmu Rista Jarve *Godina zeca*) **5/2002,** 965-971;
– Lezi, "Grebene", da te grebem **6/2002,** 1132-1135;
– Moral miscellanea **1/2003,** 158-163;
– Dobar život (i) nama – a ne samo vama! **2/2003,** 345-353;
– "Raising Cain" **3/2003,** 533-536;
– Ministarska optimistična tragedija **4/2003,** 702-709;
– Vršak ledenog brijega **5/2003,** 926-931;
– Kapitalizam koji teče **6/2003,** 1151-1153;

GRAHOVAC, Željko:
– Stilistički besprijekorno ispisan prvijenac (Sanja Babić-Đulvat, *Travnički nocturno*, izd. HKD Napredak, Vitez 2000.) **3/2001,** 645-646;

GRGEC, Radovan:
– Uz rub (122) **1/1999,** 1-3
– Zaslužni nadbiskup Juraj Haulik **1/1999,** 5;
– Uz rub (123) **2/1999,** 225-228;
– Gradišćanskohrvatske teme **2/1999,** 230;
– Luka Perinić (1906. – 1999.) **2/1999,** 232-233;
– Svevlad Slamnig (1924. – 1999.) **2/1999,** 234-235;
– Uz rub (124) **3/1999,** 427-431;
– Svjedok stoljeća – Jean Guitton (1901. – 1999.) **3/1999,** 435-436;
– Dr. Alojzije Stepinac i Hrvatski katolički pokret **3/1999,** 437-444;
– Uz rub (125) **4/1999,** 639-644;
– 130. obljetnica smrti kardinala Haulika **4/1999,** 645;
– Uz rub (126) **5/1999,** 855-858;
– Uz rub (127) **6/1999,** 1081-1083;
– Eugen Kumičić na jeronimskoj večeri **6/1999,** 1228;
– Uz rub (128) **1/2000**, 1-4;
– Predstavljanje *Molitava sv. Antuna Padovanskog* **1/2000,** 5;
– O Božiću i kalendaru **1/2000,** 6;
– Stepinčevo u HKD-u sv. Jeronima **1/2000,** 6;
– Uz rub (129) **2/2000,** 225-228;
– Svijet i nadsvijet u književnosti **2/2000,** 229;
– Hrvatski naš (ne)zaboravljeni **2/2000,** 230;
– Uz rub (130) **3/2000,** 413-417;
– Uz rub (131) **4/2000,** 637-642;
– Posljednja vijest: Prof. Josip Berka (1906. – 2000.) **4/2000,** 840;
– Uz rub (132) **5/2000,** 843-848;
– Govor nakon otkrivanja poprsja Petru Grgecu (1890. – 1962.) u Batinskama 19. VIII. 2000. **5/2000,** 850-852;

– Uz rub (133) **6/2000,** 1053-1056;
– Uz rub (134) **1/2001,** 1-6;
– Don Ante Miličić (1917. – 2000.) **1/2001,** 8-9;
– Uz rub (135) **2/2001,** 217-220;
– Uz rub (136) **3/2001,** 437-441;
– Uz rub (137) **4/2001,** 661-664;
– Uz rub (138) **5/2001,** 865-870;
– Ivo Balentović (1913. – 2001.) **5/2001,** 871;
– Boro Pavlović (1922. –2001.) **5/2001,** 872;
– Uz rub (139) **6/2001,** 1057-1060;
– Stjepanu Krčmaru – in memoriam (prigodom otvaranja spomen-sobe u Virju 9. XI. 2001.) **6/2001,** 1064-1065;
– Uz rub (140) **1/2002,** 1-4;
– HKD sv. Jeronima i HKP **1/2002,** 8-10;
– Uz rub (141) **2/2002,** 217-220;
– Hrvatski biografski leksikon **2/2002,** 377-378;
– Uz rub (142) **3/2002,** 397-401;
– Stjepan Hrastovec (1909. – 2002.) **3/2002,** 402;
– Uz rub (143) **4/2002,** 617-620;
– Uz rub (144) **5/2002,** 833-838;
– Uz rub (145) **6/2002,** 1021-1024;
– *Zapaljene svijeće* Vere Valčić **6/2002,** 1025;
– Jeronimska *Danica* 2003. **6/2002,** 1026;
– Književna večer o Ivanu Pavlu I. **6/2002,** 1027;
– Predstavljanje Grgecova *Zakona srca* **6/2002,** 1029;
– Uz recenziju *V. Deželić st.* **6/2002,** 1186-1187;
– Uz rub (146) **1/2003,** 1-3
– O. Tomo Vereš (1930. – 2002.), **1/2003,** 4-5;
– Uz rub (147) **2/2003,** 193-195;
– Uz rub (148) **3/2003,** 393-395;
– Zvonimirovom do Džamije i dalje **3/2003,** 398-400;
– Uz rub (149) **4/2003,** 579-582;
– O geniju jezika, žene, prevoditelja itd. **4/2003,** 688-690;
– Uz rub (150) **5/2003,** 753-756;
– Prof. Dragan Sax (1917. – 2003.) **5/2003,** 757;
– Eugen Kumičić-Genči (1916. – 2003.) **5/2003,** 757-758;
– Zadnja vijest: Josip Bozanić – kardinal **5/2003,** 975;
– Uz rub (151) **6/2003,** 977-980;

GRGIN, Tomislav:
– Vrgada – otok sunca i tvrđava-grad na istoku **4/1999,** 726-729;
– Podrijetlo žitelja otoka Vrgade **5/2000,** 981-985;

GRUBIŠIĆ, Vinko:
– Poneke napomene o prekrasnom Josipu, s posebnim osvrtom na *Prodanje i život Jozipa Patriarke* fra Petra Bakule **1/2002,** 114-129.

GUEDES, Fernando:
– *Sàmo; Deveta pjesma; Gospode, Tvoja slika* (autor prijevoda s portugalskog izvornika: Nikica Talan) **1/2000,** 65-67;

GUIDACCI, Margherita:
– *Križni put čovječanstva* (dvojezično! – autor prijevoda s talijanskog izvornika: Tvrtko Klarić) **1/1999,** 8-12;
– *Savjeti mladome pjesniku* (autor prijevoda: Tvrtko Klarić) **1/2000,** 8-9;
– *Snop sjene* (autor prijevoda: Tvrtko Klarić) **3/2000,** 441-444;
– *Isenheimski oltar* (autor prijevoda: Tvrtko Klarić) **2/2000,** 232-242;
– O jednom sretnom susretu u ozračju kreativnosti (autor prijevoda: Tvrtko Klarić) **2/2000,** 247-249;
– Prežalosnoj (odabrao i preveo Tvrtko Klarić) **2/2003,** 212;

HABAZIN, Ana:
– Dina Franin: Zadnji sokovi ljeta (izd. Bill Commerce, Zagreb 1999.) **4/1999,** 842;
– Dina Franin: Zaklonjeni mjesec (izd. Hrvatsko haiku društvo, 1999.) **5/1999,** 1065-1066;

HAJSZAN, Robert:
– Vanek Šiftar (1919. – 1999.) **1/2000,** 184-185;

HAJTOV, Nikolaj:
– Strah (autor prijevoda s bugarskog izvornika i kratke bilješke o piscu Ivo Balentović) **4/1999,** 767-772;

HALOŽAN, Jože = **TOPOLOVEC**, Jože:
– Tonček (autor prijevoda i bilješke o piscu izvornika Božidar Brezinščak Bagola) **4/1999,** 798-804;

HANŽ, Branko:
– Prilog bibliografiji Đure Sudete **4/2003,** 602-604;
– 110. obljetnica prvog hrvatskog kalendara u SAD-u **4/2003,** 730-733;

HARNI, Slavko:
– Putovi i putokazi fra Ignacija Gavrana (Fra Ignacije Gavran, *Putovi i putokazi III*, izd. Svjetlo riječi, Sarajevo 1998.) **3/1999,** 622-624;
– Drhtaj odanosti ili siromašni rasipnik (*O slikaru fra Ambrozu Testenu*) **6/1999,** 1095-1100;

HEĆIMOVIĆ, Vesna:
– *Lahor u oluji; Neću i ne želim* **3/2002,** 423; 428;

HERES, Tomislav = **MARČINKO**, Mato:
– Zaprešićki godišnjak 1997. **2/1999,** 410-414;
– Petrinjski zbornik za povijest i obnovu zavičaja **3/1999,** 615-616;
– Rasprave Nede Grbina o glagoljskim spomenicima u Salima i Zaglavu **3/1999,** 616-617;
– Godišnjak *Poljica* br. 23/1998 **3/1999,** 617-618;
– Život i djelo dr. fra Jure Radića (1920. – 1990.) **3/1999,** 620-622;
– Da se ne zaboravi (Frane Mihanović, *Da se ne zaboravi*, Gata 1999.) **6/1999,** 1250-1252;
– Zbornik *Kršni zavičaj* broj 32/1999. **1/2000,** 192-195;
– Godišnjak *Poljica* boj 24/1999. **1/2000,** 195-198;
– Petrinjski zbornik za povijest i obnovu zavičaja 2. **2/2000,** 389-393;
– Najnovije rasprave i članci dr. fra Karla Jurišića **3/2000,** 611-615;
– Zaprešićki godišnjak 1998. **3/2000,** 621-624;
– Godišnjak *Poljica 2000*, **2/2001,** 400-403;
– Zbornik *Kršni zavičaj* broj 33/2000. **2/2001,** 403-405;
– Teško Klisu jer je na kamenu, a kamenu jer je Klis na njemu **2/2001,** 405-406;
– Petrinjski zbornik br. 3/2000 **3/2001,** 638-640;
– Zaprešićki godišnjak 1999. **3/2001,** 640-645;

– Novopokrenuta *Lička revija* **2/2002,** 372-373;
– Zbornik *Kršni zavičaj 2001* **2/2002,** 373-376;
– Vatrogasno društvo – predvodnik kulturnoga i prosvjetnoga života (Stjepan Laljak, Sto godina vatrogastva u Zaprešiću, izd. Matica hrvatska i Vatrogasna Zajednica grada Zaprešića, Zaprešić 2001.) **4/2002,** 805-808;
– *Petrinjski zbornik* br. 4/2001 **4/2002,** 817-819;
– Godišnjak *Poljica* br. 26/2001. **5/2002,** 1004-1006;
HORVAT, Tihomir:
– Uljez **4/2003,** 637-641;
– Iskra **6/2003,** 1078-1089;
HORVAT, Vladimir:
– Drago Štambuk: *Uklesano u planinama* (izd. Matica hrvatska, Zagreb 1999.) **4/2000,** 830-831;
– Jubileji isusovca leksikografa Jakova Mikalje **3/2001,** 625-626;
HORŽINEK, Marija:
– Petrinjski biografski leksikon (Ivica Golec, *Petrinjski biografski leksikon*, izd. Matica hrvatska, Petrinja 1999.) **4/1999,** 845-846;
– Josip Stanić Stanios: *Kad zakucaju čavle* (vlastita naklada, Rim 1999.) **4/1999,** 846-847;
– *Zašto?* **6/1999,** 1141;
– Igra sa smrću **1/2000,** 136-137;
– Petrinjski zbornik (za povijest i obnovu zavi~aja, br. 2/1999.) **1/2000,** 208;
– Nesanica **3/2002,** 492-494;
HORŽINEK, Miroslav:
– Bajtica (*sjećanje*) **2/2002,** 326-334;
– Susret sa Stjepanom Radićem (sjećanje) **5/2002,** 893-899;
– Euharistijski kongres (*sjećanje*) **5/2003,** 855-866;
HUDEC, Ivan:
– 450. godišnjica doseljenja Hrvata u općinu Chorvatsky Grob **5/2002,** 989-991.
HUGO, Victor:
– Deset proznih ulomaka (odabrao i preveo Stanko Tenšek) **1/2003,** 7-14;
– *Deset pjesama* (odabrao i preveo Stanko Tenšek) **1/2003,** 15-24;

ILIČIĆ, Petar:
– *Iverje; Kada jednom nestanem* **1/2000,** 138;
ILJAZAGIĆ, Mevlida:
– *Da se mene nešto pita* **1/2001,** 59;
IRVANEC, Oleksandr:
– Recording (s ukrajinskoga preveo: Aleksa Pavlešin) **3/2001,** 489-498;
ISHKAN, Moushegh:
– *Armenski jezik Armencu je dom* (odabrao i preveo Tomica Bajsić) **1/2003,** 34.
IVANIŠEVIĆ, Goran:
– Branko Fučić na putovanju po otocima Cresu i Lošinju godine 1948. **3/1999,** 572-579;
IVELJA, Ana:
– *U jarmu* **6/1999,** 1167;

JAČMENICA-JAZBEC, Verica:
– Dvije pjesničke školjke bisernice (o pjesničkim knjigama sestara Đurđe

pl. Toldy-Barilar i Marije pl. Toldy-Brindl) **5/2001,** 1037-1038;
– Cvetje i ternje Đurđe pl. Toldy Barilar **3/2002,** 604;
JARAK, Vjeko Božo:
– Sjećanje na hrvatskog slikara Omera Mujadžića (1903. – 1991.) **1/2001,** 79-83;
JELENIĆ, Biserka:
– Primanje počasnih članova u HKDPD (= Hrvatsko katoličko društvo prosvjetnih djelatnika), **1/2003,** 169-170;
JELIČIĆ, Matej:
– Rječita šutnja (Jessica Powers i njena duhovnost) **4/2000,** 643-644;
JEMBRIH, Ivica:
– *Viečna sveta nada* **5/2000,** 897;
– Tetoverani čovek (Denis Peričić, *Tetoverani čovek*, izd. Kajkavsko spravišče, Zagreb 2000.) **5/2000,** 1033-1036;
– *Garestin - Feniks varoš - Varaždin* (Sonetni vienec) **1/2002,** 66-74;
– *Na bijeloj površini; Srce, ti si slobodno* **3/2002,** 526;
– Danijel **3/2002,** 527-528;
JERNEJ, Josip:
– O rječniku sinonima **4/2002,** 658-660;
JESENOVIĆ, Franjo:
– Otac Paškal Cvekan (1913. – 1998.) **1/1999,** 124-127;
JEVAK, Zlatko:
– Počast banu Ivanišu Korvinu **6/1999,** 1221-1222;
– Obljetnica slovačkog pisca Martina Kukučína, velikog hrvatskog prijatelja **4/2000,** 804-805;
– Tjedan Hrvata iz Slovačke u Zagrebu **6/2000,** 1238;
– Prva knjiga u Hrvatskoj o košičkim mučenicima **6/2000,** 1248;
– Aleksandar Rudnay, veliki prijatelj Hrvata **1/2001,** 180-181;
– 240. obljetnica rođenja Aleksandra Alagovića **2/2001,** 395;
– Putem sv. Marka Križevčanina kroz Slovačku **4/2001,** 825-826;
– Uz beatifikaciju grkokatoličkih mučenika **1/2002,** 170-171;
– Predstavljena monografija o slovačkim Hrvatima **2/2002,** 370-371;
– Slovaka više za 105.000 **3/2002,** 572-573;
– Spomen na A. Alagovića **3/2002,** 573-574;
– Obilježena 10. obljetnica osnutka Saveza Slovaka **4/2002,** 795;
– Obilježena 100. obljetnica iseljavanja Slovaka **4/2002,** 795-796;
– Predstavljena knjiga *Uspomene iz Slovačke* **4/2002,** 816-817;
– Jesenji posjet Slovačkoj **6/2002,** 1156-1158;
– Obilježena 35. godišnjica smrti dr. Josipa Andrića **1/2003,** 167-168;
– Ján Jankovič, ugledan slovački prevoditelj, kroatist i nakladnik **3/2003,** 553-554;
– Obilježena 145. obljetnica rođenja Salamona Bergera, osnivača Etnografskog muzeja u Zagrebu **4/2003,** 711-712;
– Obilježena 75. godišnjica smrti Martina Kukučína **4/2003,** 712-714;
– Svečano obilježena 140. obljetnica Matice slovačke **5/2003,** 940-941;
– Prvi broj časopisa *Hrvatska rosa* **5/2003,** 959-960;
– Ljetne zabilješke iz Sarajeva **6/2003,** 1063-1067;
– Spomen-večer Andreju Hlinki **6/2003,** 1162-1163;
JONJIĆ, Tomislav:
– Površno o Šufflayu i ustaškom pokretu **2/2001,** 380-389;
JOSCA, Giuseppe:

– Dan kada je papa Roncalli putovao vlakom (s talijanskog izvornika preveo: Stanislav Vitković) **3/2001,** 448-450;
JUDAK, Viliam:
– Nadbiskup dr. Eduard Nécsey i 50. godine XX. stoljeća (sa slovačkoga preveo Peter Sedlák) **2/2003,** 257-267;
JURAS, Antica:
– Posjet Ljubi Karamanu **1/1999,** 149-152;
JURČIĆ, Mladen:
– Molba Ligi narodâ za hrvatsku neovisnost 1934. **1/1999,** 18-20;
– *Nastojanje, Sonet središta* **1/1999,** 65;
– Otajstveni portal (8.) **1/1999,** 66-79;
– Vladavina prava (izd. Lux d. o. o., Zagreb) **1/1999,** 192-194;
– *Uslišanje (oris psalma); Pjesnik u vrtu; Gosti* **2/1999,** 255; 269;
– Otajstveni portal (9.) **2/1999,** 256-268;
– Vladavina prava br. 1/1999. **2/1999,** 401-402;
– Otajstveni portal (10.) **3/1999,** 480-495;
– *Nama ukoričena riječ; Sad živi!; Iza* **3/1999,** 495-496; 546;
– Mir kao rijeka **4/1999,** 648-656;
– *Jednom; Razmeđa; Da ne odrvenim* **4/1999,** 657-658;
– Raskrižje **5/1999,** 882-900;
– *San pod ledom; Kamo?; Odbijanje da se pođe na put k hrvatskim književnim krugovima; Paulu Valéryju* **5/1999,** 900-902;
– Rovinjska nadahnuća **5/1999,** 1055-1058;
– Zov **6/1999,** 1113-1115;
– *A danas...; Kamenolom, rudnik; Silazak nadahnuća; Gradska pjesma* **6/1999,** 1116-1117;
– Novi broj *Vladavine prava* **6/1999,** 1252-1253;
– Umjetnik u propadanju **1/2000,** 55-60;
– *Iza pjesnika; Pali kralj; Morski konjic; Da mi je ...; Silnica* **1/2000,** 60-61, 88-89;
– Sjeverni pol hrvatskih "književnih krugova" **2/2000,** 261-264;
– *Barem me nikada neće pregaziti vrijeme; Među barbarima* **2/2000,** 265-266;
– Gdje su sada jadikovke o nužnosti slobode, nesmetanoga rada i neovisnosti medija **2/2000,** 384-385;
– *Al Araaf* – transcendentalna poema Edgara Allana Poea **3/2000,** 457-462;
– *Robinsonov savjet; Obraćenik; Besjeda iz praha; Oživčenje; Upozorenje; Stapanje* **3/2000,** 463-464; 575;
– Željezna šaka demokracije **3/2000,** 595-596;
– Ogled o čistoći **4/2000,** 660-664;
– *Stanka; Noćno more;Objava; Ono; Pečat* **4/2000,** 664-667; 723;
– Nepouzdano obzorje (ulomak iz romana) **5/2000,** 898-908;
– *Istinski; Jato; Ispovjedaonica* **5/2000,** 909;
– Mila si nam ti jedina (*Hrvatsko rodoljubno pjesništvo od Baščanske ploče do danas*, izd. Alfa, Zagreb 1998.) **5/2000,** 1042-1043;
– Nepouzdano obzorje (ulomak iz romana) **6/2000,** 1082-1092;
– *Izgubljeno; Volio bih* **6/2000,** 1093;
– *Naravno; Opreke; Utihnuće* **1/2001,** 27-28;
– Nepouzdano obzorje (2.) **1/2001,** 29-40;
– Nepouzdano obzorje (3.) **2/2001,** 248-257;
– *Columbus* (s usporednim autorovim engleskim tekstom) **2/2001,** 258-261;

– Nedjelja **3/2001,** 456-460;
– *Mnijem* (s usporednim autorovim starogrčkim tekstom) **3/2001,** 556;
– Obrisi totalitarne demokracije **3/2001,** 615-618;
– *Drukčiji; Osjet; Dođe mi da živim* **4/2001,** 692-693; 698;
– Vox **4/2001,** 694-698;
– Gostovanje splitskoga HNK – kazališni događaj koji će se pamtiti **4/2001,** 821-824;
– *Odavde; Sonet; Posljednje samoće* **5/2001,** 884;889-890;
– Mozganja (*umjesto dnevnika*) **5/2001,** 885-888;
– Poziv (*ulomak iz veće cjeline*) **6/2001,** 1098-1099;
– *Kazna; Plićak* **6/2001,** 1100-1101;
– Još jedno uspješno i spektakularno gostovanje u zagrebačkom HNK **6/2001,** 1215-1218;
– Ledeni val na početku tisućljeća **1/2002,** 32-36;
– Zimski pragovi **1/2002,** 36;
– Što znače režanja na vjeru **1/2002,** 159-161;
– Uskršnje razmišljanje **2/2002,** 224-226;
– *Protiv; Ničija zemlja; Paučina; Bog je i u šumi* **2/2002,** 227-228; 254;
– Očaranost đavlom **2/2002,** 338-340;
– Dnevničko razmišljanje **3/2002,** 424-427;
– *Idi konačno pomiren; Da sam...* **3/2002,** 427-428;
– Svježa i zabavna klasika (*Umišljeni bolesnik* J. B. P. Molièrea u Dramskom kazalištu Gavella) **3/2002,** 561-563;
– Sve **4/2002,** 647-656;
– *Kao molitva; Slušatelju* **4/2002,** 657;
– Dijalog o napuštanju **5/2002,** 843-852;
– *I dalje; Čežnja za knjigom; Grčki Novi zavjet* **5/2002,** 853-854;
– Unutar krajolika (*lirski tekst*) **5/2002,** 874-877;
– Sloboda kao vezanost duhom **6/2002,** 1030-1035;
– *Slutnja sebe; Margina; Dosta mi je; Sad, naprotiv* **6/2002,** 1035-1037;
– Dnevi (zapisi umjesto dnevnika) **1/2003,** 28-32;
– *Svemirska soba; Labud* **1/2003,** 33;
– *Nanosi* **2/2003,** 236;
– Ustajanje protiv (oris mogućeg filozofskog djela) **2/2003,** 237-240;
– Dolutao **3/2003,** 401-406;
– *Ne moje; Na gradnji Kineskog zida; Memonomenos; Ako sve je veza* **3/2003,** 406- 410;
– Dokoni dojmovi (dnevnički zapisi) **4/2003,** 595-597;
– *Kain; Obrana od nas; S onu stranu samoće; Posljednji pjesnik* **4/2003,** 598-601;
– Zid **5/2003,** 765-776;
– *Sad tek stojim; Tko još?; Mogućnost* **5/2003,** 777-779;
– *Kelethmos; Božićna; Žal za zlatom* **6/2003,** 998-999;
– Planina ili usred čudesnoga **6/2003,** 1000-1005;
JURIŠIĆ, Šimun:
– Sjećanje na splitsko kazalište – zašto sam pobjegao iz kazališta? **1/1999,** 53-64;
– Naši knjižničari i knjigoljupci **2/1999,** 291-297;
– Seoski župnik – četvrt stoljeća pisac **4/1999,** 821-822;
– Ivo Andrić o hrvatskim piscima **5/1999,** 928-933;
– Hrvati u Moskvi i Petrogradu **6/1999,** 1133-1141;
– Hrvati u Madridu **2/2000,** 283-288;

– Zadarske slike i prilike **1/2001,** 85-90;
– Svećenik i publicist Matko Mandić **6/2003,** 1068-1072;
JUZBAŠIĆ, Vinko:
– Sjemeništarac uzorna života **2/2000,** 321-323;
– Uzor katoličkog đaka i muža **1/2001,** 145-148;
– Prilozi za biografiju fra Bernardina Tome Leakovića **6/2001,** 1191-1193;
– *U ovo malo dana; Sjeti se moga imena; U nedjeljno jutro* **1/2002,** 113;
– Križarska organizacija u Bošnjacima **4/2003,** 654-658;

KABALIN, David:
– *Čudesan poj* **3/2000,** 525;
– *Na Božjoj stazi* **6/2000,** 1152;
– *Zebnja* **6/2001,** 1088;
– *Uragan* **6/2002,** 1061;
– *Proljetni san* **3/2003,** 495;
– *Ovoljetna paklenska žega* **6/2003,** 1073;
KADIĆ, Husein:
– Chaman – Kuban – Tanais **5/2000,** 949-974;
– "Sirija – kolijevka civilizacije" – izložba za treće tisućljeće **2/2001,** 289-297;
– *Yesterday; Sex and Drugs and Rock' n' Roll* **3/2001,** 520;
– Agatha Christie i Bliski istok **3/2003,** 418-422;
– Slavista je "sve manje", ali iranista ni od korova – iliti: kudeći jedno (slavenstvo), kvarimo drugo (iranstvo) **6/2003,** 1154-1159;
KALMAR, Aleksandar:
– *Riječi* **4/2000,** 695;
KARAKAŠ, Jure:
– Knjiga ponosa, prkosa i otpora (*Ponosna Hrvatska*, zbirka domoljubnih koračnica i popjevaka od Ilirskog preporoda do danas, izd. Časnički klub 242, Zagreb 1999.) **4/1999,** 830-831;
– Slojevita proza modernoga izraza (Vlado Prekratić, *Osakaćeni anđeli*, Biblioteka INA, Zagreb 1998.) **4/1999,** 831-834;
– Ljepota jednostavnosti (Branko Živković, *Slavonija moja ljubav*, izd. Školska knjiga, Zagreb 1996.) **4/1999,** 834-835;
– Knjiga o školovanju svećenika (Mile Bogović, *Povijest visokoškolske izobrazbe u biskupijama Senjskoj i Modruškoj ili Krbavskoj do 1940.*, izd. Sakralna baština, Senj 1999.) **6/1999,** 1239-1241;
– Poezija tamnih tonova (Nina Novak = Marija Bašić, *Sahranjene iluzije)* **6/1999,** 1247-1250;
– Knjiga o srijemskim Hrvatima (Vlatko Rukavina, *Hrvati stvaraoci u Zemunu*, izd. Matica hrvatskih iseljenika, Zagreb 1999.) **1/2000,** 189-190;
– Priče poput gorkih suza (Slavko Vranjković, *Golgotska svitanja*, izd. Matica hrvatska, Valpovo 1998.) **3/2001,** 649-651;
KATALINIĆ, Kazimir:
– Izvadci iz dopisivanja prof. Oršanića i prof. Žanka **2/1999,** 299-302;
– Binomij Oršanić-Žanko **4/1999,** 670-703;
KATIĆ, Zoran:
– Vječnost; Učenje; Čovjekova tragičnost; Opomena; Dom za dušu; Spas duše **1/2000,** 139-141;
– *Prorok; Ljubav izjednačava; Ime* **3/2000,** 538-539;

– Čudo istine; Neizrecivo **4/2000,** 750; 751;
– *Bunar; Put; Srce se ne predaje* **5/2000,** 946-947;
– *San* **1/2001,** 102;
– *Prokletstvo tajne, Rob ljubavi; Propovjednik* **5/2001,** 947-949;
– Izvor mudrosti; Čvorište svjetova **5/2002,** 878-879;
– Umjetnik i propovjednik **1/2003,** 111-113;
– Snovi; Bit pravde; Dobro **3/2003,** 497-498;
– *Prosjak i skupljač kamenja* **5/2003,** 814;
KAUZLARIĆ, Nevenka:
– *Bolesna rijeka* **2/2001,** 278;
– *Tradicija; Okvir za jesen* **6/2001,** 1161;
– *Haiku za ptice* **3/2002,** 507;
– *Vukovarski nokturno* **5/2002,** 952-953;
– U vukovarskom vremenu i prostoru **6/2003,** 1074-1077;
KAZIJA, Tomislav:
– *Crne misli; U meni traje; Tamo gdje smo sanjali poći* **3/1999,** 526, 593;
KERO, Pavao:
– Dva vlastoručna pisma sv. Pija X. biskupu šibenskom Vinku Pulišiću **1/2003,** 47-48.
KIPLING, Rudyard:
– *Recesijska* (odabrala i prevela Đurđica Garvanović Porobija) **4/2003,** 634;
KLAIĆ, Šimo:
– *Vrijeme nastajanja* **1/1999,** 134;
KLARIĆ, Kazimir:
– Uskrs - Pod zidom **1/1999,** 128-134;
– Tri poluvedre crtice **3/1999,** 580-584;
– Priča o neobičnoj štakorici **6/1999,** 1169-1174;
– Početak milenija **6/2000,** 1101-1107;
– Leptiri **1/2002,** 131-142;
KLARIĆ, Tvrtko:
– Ustrajnost svjedočenja građanske odvažnosti (*Prevoditeljeve marginalije uz* Križni put *Margherite Guidacci*) **1/1999,** 12-14;
– Uzor-udžbenik (Krešimir Brlobuš, *Život glazbe: udžbenik za glazbenu kulturu u sedmom razredu osnovne škole,* izd. Alfa, Zagreb 1998.) **1/1999,** 215;
– Novi izložbeni prostor **3/1999,** 613-614;
– Djelo Margherite Guidacci – uvijek pouzdana preporuka **1/2000,** 12;
– Kako je nastao *Križni put Čovječanstva* Margherite Guidacci **2/2000,** 243;
– Čitatelji čekali i – dočekali [prvu knjigu pjesama M. Guidacci] **3/2000,** 445-446;
– Nepoznati Nikola Šop (razgovor s Antunom T. Koštrom) **5/2000,** 859-881;
– Kuća obložena knjigama (Gonetajući pjesništvo Tomice Bajsića) **4/2001,** 675-676;
– Andreas Hofer – uzor borca za jedinstvo **5/2001,** 877-878;
– Kulturna događanja u Zaboku **6/2001,** 1218-1221;
– Galerija Šimun **6/2001,** 1221-1222;
– Albino Luciani učitelj i svjedok vedrine **1/2002,** 13-14;
– Poniznost u životu i djelu Ivana Pavla I. **2/2002,** 229-231;
– Verbofuror [razgovor s T. Ladanom prigodom 70. rođendana] **3/2002,** 408-415;
– Dubrovački gospari (L. Paljetak i I. Vojnović) u Svetom Križu Začretju **3/2002,** 605;
– Najava obilježavanja 100. obljetnice rođenja Nikole Šopa **2/2003,** 226-227;

– Prvo je bio Gjalski, pa Belina, a u najavi je i Ivan Lovrenčić… **6/2003,** 1013-1015;
KOLANOVIĆ, Maša:
– *Soba u čuđenju* **3/2000,** 440;
KOLAR-ĐUDAJEK, Magdalena:
– *Človek* **2/2000,** 343;
– *Sonet* **1/2001,** 84;
KOLIMBATOVIĆ, Drago:
– Svoj je lik urezao u moj život (Povodom 50. obljetnice smrti oca Josipa-Sibe Budrovića) **5/2000,** 936-945;
– Matej Jeličić (1927. – 2001.) **4/2001,** 666-671;
– Dominikanci, Hrvatine i Srbi danas i ovdje (Povodom godišnjice smrti Mateja Jeličića) **4/2002,** 626-629;
– Što ja tu mogu? **1/2003,** 152-155;
– Lice i naličje (*Povodom smrti fra Tome Vereša*) **2/2003,** 198-201;
KOLJCOV, Aleksej:
– *Žetva* (S ruskog izvornika preveo i bilješku o autoru napisao Fikret Cacan) **4/2001,** 665;
KORČINSKI, Orest:
– Ljetopisni Hrvati i problem formiranja državnosti u Prikarpaću (s ukrajinskoga preveo: Đuro Vidmarović) **3/2000,** 551-559;
KORDIĆ, Nada:
– *Nekad i sad* **6/2001,** 1075;
KOREN, Ljubica Željkova:
– *2000. godine* **6/2001,** 1190;
KOSTRÉ, Stjepan Adrian:
– *Moj otac je otišao bez suza* **1/2000,** 7;
KORSKY, Ivo:
– Potreba nacionalizma u današnjoj Hrvatskoj **4/1999,** 808-814;
KOVAČ, Marijan:
– Dvije publikacije o mojemu nekadašnjemu "San Damianu" **4/1999,** 847-849;
– *Grad na gori* **3/2003,** 508;
KOVAČEVIĆ, Marko:
– Ad Adalbertum exegetam epistula prima ili Otvoreno pismo dr. Adalbertu Rebiću **6/2002,** 1135-1137;
– Mnogo je teže do etičkih vrijednosti nego do kulturnog blefiranja **2/2003,** 332-337;
KOVAČEVIĆ, Tomislav:
– *Grijači snijega* **4/2000,** 730-731;
– Kamenine (Libuša Kirac, *Naši kameni*, izložba slika, Bribir 1999.) **4/2000,** 806-807;
– *Oblijepljeni tamnim mirisima* **6/2000,** 1141;
– Crnim plamenom krvare svijeće **6/2000,** 1238-1239;
– Pjesma kao oblik sna (Marica Mostarac-Štokić, *San ptice zlatokrile*, izd. Senjsko književno ognjište, Senj 2001.) **6/2002,** 1169-1170;
KOVAČIĆ, Milivoj:
– Moja sjećanja na susrete s nadbiskupom dr. Alojzijem Stepincem **5/1999,** 923-927;
– Tri dobra prijatelja, ugledna građanina i lepoglavska zatvorenika **4/2000,** 706-712;
– Djelovanje časnih sestara Družbe kćeri Božje ljubavi u Koprivnici **5/2001,** 992-998;
– Moj kateheta Mihovil Kolarić **2/2003,** 298-302;

KOŽUL, Stjepan:
– Josip Žalac: *Gle, iziđe sijač sijati* (vlastita naklada, Zagreb 1999.) **1/2000,** 204-206;
– Franjevci žrtve II. svjetskog rata, poraća i jugokomunizma (Ivan Damiš, *Franjevci Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda, žrtve drugog svjetskog rata, poraća i jugokomunizma*, izd. HKD sv. Jeronima, Zagreb 2000.) **6/2000,** 1253-1257;
– Gerard Tomo Stantić, karmelićanin našega podneblja, učenik Ivana od Križa (izd. Visepostulatura o. Gerarda i Mikrorad, Zagreb 2000.) **6/2000,** 1263-1267;
– Ivan Pavao II.: Testament za treće tisućljeće (izd. Prometej, Zagreb 2000.) **1/2001,** 197-200;
– Emilij Laszowski Szeliga 1868. – 1949. **2/2001,** 406-409;
– Smisao života (Josip Kribl, *Smisao života*, izd. HKD sv. Jeronima, Zagreb 2001.) **2/2001,** 424-426;
– Confessores fidei (Tomo Vukšić, *Confessores fidei: Čule, Čekada, Majić, Nuić, Perić*, izd. Biblioteka Crkve na kamenu, Mostar 2000.) **3/2001,** 646-649;
– Mi i oni – siguran identitet pretpostavka susretanja (Tomo Vukšić, izd. Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo 2000.) **4/2001,** 841-844;
– Apologia asinaria (Nikola Mate Roščić, *Apologia asinaria iliti Obrana teškog magarećeg žitka: pohvalno slovo o najboljem tovaru svih vremena*, /suvremeni apokrif/, izd. Hrvatski katolički zbor MI, Zagreb 2001.) **5/2001,** 1040-1042;
– Da im spomen očuvamo (Ratko Perić, *Da im spomen očuvamo*, izd. Biskupski ordinarijat, Mostar 2000.) **6/2001,** 1237-1241;
– Monografija o župniku Stjepanu Pavuniću **1/2002,** 189-193;
– Ogledalo pravde (*Biskupski ordinarijat u Mostaru o navodnim ukazanjima i porukama u Međugorju*, izd. Biskupski ordinarijat, Mostar 2001.) **2/2002,** 381-385;
– Ivan Damiš: *Međimurski franjevci 20. stoljeća* (izd. HKD sv. Jeronima, Zagreb 2002.) **2/2002,** 385-387;
– Nuićevo "Neistinito o istinskom *Ogledalu pravde*" **5/2002,** 971-975;
– Mato Repić: Uspomene lepoglavskog župnika **5/2002,** 1008-1010;
– Ravnokotarski fratar Mile Mamić **5/2002,** 1010-1012;
– Monografija: Akademija likovnih umjetnosti Široki Brijeg **6/2002,** 1160-1162;
– Dr. Velimir Deželić stariji (1864. – 1941.) **6/2002,** 1187-1190;
– Kristologija kamena (Nikola Mate Roščić, *Kristologija kamena*, izd. Hrvatska provincija sv. Jeronima franjevaca konventualaca, Zagreb 2003.) **2/2003,** 373-378;
– Dubrovački biskup Josip Marija Crijević **3/2003,** 569-573;
– Nova religija globalizma (Nikola Mate Roščić, *Nova religija globalizma*, izd. Hrvatska provincija sv. Jeronima franjevaca konventualaca, Zagreb 2003.) **4/2003,** 719-727;
– Mihovil Kolarić – vjeroučitelj u Koprivnici (Milivoj Kovačić, *Mihovil Kolarić, svećenik kateheta-vjeroučitelj u Koprivnici*, izd. Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije "Tkalčić", Zagreb 2003.) **4/2003,** 727-730;
– Stradanja Hrvata u istočnoj Hercegovini **5/2003,** 945-948;
KRAJAČIĆ-BEUTZ, Mira:
– Dati li ne dati? **1/1999,** 121-122;
– Krik muhe **3/1999,** 560-562;
– *Jer ja sam more…; Kapelica uz more* **4/1999,** 713;

– *Majci; Tebi, Majko…* **2/2000,** 254; 352;
– *Ona ista suza* **3/2002,** 442:
– *Zapamti…* **5/2002,** 879;
KRALJ, Neven = **JURČIĆ**, Mladen:
– Neposredno i snažno pjesničko svjedočanstvo (Stane Zurak, *De bello barbarico*, izd. HKD sv. Jeronima, Zagreb 2001.) **5/2001,** 1045-1046;
KRALJEVIĆ, Ivka:
– *Haiku* **3/1999,** 512;
– *Tu sam* **5/1999,** 907;
– *Haiku; Svi Sveti* (haibun) **6/1999,** 1120-1121;
– *Haiku* **1/2000,** 124;
– *Noć bez cvrčkove pjesme* (haibun) **3/2000,** 518;
– *Na kraju jednog puta* **6/2000,** 1189;
– *Zimski dan u Komiži* (haiku) **2/2001,** 298;
– *Haiku* **3/2002,** 495;
KRASNOV, Gjuro:
– Hrvatska srednjovjekovna numizmatika 10. – 16. stoljeća **1/1999,** 186-188;
– Uloga dubrovačkih plemića ašika u formiranju muzeja u Jaroslavlju u Rusiji **4/1999,** 822;
– Jubilarna 1998. godina (70. obljetnica utemeljenja Numizmatičkog društva) **3/2000,** 607-609;
– Bokeljska bratovština sv. Jurja i sv. Trifuna u Veneciji **6/2000,** 1160-1161;
KREN, Tatjana:
– Dan Gospodnji ili "sveta nedjelja" – prvi ili zadnji dan u tjednu? **1/1999,** 144-148;
– Misao na vječnost i kraljica zemlje (*Pola stoljeća od smrti Janka Leskovara*) **2/1999,** 249-254;
– Kad usred dana nastane tama **3/1999,** 548-554;
– Hrvatska "Stara pjesma" **4/1999,** 664-667;
– Snaga vjere i posvete (Goran Ivanišević, *Obitelj nadvojvode Karla Stjepana posvetila se Presvetomu Srcu Isusovu 10. svibnja 1899. u Velom Lošinju*, Veli Lošinj 1999.) **4/1999,** 837-839;
– Kroz Sveta vrata u Jubilej 2000. **5/1999,** 871-879;
– Markova (je) crkva mnogima smeta(la) **2/2000,** 298-305;
– Trajno prisutna ljubav (Goran Ivanišević, *Dječja bolnica /sanatorij/ i morski ljekoviti činitelji u Velom Lošinju*, izd. Hrvatsko-austrijsko društvo Rijeka, Ogranak Mali Lošinj, 1999.) **5/2000,** 1036-1038;
– Na prijelazu tisućljeća **6/2000,** 1173-1182;
– Uskrs i pravoslavlje **2/2001,** 227-234;
– Izložba "Slavimo Boga" (Hrvatski umjetnici za obnovu crkve svetog Marka) **4/2001,** 820-821;
– Velološinjski trolist (Carlo Bussani – Anonimus – Goran Ivanišević: *Velološinjski trolist. Običajnik – Molitve sv. Grguru – Crkveni ljetopis 1280.-2000.*) **5/2001,** 1038-1040;
– Značaj građanskog kalendara u procesu nekršćanske globalizacije **1/2003,** 98-109;
KREN, Viktorija:
– *Baš danas; Traženje* **2/1999,** 349;

– *Misli; Uglazbljena logika; Filozofski netočno* **4/1999,** 663, 722;
– Kršćanstvo i proces globalizacije **4/2001,** 802-810;
KRIŽANOVIĆ, Veselko:
– Nagradna pletenica **1/2000,** 158;
– Nagradna pletenica **2/2000,** 358;
– Blagdanska blizugletka **6/2000,** 1237;
KRMPOTIĆ, Ante:
– Trešnjevačke priče **3/2000,** 568-575;
– Trešnjevačke priče **6/2000,** 1190-1197;
KRMPOTIĆ, Lazar Ivan:
– Nakon 50 godina opet izvedena opera dr. Josipa Andrića "Dužijanca" **6/2003,** 1160-1161;
KRSTULOVIĆ, Ivan:
– O poslanju umjetnosti **1/1999,** 102-111;
– Definicija značenja riječi *ozračje* i sintagme *duhovna atmosfera* **2/2003,** 323-329;
KRUZ, Božena:
– *Čovječe; Lane i košuta* **4/1999,** 797;
– *Brezica* **3/2000,** 519;
– *Vama pišem…* **6/2000,** 1198;
KUJUNDŽIĆ, Atif:
– *Atak na naum* **1/2001,** 57;
KUKAVICA, Vesna:
– Hrvatski almanah iz Chicaga **2/2000,** 387-388;
KUKOLJA, Božo:
– *Ljepota zemlje i neba* **1/1999,** 141;
– *U počast zvijezdama* **2/1999,** 350;
– *Lutajući nebom; Zaljubljenici* **3/1999,** 503;
– *Četiri godišnja doba* **4/1999,** 722;
– *Umjesto vapaja; Preobilje sjaja* **1/2000,** 52; 134;
– *Slika velegrada* **2/2000,** 343;
– *Ravnodnevica ili o najavljenim a nedosegnutim nebesima* **4/2000,** 704-705;
– *Na rubu vremena* **5/2000,** 990;
– *Jasno upozorenje; Krunidba jave i sna* **6/2000,** 1081; 1159;
– *Zaljubljenici* **2/2001,** 257;
– *Dok traje dah života* **3/2001,** 569;
– *Život bez nade; Plavilo; Znam* **4/2001,** 714;
– *Bliskost života; Rođen sam da te izbavim* **5/2001,** 931; 942;
KUMIČIĆ, Eugen Genči:
– Zašto volim Zagreb **1/1999,** 183-185;
KURAJA, Mirjana:
– *Zvjezdana prašina* **3/1999,** 502;
KURNIK, Zdravko:
– *Proljetni zvuci* (haiku) **2/1999,** 363;
– *Osmijeh na licu* (senryu) **4/1999,** 746;
– *Igra boja* (haiku) **2/2000,** 314;
– Misli **4/2000,** 718;
– *Balada mora* (haiku) **3/2002,** 416;
– *Ljepota tišine* (haiku) **1/2003,** 122;
– *Život u gradu* (haiku); *Misli* **4/2003,** 646-647;

KURZ, Vesna = **PLAVIĆ**, Marko:
– Prijevod romana o tragičnoj ljubavi iz XIX. stoljeća (Theodor Fontane, *Effi Briest*, izd. Naklada Mlinarec-Plavić, Zagreb 1999.) **3/2000,** 617-618;
KUTNJAK, Nevenka:
– Tužne sudbine (Ivan Brajdić, *Goranske priče*, izd. POP&POP, Zagreb 2002.) **6/2003,** 1166-1168;
K. V. = **VESELIĆ,** Krešimir:
– Fabricirana liturgija (O reformi liturgije i o kardinalu Ratzingeru) **3/2003,** 567-569;

LAMOT, Marija:
– Poezija kao sjećanje (Gordana Tkalec, *Polegnuta u mjesečinu*, izd. Naklada Felsina, Zagreb 2002.) **5/2002,** 995-998;
LARIO, Veronika = **PECOTIĆ**, Ana:
– Preporučeno za Melbourne **5/1999,** 970-974;
LENDIĆ, Ivo:
– *Molitva uskrslom Spasitelju* **2/2002,** 223;
LEVI, Iris = **LEINWEBER**, Ana Marija:
– Crkva sv. Franje Ksaverskog **2/2002,** 238;
– Zimski san **6/2002,** 1104;
– *Gdje si, Učitelju? – Dođi i vidi*; *Slavuj* **6/2003,** 983; 1006;
LEVI, Primo:
– *Pesah* (odabrao i preveo Tvrtko Klarić) **2/2003,** 210;
LISAC, Josip:
– Uz proučavanje kaljskoga i ošljačkoga govora **5/1999,** 957-960;
– Osobitosti hrvatskih dijalekatnih idioma **1/2000,** 118-123;
– Još jedan zbornik o Bartolu Kašiću (*Bartol Kašić u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici*, izd. NSK, Zagreb 1999.) **1/2000,** 186-187;
– Hrvatska akcentuacija **3/2000,** 513-514;
– Dobar i koristan zbornik (*Umijeće interpretacije*, Zbornik radova u čast Ive Frangeša, izd. Matica hrvatska, Zagreb 2000.) **4/2000,** 810-811;
– Antun Gustav Matoš i Jakov Majnarić **5/2000,** 987-989;
– Brozovo jezično savjetništvo (Ivan Broz, *Filološke sitnice i pabirci*, izd. Pergamena, Zagreb 2000.) **6/2000,** 1252-1253;
– Izrazito korisna knjiga (*Leksikon hrvatskih pisaca*, izd. Školska knjiga, Zagreb 2000.) **1/2001,** 200-201;
– Dr. Miro Kačić (1946. – 2001.) **2/2001,** 392-393;
– Novi čakavski rječnik (Tomislav Maričić Kukljičanin, *Rječnik govora mjesta Kukljice*, izd. Matica hrvatska, Zadar 2000.) **3/2001,** 631-632;
– Mjesto Barakovićevo u povijesti hrvatskoga književnog jezika **4/2001,** 770-771;
– Nova žagarasta zbirka (Anka Žagar / Nevenka Arbanas, *Male proze kojima se kiša uspinje natrag u nebo*, izd. Zbirka Biškupić, Zagreb 2000.) **5/2001,** 1036-1037;
– Dijalektološki o Letnici (Radosav J. Đurović, *Letnički govorni tip*, izd. Filološki fakultet Priština, Vranje 2000.) **6/2001,** 1236-1237;
– Kajkavsko narječje i njegova proučavanja (s posebnim obzirom na rad Jakoba Riglera) **1/2002,** 81-89;
– Domaća rič (br. 5, izd. Matica hrvatska, Zadar 1998.) **3/2002,** 601-602;
– Hrvatski jezik i hrvatska književnost zadarskoga područja **4/2002,** 672-676;

– Govori Hrvata iločkoga područja **5/2002,** 872-873;
– Leksik zapadnog dijalekta **2/2003,** 330;
LOHFINK, Norbert:
– Vjera i oblik (Razgovor s novijim djelima Petera Handkea; s njemačkog izvornika preveo: Petar Grgec) **1/2001,** 11-18;
LOVRINČEVIĆ, Jurica:
– *Tiha apokalipsa; Pad* **5/2003,** 854; 867;
– *Dolje* **6/2003,** 1025;
LUCIANI, Albino:
– U znaku višestoljetne povezanosti Hrvatske i Venecije (odabrao i s talijanskog izvornika preveo Tvrtko Klarić) **1/2002,** 15-16;
– Uspomena na blaženoga Leopolda Mandića (odabrao i s talijanskog izvornika preveo Tvrtko Klarić) **1/2002,** 17-21;
– Odabrana pisma (30. lipnja 1935. – 26. rujna 1978.) (odabrao i s talijanskog izvornika preveo Tvrtko Klarić) **2/2002,** 232- 234;
– Pismo o godišnjim odmorima (odabrao i s talijanskog izvornika preveo Tvrtko Klarić) **3/2002,** 417- 422;
LUKAS, Elizabeth:
– Izlaz iz ovisnosti (preveo s njemačkog Božidar Brezinščak Bagola) **5/2001,** 1004-1009;
LUKIĆ, Ljerka:
– Svemirska umjetnost Antona Cetina **5/2003,** 815-830;
– Svijeće zapaljene suzama **6/2003,** 1047-1051;

MACAN, Trpimir:
– *Pod Pelinama* **5/2001,** 881;
MACHIEDO, Mladen:
– Prije i poslije Hrvoja Pejakovića (1960. – 1996.) (odabrao i preveo Tvrtko Klarić) **2/2003,** 213-216;
MADŽARAC, Branka:
– *Dok olovno nebo…* **3/2002,** 474;
MAHEČIĆ, Timjana:
– Velika kola **1/1999,** 157-167;
– Sličice Zagreba **4/1999,** 775-776;
– Čarobni prosinac **6/1999,** 1122-1126;
– Uskršnje čestitke koje nisu nikamo otišle **2/2000,** 255-260;
– *Plavoćom od Dugog otoka do Long Islanda* (haibun) **5/2000,** 922-923;
MAJSTROVIĆ, Vjera:
– *Haiku* **4/2000,** 719;
MALIĆ, Marko:
– *Molitva* **4/2000,** 705;
– *Slika moje domovine* **1/2001,** 10;
– *Kao nekad* **3/2002,** 475;
MAKALE, Rudolf:
– Umorni osmijeh **4/1999,** 747-749;
MALJKOVIĆ, Ljubica:
– Vječno pjevaju šume djetinjstva (Martin Mihaldinec, *Drveni konjić*, izd. Matica hrvatska i ABC naklada) **1/2003,** 181-183;
MARČINKO, Mato:

– *Pod Vukovarskim križem* **1/1999,** 28;
– Hrvatski romar Jakov Ivaštinović **1/1999,** 49-52;
– *Megla* **3/1999,** 522;
– Kod "Zelene mačke" **3/1999,** 523-526;
– Petrinjski biografski leksikon **5/1999,** 1068-1070;
– *Zapis o smrti* **6/1999,** 1189;
– *Abecedni popis neprilika s tijelom* **1/2000,** 43;
– Umro je hrvatski glagoljaški velikan dr. fra Marko Japundžić (1914. – 2000.) **2/2000,** 310-313;
– Posmrtni razgovor sa slikarom Brunom Bulićem **3/2000,** 489-498;
– Posmrtni razgovor sa slikarom Brunom Bulićem(II.) **4/2000,** 686-695;
– Posmrtni razgovor sa slikarom Brunom Bulićem (III.) **5/2000,** 924-933;
– *Hrvatsku gledam a plakati ne smijem* **6/2000,** 1108;
– Književna ostavština Brune Bulića **6/2000,** 1109-1121;
– Izabrani radovi Stjepana Krizina Sakača o hrvatskoj etnogenezi (izd. Darko Sagrak, Zagreb 2000.) **6/2000,** 1259-1260;
– Bruno Bulić kao književni portretist **1/2001,** 92-101;
– Mila si nam ti jedina **1/2001,** 204-207;
– Posmrtni razgovor sa slikarom Brunom Bulićem **2/2001,** 299-313;
– Povijest školstva u Petrinji (Ivica Golec, *Povijest školstva u Petrinji 1700. – 2000.*, Petrinja 2000.) **2/2001,** 396-400;
– Slikar Bruno Bulić – građa za monografiju **3/2001,** 521-529;
– Razmišljanja jednog kršćanina (Tomo Vereš, *Razmišljanja jednog kršćanina*, izd. HKD sv. Jeronima, Zagreb 2000.) **3/2001,** 635-638;
– Slikar Bruno Bulić – građa za monografiju **4/2001,** 730-745;
– *Moj anđeo mi reče* **6/2001,** 1083-1084;
– Hrvatska književnost Bosne i Hercegovine necjelovita je bez književnoga udjela Hrvatâ muslimanâ **1/2002,** 161-169;
– Hrvatska književnost Bosne i Hercegovine necjelovita je bez književnoga udjela Hrvatâ muslimanâ (II.) **2/2002,** 348-355;
– Retrospektivna izložba akad. Kipara Ante Starčevića **2/2002,** 367-369;
– Župni listovi važan su dio priopćajnoga sustava **3/2002,** 564-570;
– Balada o vukovarskoj ruži (Antologija poezije o ratnom Vukovaru, uredio Petar Vulić, izd. Matica hrvatska, Imotski 2001.) **3/2002,** 582-586;
– Priručnik mariologije *Ancilla Domini* **3/2002,** 588-593;
– Župni listovi važan su dio priopćajnoga sustava (II.) **4/2002,** 796-803;
– I lutke su se borile za hrvatsku državu **5/2002,** 940-951;
– Apel za *Studia croatica* **6/2002,** 1159;

MARESIĆ, Jela:
– Knjiga o hrvatskom tisku u dijaspori (Sanja Vulić, *Hrvatski tisak u dijaspori*, Korabljica broj 7, Zagreb 2000.) **6/2000,** 1257-1259;
– Vrijedan doprinos kroatistici (István Nyomárkay, *Kroatističke studije*, izd. Matica hrvatska, Zagreb 2000.) **3/2001,** 632-634;
– Potpuni rječnik jednoga hrvatskoga književnoga djela – *Judite* Marka Marulića **3/2002,** 576-579;
– Osmi broj *Etnografije Hrvata u Mađarskoj* **4/2002,** 804-805;
– Sabrana blizina – antologija djela Ivana Goluba **6/2003,** 1169-1170;

MARETIĆ, Tomislav:
– *Mrvice s gozbe* (slapovni pjesmotok); *Rimske sličice* (haikuoidi) **1/1999,** 29-30;

– *Vlak u krajoliku* (slapovni pjesmotok); *Ritam zemlje* **2/1999,** 247-248;
– *Ogrlica* **3/1999,** 454-456;
– *Japanac u Kroaciji; Kamikaze svagdašnji* **4/1999,** 766; 796;
– *Mlake poslije kiše* **1/2000,** 29-30;
– *Nagorjela večer* **2/2000,** 231;
– *Sastanak u Sevilji* (putositnice) **3/2000,** 482;
– *Školjke na stolu* (haiku) **4/2000,** 776;
– *Dobro je to rekao; Protjecanja* **5/2000,** 858; 897;
– *Pregršt ključeva* **6/2000,** 1151;
– *Oris ruba* **1/2001,** 41;
– *Jutarnji sedef* **2/2001,** 284;
– *Jarun popodne (1984. – 2000.)* **3/2001,** 451-455;
– *U mirisu borova* (haiku) **5/2001,** 882-883;
– *Jesen i fontana* (sitnopjesni) **6/2001,** 1181;
– *Pahulje pod svjetiljkam* (haiku/sitnopjesni) **1/2002,** 22;
– *Hodnici* **2/2002,** 335;
– *Mlake poslije kiše* (haikai); *Oleandri na vjetru* (haiku/sitnopjesni) **4/2002,** 622-624;
– *Taj Kvik je tak hercig* (limerici) **5/2002,** 840-842;
– *Kad sam treb'o otić' u Oman* **6/2002,** 1046-1047;
– *Izgreben mačak* (senryu/pjesmičci); *Vjetar onostrani* **3/2003,** 415-417;
– *Ornitologija* (sitnopjesni) **5/2003,** 831-832;

MARIĆ, Josip:
– *More mira* **3/2001,** 460;

MARIJANOVIĆ, Dragan:
– *Napisana danas* **5/2003,** 763-764.

MARIJA OD PRESVETOG SRCA = PETRIČEVIĆ, Anka:
– *Ostavio si me razapetu na raskrižju*; *Daj mi snage da ostanem na križu* **1/2000,** 53-54;
– *O, zjene su tvoje…; Netko tajanstven* **2/2001,** 226;
– *O, zjene su tvoje…; Netko tajanstven* **3/2001,** 479;
– *Otplovit ja ću…; Prebacit ću…* **5/2001,** 918;
– *O, dušo moja…; Ne daj da se ugasi…; Udišem tišinu…* **6/2001,** 1076; 1193;

MARIJA PETRA OD PRESVETE EUHARISTIJE = FIŠTER, Mira:
– *Trnem; Bijeloj hostiji* **6/2000,** 1159; 1162;
– *Tišine; Poslije kiše; Šutnja* **1/2001,** 44;
– *V duši; Bistrički rekvijem; Tvoja maslina; Obala; Uskrsnuće; Koraci* **6/2001,** 1089, 1097;
– *Prtilet; Dan i noć* **5/2002,** 871, 926;
– Krapinsko *Zercalo…* opet aktualno **6/2002,** 1162-1166;

MARINOVIĆ, Marinko:
– *Sveti Ante; More* **3/2001,** 470;
– *Moja majka* **1/2002,** 44;
– *Sveti Pavao pustinjak* **1/2003,** 84;

MARINOVIĆ-UZELAC, Ante:
– *Impresija; Dvoumljenje* **1/2002,** 89;
– *Vrana; Nedohvat* **2/2002,** 253;
– *Poruka; Krajolik; Oklijevanje* **3/2002,** 475; 498; 528;
– *Atlantis Lusitanije; Snjegovi Dolomita; Kiše Normandije; Na obali jezera*

Ledro **6/2003,** 1010-1012;
MARŠIĆ, Drago:
– *Daleko duboko*; *Put istine* **1/1999,** 48; 167;
– *Jesenji san* **3/1999,** 478;
– *Usud trava* **5/1999,** 977;
– *Zavičajni haiku; Kurije oko na tabanu* (epigrami) **3/2000,** 515; 539;
– *Biti zemlja; Prika ljut* **6/2000,** 1100; 1122;
– *Veliki dub* **1/2001,** 84;
– *Pričin; Strv* **2/2001,** 274;
– *Tinove oči* **3/2001,** 609;
– *Procesija* **4/2001,** 790;
– *Zavičajni haiku* **2/2002,** 270;
– *Ne zna ono; Nečista duša* **4/2002,** 688;
– *Bezdan dana; Još i danas* **5/2002,** 921;
– *Sirotinjski san* **1/2003,** 96;
– *Ti misliš ja; Uranak; Mora* **3/2003,** 456;
– *Ponoćna igra* **4/2003,** 686;
– *Zavičajni haiku (u desetak poslovica)* **5/2003,** 922;
MARTIĆ-KUHARIĆ, Anči:
– Boomerang **1/2000,** 143-146;
MARUŠČEC, Josip Roko:
– *Glad* **4/1999,** 750;
– *Šum Podravine* **4/2000,** 757;
– *Kalež; Izdaja* **6/2002,** 1045; 1082;
MARUŠIĆ, Matko:
– Solin, 4. listopada 1998. **3/2000,** 576-582;
MARUŠIĆ, Radovan:
– Oda ljudskoj patnji (Tomislav Obrdalj, *Jedan život od Bleiburga do danas*, izd. Hrvatska kulturna zajednica F BiH, Mostar 1998.) **6/1999,** 1233-1235;
MARUŠIĆ GORIČAN, Marija:
– *Umovanjem i srcem koračati* **2/1999,** 254;
MATANIĆ, Atanazije J.:
– Dr. Lav Znidarčić i njegovo svjedočenje o nadbiskupu A. Stepincu **2/1999,** 388-390;
– Osamdesetogodišnjica Družbe kćeri milosrđa (1920. – 2000.) **6/1999,** 1108-1111;
– Dva pisma u vezi sa smrću pjesnika-svećenika Alekse Kokića (1940.) **6/2002,** 1083-1085;
MATAS, Duško:
– *Lava Etne* (haiku) **5/1999,** 869;
– *Rekvijem* (haiku) **3/2000,** 560;
– *Vidici* (haiku) **3/2002,** 491;
MATIJEVIĆ, Margareta:
– O Hrvatima u Veneciji (Lovorka Čoralić, *Hrvatski tragovi u Mletcima*, Zagreb 2002.) **3/2002,** 603-604;
– Vučja narav **4/2002,** 741-745;
– Urbani anđeli **5/2002,** 927-929;
MATULICH, Walter:
– Pismo dr. Galiću **3/2002,** 548-549;

McMASTER, Višnja:
– Međunarodni haiku i hrvatska glazba **1/2001,** 176-177;
MEHMEDAGIĆ, Enver:
– *Proljeće u Veneciji*; *Na odru nacije* **1/1999,** 123;
– *Lumbarda (Korčula)*; *Na Visu* **2/1999,** 280;
– *Razmišljanje za dvoje: Onoga kolovoza; Vrijeme i prostor; Kraj jednog sna* **3/1999,** 463; 518;
– *Naivčina; Zagrebačka kronika* 1968. **4/1999,** 740-741;
– *Zagrebačka kronika 1968. (II.)* **5/1999,** 974;
– *Posjet Stravinskom; Jurjevsko groblje* **1/2000,** 135;
– *Njegov rođendan* **4/2000,** 752;
– *Klon* **6/2000,** 1198;
– *U prošlosti i sadašnjosti; Pamćenje i lik* **2/2002,** 336;
– *Na sredini; Grijesi* **3/2002,** 529;
– *Orgije; Skučenost prostora* **4/2002,** 671;
– *Razočaranja; Traženja* **5/2002,** 901;
– *Stalnost; Plov u vječnost* **6/2002,** 1060; 1089;
MESINGER, Bogdan:
– Osjećaj za vrijednosti sitnice (Uz izložbu Ante Starčevića na Širokom Brijegu) **3/2002,** 563-564;
M.F. = GLASNOVIĆ, Vlatka:
– 50 godina glazbenog djelovanja Vinka Glasnovića **5/1999,** 1059-1060;
MIHALDINEC, Martin:
– Sjećanje na književnika Petra Grkca **2/2002,** 371;
MIHALIĆ, Mihovil Mišo:
– Moje sjećanje na jednu gromovitu svakodnevicu velikog Ranka Marinkovića **4/2001,** 720-722;
– *Zbogom, Ranko!* **4/2001,** 722;
MIHALJEVIĆ, Vlado Kantor:
– Božićna priča za moju djecu; Kipci **6/1999,** 1127-1131;
– Kantor **6/2000,** 1205-1208;
– Hrvatske uskrsnice Miroslava Vuka Croate (izd. Feletar, Zagreb 1998.) **2/2001,** 413-415;
MIHANOVIĆ, Nedjeljko:
– Đuro Sudeta **3/2000,** 465-472;
– Plaketa *Dobrojutro more* pjesniku Dragutinu Tadijanoviću **6/2000,** 1244-1247;
– Umjetnička percepcija i stvarnost u romanu *Žalosni Gospin vrt* **6/2001,** 1182-1189;
– Proza slobodnih asocijacija i preobražene stvarnosti (Nevenka Nekić, *13 strašnih priča i jedna groteska,* Zagreb 2001.) **3/2002,** 593-598;
– Lirski glas tajanstvene slutnje vječnosti **2/2003,** 269-279;
MIJATOVIĆ, Anđelko:
– Knjiga strave i užasa (Blaž Bordić, *Moja sjećanja. Hrvati u okovima velikosrpskog i jugo-komunističkog režima*, Donji Andrijevci 2000.) **1/2001,** 201-204;
– Vrijedna monografija (S. Dobroslava Mlakić, SCJ: *Družba sestara Presvetog Srca Isusova, Povijesni pregled (1899.-1999.)*, Zagreb-Rijeka 1999.) **2/2001,** 415-417;
– Od sjetve do žetve (Fra Kamilo Milas, *Uspomenički zapisi*,

izd. ZIRAL, Mostar-Zagreb 2001.) **5/2001,** 1032-1036;
– Ivo Mašina, hrvatski nacionalni mučenik **5/2002,** 861-866;
MIKOLAJOVIČ, Talalaj Leonid:
– *Božićna zvijezda* (s ukrajinskoga preveo i sastavio bilješku o piscu: Đuro Vidmarović) **6/2000,** 1064-1067;
MIKOLČIĆ, Krešimir:
– Opraštam svima (govor održan na predstavljanju knjige Lava Znidarčića: *Alojzije Stepinac*) **3/1999,** 445-447;
MILAN, Vesna:
– *More*; *Sve izgleda kao prije* **1/1999,** 80; 91;
– *Karoca gre* **2/1999,** 277;
– *Nisam te mogao birati* **5/1999,** 969;
– *Uzvišeni zajedno; Lapiž i pinel* **6/1999,** 1168;
– *Samo jena je mati* **1/2000,** 130;
MILČEC, Ivek:
– Književno-literarna večer u Berlinu **2/2000,** 386;
– Dvadeset godina HKD "V. Fran Mažuranić" **1/2001,** 179-180;
MILENIĆ, Žarko:
– Duhovne poruke (Anica Gjerek, *Kristalni šapat*, izd. Nagnuća, Koprivnica 2001.) **2/2003,** 372-373;
MILIĆ, Marta = **TIJAN LUETIĆ**, Nada:
– Pismo uredništvu **3/2000,** 601;
MILOHANIĆ-SLAVIĆ, Tomislav:
– "Prst Bojži" **2/2000,** 272-275;
– Poetski iskorak i raskriljenje u zbirci Rudolfa Ujčića *Arka bjelokosna* **2/2000,** 393-394;
– Raspinjanje u jaslicama **6/2000,** 1149-1151;
– Umanjenje i uvećanje života **1/2002,** 155-157;
MIMICA, Marela:
– *Jesenja slikovnica* **1/1999,** 86;
– *Božićna svjetla* (haiku) **6/2000,** 1172;
– *U školjci ljeta* (haiku) **3/2001,** 471;
– *Bijela ponoć; Doba zvončića* (haiku) **6/2001,** 1071; 1114;
– *Ozračje radosti* (haiku) **2/2002,** 296;
– *Kapljice; Stara kuća* **3/2003,** 417; 495;
– *Maslina - drvo Gospodinovo* **4/2003,** 659;
MLAKIĆ, Josip:
– Biti (zavičajni) pjesnik **5/2003,** 760-762;
MOKROVIĆ, Ljiljana:
– U spomen Baltazaru Adamu Krčeliću o 220. obljetnici smrti **1/1999,** 43-47;
– Europski obzori Vladimira Vidrića **3/2000,** 475-477;
– *Križ moje nacije* **3/2000,** 478;
MONTINI, Giovanni Battista:
– Govor povodom smrti kardinala Alojzija Stepinca (preveo s njemačkoga: Eugen Kumičić-Genči) **6/2001,** 1067-1068;
MOSEBACH, Martin:
– Misa u Kolpinghausu (ulomak iz romana preveo K. Veselić) **3/2003,** 468-474
MOULY, Yves:
– *Hrvatski sinovi* (autor prijevoda s francuskoga izvornika: Stanko Tenšek) **4/2000,** 685;

MUŽINIĆ, Zdravko:
– Jako unitarističko uporište (*O unitarističkim manifestacijama u Splitu poslije prvoga rata*) **1/1999,** 21-28;
– Jučerašnja rodoljubna nastojanja grada pod Marjanom **3/1999,** 475-478;
– Trnovit je put do tiskane knjige **5/1999,** 987-989;
– Tako je govorio A. G. Matoš... (M. Galić, *Domovini iz tuđine,* izd. A. G. M., Zagreb 1999) **5/1999,** 1070-1072;
– Kompletno izgrađen i idealan muž dr. Stjepan Vukušić **6/1999,** 1204-1206;
– Stefan Zweig – borac za slobodu čovjeka i za bratstvo narodâ **1/2000,** 68-71;
– Rasadnik duhovnosti i znanja (Uz 300. obljetnicu sjemeništa i Klasične gimnazije u Splitu) **3/2000,** 602-603;
– Mozaik dragocjenih podataka (O nekim pismima književnika Olinka Delorka) **4/2000,** 698-703;
– Plodan književnik i vrhunski znalac hrvatskoga jezika (U povodu smrti književnika don Mate Meštrovića) **5/2000,** 1007-1009;
– Mozaik dragocjenih podataka **6/2000,** 1123-1126;
– Gorljivi i zaslužni prelat **1/2001,** 149-151;
– Originalan i uspješan splitski slikar (U povodu 65. godišnjice života Ante Jerončića) **5/2003,** 942-944;

NAČINOVIĆ, Daniel:
– *Tri madrigala* **5/2001,** 875-876;
– *Haikuki spava* (s usporednim autorovim prijevodom na engleski uz "ljubaznu reviziju gđe Marije Marin, Detroit, USA") **1/2002,** 11-12;
– *Na lurdskome mostu* **3/2002,** 407;
– *Dva soneta: Veslači; Noć* **4/2002,** 646;
– Sred te se pećine Marija javi (putopis hrvatskog hodočasnika) **4/2003,** 585-592;
NAZANSKY, Boris:
– *Jutarnja zrcala* (haiku) **4/1999,** 749;
– Cvijet ne treba ubrati (Duško Matas, *Ljubavna priča / Love story*, vlastita naklada, Zagreb 1999.) **5/1999,** 1063-1065;
– *Kamen koji diše* (haiku) **4/2000,** 677;
– Raosovi dani 2000. **4/2000,** 807;
– *Životopisne slike* **1/2001,** 72;
– Sinestezija dviju (sviju?) umjetnosti **1/2001,** 177-178;
– *Otisci stvarnosti* (haiku) **6/2001,** 1104;
– *Osta potez perom* (prvoslovka, premetaljke, kliješta) **2/2002,** 266;
– Hrvatski haiku i glazba u Bostonu **3/2002,** 570-572;
NEGRI, Piero:
– Majstor i njegov učitelj (s talijanskoga preveo: R. G.) **6/2001,** 1102-1103;
NEKIĆ, Nevenka:
– *Moja Slavonija* **1/1999,** 120;
– Izložba slika Mladena Vulasa **1/1999,** 189-190;
– *Bosni u pohode: Mjedeni kalež, Tuzla* **2/1999,** 361;
– *Put do kuće u Ljepunicama; Potonuće crkve sv. Petra i Pavla u Tuzli* **3/1999,** 555;
– Kuća koju će pojesti vrapci **3/1999,** 556-559;
– *Mila Gojsalića; Poliptih* **4/1999,** 730; 741;
– *Sveti Lovro u Petrinji* **5/1999,** 1008;
– Josip Sanko Rabar: *Drvodjelja i riba* (izd. Školske novine, Zagreb 1995.)

6/1999, 1230-1232;
– Dunja Kalilić: *Plava jeka* (izd. Matica hrvatska, Ogranak Kaštela 1995.) **6/1999,** 1232-1233;
– Šaka svetoga Bone **1/2000,** 49-52;
– *Sveta Marija iz Biskupije* **1/2000,** 155;
– Ivan Giljanović: *Mala pješčara iz brda ničega* (izd. Hrvatski centar "Zvonimir", Solin 1998.) **1/2000,** 190-192;
– Na putu za Emaus **3/2000,** 507-510;
– In memoriam – Dr. Antun Bauer **5/2000,** 1025-1027;
– Treća poslanica Timoteju **6/2000,** 1199-1204;
– Legenda o lokrumskom prokletstvu **1/2001,** 48-54;
– *Notturno u Vicovari kraj Rima* **1/2001,** 54-55;
– Blaženiku i rabiju Alojziju Stepincu 2001. **3/2001,** 461;
– Janko Tombor (1825. – 1911.) **4/2001,** 753-756;
– Mrlja na obrazu grada (Damir Svoboda, *Mrlja na obrazu grada – Gradnja i rušenje Svetišta Srca Isusova na Gajevu trgu u Osijeku*, izd. Matica hrvatska, Osijek 2000.) **6/2001,** 1229-1231;
– Razgovor s majkom i ocem **1/2002,** 149-154;
– Dr. Ivan Branislav Zoch **2/2002,** 355-359;
– Vukovar kroz stoljeća **3/2002,** 501-505;
– Đavolji rječnik **6/2002,** 1093-1102;
– Đavolji rječnik (*nastavak*) **1/2003,** 37-46;
– Pero Pavlović: *Glazba blagih imena* (izd. Naklada Jurčić, Zagreb 2002.) **1/2003,** 179-180;
– Nečastivi na zrnu Hrvatske **3/2003,** 411-414;
– Tkalac (Imbro Ignjatijević) **3/2003,** 457-467;
– Jezično bogatstvo Štambukove lirike **5/2003,** 962-964;
– Drugi poljubac **6/2003,** 1055-1062;

NIKŠIĆ, Boris:
– Englezi o Nikoli Zrinskom u 17. stoljeću **1/2000,** 111-116;

NUIĆ, Viktor:
– Neistinito o istinskom *Ogledalu pravde* **4/2002,** 781-784;
– Još jednom neistinito o istinskom *Ogledalu Pravde* **1/2003,** 143-152;

O' BRIEN, Catherine:
– Uloga prijevodâ u pjesništvu Margherite Guidacci (autor prijevoda: Tvrtko Klarić) **1/2000,** 23-28;

O' CONNOR, Flannery:
– Hram Duha Svetoga (preveo: Petar Grgec) **3/2000,** 423-431;
– Crkva i pisac beletristike (preveo: Mladen Jurčić) **3/2000,** 432-435;
– Tri pisma Flannery O' Connor (ulomke preveli: Petar Grgec i Mladen Jurčić) **3/2000,** 436-440;
– Zašto neznabošci bjesne; Tri pisma (s izvornika preveli: Petar Grgec i Mladen Jurčić) **6/2000,** 1068-1074;

OREČ, Zdenko:
– *Sjećanja na oca ložača šumske lokomotive;Rastanak* **3/2000,** 511-512; 567;
– *Smušeni grafitisi; Stiskovni feleri; Ako, kada* **5/2001,** 961-962;
– *Ista riječ* **2/2002,** 324;

OREŠKOVIĆ, Marko:

– Gdje je tiskana prva hrvatska knjiga, misal iz 1483.? **2/1999,** 287-289;
– Zaboravljeni bibliotekari knjigoljupci **3/1999,** 606-609;
– Grobovi u tuđini **4/1999,** 791-796;

PANDŽIĆ, Ivan:
– Nostalgija kao identitet (Kajetan Kovič, *Put u Trento*, izd. Znanje, Zagreb 1997.) **1/1999,** 203-205;
– S onu stranu vremena (Ivan Brajdić, *Bajke o vitezovima Domovinskog rata*, izd. Euroteam, Zagreb 1999.) **6/1999,** 1229-1230;
– Usporedba razlike (Petar Vučić, *Židovstvo i hrvatstvo*, izd. Croatiaprojekt, Zagreb 2001.) **4/2001,** 844-848;
– Augustin Kažotić – pouzdan pokazatelj hrvatske povijesnosti **6/2001,** 1162-1175;
– Sabrano iskustvo (Marija Bukovac, *Odsjaj vremena*, izd. Biblioteka Hergešić, Zagreb 2001.) **6/2002,** 1178-1179;
– Zemljovid duha (Drago Štambuk, *Crni obelisk*, izd. Mozaik knjiga, Zagreb 2001.) **1/2003,** 175-176;
– Metafizičnost svjetla u hrvatskoj duhovnosti **4/2003,** 648-651;
– Stvarno i moguće u kolopletu (Ivan Brajdić, *Susret sa sjenama prošlosti,* izd. POP&POP, Zagreb 2002.) **4/2003,** 739-741;

PANDŽIĆ, Vlado:
– Nadahnjujući uzorci svrhovita govorenja (Ante Konstantin Matas, *Propovijedi i govori*, Zagreb 1999.) **4/1999,** 842-845;

PARUN, Vesna:
– *Lutka za siročad* **6/1999,** 1087;

PAVELA, Dušan:
– *Stari vinograd* **6/1999,** 1159;
– *Tražit ću Te!* **3/2000,** 563;
– *Kako li sada zaboraviti mogu?* **1/2001,** 91;
– *Gorštačko dijete* **6/2001,** 1111;
– *Još nam zlatno žito zori* **4/2003,** 652-653;

PAVIČIĆ, Ivana:
– *Za mene si...* **6/1999,** 1111;
– *More* **6/2000,** 1189;
– *Na kraju puta; Treba sanjati* **3/2002,** 506;

PAVLOVIĆ, Augustin:
– Zbornik "Ljubav prema istini" (u čast Tome Vereša, izd. Dominikanska naklada Istina, Zagreb 2000.) **5/2001,** 1025-1032;

PAVUNA, Stanka:
– Sjećanje na svestranog umjetnika Dragutina (Dadu) Vunaka (1925. – 2000.) **2/2001,** 393-394;

PAŽIN, Drago:
– Stepinac, čovjek za ovo vrijeme **3/1999,** 452-453;
– Iskrice iz riznice NSK u Zagrebu **1/2000,** 90-108;
– Dr. Dinko Nedjeljko Šuljak **3/2000,** 564-567;
– Vatroslav Murvar, *Na izvorima neistina* (izd. Naklada DHK Herceg-Bosne, Mostar 1999.) **4/2000,** 820-823;
– Nesebični donatori NSK **3/2001,** 570-574;
– Enigma još traje (O obrađenoj građi dr. Ante Cilige u Zbirci

rukopisa NSK) **6/2001,** 1125-1130;
– Vera Stein Ehrlich (1897. – 1980.) – njezina ostavština u NSK **1/2003,** 115-116;
– Ivan Alilović (Ružići, 1922. – Mostar, 2003.) **2/2003,** 202;
PEJAKOVIĆ, Hrvoje:
– *Iz druge ruke* (*I jedna očajna; Kasni Celan; Travanj; Iz druge ruke; Ljubavna; Krhotina kronike*) **2/2003,** 217-219;
– Poetska gnoseologija (Nikola Šop, *Osvajanje kocke*) **2/2003,** 220-225;
PEJIĆ, Ilija:
– U školi života **3/1999,** 585-593;
– Neumorna hrvatska duša **6/2001,** 1132-1143;
– Prilog bibliografiji Đure Sudete **5/2003,** 923-924;
PEJKOVIĆ, Stanislav:
– Bileamova magarica (radio-drama) **2/1999,** 304-314;
– Slovo u obranu djela Jakova Ivaštinovića **5/1999,** 1040-1043;
– Prazna soba **6/1999,** 1175-1179;
– Opaske uz pojavu lijeve teologije **1/2000,** 175-180;
– Primitivne rode; Ptičica **2/2001,** 279-283, 285-287;
– Joja Ricov, nečastivome ubrk! **2/2001,** 428-430;
– Operacija: deset godina mraka **6/2001,** 1085-1088;
– Dobro jutro, Balkane! **3/2002,** 429-432;
– Hrvat na Lithostrotosu **6/2002,** 1062-1064;
PEJNOVIĆ, Grga:
– Lav Znidarčić: Alojzije Stepinac **2/1999,** 380-384;
– Uz izložbu Josipa Ćosića **6/2001,** 1222-1223;
PERDIĆ, Milica:
– *Zavičaju; Ljeto u planini* **3/2002,** 479; 506;
– *Djevojčice; Pogled* **5/2002,** 880;
PERIČIĆ, Eduard:
– Iskrivljeno *Ogledalo pravde* u Međugorju (replika S. Vitkoviću) **4/2002,** 747-754;
PERVAN, Frane:
– *Poeto* **2/2001,** 337;
PETERLIN, Davorin:
– *Bračno otrežnjenje; Vjera* **6/2001,** 1124;
PETRAČ, Božidar:
– Čitajući *Slovuboje* Joje Ricova **1/2001,** 184-188;
– Ljepota, dobrota, istina (Nevenka Nekić, *Grad-zvijezda*, izd. HPEU, Ogranak Karlovac i Klub 90, Karlovac 1998.) **3/2001,** 627-628;
– Tonči od Svete Marije (predgovor romanu) **5/2001,** 900-903;
PETRIĆ-TERZIĆ, Vesna:
– *Slutim* **4/1999,** 750;
PETRIK, Jan:
– Govor prilikom otkrivanja poprsja Petra Grgeca **5/2000,** 849;
PETROVIĆ, Bernardina:
– Dva vrijedna prinosa čakavskoj leksikografiji (Sanja Vulić, Jela Maresić: *Rječnik klimpuškoga govora*, Panonska ljetna knjiga, 1997.; Sanja Vulić, Jela Maresić: *Rječnik govora Novoga Sela u Gradišću u Austriji*, Panonska ljetna knjiga, 1998.) **3/1999,** 624-626;
PETROVIĆ, Miro:
– *Škola primijenjene poezije* **5/2003,** 759;

PILAŠ, Branko:
– Plemenitost i ljepota (uz 90. obljetnicu rođenja Vojmila Rabadana) **5/1999,** 866-869;
– Pisac povijesti i mašte Eugen Kumičić **1/2000,** 125-126;
– Pjesnikinja slavonskih Šokaca Mara Švel Gamiršek **1/2000,** 128-130;
– Šetač zagrebačkim krajolicima Vjekoslav Majer **3/2000,** 479-481;
– Za hrvatsku riječ (Stjepko Težak, *Hrvatski naš /ne/zaboravljeni*, izd. Tipex, Zagreb 1999.) **4/2000,** 823-824;
– Dotaći se njega (Sonja Tomić, *Lojzekov vrt*, izd. Glas Koncila, Zagreb 1999.) **5/2000,** 1039-1042;
– Priča o djetinjstvu (Nada Iveljić, *Oblaci nad rijekom*, izd. Aura, Sisak 2000.) **6/2000,** 1267-1269;
– U kraljevstvu bajki (Stjepan Tomić, *Sinovi kralja Svebora*, izd. Krešimir promet, Zagreb 1999.) **6/2000,** 1269-1270;
– U lirskom ozračju (Magdica, Rožanković, Špoljar, Parun. *Zagorski četverolist*, izd. Kajkavijana, Donja Stubica 2000.) **5/2001,** 1044-1045;
– Otvaranje novih vidika (Mladen Jurčić, *Na izvoru ponoći*, izd. HKD sv. Jeronima, Zagreb 1999.) **5/2002,** 1006-1008;
PINTARIĆ, Neda:
– Otkrivanje Bijele Hrvatske **2/1999,** 331-340;
– Smisao i značenje hrvatskoga grba **3/1999,** 598-599;
PINTER, Kornelija:
– *Zašto na obali mora biti more* **1/1999,** 101;
PIRANDELLO, Luigi:
– Crni jarčić (s talijanskog izvornika preveo: Josip H. Nikšić) **2/2000,** 276-281;
PIŠKORIĆ, Dražen:
– Krijes **3/2001,** 591-609;
PIŠPEK, Đuro:
– *Za Globočec rieči zvonijo…; Premaletje* **3/1999,** 538;
– *Očenaš za mamu; Sveta Luca* **6/2000,** 1183; 1189;
– *Starost* **2/2001,** 246;
– *Nasmejona mati; Mlodenci…; Lostavice* **3/2003,** 481;
PLANINIĆ, Josip Jakov:
– *Razumijem Tvoje suze* **2/2001,** 274;
– *Jesen* (haiku) **1/2002,** 36-37;
– *Andrijanin hod* **3/2002,** 444;
– *Andrijanino proljeće* **4/2002,** 677;
POGORILIĆ, Marija:
– *Stari pensiri* **1/1999,** 47;
– Moja prijateljica Ana **2/1999,** 237-238;
– *Suza do suze; Pretelju; Čerišnja* **4/1999,** 722; 805;
– Vazmeno jutro **2/2000,** 252-253;
– *Zdrhi sriče* **2/2000,** 313;
– *Kus modrega neba* **6/2000,** 1162;
– *Dvi grlice* **1/2001,** 108;
– *Špačo* **2/2001,** 314;
– Badnja večer **6/2001,** 1069-1071;
– *Srnela; Mažinin* **1/2002,** 31; 90;
– *Se dumišljaš* **3/2002,** 484;

– *Vrgonja* **6/2002,** 1130;
– *Moje selo; Mati i ja* **3/2003,** 485;
– *Tepli kruh* **6/2003,** 1036;
POLEGUBIĆ, Adolf:
– *Prijatelju na odlasku* **3/2000,** 473-474;
POLEGUBIĆ, Gojko:
– *Mreža*; *U šatoru prethodnog ljeta* **1/1999,** 91;
– Vapaj nad krhotinama duše (Stjepan Anđelić, *Krunski svjedok*, izd. Matica hrvatska Dubrovnik) **1/1999,** 194-195;
– Vrijedni književni dragulj (Morris Langlo West, *Đavolov odvjetnik*, izd. Provincijalat franjevaca trećoredaca, Zagreb 1997.) **1/1999,** 207-209;
– Tko voli neka izvoli (Milana Vuković Runjić, *Krila od etera*, izd. Ceres, Zagreb 1998.) **1/1999,** 209-210;
– Vrag nikad ne spava (Giovanni Pico della Mirandola, *Govor o dostojanstvu čovjekovu*, izd. Nova stvarnost, Zagreb 1998), **1/1999,** 212-213;
– *Ruža vremena; Svjetlucavo more; Visibabo!* **2/1999,** 314; 330;
– Čovjek koji voli knjige (Zlatko Crnković, *Knjige mog života*, izd. SysPrint, Zagreb 1998.) **2/1999,** 398-400;
– Pola stoljeća djelovanja (Fra Luka Tomašević, *Hrvatska katolička misija u Münchenu*, Split-München 1998.) **2/1999,** 404-405;
– *Viseća dolina* **3/1999,** 518;
– San u tišini svijeta **3/1999,** 627-629;
– *A što su riječi; Daljina* **4/1999,** 731;
– Tri priče **5/1999,** 975-977;
– *Predvečer; Oblaci; Smrt; Tišina* **1/2000,** 43; 52; 67; 110;
– Pjesme sklada i suglasja (Jakša Fiamengo, *Dolazak u kruh*, izd. AGM, Zagreb 1998.) **1/2000,** 198-200;
– Slušaj kako leti perje **3/2000,** 504-505;
– *Maslina* **3/2000,** 512;
– *Epitet; Oda mojim mrtvima* **4/2000,** 748; 767;
– Dar za naše vrijeme (Ivan Golub, *Lice prijatelja*, izd. Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2000.) **4/2000,** 817-818;
– Bijeli šišmiš **4/2001,** 760;
– *Samom sebi; Sve što me spajalo* **4/2001,** 761-762;
– *Molitva; Hrast lužnjak* **3/2002,** 444; 448;
– Leptiri; Mjesečar **3/2002,** 445-446; 447;
– *Pjesnik; Čuvarica ognjišta; Nestanak* **5/2002,** 892; 930;
– *Šum brijestova; Kazaljke malog sata* **3/2003,** 446;
POPOVIĆ, Mirko:
– *Ponovni susret* **1/1999,** 156;
– *Kruh svagdanji; Ali onu suzu...* **2/1999,** 303;
– *Bezdan; Nesanica* **3/1999,** 464; 496;
– *Tišina; Večernja šetnja; Živi li ovdje* **4/1999,** 721; 785;
– More im šapuće **6/1999,** 1201-1203;
– Neke druge kiše **1/2001,** 109-110;
– *Mali večernji izlog* **1/2001,** 127;
POPOVIĆ, Tonita:
– *Odraz*; *Skica* **2/1999,** 285;
POPOVIĆ, Vinka Ana:

– *Najnovija pjesma za jesen* **1/2001,** 58;
POPOVIĆ-POJE, Jasna:
– *Kapelica zatrpana pijeskom; Kaos* **1/2003,** 89;
POWERS, Jessica:
– *Mjesto svjetlosti* (autor prijevoda s američkog izvornika Matej Jeličić) **4/2000,** 645-648;
P. R. = GRGEC, Radovan:
– R. Grgec o "Opiranjima" S. Krčmara **1/1999,** 4;
– Jakšićev katekizam za odrasle **2/1999,** 229;
– Značenje djelovanja Kukuljevićeve praunuke **2/1999,** 230;
– Peršićeva lička proza **2/1999,** 231;
– Berislavićevi soneti **2/1999,** 231;
– Kardinal Haulik i HKD sv. Jeronima **3/1999,** 432;
– Memoari "slovačkog Stepinca" **3/1999,** 433;
– O Kašiću u HKD sv. Jeronima **3/1999,** 434;
– Obljetnice Ive i Antice Juras **3/1999,** 434;
– Književna večer o *Danici* 2000. **6/1999,** 1084;
– O novim izdanjima HKD sv. Jeronima **6/1999,** 1085;
– 30. obljetnica izlaženja *Svete Cecilije* u HKD-u **6/1999,** 1086;
– Jeronimski pisac Milutin Mayer **2/2000,** 386-387;
– Život i djelo Margherite Guidacci **3/2000,** 418;
– Uskrs i kalendar **3/2000,** 419;
– Marčinkova *Muka po Bleiburgu* **3/2000,** 420;
– Marušićeva *Kronika Krbave i Udbine* **3/2000,** 420;
– Kalinovačke svečanosti 19. VIII. 2000. **5/2000,** 848;
– Proslava zaštitnika HKD-a sv. Jeronima **5/2000,** 857;
– O prvom hrvatskom katoličkom sastanku **6/2000,** 1057;
– Predstavljanje jeronimske *Danice* za 2001. **6/2000,** 1058;
– Treća ovogodišnja knjiga J. Ricova **6/2000,** 1059;
– Knjige o štovanju Antuna Padovanskog i Jude Tadeja **1/2001,** 7;
– *Krvavim stazama* Jakiše Jelića **1/2001,** 7;
– Posljednja vijest [umro Luka Brajnović] **1/2001,** 9;
– Štovanje sv. Nikole **2/2001,** 221;
– Predstavljanje novih jeronimskih izdanja **2/2001,** 221;
– Svjetski kalendar i kršćanska era **2/2001,** 222;
– Predstavljanje zbirke *Moj život pjesmom* **2/2001,** 223;
– Hrvatski katolički laici u XX. stoljeću **2/2001,** 224;
– Luka Brajnović (1919. – 2001.) **2/2001,** 225;
– O datumima Uskrsa **3/2001,** 442;
– Akademik Babić na jeronimskoj tribini **3/2001,** 442;
– Stihovi Svedrovićeve *Utjehe* **3/2001,** 443;
– Pjesništvo Mladena Jurčića **3/2001,** 443;
– Predstavljanje jeronimske *Danice* za 2002. **5/2001,** 870;
– 60. obljetnica smrti Velimira Deželića st. **6/2001,** 1061;
– Četvrta obljetnica smrti Jurja Lončarevića **6/2001,** 1062;
– *Majčin rukovet* Ane Marije Leinweber **6/2001,** 1062;
– *Djetinjstvo u Trnju* Tatjane Vranić Kren **6/2001,** 1065;
– Marčinkov razgovor sa slikarom Bulićem **1/2002,** 7;
– Jeronimska večer Višnje Sever **1/2002,** 7;
– Kardinal Franjo Kuharić (1919. – 2002.) **2/2002,** 221;

– Lendićevi *Božji kotači* u Zagrebu **2/2002,** 222;
– Propovijedi sv. Antuna **2/2002,** 394;
– Jeronimsko društvo u Hrvatskom katoličkom pokretu **3/2002,** 403;
– Ivan Pavao I. – papa smiješka **3/2002,** 404;
– Jeronimska izdanja o pučkoj pobožnosti **3/2002,** 405;
– "Zvijezde" prvaka našega vjerskog novinarstva **3/2002,** 405-406;
– Predstavljanje Vranjkovićevih *Golgotskih svitanja* **3/2002,** 406;
– *Zapaljene svijeće* Vere Valčić **6/2002,** 1025;
– Jeronimska *Danica* 2003. **6/2002,** 1026;
– Književna večer o Ivanu Pavlu I. **6/2002,** 1027;
– Predstavljanje Grgecova *Zakona srca* **6/2002,** 1029;
– Predstavljanje *Žene* mons. Sheena **6/2002,** 1028;
– Predstavljanje *Otajstvenog portala* **1/2003,** 6;
– S Haulikom je sve počelo **3/2003,** 396;
– Predstavljanje jeronimske *Danice* za 2004. **6/2003,** 981;
– Predavanje o kršćanskoj književnosti **6/2003,** 982;

PRIZMIĆ, Vinko:
– Mate Skalonja Rus **2/2000,** 324-331;

PRODANOVIĆ, Živko:
– Hana **1/1999,** 113-119;
– *Haiku dani* **2/1999,** 362;
– *S raznih strana* (haiku) **4/1999,** 777;
– *Haiku* **5/1999,** 922;
– *Dječak u vodi* (haiku) **6/1999,** 1132;
– *Ptice gradom lete* (haiku) **1/2000,** 83;
– Bila su to čudna i opasna mjesta **5/2000,** 918-921;
– *Haiku* **1/2001,** 75;
– *Haiku* **4/2001,** 687;

PROLIĆ, Ante:
– *Podne; Cvit* **2/1999,** 326;

PROSENJAK, Božidar:
– Na oštrici dvojbe! (Dina Franin, *Zadnji sokovi ljeta*, izd. Bill Commerce, Zagreb 1999.) **6/2001,** 1231-1232;

PRPIĆ-BRKAC, Davor:
– *Utihnuće; Prostranstvo; Početak; Naslonjen na djedovu ruku* **5/2000,** 975;
– *U rano svitanje; I na kraju samo prah* **6/2000,** 1127;

PŠAK, Katarina:
– *Pjesme o Dravi* **4/2000,** 696-697;

PULIĆ, Danijela:
– *Uskrs* **2/2002,** 235;

PURIĆ, Valentin:
– Jakša Kušan, *Bitka za novu Hrvatsku* (izd. Otokar Keršovani, Rijeka 2000.) **3/2000,** 624-626;
– Postoje li u Hrvatskoj katolički nakladnici i publicisti svjesni svog kršćanskog poslanja i društvene uloge? **1/2001,** 170-173;
– Dvije neizbježne knjige za političku naobrazbu suvremenog hrvatskog naraštaja **4/2002,** 813-816;
– Prije nacionalnog programa potrebno se izboriti za neosporavani hrvatski nacionalni identitet **5/2002,** 985-988;

RABAR, Josip Sanko:
– *Hodočasnik* **4/1999,** 778;
– Filmska postmoderna vizija raja i pakla ili kako je Vincent Ward spojio romantičnu priču i Dantea **4/1999,** 823-827;
– *Danas; Danas se ispunilo pismo* **5/1999,** 880-881;
– Razmišljanje pri gledanju *Stepskog vuka* **6/1999,** 1223-1228;
– *Užitak i patnja; Sâm* **3/2000,** 499;
– Križ rođenja i Šimun Mag **3/2000,** 596-600;
– *Dužnosnici; Budilica* **4/2000,** 678-679;
– Poezija ljubavi (Gordana Tanger, *Diši na mene*, izd. Hrvatski katolički zbor MI, Zagreb 2000.) **4/2000,** 811-817;
– *Božićna pjesma* **6/2001,** 1066;
– *Adventska pjesma* **1/2002,** 30;
– Poruka filma *Građanin Kane* Orsona Wellesa **1/2002,** 173-175;
– Poetska molitva Marija Bilića (Duhovni aspekt Bilićeva pjevanja) **1/2002,** 205-208;
– Učlanjenje u generaciju grobara (izvadak iz dnevnika) **2/2002,** 285-294;
– *Molitve s ruba: Inkvizitor* **2/2002,** 295-296;
– *Molitve s ruba*: *Osuđenik na smrt* **3/2002,** 433;
– *Molitve s ruba*: *Kičer* **1/2003,** 27;
– *Bogataš; Doušnik* **2/2003,** 241-242; 256;
– Anđeli u gostima; priča o Dorothy Day **2/2003,** 360-362;
– Meditacije Ljubice Štromar **2/2003,** 378-382;
– *Hrvatska* **3/2003,** 423;
– *Toma* i *Juda* – filmovi Kristove muke i uskrsnuća **3/2003,** 549-553;
– *Molitve s ruba: Intelektualac* **4/2003,** 605-607;
– Coppolin film *Drakula* **4/2003,** 715-716;
– Čežnja za nebom (*O pjesništvu Ive Čuvalo*) **5/2003,** 780-794;
– *Ključar nuklearne apokalipse; Marginalac* **5/2003,** 795-799:
– Razlozi vjere Vlade Gotovca **6/2003,** 1017-1024;
– *Anarhist; Bludnica* **6/2003,** 1052-1054;

RABATTI, Ilaria:
– ... Slavenski notes (autor prijevoda Tvrtko Klarić) **3/2000,** 447-455;

RADELJ, Petar Marija:
– Jedna stranputica povijesti hrvatske estetike **2/2002,** 360-366;

RADIĆ, Ivana:
– *Sumnja* **1/1999,** 7;
– *Svila* **2/1999,** 276;
– *Prsten* **3/1999,** 474;
– *Čedu iz 1950; Vijenac pjesama* **4/1999,** 669, 713;
– *Sonet tebi;U vječnom krugu; Tuga – početak sreće* **1/2000,** 76; 142;
– *I tako svakog dana; U proljetnoj noći* **2/2000,** 254;
– *Mala lipanjska slika* **4/2000,** 772;
– *Trakošćan* **2/2001,** 356;
– *Magla* **4/2001,** 752;
– *Sjećanje na Marija; Kiša* **5/2001,** 949;
– *Polnoćka* **6/2001,** 1063;
– *Ravnodušnost* **1/2002,** 44;
– *Zlatna pjesma; Kalendar praznina* **2/2002,** 241;

– *Mladom proljeću; U spomen Griču* **3/2002,** 464;
– *Tihi trenuci* **6/2002,** 1103;
– *Noć prije odlaska; Kiša* **1/2003,** 88; 96;
– *Proljeće* **3/2003,** 499;
– *Ne znam što voliš; Srodnost* **4/2003,** 583-584;
– *Velečasni Vilim Cecelja* **5/2003,** 847;
RADIĆ, Milan:
– *Bura* **1/1999,** 7;
– *Svibanjski protesti* **2/1999,** 276;
– *Kućna čistačica* **3/1999,** 474;
– *Svjetionik* **4/1999,** 750;
– *Hrastovački sin*; Ivani za prvi rođendan sina **5/1999,** 869; 927;
– *Žena u plavom*; *Brijeg za nebo* **1/2000,** 131;
– *Riznica hrvatske riječi; Mjesečina* **2/2000,** 275;
– Vedrina **4/2000,** 756;
– *Vidljivi i nevidljivi teret* **2/2001,** 356;
– *Slavonska zlatom izvezena; Konavoka* **4/2001,** 719; 752;
– *Isusu za rođendan* **6/2001,** 1063;
– *Prastara uskrsna pjesma* **2/2002,** 269;
– *Pjesnik ljepote i tišine; Šestine* **2/2002,** 314;
– *Posavski prozor; Petrinjčica* **3/2002,** 442; 448;
– *Smiješak jutra* **6/2002,** 1103;
– *Čitanje* **1/2003,** 46;
– *Berba; Iskreni ćao* **2/2003,** 297;
– *Jedan jablan; Brige* **3/2003,** 499;
– *Pjesma duši Vilima Cecelje* **5/2003,** 848;
RADOŠ, Nikica:
– Tako je govorio Herkov **6/2000,** 1166-1171;
– Satkani od zvjezdane prašine **2/2001,** 324-330;
– Slučaj života **6/2001,** 1105-1110;
RADOVANOVIĆ, Tatjana:
– *Gomile* **2/1999,** 248;
– *Osvještenje* **5/1999,** 960;
RALBOVSZKY, Anica:
– *Čega je bilo u jabuci?* **2/1999,** 298;
RAMLJAK, Ivan Ićan:
– Igranje žandara u Jozinoj krčmi **1/2001,** 103-108;
REBIĆ, I. P. = **GRGEC**, Radovan:
– Trg žrtava fašizma **2/2000,** 385;
REBOK, Juraj:
– Sjećanje na neke ljude i događaje iz NDH **2/2000,** 289-297;
– Sjećanje na neke ljude i događaje iz NDH (II.) **3/2000,** 526-537;
REMETA, Zvonimir:
– Hiba **5/1999,** 978-986;
– Najprije majka **2/2003,** 203-208.
RENDIĆ, Smiljana:
– Mon Église... **4/2002,** 764-781;
R. G. = **GRGEC**, Radovan:
– Hrvoslav Ban (1924. – 2000.) **3/2000,** 421;

– Prof. Josip Velebit (1911. – 2000.) **3/2000,** 421;
– Dr. Lav Znidarčić (1918. – 2001.) **1/2002,** 5-6;
– Ivan Merz: *Ljubav i čistoća* (Priredio Božidar Nagy, izdao FTI, Zagreb 2002) **3/2002,** 575-576;
– Prof. Grgo Pejnović (1915. – 2002.) **4/2002,** 621;
– Nevenka Bakoš (1926. – 2002.) **5/2002,** 839;
RICOV, Joja:
– Duška Crmarić-Salečić: Čestica živa Amputirane **3/2000,** 561-562;
– Milada Lipčíková – metafizički simbolizam **1/2001,** 181-182;
– Mukopoj Imothae Rvatâ (pribilješke uz Kljenkov "Zavjet") **3/2001,** 472-479;
RISTIĆ-MEMIŠEVIĆ, Stanka:
– *Balada o lišću* **1/2001,** 57;
ROGIN, Josip:
– Pismoznanci i drmatori **3/2000,** 583-585;
ROSANDIĆ, Dragutin:
– Zavičajna lička proza Jure Peršića, **1/1999,** 206;
– Jezična praksa u jezikoslovnom zrcalu (Stjepko Težak, *Hrvatski naš (ne)zaboravljeni*, izd. Tipex, Zagreb 1999.) **1/2000,** 208-211;
ROSITO, Massimiliano Giuseppe:
– Narudžba i sloboda nadahnuća (autor prijevoda: Tvrtko Klarić) **2/2000,** 244-246;
RUNJE, Petar:
– Staroslavenski misal pisan latinicom u srednjem vijeku **3/2003,** 493-494;
– Inkunabule (tiskane knjige) u rukama zadarskih glagoljaša **4/2003,** 643-645;
RUPČIĆ, Grga:
– Okvir za uspomene **1/1999,** 87-90;
– Utjeha zvijezda **3/1999,** 513-517;
– Prepoznavanje dubine (Zoran Kršul, *Vrijeme koje ti je potrebno da skončaš*, izd. Pučko otvoreno učilište, Gospić 1999.) **1/2000,** 211-212;
– Mamuran od čarolije (Miroslav Zdunić, Rukovet pjesama) **1/2000,** 213;
– Lika za početnike (Marko Čuljat, *Lika priča ljepotom*, izd. Lika press NIO, Gospić 1999.) **1/2000,** 214;
– Opojnost naracije (Ivan Ićan Ramljak, *Trogodišnje putovanje*, izd. Alfa, Zagreb 1999.) **1/2000,** 214-216;
– Rosandić – Gospiću **4/2000,** 805-806;
– Fantazija za Amaliju (Amalija Zoričić, *Vrutak vruće lave*, izd. Senjsko književno ognjište, Senj 2000.) **6/2000,** 1250-1252;
– Raseljena osamljenost (Rajko Glibo, *Dozivke*, izd. Riječ, Vinkovci) **1/2002,** 199-203;
– Dva značajna jubileja **6/2002,** 1086-1089;
– Gnijezda sumornosti (Rajko Glibo, *Sneni proplamsaji*, izd. Ekološki glasnik, Zagreb 2003.) **4/2003,** 733-736;
– *Ovedrine* Rajka Glibe **5/2003,** 964-967;
RUŠINOVIĆ, Jakov:
– *Nokturno* **1/2001,** 144;

SABOLEK, Leona:
– Hrvatski kalendari **2/1999,** 407
– San o svijetu (o slikarskom djelu fra Petra Perice Vidića) **6/1999,** 1245-1246;

– Riječi životoka (Fra Ljubo Hrgić, *Posljednji krug*, izd. Svjetlo riječi, Sarajevo 1999.) **6/1999,** 1246-1247;
SAMARDŽIJA, Marija:
– Živjelo slikarstvo! (Mato Marčinko, *Posmrtni razgovor sa slikarom Brunom Bulićem*, izd. HKD sv. Jeronima, Zagreb 2001.) **4/2002,** 825-826;
SANČEVIĆ, Zdravko:
– Diplomat Agostino Casaroli, kard. Franjo Šeper i hrvatski katolički puk Božji **4/2002,** 755-763;
SANDBURG, Carl:
– *Dvoje; Košulja; Gumbi; Šapat u poljskoj bolnici* (odabrao i preveo Tomica Bajsić) **4/2002,** 667-668;
SARZI, Roberto:
– Sudjelovanje Hrvata u prevratničkom petodnevlju (autor prijevoda Tvrtko Klarić) **4/2001,** 688-691;
– Sužanj u Mantovi – Andreas Hofer (autor prijevoda Tvrtko Klarić) **5/2001,** 879-880;
SAX, Smiljka:
– *Mom Zagrebu* **4/1999,** 705;
– *Isus: "Treba sve dovesti k meni!"* **1/2000,** 156;
– *Moj odlazak* **3/2000,** 563;
– *Mojoj praprabaki Pauli iz Slovačke* **6/2002,** 1085;
SEKULIĆ, Ante:
– Podgora naša, opjevana i oplakana **6/2002,** 1179-1181;
SENTE, Anica Slavka:
– Pregled orguljarskog zanatstva u Hrvatskoj **2/2003,** 284-288;
SEVER, Višnja:
– *Susreti* (waka) **4/1999,** 663;
– *Conclusio* **3/2001,** 512;
– *Iskušenje* **4/2001,** 780;
– *Mami* **5/2002,** 871;
SEVER PLEŠNIK, Ruža:
– *Pisma tati* **1/2000,** 71;
SHIGEMOTO, Yasuhiko:
– *Haiku o Hiroshimi* (s engleskoga preveo Tomislav Maretić) **6/1999,** 1107;
SIKIRIĆ, Krsto:
– Sjećanje na bleiburšku tragediju **5/2003,** 931-939;
SILAJ, Kristina:
– Plava piroda (Emotivna duga Dine Franin) **2/2003,** 382-383;
SLAMNIG, Svevlad:
– Vrijedna likovna izložba u sklopu proslave srebrnoga jubileja HKM Hanau **2/1999,** 391-392;
SLATINEK, Stanko:
– Josip Botteri Dini u [mariborskoj] galeriji *Ars sacra* **1/2002,** 171-173;
SLIPAC, Drago:
– *Zaljubljenički jezik* Josipa Jakova Planinića **1/2003,** 180-181;
SLOMŠEK, Anton Martin:
– Pjesme, Basne, Mudre izreke (preveo sa slovenskoga Božidar Brezinščak Bagola) **5/1999,** 861-865;

SMERDEL, Ton:
– Rukovet novolatinskih pjesama (s latinskoga prepjevao Mato Marčinko) **5/1999,** 870;
SMITH, Huston:
– Osobitosti i razlike u kršćanstvu (s engleskoga preveo: Matej Jeličić) **5/2000,** 884-897;
SOLOMONOVIĆ, Zvjezdana:
– *Pred vratima života* **2/2001,** 348-352;
SOLJAČIĆ, Ivo:
– Izgnanici **3/1999,** 596-597;
– Primanje počasnih članova u HKDPD (= Hrvatsko katoličko društvo prosvjetnih djelatnika), **1/2003,** 170-171;
– National Geographic Society i Haški sud **4/2003,** 694-701;
STAHULJAK-CHYTIL, Višnja:
– Moj prvi susret sa Slovačkom **4/2002,** 662-664;
STANČIĆ JAKOVLJEVIĆ, Vera:
– Savjeti kćeri **2/1999,** 328-329;
– *Nije teorija* **3/1999,** 479;
STANIĆ, Josip Stanios:
– *Smrt i anđeo* **1/2002,** 52-53;
– *Kunj hrvatskog pjesnika* **2/2002,** 271-272;
– *I taj sam posao obavio* **5/2003,** 878-879;
STANTIĆ, Ante:
– Značajna knjiga o Ivanu Merzu (Fabijan Veraja, *Ivan Merz pioniere dell' Azione cattolica in Croazia /1896-1928/*, izd. Libreria Editrice Vaticana) **1/2001,** 194-197;
STARČEVIĆ, Ante:
– Izložba **4/1999,** 774;
– Šešir **2/2001,** 366;
– Lubenice **5/2001,** 931;
– Likoslovlja po Ricovu (Joja Ricov, *Likoslovlja*, izd. Matica hrvatska, Kali 2001.) **2/2002,** 380-381;
– Vladimir Filakovac – slikar (1892. – 1972.) **6/2002,** 1090-1092;
STARČEVIĆ-KAPETANOVIĆ, Nevenka:
– *Ponad grada; U najljepšem zagrebačkom perivoju* **1/1999,** 42; 52;
– *Postignuće; Svim mojim ljubavima* **2/1999,** 341;
– *Pozdrav Praizvoru* **4/1999,** 704;
– *Molba* **6/1999,** 1209;
– *Haiku* **2/2000,** 320;
– *Sjedinjenje I; Bogotvorje* **3/2000,** 512; 575;
– *Haiku* **3/2001,** 529;
STIPKOVIĆ, Franko:
– Križ nad gromačom **4/2000,** 732-748;
– Krunica **5/2001,** 999-1003;
SUBOTIĆ, Mladen:
– Sat na zvoniku **1/2003,** 71-83;
SUŠAC, Gojko:
– Vrtlar i ruža (Gojko Polegubić, *Nebesko smilje*, izd. HKD sv. Jeronima, Zagreb 1999.) **4/2000,** 828-830;

SUZUKI, Koji:
– Prijevod odabranih haiku (s engleskoga preveo Tomislav Maretić) **5/2000,** 979-980;
SVETIĆ, Ivan:
– Za album (Marija Kovač, *Ostari s manun*, Pula 1998.) **4/1999,** 836;
– *Jedra Jadrana; Umorno more* **1/2001,** 83;
SWIRSZCZYŃSKA (SWIR), Anna:
– *Pjesma punine; Ja perem košulju; Gradeći barikade; Žena kaže svom susjedu; On ruši barikade; Dvadeset mojih sinova; Čekala sam ovih trideset godina* (odabrao i preveo Tomica Bajsić) **5/2002,** 857-860;

ŠAFAR, Dragutin Em.:
– Sodoma i Gomora propasti ruskog boljševističkog imperija **1/2000,** 132-134;
– Krimski – veliki prijatelj Hrvata **5/2001,** 943-946;
ŠARIĆ, Draženka:
– *Beseda*; *Ča* **1/1999,** 90;
– *Va žmulju dana*; *Pivat more* **2/1999,** 255;
ŠARIĆ, Tomislav:
– Povodom otuđenja biskupskoga križa **3/2002,** 443;
– *Zvon* **1/2003,** 83;
ŠERIĆ, Franjo:
– Moj dug fra Julijanu Jeleniću **6/2001,** 1194-1196;
ŠIKIĆ, Slobodan Martin:
– *Pali s Marxa … iliti raj bez pakla; Pjesnikova riječ; Zla pomirba* **1/2000,** 44;
ŠIMIĆ, Krešimir:
– Oluja – poeta theologus **5/2003,** 833-846;
– Otvoreno pismo Krsti Brodnjaku **6/2003,** 1026-1035;
ŠIMUNOVIĆ, Fani:
– *Trešnja u cvatu; Topot konja* **3/2000,** 537;
– *Demon noći* **4/2001,** 772;
– *Proljeće* **3/2002,** 432;
ŠIMUNOVIĆ, Josip:
– *Kako su se prevarili tvoji protivnici* **2/2000,** 356;
– *Još na svijetu ima dobrih ljudi* **3/2000,** 519;
– Svjetlo Kalvarije (Josip Janković, *Svjetlo Kalvarije*, vlastita naklada, Čakovec 1999.) **4/2000,** 824-828;
– *Blaženstva* **6/2000,** 1209;
ŠIPUŠ, Jadranka:
– *Čuvari noći; Plamen* **4/2002**, 703;
– *Dom; Sam; Čudno stablo; Za Dianu* **5/2002,** 866;
ŠOP, Nikola:
– Božićna priča **6/2003,** 984-988;
ŠTOKOVIĆ, Ariana:
– *Bezimena* **3/1999,** 527;
– *Snježica* **4/1999,** 797;
ŠTUHEC, Ivan Janez:
– Svježina sakralnoga ciklusa (Uz samostalnu izložbu Vladimira Blažanovića u Mariboru) (Sa slovenskoga preveo Tvrtko Klarić) **2/2003,** 365-367;
ŠUK, Vladimir:

– *Tatin poljubac; Tokovi nove sreće* **1/2003,** 26; 49;

TADIĆ, Ružica:
– Requiem nade (Mario Bilić, *Knjiga ljubavi*, izd. Albatros, Zagreb 1998.), **1/1999,** 207;
TALAN, Nikica:
– Brazil u hrvatskoj (prijevodnoj) književnosti **5/1999,** 934-956;
– Svijet kao "zagonetka" u propovjedništvu P. Antónia Vieire **6/1999**, 1180-1189;
– Dva "mistika" suvremenog portugalskog pjesništva **1/2000,** 62-63;
– Portugalski roman devedesetih **3/2001,** 545-556;
TALIĆ, Daria:
– *Susret* **3/1999,** 584;
TANODI-KUKOLJA, Barbara:
– *Na stazama sna* **1/1999,** 141;
– *Idilično sjećanje* **2/1999,** 350;
– *Kita čemera; Buđenje* **3/1999,** 503;
– *Na izmaku ljeta; Utjeha* **4/1999,** 712;
– *U prisutnosti naše odsutnosti* **1/2000,** 116;
– *Opće potonuće* **1/2000,** 134;
– *Snohvatica* **2/2000,** 343;
– *Oproštaj s oblacima; Životni boj; Osjećaj sna* **3/2000,** 560;
– *Tri želje* **4/2000,** 712;
– *Jutarnja želja i poruka; Kroćenje snova* **5/2000,** 990;
– *Očarana suncem; Pozdrav zorama* **2/2001,** 257; 336;
– *Gledajući zvijezde; Jutarnja želja i poruka* **4/2001,** 719, 729;
– *Jesenji hvalospjev ljetu* **5/2001,** 962;
– *Psalam danu* **1/2002,** 44;
– *Moja tejnja* **3/2002,** 437;
– *Kesna jesen* **5/2002,** 870;
TANOVIĆ, Ivan = **PRODANOVIĆ**, Živko:
– Putovi sjećanja (*prozni fragmenti*) **1/2002,** 146-148;
TEKEYAN, Vahan:
– *San; Zemlja prašine; Molitva na pragu sutrašnjice* (odabrao i preveo Tomica Bajsić) **1/2003,** 35-36;
TENŠEK, Stanko:
– Provansalski pjesnici na hrvatskom **4/2000,** 668-677;
– Francuz opjevao hrvatsku pobunu **4/2000,** 680-684;
– Saint-Exupéry – pilot, pjesnik i filozof **6/2000,** 1075-1080;
– Najvažniji kulturni događaji u protekloj godini **3/2001,** 485-488;
– Kršćanski manifest u deset točaka **5/2001,** 963-970;
– Yves Le Pape – kipar Isusova smiješka **6/2001,** 1077-1082;
– Dominique Gazel-Bilen, francuska pjesnikinja – naše gore list **1/2002,** 54-56:
– Božji ustanik (*Zgode iz života Abbé Pierrea*) **2/2002,** 255-265;
– Božji ustanik (2.) **3/2002,** 449-457;
– Božji ustanik (3.) **4/2002,** 636-645;
– Božji ustanik (4.) **5/2002,** 881-891;
– Victor Hugo (uz 200. obljetnicu rođenja) **6/2002,** 1048-1060;
TERHAJ, Josip:
– Povjetarac u valovlju **4/1999,** 732-739;

– Gos'n Pero i kakadu **2/2000,** 344-349;
– Romska pasacalle **6/2000,** 1222-1229;
TESTORI, Giovanni:
– *Zemlja ljubi Krista* (odabrao i preveo T. Klarić) **2/2003,** 211-212;
TEŽAK, Stjepko:
– Garestin - Feniks varoš - Varaždin: Sonetni vienec **1/2002,** 64-65.
TIČIĆ, Ante:
– *Zadarska vila* **2/2001,** 247;
TIJAN LUETIĆ, Nada:
– Još o prvom medicinskom fakultetu u Sarajevu **3/1999,** 595-596;
TKALEC, Gordana:
– *Vrapčeki; Angel* **6/2000,** 1067;
– *Oni oko mene* **1/2001,** 78;
– *Pod dieždem* **4/2001,** 677;
– *Popustila sam kušnji žalosti* **5/2001,** 876;
T. M. = MACAN, Trpimir:
– Zbornik o zločinu (*Crveni teror u Dubrovniku. Listopad 1944*, izd. Matica hrvatska, Dubrovnik 1998.) **3/1999,** 619;
– Pretpreporodni Dubrovnik (Stjepan Ćosić, *Dubrovnik nakon pada Republike*, Dubrovnik 1999.) **5/1999,** 1061-1062;
– Ján Chryzostom Korec, *Od one barbarske noći* (izd. HKD sv. Jeronima, Zagreb 1999.) **5/1999,** 1062-1063;
– Stjepan Krasić: *Pet stoljeća dominikanske nazočnosti u Korčuli 1498. – 1998.* **1/2000,** 187;
– Zbornik radova o Vjekoslavu Klaiću **2/2001,** 417-418;
– Butorčev Perast **2/2001,** 418-419;
– Vlasićka antologija (*Sveti Vlaho dubrovački parac u hrvatskoj književnosti*, izd. Matica hrvatska, Dubrovnik 2001.) **4/2001,** 848-849;
– Sekulić o karmelićanima **5/2001,** 1043;
– Hrvati u Veneciji **6/2001,** 1228-1229;
– Hrvatski smrtni put (Mate Šimundić, *Hrvatski smrtni put*, Prilog novijoj hrvatskoj povijesti, izd. Matica hrvatska, Split 2001.) **1/2002,** 204-205;
– Sudionik i svjedok (Hrvoje Kačić: *Serving my country*, Zagreb 2002.) **1/2003,** 173-174;
– Novi Hoškov prinos hrvatskoj crkvenoj povijesti **6/2003,** 1168-1169.
TOJČIĆ JUŠIĆ, Ana:
– *Haiku* **4/2001,** 745;
TOKIĆ, Dario:
– Smrt kao most (Wilfrid Stinissen, *Ja ne umirem, ja ulazim u život*, izd. HKD sv. Jeronima, Zagreb, 2003.) **2/2003,** 363-365;
TOLJANIĆ, Radovan:
– *Utjeha; Kad kuća ostane sama* **1/1999,** 42;
– Jutarnja zvijezda **1/1999,** 135-136;
– *Lipanjski memento*; *Bosiljak u kasno ljeto* **2/1999,** 277;
– *Kišne sjene; Balada o lastavicama i tuzi* **3/1999,** 464;
– *Između perunika i mora; U igri stvaranja* **4/1999,** 776;
– *Svetkovina tišine; Zidar vedrine* **5/1999,** 1008; 1019;
– *Vrijeme za molitvu; Smrt, nježnost* **6/1999,** 1131; 1206;
– *Tragom misli; Zaručnici mora; Ostavljeno more* **1/2000,** 87; 116; 137;

– *U naborima molitve; U drhtaj večeri; Ljubav mora; Jutro, anđeli* **3/2000,** 501; 524;
– *Nad tamnim mramorom; Okrilje samoće; Kasno ljeto* **6/2000,** 1100; 1208;
– *Kroz godišnja doba* (haiku) **2/2001,** 246;
– *Čekajući anđela* **3/2001,** 471;
– *Otkrivenje tišine* **5/2001,** 942;
– *Posvećenje; Oblik čekanja, bremenite molitve* **1/2002,** 31;
– *Kad vrate me oluje; Dozrelo ljeto; Balada o pjesmama i samoći; Dok zriju dunje* **3/2002,** 439; 458; 479;
– *Večernji odlazak; Zatočenik sunca* **4/2002,** 629;
– Fascinantna etnografska monografija (Ivan Žic: *Vrbnik na otoku Krku – narodni život i običaji*; pretisak) **4/2002,** 819-820;
– *Svijetla svila oproštaja; Studeni vrtovi* **5/2002,** 922;
– Čarolija priče o drevnom gradiću (Marija Kraljić, *Vrbnik – grad i okolica*, trojezično izdanje, izd. Župni ured Vrbnik, Vrbničko kulturno društvo Frankopan, Vrbnik 2002.) **6/2002,** 1184-1186;
– *Spoznaja nadolazećeg; Buđenje žudnje* **1/2003,** 113;
– *Dar ljubavi;Kuća bez mene; Osuda riječi; Večernja plima* **3/2003,** 467; 484; 491;
– Riznica vrbničke čakavštine (Astrid Lindgren, *Emil i Lönneberga*, prijevod na vrbničku čakavštinu Vlasta Sindik Pobor, vlastita naklada prevoditeljice, Boden, Švedska – Vrbnik, Hrvatska 2000.) **3/2003,** 563-564;
– *Svijetla kiša sunca* **4/2003,** 686;
TOMAŠIĆ, Ivana:
– *Besmrtna duša* **5/2001,** 931;
TOMIČIĆ, Zlatko:
– Čarobno zrcalo **5/2000,** 995-1000;
– U Svetoga Dizmuša **1/2001,** 20-26;
– Imotska krajina i mitsko vrijeme: sretao sam ovdje boga Dioniza i Silvana **2/2001,** 338-345;
– Nutarnja neprozirnost romana **4/2001,** 795-798;
– Faustovska duša je dvostruka (Mirko Grmek, *Mistika riječi*, izd. Ceres, Zagreb 2000.) **2/2002,** 378-380;
TOMIĆ, Đuro:
– *Prijatelj* **1/2003,** 117;
TOMIĆ, Sonja:
– I dok je srca… (Branko Pilaš, *Domovina u srcu*, izd. Školska knjiga, Zagreb 2000.) **1/2001,** 191-194;
TOMIĆ, Stjepan:
– *Dva pečata* **1/2000,** 72-76;
TOSKIĆ, Cecilija:
– Opća enciklopedija u devet tomova **6/2003,** 1007-1009.
TRNSKI, Mladen:
– Tri kvadrata u jednoj *šlajfni* (Boris Nazansky, – Julio Radilović-Jules, *Velikani u strip-anegdoti*, vlastita naklada, Zagreb 2003.) **5/2003,** 967-969;
TURKALJ, Tea:
– *San; Lutalica; Krila; Kofein; Moj put* **5/2000,** 882-883;
TUROLDO, Davide Maria:
– *Jedva Ništavilo* (odabrao i preveo Tvrtko Klarić) **2/2003,** 209;

UKRAINČIK, Ezra:

– Erec Izrael (*ulomci*) **3/2003,** 435-445;
UNGARETTI, Giuseppe:
– *Krist, zabrinuti drhtaj* (odabrao i preveo Tvrtko Klarić) **2/2003,** 209;
UŠIĆ, Mijo Miće:
– *Daleko je moj "Ča"* **6/2000,** 1221;
– *Istra na krožeri* **1/2001,** 158;
– *Duševni mir* **2/2001,** 331;
– *Šišmiš* **6/2001,** 1131;
– *Babin Pas* **3/2002,** 499;
– *Idila na njivi* **1/2003,** 55;
– Švedski stol za umirovljenike **3/2003,** 477-480;
– *Budi cito* **6/2003,** 1016.
UZELAC, Ante Marinović:
– *Atlantis Lusitanije; Snjegovi Dolomita; Kiše Normandije; Na obali jezera Ledro* **6/2003,** 1010-0112.

VALČIĆ, Ante Toni:
– Sjećanje na veslačku regatu između ribara iz mjesta Kali na Ugljanu i ribara s otoka Ošljaka, održanu na Jadranski dan 1929. g. **3/2000,** 516-518;
– *Tužna je zima na školju; Ne truj dušu svoju* **2/2001,** 288;
– *Kuća muoga dida; Dešperonomu* **4/2001,** 759;
VALČIĆ-BELIĆ, Vera:
– *Pjesma o ljubavi* **6/2000,** 1148;
VALLA, Lorenzo:
– Govor u slavu svetoga Tome Akvinskoga (s latinskoga preveo: Matej Jeličić) **2/2001,** 236-241;
VARGA, Mirko:
– Haiku za 3. milenij, Ludbreg 2000 **4/2000,** 720-723;
– *Haiku* **2/1999,** 286;
VASILJ, Ljiljana = **MILOŠEVIĆ**, Ljiljana:
– *Ugasit ću se...; Srebrni mjesec...* **2/1999,** 248; 314;
– *Odgovor pjesnikinje* **5/1999,** 927;
VAUGHAN, Henry:
– *Mir* (odabrala i prevela Đurđica Garvanović Porobija) **4/2003,** 636;
VEGH, Željko:
– Bistričko prasvetište **2/1999,** 343-349;
– Smijeh đavolâ **5/1999,** 1027-1038;
– Križni put slikara Josipa Resteka u Čučerju **2/2000,** 332-342;
– Pred slikom Majke Božje Kamenite **4/2000,** 758-767;
– Politika Zapada prema Hrvatskoj u člancima i knjigama dr. Milana Šufflaya: I. Skica za Šufflayev portret **1/2001,** 61-71;
– II. Šufflayevo odgonetanje zagonetke Balkana **2/2001,** 262-273;
– III. Zapadno prepoznavanje hrvatskoga kulturnog identiteta kao europskoga suprotnog svakom balkanizmu **3/2001**, 561-569;
– III. Zapadno prepoznavanje hrvatskoga kulturnog identiteta kao europskoga, suprotnog svakom balkanizmu **4/2001,** 781-790;
– IV. Zapad, Hrvatska i Balkan, ili: zašto Zapad uvijek iznova stvara balkanske federacije, i zašto te federacije ne mogu živjeti bez Hrvatske? **5/2001,** 974-991;
– V. Propast Zapada – Filip Barelli i balkanizacija Europe **6/2001,** 1145-1160;

– VI. Epilog **1/2002,** 91-112;
– Britanski izvoz totalitarne ideologije fašizma u Hrvatsku između dva rata: Uvod – presudni ujecaj britanske politike na uređivanju "Jutarnjeg lista" od kraja dvadesetih godina XX. stoljeća **2/2002,** 297-313;
– II. Prva faza: ulijevaj mnogo skepse u "modernu demokraciju", uz dosta antiamerikanizma, zatim dodaj potragu za čvrstim vođom, te sve to začini krvlju svoje rase... **3/2002,** 512-525;
– III. Kult rimskog imperatora Cezara i *Cezar*, roman "dobrog rasnog Hrvata" Mirka Jelušića... **4/2002,** 720-739;
– IV. Druga faza uvoza totalitarne ideologije fašizma u Hrvatsku: kako ideologija fašizma može nositi masku "liberalne demokracije" **5/2002,** 902-919;
– V. Treći Reich – ostvaren raj na zemlji: dopisi iz nacističke Njemačke... **6/2002,** 1110-1127;
– VI. Anglosaska manipulacija Propašću Zapada Oswalda Spenglera... **1/2003,** 123-141;
– VII. Kako se britanska vlada odlučila 1936. "riješiti" fašizma u svojoj zemlji. Komedija sa Sir Oswaldom Mosleyem... **2/2003,** 303-322;
– VIII. Kakvu je ulogu u podupiranju uvoza fašizma u Hrvatsku imalo masonsko krojenje "engleskog" dramskog repertoara Narodnog kazališta u Zagrebu od kraja 1928?... **3/2003,** 509-531;
– IX. Anglosaski poziv na mržnju prema Židovima i na bacanje Židova u oganj... **4/2003,** 660-685;
– X. Goldsteinov "Holokaust u Zagrebu"... **5/2003,** 904-921;
– XI. Glavni uzor Josipu Horvathu: britanski mason Winston Churchill... **6/2003,** 1114-1140;
VEREŠ, Tomo:
– Sartreova zagonetna nada **1/1999,** 38-41;
– Vrijedna knjiga o dominikancima u Korčuli **2/1999,** 278-280;
– Krist – iznimka u svome vremenu **6/1999,** 1088-1094;
– Sveučilište u Zagrebu nije najstarije u Hrvatskoj **4/2000,** 649-657;
– Dvije krupne pogreške u dva rječnika hrvatskoga jezika **1/2001,** 167-170;
– Lorenzo Valla i Toma Akvinski **2/2001,** 242-245;
– Najstarije hrvatsko sveučilište nije osnovano 1495. godine **3/2001,** 463-470;
– Um i razum **4/2001,** 678-686;
– Novi izbor iz djela Tome Akvinskoga (Augustin Pavlović, *Pariške rasprave Tome Akvinskoga*, izd. Demetra, Zagreb 2001.) **4/2001,** 830-834;
– Otvoreno pismo hrvatskim jezikoslovcima **6/2001,** 1208;
– Vojvođanski multikulturni centar **6/2001,** 1234-1236;
– Philippe Joseph Buchez (Katolički društveni mislilac i djelatnik) **1/2002,** 29-30;
VERGA, Giovanni:
– Lov na vuka (autor prijevoda Josip H. Nikšić) **5/1999,** 1009-1012;
– Sloboda (autor prijevoda s talijanskog izvornika Josip H. Nikšić) **2/2000,** 267-270;
VESELIĆ, Krešimir:
– Put u Madrid ili u traženju zajedničkog **2/2003,** 280-283;
– Pismo iz dijaspore **2/2003,** 338-342;
VETRIH, Maja:
– Lice Krista **2/2001,** 390-392;
– Inauguracija Akademskog hrvatsko-slovenskog društva "Maribor" **4/2001,** 826-829;

VID, Ivan = **PRODANOVIĆ**, Živko:
– *Sluti se* (haiku) **1/1999,** 112;
VIDMAROVIĆ, Đuro:
– Aleksandr Šimonovič Korotko **6/1999,** 1143-1148;
– Čije je "Slovo o plku Igoreve"? **2/2001,** 315-322;
– Hrvati u Sloveniji između povijesti i politike **3/2001,** 530-538;
– Žeđa duša moja za Bogom jakim, živim (Jozefina Glasnović, *Duhovna razmišljanja i molitve*, Zagreb 2000.) **4/2001,** 839-841;
– Knjiga o Židovima u Izraelu (Amos Oz, *Crna kutija*, izd. HENA COM, Zagreb 2001.) **1/2002,** 178-183;
– Fukare kao hrvatska sudbina **6/2002,** 1144-1155;
– Ezra Ukrainčik (1904. – 1968.) i njegov putopis po Svetoj zemlji **3/2003,** 424-434;
– Jesu li vedri *Rovinjski obzori*? **3/2003,** 559-563;
– Zahvalnost dr. Larisi Krušeljnickoj za prijateljstvo prema hrvatskome narodu... **6/2003,** 1103-1113.
VINKOVIĆ, Adrijan:
– *Žalosni ljudi; Hoću li ...* **4/2002,** 689;
VITKOVIĆ, Stanislav:
– Biskup dr. Đuro Kokša (1922. – 1998.), **1/1999,** 15-17;
– Dobrodošli homiletski priručnici (Vladimir Zagorac: *Vazmeni* i *Božićni homilijar*, izd. Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1999. odn. 1998.) **2/1999,** 396-398;
– Krist prisutan u svojoj riječi **5/1999,** 1072-1073;
– "Tkalčić" (Godišnjak Društva za povjesnicu zagrebačke nadbiskupije, sv. 3, Zagreb 1999.) **1/2000,** 206-207;
– Vladimir Zagorac: Blagdanski i sakramentalni homilijar (izd. Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1999.) **2/2000,** 400-401;
– Tri knjige dr. Stjepana Kožula (Martirologij Crkve zagrebačke, Terra combusta i Sakralna umjetnost bjelovarskog kraja) **2/2000,** 401-403;
– So was gibt es heute nicht (Marija Barbieri i Marjana Mrak, *Josip Gostič. Takvog pjevača danas nema*, izd. Kulturno društvo "Jože Gostič", Homec 2000.) **3/2000,** 605-607;
– Druga strana istine o TDKS-u **1/2001,** 160-166;
– Božji ugodnici obitelji Franje Asiškoga (Bonaventura Duda, *Sveci i blagdani franjevačkog kalendara*, izd. "Brat Franjo", Zagreb 2000.) **2/2001,** 422-424;
– Novi "Tkalčić" (Godišnjak Društva za povjesnicu zagrebačke nadbiskupije, sv. 4, Zagreb 2000.) **2/2001,** 426-428;
– Nadbiskup Franić ostaje kod osude TDKS-a **3/2001,** 618-620;
– Agostino Casaroli: Mučeništvo strpljivosti (*Sveta Stolica i komunističke zemlje 1963. – 1989.*, izd. Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2001.) **6/2001,** 1245-1248;
– Iskrivljeno "Ogledalo pravde" u Međugorju **3/2002,** 553-557;
– "Tkalčić" (Godišnjak Društva za povjesnicu zagrebačke nadbiskupije, sv. 5, Zagreb 2001.) **3/2002,** 598-601;
– Međugorje – da ili ne **5/2002,** 958-965;
– Crkveno pjevanje u Hrvatskoj (Uredio Goran Ivanišević, izd. Ćirilo-Metodov kor, Zagreb 2002.) **1/2003,** 168-169;
– Završetak razgovora s fra Viktorom Nuićem **2/2003,** 354-359;
– "Tkalčić" (Godišnjak Društva za povjesnicu zagrebačke nadbiskupije, sv. 6, Zagreb 2002.) **4/2003,** 742-744;
VLADIĆ, Vlado:

– Drama i smisao (S. Marija od Presvetog srca, Anka Petričević, *Znak vječnosti*, dramski radovi, izd. Simposion, Split 1997.) **4/1999,** 837;
VLADOVIĆ-RELJA, Elžbieta:
– Umovi – stradalnici totalitarizma (Czeslaw Milosz, *Zasužnjeni um*, izd. Nova stvarnost, Zagreb 1998.) **4/1999,** 839-840;
– Sunce sa šeširom (*Radost pisanja* Wislave Szymborske, pjesme u izboru, prijevodu i s pogovorom Zdravka Malića, izd. Nova stvarnost, Zagreb 1997.) **4/2000,** 808-810;
VOBORSKI, Željko:
– *Čekanje* **4/1999,** 711;
– Izdavačka djelatnost tijekom 20. stoljeća u Novskoj, Jasenovcu i Lipovljanima **5/1999,** 990-1008;
VOGRINEC, Marijan:
– *Ultramarin*; *Uspomena* **2/1999,** 239;
– *Smiraj* **3/1999,** 527;
– *Magma u krvi; Ponor* **4/1999,** 703;
– *Na rubu* **1/2000,** 82;
VOJTJEHOVSKY, Mladen:
– *Ivančica* **6/2000,** 1183;
– *Voda; Starost; Gemišt* **6/2002,** 1065; 1102;
– *Zagorski suton* **1/2003,** 110;
– *Visibaba* **2/2003,** 268;
– *Konec kraja* **6/2003,** 1046;
VOLJAVEC, Ksenija:
– Prvi *Haiku dani – Dubravko Ivančan* **4/1999,** 827-829;
– Hrvatsko zagorje (Časopis za kulturu Krapinsko-zagorske županije) **3/2000,** 618-619;
VRANIĆ, Tatjana = **KREN**, Tatjana:
– *Proljeće* **2/1999,** 298;
– *Pretvorba*; *Darodarivatelj; Oče naš* **3/1999,** 478; 517; 547;
VRANIĆ-BLAŽINIĆ, Lidija:
– U Trnju Sigečica (Tatjana Vranić, *Djetinjstvo u Trnju*, izd. HKD sv. Jeronima, Zagreb 2001.) **1/2002,** 193-195;
VRANJICAN, Zoran:
– *Most slobode* **3/2000,** 549-550;
– *Zeus* **4/2000,** 658-659;
– *Strah od hridi* **5/2000,** 934-935;
– *Žurba na posao* **6/2000,** 1182;
– *Pojavnosti* **3/2001,** 444-447;
– *Žurba na posao* **3/2002,** 539;
VRANJKOVIĆ, Slavko:
– Krvava žetva **1/2001,** 142-144;
– Uskrsna zvona **2/2002,** 239-240;
VRATOVIĆ, Vladimir:
– Hrvatski latinisti Kotorani – pjesničke vrste i teme **2/2001,** 275-277;
– Pabirci latinsko-hrvatski (1) **2/2001,** 379-380;
– Pabirci latinsko-hrvatski (2) **3/2001,** 539-542;
– Pabirci latinsko-hrvatski (3) **4/2001,** 773-779;
– Pabirci latinsko-hrvatski (4) **5/2001,** 932-940;

– Pabirci latinsko-hrvatski (5) **3/2002,** 480-483;
– Pabirci latinsko-hrvatski (6) **1/2003,** 118-121;
– U pohvalu od grada Šibenika (Napisao Milivoj Zenić, izd. Gradska knjižnica "Juraj Šižgorić", Šibenik 2002.) **1/2003,** 172-173;
– Pabirci latinsko-hrvatski (7) **3/2003,** 542-544;
VRBANAC, Ivan Vid = **PRODANOVIĆ**, Živko:
– *Haiku* **3/2000,** 488;
VRGA, Boris:
– Slikar i grafičar Zdenko Gradiš **6/1999,** 1160-1167;
– Svečanost boja i vizija (*Povodom 50. godišnjice umjetničkog djelovanja Gašpara Bolkovića Pika*) **1/2001,** 119-122;
– Prilozi za portret Mladena Pejakovića **6/2001,** 1176-1180;
VRKIĆ ŽURA, Slavica:
– Prva hrvatska etnografkinja **2/2001,** 357-364;
VRLJIČAK, Joza:
– Kratka povijest revije *Studia Croatica* **1/2000,** 181-182;
VUČINIĆ, Ana = **GASSELICH VUČINIĆ**, Ana:
– Razmišljanje o svemiru **3/2003,** 496;
VUKASOVIĆ, Ante:
– Susreti hrvatsko-slovačkog prijateljstva **3/2000,** 603-605;
VUKOVIĆ, Mladen:
– Don Quijoteov hihot **5/2001,** 924-930;
VUKOVIĆ, Vera:
– *Slika, spomen* **6/1999,** 1142;
VULIĆ, Petar:
– *Prah mora* (haiku) **1/2001,** 148;
VULIĆ, Sanja:
– Leksikografija i pjesništvo ivanečkoga kraja u Hrvatskome zagorju **2/1999,** 315-319;
– Iz hrvatske grafijske prošlosti (Milan Nosić, *Gajev preteča Josip Završnik i njegovo djelo*, izd. Hrvatsko filološko društvo, Rijeka 1997.) **1/2000,** 203-204;
– Blagdanska imena u čakavskim gradišćanskohrvatskim govorima u Mađarskoj **2/2000,** 315-317;
– Antroponimijska istraživanja u Bosni i Hercegovini (Milan Nosić i Magdalena Vidinić, *Bosanskohercegovačka hrvatska prezimena 1*, izd. HFD, Rijeka 1999.) **3/2000,** 626-627;
– Knjiga za hrvatsku djecu u Mađarskoj (Đuro Franković, *Eci, peci, pec...*, izd. Informativni centar Virovitica i Glavnogradska hrvatska samouprava u Budimpešti, Virovitica 1998.) **4/2000,** 753-756;
– Jezične zanimljivosti u djelima Jurja Muliha **6/2000,** 1153-1158;
– Književno djelo Ivana Petreša **1/2001,** 123-127;
– Kroatistički obzori u Hrvatskom iseljeničkom zborniku **2/2001,** 409-411;
– Zapažanja jezikoslovca Ivana Milčetića o jeziku moravskih Hrvata na kraju 19. stoljeća **3/2001,** 557-560;
– O jeziku i o književnim djelima pisaca rođenih u Santovu u 19. stoljeću **4/2001,** 767-769;
– Izbor iz hrvatskog tiska u dijaspori **5/2001,** 951-952;
– Novi podravski rječnik (Jela Maresić, *Đurđevečki rječnik*, Zagreb 1999.) **6/2001,** 1224-1226;

– Znanstveni skup o kajkavcima na gradišćanskohrvatskom govornom području **1/2002,** 175-176;
– Izbor iz tiska u Gradišću **1/2002,** 177-178;
– Izabrane pjesme Đuse Šimare-Pužarova **2/2002,** 376-377;
– Načela pri obradbi tvorbe riječi u *Gramatici gradišćanskohrvatskoga književnoga jezika* **3/2002,** 496-498;
– Književnik i znanstvenik Ivan Horvat **4/2002,** 704-707;
– O dvjema jezičnim značajkama današnjega gradišćansko-hrvatskoga književnoga jezika **5/2002,** 868-870;
– O nekim sukladnostima između sklonidbenih oblika suvremenoga hrvatskoga književnoga jezika krajem 19. i početkom 20. stoljeća i današnjega gradišćanskohrvatskoga književnoga jezika **6/2002,** 1128-1130;
– O pjesništvu i pjesničkome jeziku Tomislava Žigmanova **1/2003,** 90-96;
– Rimski klasik u gradišćanskohrvatskom prijevodu (Šimun Palatin, *Horvatcki Virgiliuš*, izd. Znanstveni institut Gradišćanskih Hrvatov, Željezno 2000.) **3/2003,** 556-559;

WATTS, Isaac:
– *Himna* (odabrala i prevela Đurđica Garvanović Porobija) **4/2003,** 632;
WÖLFING, Marie Luise:
– Pisma iz dnevnika jedne majke (s njemačkog prevela Mira Sax) **6/1999,** 1207-1209;

YOSHIMURA, Ikuyo:
– *Haiku* (s engleskoga preveo: Tomislav Maretić) **1/2000,** 48;

ZAHAROVIČ, Ivan = **KREMER**, Zdenko:
– Goranka **6/1999,** 1190-1200;
– *Mirogojski razgovori* **1/2000,** 147-149;
– *In illo tempore* **2/2000,** 309;
ZAKARIJA, Anton:
– Porijeklo i pojava Slavena **3/1999,** 465-473;
– Religija i društvo **5/1999,** 911-921;
– Crkva i politika (od Budimira do Zvonimira) **4/2001,** 699-713;
ZALAR, Ivo:
– Nekoliko sličica iz sjećanja na pokojnoga Alojzija Stepinca **1/1999,** 6-7;
ZAMBATA, Slaven ml.:
– *Kuća iz djetinjstva* **1/2001,** 47;
ZANELLA, Davor:
– Čaga u plesnjaku sestara Coronelli **6/2003,** 1095-1102.
ZELIĆ BUČAN, Benedikta:
– Prijevod ne smije biti (neznalačka) prerada teksta **2/1999,** 384-388;
– Značenje dr. Franje Tuđmana u ogledalu novije hrvatske povijesti **1/2000,** 31-42;
ZINK, Jörg:
– Izbor pjesama iz zbirke "Kad se spusti večer" (prevela s njemačkog i sastavila bilješku o piscu: Štefanija Gjuraš) **4/2001,** 723-726;
ZIRDUM, Anto:
– Situiranje apokrifne proze Nikole Šopa u panoramu reprezentativne

bosanskohercegovačke fantastične (*fantasy*) pripovijetke **6/2003,** 989-997;
ZNIDARČIĆ, Lav:
– U *Maruliću* o knjizi *Alojzije Stepinac* **3/1999,** 600-603;
– Stogodišnjica rođenja dr. Ivana Protulipca **4/1999,** 724-725;
ZORIĆ, Bruno:
– *Na izvorima života hrvatskim* **2/1999,** 281;
– *Stali smo* **3/2000,** 456;
– *Iza zatvorskih koliba* **4/2000,** 703;
– *Treba zakoraknuti u nova buđenja* **5/2000,** 916-917;
– *Zaleđena suza* **1/2001,**144;
ZRINOVIĆ, Vicko = **ROŠČIĆ**, Nikola Mate:
– "Istina o TDKS-u"?! **3/2001,** 620-624;

ŽERAVICA, Emil Kazimir:
– *Vukovarski perpetuum mobile* **1/1999,** 127;
– *Moja mala gospa Marija* **5/1999,** 961;
– "Zloslutno ljeto" (prvo objavljeno prozno djelo Ante Dabe) **5/1999,** 1066-1067;
ŽERJAVIĆ, Goran:
– Dr. Juraj Žerjavić (1842. – 1910. – 2002.) **2/2002,** 267-269;
ŽGANJER, Branimir:
– Tajanstvenost žućkaste pustinje (II.) **1/1999,** 168-174;
ŽIC, Albin:
– *Po zemlji bez znaka tajno pogubljeni Hrvati 1945+++++1991.* **2/2001,** 346;
ŽIGMANOV, Tomislav:
– Pouzdana obradba kontinuiteta pisane hrvatske riječi (Milovan Miković, *Život i smrt u gradu*, izd. KizKPD "Ivan Antunović" i Hrvatsko akademsko društvo, Subotica 1999.) **1/2000,** 200-203;
ŽITNIK-ŽITO, Davorin:
– *Snuboki*; *Lagviča spoved* **1/2000,** 71; 110;
ŽITOMISLIĆ, Jure = **MARETIĆ**, Tomislav:
– Povodom *Haiku-susreta 33. memorijalnog dana A-bombe*, u Kyotu **1/2000,** 45-47;
ŽIVKOVIĆ, Mirko:
– Warren Zimmerman: Izvori jedne katastrofe **6/1999,** 1214-1220;
– O prof. dru Milanu Šufflayu **4/2000,** 799-800;
ŽOLDAK, Bogdan:
– Stoji (autor prijevoda s ukrajinskoga Aleksa Pavlešin) **4/2001,** 727-728;
ŽUBRINIĆ, Darko:
– Zov iz Like **1/2000,** 182-184;

Priredio: Tvrtko Klarić

Sadržaj

Radovan Grgec: Uz rub (153) 201
pr: Stepinčevo u HKD-u sv. Jeronima 204
" U znaku Franje Saleškoga 205
" Marijanske propovijedi sv. Antuna Padovanskog 206
***Ana Vučinić:** Ususret Uskrsu 207
Zlatko Jevak: Slovačkim kardinalima uz 80. rođendan 208
***Marela Mimica:** Oživi me; Svečani haiku 210
Gracijan Biršić: O svetom Antunu Padovanskom – drukčije 211
***Ivan Šaško:** Pred vitrajima u crkvi sv. Josipa (Trešnjevka) 222
Josip Kuhtić: Crtice iz povijesti župe sv. Josipa (Trešnjevka) 238
***Tomislav Maretić:** Između pjesama (sitnopjesni) 245
Anto Zirdum: Stadler kod Strossmayera 247
***Dragan Marijanović:** Triptih o Bosni 251
Nikica Talan: Almeida Garret – preporoditelj portugalskog jezika i književnosti 256
***Mladen Jurčić:** Znam neke ljude; Pjesnik u pedesetoj; Rijetko zaista; Ako li postoji... 261
Mladen Jurčić: Ako 264
***Malkica Dugeč:** Zagonetna cesta; Megla prokleta 276
Krešimir Šimić: Nepravedna justicija i jahač na bijelcu 277
***Norman Darlington:** Haiku 290
Kazimir Žeravica: Fra Rafin uzlet k nebu 291
***Iris Levi:** Uskrsno pismo sinu 298
***Biserka Težački:** Gregor Samsa; Mladen; Tea; Teo 299
Željko Vegh: Britanski izvoz totalitarne ideologije fašizma u Hrvatsku između dva svjetska rata (XIII.) 301
***Ivo Soljačić:** Da mi je Tebe, ljubavi moja... 337
Nove publikacije 338

Mišljenja i reagiranja

Anto Gavrić: Nužnost i važnost dijaloga u djelu Tome Vereša 339

Mozaik

Tvrtko Klarić: Klopotanov sakralni ciklus (Franjo Klopotan: *U susret Kristovoj muci i Mariji pod križem*, izložba ulja i akvarela, Galerija Svetišta Majke Božje Bistričke) 343

Knjige

Vladimir Lončarević: Pripovjedač grijeha i milosti (Uz novo izdanje romanâ *Grieh* i *Tako svršava* Zvonimira Remete, izd. Mlinarec & Plavić, Zagreb 2002.) 345
Franjo Podgorelec: Poezija (nad)prisutnosti (Zbirka poezije s. Augustine Barišić: *Nikad nisi sam*) 350
Ante Bačić Fratrić: Otok kao sudbina (u pjesmama Tomislava Maričića Kukljičanina) 354

Vijesti

Iz domovine i svijeta ... .357
Bibliografija HKR-a Marulić (1999. – 2003.).....I-LX

U ovom broju priloge su objavili:

Ante **BAČIĆ FRATRIĆ**
Gracijan **BIRŠIĆ**
Norman **DARLINGTON**
Branimir **DOROTIĆ**
Malkica **DUGEČ**
Anto **GAVRIĆ**
Radovan **GRGEC**
Zlatko **JEVAK**
Mladen **JURČIĆ**
Tvrtko **KLARIĆ**
Josip **KUHTIĆ**
Iris **LEVI**
Vladimir **LONČAREVIĆ**
Tomislav **MARETIĆ**
Dragan **MARIJANOVIĆ**
Marela **MIMICA**
Franjo **PODGORELEC**
Ivo **SOLJAČIĆ**
Ivan **ŠAŠKO**
Krešimir **ŠIMIĆ**
Nikica **TALAN**
Biserka **TEŽAČKI**
Željko **VEGH**
Ana **VUČINIĆ**
Anto **ZIRDUM**
Kazimir **ŽERAVICA**

ISSN 0350-4220
9 770350 422005